

Takács-Murinkó Livia

Első elköltözés a szülői házból Magyarországon

A szülői ház elhagyásának időzítése, párkapcsolati környezete
és családi háttér szerinti különbségei

Budapesti Corvinus Egyetem
Szociológia és Társadalompolitika Intézet

Témavezető: Prof. Utasi Ágnes DSc

© Takács-Murinkó Livia

Budapesti Corvinus Egyetem
Szociológia Doktori Iskola

Első elköltözés a szülői házból Magyarországon

A szülői ház elhagyásának időzítése, párkapcsolati környezete
és családi háttér szerinti különbségei

Ph.D. értekezés

Takács-Murinkó Livia

Budapest, 2013

TARTALOM

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	8
ÁBRÁK JEGYZÉKE	10
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS.....	13
1. BEVEZETÉS.....	14
1.1. Problémafelvetés	14
1.2. A dolgozat célja és felépítése	15
1.3. Elméleti és empirikus relevancia	16
2. ELMÉLETI MEGFONTOLÁSOK.....	20
2.1. A szülői ház elhagyásának fogalma és típusai	20
2.2. Makrostrukturális megközelítések	22
2.3. A második demográfiai átmenet elmélete.....	24
2.4. Az életút kutatás	26
2.4.1. Konvergencia vagy divergencia?	28
2.4.2. Intézményesült standard életút vagy individualizált destandardizáció?	31
2.5. A felnőtté válás átalakuló folyamata	33
2.6. A szülői erőforrások intergenerációs átadása.....	35
2.7. A szülőktől való elköltözésre ható további tényezőkre vonatkozó empirikus eredmények	41
3. AZ ELKÖLTÖZÉS JELLEMZŐI ÉS KONTEXTUSA MAGYARORSZÁGON	43
3.1. Nemzetközi kitekintés	43
3.2. Háztartásformálódás: házasságkötés, élettársi kapcsolatok, gyermekvállalás.....	50
3.3. Az oktatási rendszer és a munkaerőpiac átstrukturálódása	51
3.4. Az önálló lakáshoz jutás lehetőségei.....	52
3.5. A belföldi vándorlás jellemzői	55
3.6. Az elköltözés a vélemények tükrében.....	56
3.7. Az elköltözési magatartással kapcsolatos kutatási eredmények	58
4. KUTATÁSI KÉRDÉSEK ÉS HIPOTÉZISEK.....	62

4.1. A partnerrel és az egyedül történő elköltözések időzítése	62
4.2. A szülői erőforrások szerepe	63
4.3. A gyermekkori család összetételének hatása.....	65
5. ADATOK ÉS MÓDSZEREK	67
5.1. Az „Életünk fordulópontjai” követéses panelvizsgálat és a felhasznált adatok jellemzői.....	67
5.2. A szülői házból való első elköltözés mérése	71
5.3. Az elemzés módszerei és menete	75
6. A SZÜLŐI HÁZBÓL VALÓ ELSŐ ELKÖLTÖZÉS IDŐZÍTÉSE: LEÍRÓ EREDMÉNYEK.....	80
6.1. Az időzítés nemek közötti különbségei	80
6.2. Az elköltözési magatartás időbeli változásai.....	82
6.3. Az elköltözés viszonya más életeseményekhez	89
6.4. Részösszegzés	96
7. AZ ELKÖLTÖZÉS PÁRKAPCSOLATI KÖRNYEZETE: PARTNERREL VAGY EGYEDÜL.....	98
7.1. Adatok és módszerek.....	98
7.2. Leíró eredmények.....	111
7.3. A regresszióelemzés eredményei	120
7.3.1. A családi háttér hatása.....	122
7.3.2. Az életesemények hatása.....	129
7.3.3. Egyéb hatások	134
7.3.4. A modellek értékelése	135
7.4. Részösszegzés	138
8. A SZÜLŐI HÁZBAN PÁRKAPCSOLATOT KEZDŐK	141
8.1. Adatok és módszerek.....	141
8.2. Leíró eredmények.....	143
8.3. A regresszióelemzések eredményei.....	151
8.3.1. Kik kezdenek párkapcsolatot a szülői házban?	151
8.3.2. Mikor költöznek el a szülői házban párkapcsolatot kezdők?	155
8.4. Részösszegzés	158
9. ÖSSZEGZÉS ÉS KÖVETKEZTETÉSEK.....	160
9.1. A dolgozat főbb megállapításai	160
9.2. A további kutatás lehetséges irányai	165

10. FÜGGELÉK	167
10.1. Módszertani függelék: az eseménytörténeti elemzés	167
10.1.1. Alapfogalmak.....	167
10.1.2. Nem parametrikus módszerek.....	169
10.1.3. Parametrikus módszerek: a piecewise exponential modell.....	171
10.2. Táblázatok	175
11. HIVATKOZÁSOK JEGYZÉKE	179
12. A SZERZŐNEK A TÉMÁBAN MEGJELENT PUBLIKÁCIÓI ÉS ELŐADÁSAI	191
12.1. Magyar nyelven.....	191
12.2. Idegen nyelven	192

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

---

1. táblázat: A szülői házból való első elköltözés és az első párkapcsolat közötti kapcsolat Európa különböző régióiban nemenként	49
2. táblázat: Az elemzéshez használt alminták elemszáma	69
3. táblázat: Az elköltözés kvartilis életkorai nemenként (év)	80
4. táblázat: Az adott életkorokra a szülői házból elköltözöttek kumulatív aránya nemenként és periódusonként (%).....	84
5. táblázat: Az első elköltözés és a többi életesemény sorrendje az adott időszakokban nemek szerint (%)	95
6. táblázat: Az elköltözés versengő kockázatainak regressziós elemzésében használt független változók	105
7. táblázat: Az eseménytörténeti regressziós modellekbe bevont magyarázó változók jellemzői.....	109
8. táblázat: A szülői házból való elköltözés partnerkapcsolati környezete: a versengő kockázatok előfordulási aránya 16-35 éves kor között nemenként (%)	111
9. táblázat: Adott életkorokra a szülői házból partnerrel és egyedül elköltözöttek kumulatív aránya nemeként (%)	112
10. táblázat: A partnerrel és az egyedül történő elköltözés versengő kockázatainak magyarázó modelljei nemenként (relatív kockázatok)	121
11. táblázat: A szülők iskolai végzettségének és a válaszadó életkorának a partnerrel és az egyedül történő elköltözés kockázataira gyakorolt hatásai (regressziós együtthatók, kereszthatások, A és B modell).....	125
12. táblázat: A periódusnak és a munkavállalásnak a partnerrel és az egyedül történő elköltözés kockázataira gyakorolt hatásai (regressziós együtthatók, A és B modell)	134
13. táblázat: A két versengő kockázati változó (az elköltözés párkapcsolati környezete, valamint az első elköltözés és az első párkapcsolat sorrendje) közötti összefüggés (a teljes minta %-ában).....	142
14. táblázat: A szülői házból való elköltözés és az első párkapcsolat versengő kockázatainak előfordulási aránya 16-35 éves kor között nemenként (%)	144
15. táblázat: A szülői házból való élet- vagy házastársi kapcsolatot kezdők elköltözési és párkapcsolati eseményeinek előfordulási aránya 35 éves korig nemenként (%).....	144

16. táblázat: A szülői házból elköltözött nők és férfiak aránya az első párkapcsolat kezdete óta eltelt idő függvényében az első párkapcsolat kezdetekor a szülői házban élők körében (%)	150
17. táblázat: A szülői házból történő első elköltözés és az első párkapcsolat versengő kockázatainak magyarázó modelljei nemenként (relatív kockázatok)	152
18. táblázat: A szülői házban párkapcsolatot kezdők elköltözésének magyarázó modelljei nemenként (relatív kockázatok)	155
19. táblázat: A partnerrel történő elköltözés versengő kockázatainak magyarázó modelljei nemenként (relatív kockázatok)	175
20. táblázat: Az egyedül történő elköltözés versengő kockázatainak magyarázó modelljei nemenként (relatív kockázatok)	177

ÁBRÁK JEGYZÉKE

---

1. <i>ábra</i> : A szülői házból való első elköltözés kvartilis értékei Európában 16-35 éves kor között	47
2. <i>ábra</i> : A szülői házból való első elköltözés medián életkora Európa különböző régiókban periódusonként	48
3. <i>ábra</i> : A szülői házból való első elköltözés életkorának interkvartilis terjedelme Európa különböző régiókban periódusonként.....	48
4. <i>ábra</i> : A szülők iskolai végzettségének és egyéb életeseményeknek a válaszadó elköltözési magatartására gyakorolt hatásának sematikus ábrája	65
5. <i>ábra</i> : Az „Életünk fordulópontjai” panelvizsgálat felépítése.....	68
6. <i>ábra</i> : Az események egyidejűségének különböző definíciói a szülői házból való első elköltözés és az első párkapcsolat példáján (%)	78
7. <i>ábra</i> : A szülői házból elköltözöttek kumulatív aránya az életkor függvényében nemenként (%).....	81
8. <i>ábra</i> : A szülői házból való elköltözés kockázati rátája az életkor függvényében nemenként.....	82
9. <i>ábra</i> : A szülői házból elköltözött FÉRFIAK kumulatív aránya az életkor függvényében periódusonként (%)	83
10. <i>ábra</i> : A szülői házból elköltözött NŐK kumulatív aránya az életkor függvényében periódusonként (%)	83
11. <i>ábra</i> : Az elköltözöttek arányának változása az 1960-1969 közötti időszakhoz képest az életkor függvényében periódusonként a NŐK körében (százalékpont).....	85
12. <i>ábra</i> : Az elköltözöttek arányának változása az 1960-1969 közötti időszakhoz képest az életkor függvényében periódusonként a FÉRFIAK körében (százalékpont).....	85
13. <i>ábra</i> : A szülői házból való elköltözés kockázata az életkor függvényében periódusonként, FÉRFIAK.....	87
14. <i>ábra</i> : A szülői házból való elköltözés kockázata az életkor függvényében periódusonként, NŐK.....	87
15. <i>ábra</i> : A szülői házból való elköltözés kvartilis életkorai nemenként és periódusonként	89
16. <i>ábra</i> : Az egyes életesemények medián életkora periódusonként, NŐK	90
17. <i>ábra</i> : Az egyes életesemények medián életkora periódusonként, FÉRFIAK	91

18. <i>ábra</i> : Az első elköltözés és a többi életesemény sorrendje nemek szerint (%)	92
19. <i>ábra</i> : A 16. születésnapjukon a szülői házban, házas- vagy élettársi kapcsolatban nem élő válaszadók párkapcsolati és elköltözési eseményei 35 éves korukig vagy a kérdés időpontjáig	101
20. <i>ábra</i> : A szülői házból partnerrel és egyedül elköltözöttek kumulatív aránya az életkor függvényében nemenként (%)	112
21. <i>ábra</i> : A partnerrel és az egyedül elköltözők korszpecifikus elköltözési kockázati rátája nemenként.....	113
22. <i>ábra</i> : A partnerrel elköltözött nők és férfiak kumulatív aránya az életkor függvényében iskolai végzettség szerint (%).....	115
23. <i>ábra</i> : Az egyedül elköltözött nők és férfiak kumulatív aránya az életkor függvényében iskolai végzettség szerint (%).....	115
24. <i>ábra</i> : A partnerrel elköltözött nők és férfiak kumulatív aránya az életkor függvényében periódusonként (%)	118
25. <i>ábra</i> : A partnerrel elköltözött nők és férfiak arányának változása az 1960-1969 közötti időszakhoz viszonyítva az életkor függvényében periódusonként (százalékpont).....	118
26. <i>ábra</i> : Az egyedül elköltözött nők és férfiak kumulatív aránya az életkor függvényében periódusonként, %.....	119
27. <i>ábra</i> : Az egyedül elköltözött nők és férfiak arányának változása az 1960-1969 közötti időszakhoz viszonyítva az életkor függvényében periódusonként (százalékpont).....	119
28. <i>ábra</i> : A partnerrel és az egyedül történő elköltözés relatív kockázati rátái nemenként a gyermekkori család összetétele és az együtt nevelkedett testvérek száma szerint (regressziós becslések, kereszthatások).....	123
29. <i>ábra</i> : A partnerrel és az egyedül történő elköltözés abszolút kockázata az életkor és a szülők iskolai végzettségének függvényében nemenként (regressziós becslések, kereszthatások, A és B modell).....	127
30. <i>ábra</i> : A partnerrel és az egyedül történő elköltözés abszolút kockázata nemenként tanulmányok és iskolai végzettség szerint (regressziós becslések).....	130
31. <i>ábra</i> : A partnerrel és az egyedül történő elköltözés abszolút kockázata nemenként munkaerő-piaci aktivitás szerint (regressziós becslések, kereszthatások)	132
32. <i>ábra</i> : A log likelihood értékének növekedése a magyarázó változókat nem tartalmazó kiinduló modellhez képest a szülői házból való elköltözés időzítésének különböző magyarázó modelljeiben nemenként (%).....	137

33. <i>ábra</i> : A partnerrel vagy egyedül történő első elköltözés abszolút kockázatai a leíró elemzésben és a regresszióelemzésben (A és B modell) nemenként	138
34. <i>ábra</i> : A szülői házból való elköltözés és az első párkapcsolat versengő kockázatai, valamint a szülői házban élet- vagy házastársi kapcsolatot kezdő nők és férfiak elköltözési és párkapcsolati eseményei 16 és 35 éves kor között (%).....	145
35. <i>ábra</i> : A szülői házból elköltözött és/vagy első párkapcsolatot létesített nők és férfiak aránya az életkor függvényében (%)	146
37. <i>ábra</i> : Az első elköltözés előtt párkapcsolatot kezdő nők és férfiak aránya az életkor függvényében periódusonként (%)	148
38. <i>ábra</i> : Az első elköltözés előtt párkapcsolatot kezdő nők és férfiak arányának változása az 1960-1969 közötti időszakhoz viszonyítva az életkor függvényében periódusonként (százalékpont)	148
39. <i>ábra</i> : A szülői házból elköltözött nők és férfiak kumulatív aránya az első párkapcsolat kezdete óta eltelt idő függvényében az első párkapcsolat kezdetekor a szülői házban élők körében (%).....	150
40. <i>ábra</i> : A szülői házból elköltözöttek aránya az első párkapcsolat kezdete óta eltelt idő függvényében az első párkapcsolat kezdetekor a szülői házban élők körében periódusonként (%)	151
41. <i>ábra</i> : A szülői házban párkapcsolatot kezdett nők és férfiak elköltözési kockázata a kapcsolat kezdete óta eltelt idő függvényében (regressziós becslések)	157

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Sokan és sokféle módon hozzájárultak ahhoz, hogy ez a dolgozat elkészülhetett. Először is hálás vagyok azon szervezeteknek, amelyek támogatása lehetővé tette, hogy részt vegyek hazai és nemzetközi konferenciákon, műhelyvitákon és képzéseken: a Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia Doktori Iskolája, a KSH Népeségtudományi Kutatóintézete, az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok (76648 és 49066 sz. kutatások), a European Science Foundation és a Max Planck Institute for Demographic Research (International Max Planck Research School for Demography). Köszönettel tartozom minden magyarországi és külföldi kutatónak, akik az említett események résztvevőiként véleményükkel, kérdéseikkel és tanácsaikkal segítették a munkámat.

Témavezetőm, Utsi Ágnes még egyetemistaként bevezetett az empirikus szociológiai kutatás izgalmas világába, és inspiráló beszélgetéseink formálták a készülő dolgozatot. A Budapesti Corvinus Egyetemen hasznos megjegyzésekkel és javaslatokkal láttak el a dolgozat korábbi bírálói, Husz Ildikó, Vaskovics László, valamint Lengyel György, a kollégáim közül pedig Spéder Zsolt, S. Molnár Edit és Kapitány Balázs. Michaela Kreyenfeldtől és Bartus Tamástól sokat tanultam a Statáról és az eseménytörténeti elemzésről. Sokat jelentett Szalma Ivett és Papp Gábor támogató barátsága. És végül, de nem utolsósorban köszönöm a családom támogatását, akik egy pillanatra sem kételkedtek benne, hogy előbb (vagy inkább) utóbb el fog készülni ez a dolgozat.

1. BEVEZETÉS

1.1. Problémafelvetés

A felnőtté válás kutatásának hagyományos szociológiai megközelítése szerint a felnőtté válás az életút során bizonyos szerepekből való kilépés és más szerepekbe való belépés révén határozható meg (Hogan – Astone 1986; George 1993). A felnőtté válás ebből a nézőpontból azt jelenti, hogy a tanulmányok befejezése és a munkaerőpiacra való belépés révén a függő helyzetű diákból anyagi és társadalmi értelemben független munkavállaló; tartós partnerkapcsolat kialakítása és/vagy házasságkötés révén az egyedülállóból élettárs vagy házastárs; gyermekvállalás révén pedig a gyermektelenből szülő válik (Modell et al. 1976). Ezen életesemények időzítése napjainkra jelentősen kitolódott, a jelentőségük megváltozott, és egyre többen a harmincas éveikre sem válnak a hagyományos megközelítés szerint minden szempontból önálló felnőtté (Arnett 2000; Vaskovics 2000; Domokos 2010).

A felnőtté válással és a családformálódással kapcsolatos változások ellenére a kibocsátó családról való fizikai leválás és az önálló háztartás kialakítása továbbra is fontos életesemények a fiatal felnőttkor „demográfiaiag sűrű” (Rindfuss 1991, 496) időszakában. A szülői házból való elköltözés nem csupán földrajzi értelemben vett eltávolodást, lakhelyváltatást jelent. Az önálló életvitel kialakítása fontos lépés a felnőtt szerepek átvételében is. A fejlett világban a legtöbb fiatal számára fontos célként jelenik meg a szülői házból való elköltözés, az önállósodás, ennek a célnak a megvalósítása azonban (részben) a társadalmanként és társadalmi csoportonként eltérő feltételrendszerek miatt eltérően alakul.

A fiatalok többféle céllal és eltérő körülmények között hagyhatják el a szülői házat. Az elköltözés és a párkapcsolati életút gyakran összekapcsolódik egymással, és az elköltözés egyben egy partnerrel – élet- vagy házastárssal – való összeköltözést is jelent. Ezen kívül az elköltözés háttérében állhat tanulás vagy munkavállalás, motiválhatja az önállóság, a függetlenség iránti vágy, vagy a konfliktusokkal terhelt szülői kapcsolat is (Mulder et al. 2002).

Dolgozatomban a szülői házból történő első elköltözés eseményét a partnerkapcsolati életút kontextusában vizsgálom. A szülői házból való elköltözés jellemzőinek, változásainak és az arra ható tényezőknek az elemzése során megkülönböztetem egymástól a partnerrel és az egyedül elköltözőket. Kiemelt figyelmet fordítok a nemek közötti különbségekre, az időbeli változásokra, valamint a gyermekkori családi háttér és a szülői erőforrások szerepére.

1.2. A dolgozat célja és felépítése

A dolgozat legfőbb célja, hogy jobban megismerjük, hogy a magyarországi fiatal felnőttek az elmúlt évtizedekben mikor és kivel hagyták el a szülői házat, és a kibocsátó család összetétele és erőforrásai mentén milyen különbségek figyelhetők meg az elköltözési magatartásukban. Kiemelt figyelmet fordítok a vizsgált életesemény, a szülői házból való elköltözés részletes leírásának. Végigvonul az elemzésen a nők és férfiak közötti különbségek, az időbeli változások, az elköltözés és a párkapcsolati események közötti kapcsolat, valamint a szülői háttér szerepének vizsgálata.

Az adatelemzéshez az *Életünk fordulópontjai* követéses panelvizsgálat harmadik hullámának (2008/2009) adatai használok, amely retrospektív információkat tartalmaz az életút fontos eseményeinek időzítéséről, köztük a szülői ház elhagyásáról. Az eseménytörténeti elemzés módszerét alkalmazom az elköltözés időzítésének és bizonyos csoportok közötti eltéréseinek (pl. nők és férfiak, történeti időszakok vagy iskolai végzettség szerint) vizsgálatához. Megkülönböztetem egymástól az elköltözés két versengő kockázatát: ha a szülői ház elhagyása párkapcsolat keretében és ha attól függetlenül történt. Végül eseménytörténeti regressziós modellek segítségével vizsgálom, hogyan hat a szülői ház partnerrel és partner nélkül történő elhagyására a kibocsátó család szerkezete, a szülők erőforrásai, valamint mikor költöznek el azok, akik az első párkapcsolati együttélésüket még a szülői házban kezdték.

A dolgozat felépítése a következő. A szülői házból való elköltözés konceptualizálása után az elméleti megközelítések – makrostrukturális megközelítések, életút kutatás, második demográfiai átmenet és az erőforrások intergenerációs átadása – ismertetése, majd a legfontosabb vonatkozó hazai és nemzetközi empirikus kutatási eredmé-

nyek bemutatása következik. Ezután a hipotézisek és a módszertani tudnivalók következnek. Az adatelemzés során először részletesen elemzem a szülői házból való elköltözés időzítését, a nem és az iskolai végzettség szerinti különbségeket, az időbeli változásokat, valamint az elköltözés más fontos életeseményekhez való viszonyát. Az elemzés második része a partnerrel és az egyedül elköltözőket, a harmadik része pedig a szülői házból párkapcsolatot kezdőket vizsgálja meg először leíró elemzés, majd eseménytörténeti regressziós modellek segítségével. A dolgozatot a következtetések zárják.

1.3. Elméleti és empirikus relevancia

A szülői házból való elköltözés jellemzőinek tanulmányozása révén új információkhoz juthatunk a fiatal felnőttek helyzetéről, az életútjuk alakulását befolyásoló tényezőkről, és azokról a nehézségekről, amelyekkel az önállóvá válásuk során szembesülnek. A feltárt összefüggések túlmutatnak a fiatal felnőttkor életszakaszán. Segítségükkel a társadalom egészére, valamint az egyének későbbi életútjára vonatkozóan is levonhatók következtetések.

Az önálló háztartás kialakításának jellemzői társadalmi szinten összefüggnek a népesség háztartás- és családszerkezetével (például az egyszemélyes és a többgenerációs háztartások részarányával), a fiatalok önállósodásának és a felnőtté válásnak a folyamatával. A szülői házból való elköltözés szoros kölcsönhatásban áll a tartós párkapcsolatok kialakításának, a házasságkötésnek és a gyermekvállalásnak a lehetőségeivel is. Ezek a folyamatok kölcsönösen hatnak egymásra, és tükrözik a társadalom értékrendjét, attitűdjeit és normáit. Az oktatási rendszer és a gazdasági lehetőségek (például a munkaerő-piaci folyamatok vagy a lakáshelyzet) változásai pedig jelentősen befolyásolják a fiatal felnőtt életszakaszt és az életút egészét.

Az egyéni szintű következmények mind a korai, mint a késői elköltözés esetén jelentkeznek. Az önálló háztartás kialakításának nehézségei hozzájárulhatnak a társadalmi hátrányok átörökítéséhez, kumulálódásához, és önálló negatív hatásuk is lehet a későbbi életpályára. Az életút során kitolódó elköltözés egy potenciális konfliktushelyzetet teremt a szülői házból. Ha a fiatalok az önálló háztartás kialakítása során

nehézségekbe ütköznek, az késleltetheti a tartós együttélésen alapuló partnerkapcsolat kialakítását és a gyermekvállalást (Mulder 2006; Mandič 2007). A korai elköltözés – ha nem a továbbtanulással áll összefüggésben – megszakítja a tanulási karriert, nehezíti a szülői erőforrásokhoz való hozzáférést, károsan hathat az iskolai és munkaerő-piaci pályafutásra, késleltetheti egy stabil párkapcsolat kialakítását, megnehezítheti az önálló otthon és a családalapításhoz szükséges anyagi alap megteremtését. A fiatalok halálozási kockázatát is növeli, ha 18 évesen vagy korábban, elhagyják a szülői házat és partner nélkül élnek (Goldscheider – Goldscheider 1999; Mitchell et al. 1989; Mitchell 1994; Remes—Martikainen 2012).

Magyarországon több évtizedes múltat tekint vissza a felnőtté válás folyamatának, a fiatal felnőttek életkörülményeinek, munkába állásának, lakáshelyzetének és családalapításának vizsgálata. Bár született néhány, az elköltözés időzítésében bekövetkező változásokat vizsgáló elemzés (pl. Bognár 2007), az elköltözési magatartás jellemzőit és bizonyos társadalmi csoportok szerinti különbségeit ezidáig részletesen nem elemezték. Az elköltözés két altípusát, a partnerrel és az egyedül történő elköltözést sem különböztették meg. Ezért tartom szükségesnek részletesen megvizsgálni, mi jellemzi hazánkban az önálló háztartás kialakítását, és milyen változások zajlottak le az elmúlt évtizedekben.

A szülői házból való elköltözés kiterjedt nemzetközi szociológiai és demográfiai szakirodalommal rendelkezik, amelyhez érdemben hozzájárulhat a dolgozat. Bizonyos speciális jelenségek (pl. a skandináv korai vagy a mediterrán késői elköltözési minta) már felkeltették a szélesebb tudományos közvélemény érdeklődését. Azonban a lakáshelyzet kényszerei és a partnerkapcsolatban élő felnőtt gyermekek és a szüleik együttélése olyan, speciálisan Magyarországra és más Kelet-Közép-Európai társadalmakra jellemző jelenségek, amelyekre érdemes újra és újra felhívni a figyelmet. Bár a fiatalok többsége a húszas éveire elsajátította az önálló életvezetéshez szükséges készségeket és ismereteket, vágyik az önálló otthonra, mégis az anyagi kényszerek miatt egy nem elhanyagolható részük ezt a tervét nem, vagy csak később, kompromisszumok árán tudja megvalósítani. Ez a feszültségekkel teli helyzet fontos kutatási témát jelent, mert alapvetően meghatározhatja a családalapítási döntéseiket, és hatással lehet a fiatalok későbbi életútjára is.

Az elvégzett elemzés aktualitását a magyarországi családok és a fiatal felnőttek életének jelentős átalakulása adja. A felnőtté válást jelző fontos életesemények – a tanulmányok befejezése, a munkába állás, a szülői ház elhagyása, az első párkapcsolat és a gyermekvállalás – az elmúlt néhány évtizedben a magyarországi fiatalok nagy részének életében jelentősen kitolódtak. Egyre többen nem vagy a korábban jellemző mintázattól eltérő sorrendben és más körülmények között élik át őket, és megnőtt a választásokat övező bizonytalanság (Bukodi – Róbert 2005; Laki 2006; Spéder – Kapitány 2007). Ezáltal megváltozott az az élethelyzet és döntési környezet, amelylyel a szülői házat elhagyni tervezők szembesülnek.

A változások egyik következménye, hogy a fiatalok hosszabb ideig veszik igénybe a szülők segítségét, ezáltal életútjuk későbbi alakulása még inkább függ a szülői erőforrásoktól és az azokhoz való hozzáféréstől (Mulder et al. 2002; Hardie – Stanik 2012; Settersten 2012). A tanulásban, a munka világában vagy a családi életben bekövetkező törések esetén előfordulhat, hogy a fiatal felnőtt anyagi, lakhatási vagy egyéb szempontból ismét a szüleire lesz utalva (Wallace – Kovatcheva 1998; Liebroer 1999; Shanahan 2000; Vaskovics 2000; Furstenberg et al. 2003, 2004; Somlai 2007).

A házasságkötések visszaszorulása, az élettársi kapcsolatok terjedése és a növekvő válási arányszám következtében megváltozott az a családi környezet is, amelyben a gyermekek felnőnek (Spéder – Kamarás 2008). Élete egy hosszabb vagy rövidebb időszakában egyre több gyermek kénytelen megtapasztalni, milyen nem kétszülős családban élni (Andersson 2002). Magyarországon a 2000-es években minden nyolcadik gyermek élt 15 éves koráig valamennyi ideig egyszülős családban, és minden tízedik gyermek tapasztalta meg egy nevelőszülő jelenlétét (Spéder – Murinkó 2012). A válásokat pedig gyakran újabb házasságkötés vagy egyéb párkapcsolat követi, amely a családi együttélés újabb formáit hozza létre (Földházi 2006).

A szülők válása vagy különköltözése rövid és hosszú távú következményekkel jár. Az egyszülős családok szegénységi kockázata gyakran magasabb, mint a kétszülősöké, gyakoribb, hogy a felnövekvő gyermekek kiesnek az iskolarendszerből, maguk is elválnak, fiatal korban vállalnak gyermeket vagy valamilyen deviáns viselkedés figyelhető meg náluk (McLanahan – Sandefur 1994; Kamarás 1997; Amato 2000;

Carlson – Corcoran 2001). Ha egy új partner, esetleg mostoha- és féltestvérek lépnek be a családba, a megváltozott szerepekhez minden érintettnek alkalmazkodnia kell. Az anyagi körülmények gyakran javulnak, ám gyakoribbá válhatnak a konfliktusok, és a nevelőszülőt is tartalmazó családokban felnövő gyermekek általában az egyszülős családokhoz hasonló nehézségekkel szembesülnek (McLanahan—Sandefur 1994; Morrison – Ritualo 2000). A gyermekkori család összetételének hatását vizsgálva számos kutatás jutott arra a következtetésre, hogy a két vér szerinti szülővel nevelkedett gyermekekhez képest korábban hagyják el a szülői házat azok, akiket az édesanyjuk vagy az édesapjuk egyedül vagy egy nevelőszülővel nevelt (Mitchell et al. 1989).

A családszerkezet és az elköltözési magatartás közötti kapcsolat vizsgálata a döntően Észak-Amerikára fókuszáló korábbi kutatásokat követően (pl. Mitchell et al. 1989; Aquilino 1991a, 1991b; Mitchell 1994) az ezredforduló utáni európai demográfiai és családszociológiai kutatásban új lendületet kapott (pl. Bernhardt et al. 2005; Ongaro – Mazzuco 2009; Blaauboer – Mulder 2010; Mencarini et al. 2012). A megújult érdeklődést a demográfiai magatartás és a családok életének jelentős, folyamatos átalakulása, valamint az időbeli és/vagy térbeli összehasonlításra alkalmas survey adatbázisok megjelenése táplálta. A jelen elemzés ehhez a kutatási irányhoz kíván csatlakozni.

A családi háttér hatására vonatkozó eredmények – a tudományos ismeretek bővítésén túl – más módon is hasznosulhatnak. Ahhoz, hogy meg tudjuk ítélni az önálló háztartás kialakítását segítő állami intézkedések hatékonyságát és szükségességét, minél több és mélyebb ismeretre van szükségünk az elköltözési magatartást meghatározó tényezőkről. A jóléti állam egyik feladata, hogy méltányos életkörülményeket biztosítsanak minden állampolgár számára. Ebbe az is beletartozik, hogy az önálló életvitel kialakításának lehetősége ne (vagy a lehető legkevésbé) függjön a kibocsátó család jövedelmi és anyagi körülményeitől (Anxo et al. 2010). A dolgozat a családi háttér hatásának elemzésével kívánja feltárni ezt az összefüggést.

2. ELMÉLETI MEGFONTOLÁSOK

Az elméleti megfontolásokat áttekintő fejezetben először a szülői házból való elköltözés fogalmi meghatározását és típusait ismertetem. Ezután összefoglalom a felnőtté válással és a szülői házból való elköltözéssel kapcsolatos, a dolgozatban használt főbb elméleti megközelítéseket: a makrostrukturális megközelítéseket, a második demográfiai átmenet elméletét, az életútkutatást, továbbá a társadalmi tőke és a szülői erőforrások átadásával kapcsolatos megfontolásokat. Kitérek a felnőtté válás átalakuló folyamatát elméleti keretbe helyező megközelítésekre is, amelyek a strukturális és az értékrendbeli változásokat egyaránt figyelembe veszik. Végül összefoglalom a szülőktől való elköltözésre ható tényezőkre vonatkozó empirikus eredményeket.

2.1. A szülői ház elhagyásának fogalma és típusai

Az elméleti megközelítések és az empirikus tapasztalatok összegzése előtt érdemes tisztázni, mit értünk a szülői házból való elköltözés alatt. A fogalom konceptualizálása korántsem egyértelmű, mivel a szülői ház elhagyása nem minden esetben egy egyik napról a másikra bekövetkező esemény, hanem egy többdimenziós, visszafordítható folyamat. Gyakran az első elköltözést vizsgálják, de fontos tudni, hogy a fiatalok egy része ezután még visszatér a szülői házba (DaVanzo—Goldscheider 1990).

A szülői házból való elköltözésnek a szakirodalom két alapvető típusát különbözteti meg (Buck—Scott 1993). Az első, amikor az elköltözés révén egy új magánháztartás jön létre – a „leaving home” kifejezést gyakran ebben az értelemben használják. Az új háztartás kialakítása egyben (házassági, élettársi) együttélés létesítését is jelentheti, de egyedül vagy barátokkal, lakótársakkal is élhet a szülőktől különköltöző. Megkülönböztethetünk altípusokat aszerint is, hogy az elköltözés saját lakásba, a partner lakásába, esetleg bérleménybe történik. Az elköltözés második fő típusában az elköltözés valamilyen intézménybe, jellemzően kollégiumba, esetleg munkásszállásra,

nővérszállóba vagy katonaságba történik. Ilyenkor az elköltözés mozgatója a továbbtanulás vagy a katonai szolgálat. A kutatók egy része ezt nem tekinti valódi elköltözésnek, csak a szülői háztól való ideiglenes fizikai-földrajzi eltávolodásnak („living away”), mert a fiatal nem válik teljesen autonómmá, és gyakran sok szempontból szoros marad a kapcsolata a szülői házzal. Ugyan kikerül a szoros, mindennapi szülői felügyelet alól, de felváltja azt egy más típusú, intézményi kontroll.

A szülői háztartás nézőpontját alkalmazó kutatások az időlegesen távol levő, részben autonóm fiatal családtagokat nem tekintik a háztartás részének. Ezáltal az együtt és a külön élest egy dichotóm helyzetnek tekintik. Ezzel szemben a szülői ház elhagyását a gyermekek szempontjából vizsgálók az elszakadást egy sokdimenziós, folytonos skálaként értelmezik, és elemzés tárgyává teszik, hogy a szülőktől külön élő fiatalok mennyiben tekinthetők függetlennek (White 1994). A fogalmat a partnerkapcsolatokkal kapcsolatos kutatásokból kölcsönözve, a szülő és gyermeke közötti kapcsolatra vonatkoztatva is megjelent a LAT (living apart together, „látogató kapcsolat”) kifejezés. A LAT fiatal sok időt tölt a szülői házon kívül, de teljesen nem költözött el, csak részben független (Billari et al. 2008).

A szülői ház elhagyásának eltérő típusait aszerint is megkülönböztethetjük, hogy a fiatal miért költözik el otthonról. Lehetséges, hogy a továbbtanulás vagy a munkavállalás teszi ezt szükségessé. Az elköltözés összekapcsolódhat egy párkapcsolat szorosabbra fonódásával, amikor a felek az összeköltözés mellett döntenek. Az is lehetséges, hogy valaki egyéb életeseményeitől függetlenül úgy érzi, hogy elérkezett az idő, hogy önállóan éljen – akár az önállóság és a szabadság mint vonzó tényezők, akár a kibocsátó család jellemzői, konfliktusai mint taszító tényezők miatt.

Egyes szerzők szerint az első elköltözés és az első együttélésen alapuló párkapcsolat kialakítása közötti hagyományosan erős kapcsolat fokozatosan gyengül. Egyre több fiatal nem azért költözik el otthonról, hogy összeköltözzön a partnerével vagy a házastársával, hanem hogy tanulmányokat folytasson, munkát vállaljon vagy hogy önállóan, a szüleitől függetlenül éljen. Egy részük hosszabb-rövidebb ideig partner nélkül, a szüleitől külön él (Mulder et al. 2002). Ez a jelenség a skandináv országokban és az USA-ban a legszembetűnőbb. Például 1970-ig az Egyesült Államokban a többség házasságkötés révén alapított önálló háztartást, azóta viszont az vált általánossá,

hogy a (még) házasságban nem élő fiatal felnőttek önállóan élnek (Kobrin 1976). A szülői házból való elköltözés és a párkapcsolat-formálódás függetlenedését a kutatók egy része a tradicionális családi értékek háttérbe szorulása és az individualizáció következményének tekinti (Buck—Scott 1993). Mások azt hangsúlyozzák, hogy a családalapítás, a gyermekvállalás halasztása miatt a felnőtt státusz elérésében megnőtt az anyagi függetlenség, a munka és a szülőktől való elköltözés szerepe (Corijn—Klijzing 2001).

Az elköltözés és a párkapcsolati életút egymástól való elszakadásával szemben a szülők és a már partnerkapcsolatban élő felnőtt gyermekeik együtt élése sem szokatlan. A jelenség okaiként a magas lakhatási költségeket, a megfizethető bérlakások hiányát, kényelmi szempontokat, a szülői erőforrásokhoz való jobb hozzáférést vagy a kölcsönös érzelmi támogatást szokták kiemelni (Aquilino 1990; 1991a). Azonban a szülők számára is ugyanolyan előnyös lehet a felnőtt gyermekkel való együtt élés: társaságot jelenthet főként az egyedülálló, elvált vagy megözvegyült szülő (gyakrabban az édesanya) számára, segíthet a háztartási teendők ellátásában vagy a beteg szülő ápolásában.

Az empirikus tapasztalatok szerint elsősorban a férfiakra jellemző, hogy 30 éves kor fölött is a „Mama Hotelben” (Herms-Bohnhoff 1993), a szüleikkel élnek, különösen akkor, ha a felnőtt gyermekeknek nincs házas- vagy élettársuk. Az európai országokban eltérő okai lehetnek a szülői házban maradásnak: a lakáshoz jutás nehézségei, a tanulás és a lakásszerzés állami támogatásának hiánya, a felsőoktatási intézmények földrajzi eloszlása, a szülők és a fiatalok önállóvá válással kapcsolatos attitűdjei (Corijn—Klijzing 2001).

2.2. Makrostrukturális megközelítések

Billari (2004) a felnőtté válásban mutatkozó országok közötti különbségek elemzéséhez a lehetséges makroszintű magyarázó tényezők következő csoportosítását javasolja. Megkülönbözteti egymástól a lassan és a gyorsan változó, valamint a gazdasághoz és a kultúrához köthető tényezőket. A történetileg stabil, lassan változó gazdasági jellemzők közé a különböző intézményi konfigurációkat sorolja (pl. a jóléti

állam), míg az egyes társadalom- és gazdaságpolitikai (pl. munkaerő- vagy lakáspiaci) intézkedések a változékonyabb gazdasági jellemzők közé tartoznak. A felnőtté válás folyamatára hatással vannak az adott társadalomban mélyen gyökerező, lassan módosuló kulturális jellemzők (pl. a generációk közötti kapcsolatokkal és a családi kötelezésekkel kapcsolatos normatív elvárások és ideálok) és a viszonylag gyorsabb dinamikával bíró értékrend is.

A szülői ház elhagyására vonatkozó makrostrukturális megközelítések az országok közötti különbségek és a történeti változások magyarázata során a gazdasági, társadalmi és demográfiai struktúrákhoz nyúlnak vissza (White 1994). Az önálló háztartás kialakítása függ a gazdasági lehetőségek szerkezetétől. Például a poszt-indusztriális gazdaság kialakulása, a szolgáltató szektor megerősödése megnövelte a fiatalok számára rendelkezésre álló belépő szintű, alacsony képzettséget és kevés gyakorlatot igénylő pozíciókat, azonban a teljes munkaidőben foglalkoztatottak elérhető bére csökkent. Ezek a változások megnövelték annak az esélyét, hogy a fiatalok a szüleiktől független, önálló életvitelt alakítsanak ki, azonban az általuk elérhető életszínvonal csökkent.

Mayer (Mayer—Müller 1986; Mayer—Schoepflin 1989) különös jelentőséget tulajdonít az állam szerepének az életút menetének meghatározásában. A kötelező katonai szolgálat szabályozása, az oktatási rendszer, az adózás, a jóléti és a lakástámogatási politika, a családtámogatási rendszer implicit és explicit módon is bizonyos elvárásokat fogalmaz meg azzal kapcsolatban, hogy a fiatalok hogyan időzítsék az önállósodás eseményeit. A jóléti államok bizonyos típusai inkább támogatják, mások inkább ellenőrzik azt, hogy a fiatalok a családjuktól független háztartást alakítsanak ki. Van, ahol a családot, máshol inkább az államot teszik felelősség az eltartottak ellátásáért.

A lakáshoz jutás lehetőségei, a lakáspiac jellemzői erősen strukturálják az önálló otthon kialakításának lehetőségeit. A piaci, az állami vagy az önkormányzati bérlakásszektor aránya, a lakhatási költségek, a lakásmobilitás mértéke, a laksűrűség, a lakáshitelezés és az állami lakáspolitika jellemzői hatással vannak arra, hogy az életpályájuk elején álló, jelentős anyagi javakat még önállóan nem felhalmozó fiatal felnőttek hozzá tudnak-e jutni az önálló életvitel egyik alapfeltételéhez, a saját lakás-

hoz (Mulder—Wagner 1998). Ezt gyakran egy viszonylag hosszú megtakarítási időszak előzi meg, amelynek hosszát jelentősen befolyásolja a szülők által nyújtott támogatás mértéke.

A demográfiai tényezők is lényegesek, mert meghatározzák – a termékenység, a halálozás, a házasság és a migráció révén – egy-egy kohorsz nagyságát és a fiatalok rendelkezésére álló rokon kör méretét. A nagy lélekszámú kohorszokba tartozók a bölcsődétől és az óvodától kezdve az egyetemi felvételin és az álláskeresésben is nagyobb számú konkurenciára számíthatnak a véges számú lehetőségek és pozíciók világában. Ezekkel a nehézségekkel a kisebb lélekszámú kohorszok tagjainak nem kell szembesülniük (Easterlin 1978).

A kelet-közép-európai államokban, köztük Magyarországon a politikai rendszerváltások és a gazdaság mélyreható átalakulása következtében 1989-1990 után a felnőtté válás küszöbén álló fiataloknak egy gyökeresen megváltozott gazdasági és társadalmi környezettel kellett szembesülniük (Macura et al. 2000). A gazdasági válság, az anyagi és foglalkoztatási bizonytalanság demográfiai következményekkel is járt: a változások hozzájárultak ahhoz, hogy radikálisan lecsökkent a termékenység, kitolódott a szülővé válás életkora, megnőtt a házasságon kívüli születések aránya, csökkent a házassági kedv és népszerűvé váltak az élettársi kapcsolatok. A gazdasági visszaesés, a munkanélküliség, a stabil foglalkoztatottság hiánya, a fiatalok és a szülei anyagi bizonytalansága az önálló háztartás kialakításának időzítésére is hatással voltak, késleltetve az anyagi függetlenség megteremtését és az önálló háztartás kialakítását (Beck – Beck-Gernsheim 2002).

2.3. A második demográfiai átmenet elmélete

A második demográfiai átmenet elmélete átvezet minket a makroszintű tényezők egy másik csoportjába, amely a gazdasági változások helyett az értékek átalakulását hangsúlyozza. A 1960-as évek közepétől a fejlett országokban jelentkező demográfiai változások elterjedt – bár nem mindenki által egyformán elfogadott¹ – értelmezési

---

¹ Az elméletet ért kritikák összefoglalásához lásd pl. Melegh és Öri (2003).

kerete a második demográfiai átmenet koncepciója. Az elmélet szerint a családdal, a párkapcsolatokkal és a termékenységgel kapcsolatos viselkedés átalakulása mögött alapvetően értékrendbeli változások állnak.²

A változások lényege, hogy a helyi és a vallási közösségek által közvetített hagyományos értékrend meggyengült, és a helyét az önmegvalósítás, az önkiteljesítés értékei vették át. A hangsúly a családról az egyénre helyeződött. Felértékelődött a kapcsolatok minősége, megnöttek a partnerrel szembeni elvárások, ezért bomlékonyabbá is váltak a párkapcsolatok. Az értékváltozások következtében az egyének a kisebb elköteleződéssel járó együttélési formákat részesítik előnyben: a házassággal szemben az élettársi vagy a látogató kapcsolatot preferálják, és halasztják a gyermekvállalást (Lesthaeghe 1995, 2010; Lesthaeghe—Moors 2000; van de Kaa 1987).

A második demográfiai átmenet elméletéből az a feltevés következik, hogy a szülői házból való elköltözés egyre korábban megy végbe és kevesen lesznek, akik nem hoznak létre a szülőktől független háztartást. A fiatalok az önállóság mielőbbi megteremtésére törekszenek és függetlenedni szeretnének szülőiktől. Így kikerülhetnek a szülői felügyelet alól, és szabadon dönthetnek arról, hogy milyen életformát folytatnak. Az elköltözés egy visszafordítható döntés, nem jár a gyermekvállaláshoz hasonló mértékű, végleges elköteleződéssel, ezért viszonylag kis kockázatot vállal az, aki elhagyja a szülői házat. A párkapcsolati együttélés, a családalapítás halogatása következtében pedig – az elmélet alapján – beékelődik az életútba egy olyan időszak, amikor a fiatal már a szüleitől külön, egyedül vagy barátokkal, lakótársakkal él, de még nincs élet- vagy házastársa. Az elköltözés és az első párkapcsolati együttélés időben egyre inkább elválik egymástól (Billari—Liefbroer 2010).

Az elmélet értelmében a magánélet és az önmegvalósítás felértékelődése nem csak a felnőtt gyermekek, hanem a szülei preferenciáira is hatással van. A szülők jelentős része várakozással tekint az „üres fészek” életszakaszra, amikor még általában jó egészségi állapotban, a munkapiaci pályafutásuk csúcsán élvezhetik a több szabad-

---

² Bár a strukturális tényezők (például a nők iskolázottságának és munkaerő-piaci részvételének növekedése) szerepét sem zárják ki teljesen, azokat a változások előfeltételének tekintik.

időt és a kevesebb felelősséget, és a párkapcsolatuk is új szakaszba léphet (Goldscheider 2000).

A második demográfiai átmenet leglátványosabb jellegzetességei összefüggenek a szülői ház elhagyásának és az önálló háztartás kialakításának mintázataiban megfigyelhető destandardizálódással és a viselkedés sokszínűségével (Leathaeghe—Moors 2000). A destandardizálódás arra utal, hogy a fiatal felnőttkorban jellemző átmenetek hagyományos sorrendje felbomlott. Például gyakorivá váltak a házasság előtti együttélések és a partner nélküli háztartások, és a fiatal a tanulmányok befejezése és a tartós munkavállalás kezdete előtt is elhagyhatja a szülői házat. Ezeket a jelenségeket elősegíthetik a jóléti állam által az önálósodó fiatal felnőtteknek nyújtott különféle támogatások, amelyek nem függnek az illető családi állapotától (nem csak házaspárok jogosultak rájuk). Az oktatási idő meghosszabbodása, különösen a nők iskolázottsági szintjének emelkedése, valamint az alternatív életstílusok iránti nagyobb tolerancia is ebben az irányban hat. Az instabil családi háttér és a kibocsátó családra is jellemző értékváltozások szintén siettetik az elköltözést.

A második demográfiai átmenet érvényességével kapcsolatban Lesthaeghe és Moors (2000) elismerik, hogy az egyes országokban megfigyelt demográfiai viselkedés jelentősen eltér, sokkal inkább, mint amit az értékrendbeli és strukturális különbségek alapján várhatnánk. A heterogenitás mögött az egyes országokban társadalmi rétegenként eltérő terjedési mechanizmusokat, eltérő szociálpolitikai intézkedéseket, a gazdasági traumákra adott eltérő reakciókat, valamint ország- vagy régióspecifikus kulturális jellemzőket sejtik.

2.4. Az életút kutatás

A szülői házból való elköltözés időzítését magyarázni kívánó elméleti megközelítések gyakori kiindulópontja az életút kutatás (White 1994).³ Az 'életút' mint fogalom „a szerepeknek arra az életkor alapján meghatározott, társadalmilag beágyazott sorozatára utal, amely egymáshoz kapcsolja az élet szakaszait. Mint paradigma, az életút

---

³ Az életút kutatás elmélettörténetének összefoglalását nyújtja Marshall és Mueller (2003).

egy olyan gazdag keretrendszer, egymással kölcsönösen összefüggő előfeltevések, fogalmak és módszerek összessége, amelyek segítségével tanulmányozhatók ezek az életkor alapján meghatározott, társadalmilag beágyazott szerepek” (Mortimer—Shanahan 2004: xi).

Az életút-paradigma szerint a demográfiai, társadalmi és kulturális tényezők együttesen hatnak a családi viszonyokra. A megközelítés az életút-átmenetek során az egyének családon és háztartáson belüli helyzetében és szerepeiben bekövetkező változásokat állítja előtérbe. Ezek a változások nem csupán önmagukban érdekesek, hanem abból a szempontból is, hogy miként formálódnak az adott társadalmi, gazdasági és kulturális térben és történeti időben, hogyan hatnak rájuk más személyek, és hogyan hat másokra a változás. A korábbi életesemények, tapasztalatok hosszú távú hatást gyakorolhatnak a későbbi életútra. A család tagjainak életútja szoros kapcsolatban áll egymással, a változást átélő személy életére mások is hatással vannak és ő is hat rájuk (Elder et al. 2004; MacMillan – Copher 2005; Tóth 1990).

Az életútkutatás mint paradigma abban lehet a segítségünkre, hogy egyrészt a szülői ház elhagyásának eseményét elhelyezi egy változó társadalmi, gazdasági és kulturális közegben. Másrészt figyelembe veszi az eseményt átélő (vagy épp nem átélő) személy aktuális élethelyzetének egyéb jellemzőit, a saját korábbi életútját, valamint a közvetlen környezetét, a családi közeget. Az életútkutatást használó kutató arra kíváncsi, hogyan hatnak mindezen tényezők arra, hogy ki mikor és kivel hozza létre az első önálló háztartását.

Az életútkutatás – a szociológiai megközelítésekhez hasonlóan – a felnőtté válást gyakran bizonyos kulcsesemények és szerepátmenetek segítségével vizsgálja. Ezen kulcsesemények közé tartozik a szülői ház elhagyása, a tanulmányok befejezése és a tartós munkavállalás, a tartós párkapcsolat kialakítása és a gyermekvállalás (Modell et al. 1976; George 1993).

Az életút fontos átmeneteihez sajátos átmeneti rítusok is kapcsolódhatnak (Gennep 2007 [1908]). Az átmeneti rítusoknak három fő fázisa van: az elválasztó rítusok ki-vezetik az egyént a korábbi állapotból, amit elhagyni készül, majd egy átmeneti állapot után következnek a befogadó rítusok, melyek az új állapotba vezetnek át. Az át-

meneti rítusok szerepe az, hogy előre meghatározott menetrendjük és kiszámíthatóságuk révén megkönnyítik a változást, az egyén és a társadalom számára is segítik az új szerephez való alkalmazkodást, és megerősítik a közösség értékrendszerét. Bár már nincs egyetlen ilyen egyértelmű, egyszeri, nagy jelentőségű átmenet, amely átvezet a felnőtt korba, a felnőtté váláshoz napjainkban is kapcsolódnak átmeneti rítusok, amelyek az egyén és a közösség számára is jelzik, hogy a fiatal egy lépéssel közelebb került a felnőttiséghez (Hogan—Astone 1986). Például az iskolai pályafutás egyes lépcsőfokain a szalagavató, a ballagás és az érettségi, a felsőfokú továbbtanulás esetén a gólyabál. Bizonyos szakmákba avatással és eskütétellel vezetik be az újonnan érkezőket, például a fegyveres testületeknél. A fontos családi eseményeket is rítusok kísérik: keresztelő, esküvő, temetési szertartás, de ilyen lehet a 18. születésnap vagy a jogosítvány megszerzése is.

2.4.1. Konvergencia vagy divergencia?

A fent ismertetett elméleti megközelítésekkel kapcsolatban két lényeges kérdést érdemes áttekinteni. Az egyik a konvergencia vagy divergencia kérdése, amely különböző társadalmak és az egyes társadalmakon belül különböző csoportok összehasonlítása során merülhet fel. A másik probléma a standardizálódás vagy destandardizálódás kérdése, amely az életutak időbeli módosulásának jellemzéséhez nyújt fogalmi keretet (Settersten 2003).

A demográfiai változás nagy elméletei a változást egyirányú folyamatként kezelik, és az országok közötti különbségeket azzal magyarázzák, hogy az egyes államok egy univerzális társadalmi, demográfiai és gazdasági fejlődési folyamatban különböző fejlettségi szintet értek el (Billari—Wilson 2001). Más elméletek a divergenciát és az intézményi útfüggőség szerepét hangsúlyozzák (Mayer 2001), valamint a kulturális örökség kiinduló feltételeinek jelentőségét emelik ki a következmények sokféleségének magyarázatában (Reher 1998; Micheli 2000).

A két makro-szociológia nézőpont közötti ellentmondást Mayer (2001) így foglalja össze: „Egyrészt, széles körű megegyezés van a tekintetben, hogy a hetvenes évek közepe óta minden fejlett társadalom hasonló társadalmi-gazdasági változásokon

megy keresztül. Ilyen változás volt a termelés visszaesése és az információs technológia által kiváltott gazdasági átalakulás, a munkanélküliség és az alacsony bérek növekvő kockázata, a termékenység visszaesése, valamint a növekvő női munkavállalás és a társadalmak elöregedése miatt átformálódó családi szerepek. Másrésről, hasonlóan széles körben elterjedt az a meggyőződés, hogy a fejlett társadalmak élesen és stabilan különböznek egymástól, például az oktatási és képzési intézményeik, a munkaerőpiacok szerkezete, az állam, a foglalkoztatók és a munkások közötti kapcsolataik, valamint egy speciális terület tekintetében, nevezetesen az oktatás, a munka és a család területein megfigyelhető életút-mintázatokban” (Mayer 2001: 2.).

Mayer (2001) az egyes országok eltérő intézményi konfigurációi alapján négy életút-rezsimet azonosított: liberális piacgazdaságok (pl. Egyesült Királyság, USA), kontinentális konzervatív jóléti társadalmak (pl. Németország), skandináv szociáldemokrata jóléti államok (pl. Svédország) és familisztikus dél-európai országok (pl. Olaszország). Blossfeld (2000) a poszt-szocialista államokkal egészítette ki a felsorolást. Mayer és Blossfeld az országoként eltérő intézmények életútra gyakorolt hatását hangsúlyozták, és a következő megoldást javasolták a globális társadalmi változás és a nemzeti útfüggőségek paradoxonára: a globalizáció kihívásai és kényszerei alapvetően minden fejlett társadalomban azonosak, azonban a történetileg beágyazott intézményi eltérések az egyes országokban nagyon is különböző eredményekre vezetnek. Mayer (2001) országok közötti növekvő divergenciára, az egyes országokon belül pedig növekvő heterogenitásra és egyenlőtlenségekre számít az életút-mintázatok tekintetében. Következésképpen, ha meg szeretnénk érteni a korai felnőttkor demográfiáját, az oktatás, a lakhatás és a munkaerőpiac intézményeinek nemzeti konfigurációit is figyelembe kell vennünk (Billari—Wilson 2001).

Reher (1998) arra mutatott rá, hogy a Dél-Európára jellemző 'erős' kötelékek és az észak-nyugat-európai 'gyenge' kötelékek közötti tartós különbség a családrendszerben évszázadok óta fennáll. Ez messzemenő következményekkel jár a társadalmi kohézióra, a szolidaritásra, a polgári részvételre és általában véve az életút egészére nézve, ezzel hozzájárulva az országok közötti különbségek fennmaradásához. Micheli (2000) hasonlóan vélekedik: a különböző, regionális gyökerű családi és rokonsági

mintázatok, valamint a jelen folyamatai kölcsönösen hatnak egymásra a demográfiai viselkedés különböző mintázatainak létrejötte során.

Míg a kulturális örökség modellje és az intézményes kényszerek megközelítése azt sugallja, hogy sem országos, sem egyéni szinten nem várható konvergencia, addig az individualizáció általános elméletének védelmezői szerint a társadalmak demográfiai viselkedése egyre hasonlóbba válik és az országokon belüli különbségek növekednek. A standardizált életút a növekvő individualizáció hatására eltűnik (ld. következő alfejezet). A demográfiai irodalomban rendszerint a második demográfiai átmenet koncepciója segítségével írják le ezeket a változásokat (Lesthaeghe 1983; van de Kaa 1987; Lesthaeghe—Moors 2000). Az elmélet szerint minden európai országban individualizálódnak az életút-átmenetek, amely növeli a társadalmakon belüli különbségeket és csökkenti az országok közötti különbözőséget. Más szavakkal, „a diverzitás irányába mutató konvergencia” (Billari 2001: 7) játszódik le. Az országok között érzékelhető eltérések elsősorban annak tudhatók be, hogy ugyanannak az átalakulásnak különböző szakaszaiban járnak. A skandináv országok járnak az átalakulás élén, míg a dél-európai államokat általában lemaradóknak tekintik (Lesthaeghe—Moors 2000).

A felnőtté válás európai trendjeinek elemzése segítségével (elköltözés a szülői házból, első tartós partnerkapcsolat kialakítása, házasságkötés és szülővé válás) a Billari és Wilson szerzőpáros (2001) nem jutott sem az individualizációs hipotézist, sem a második demográfiai átmenet elméletét alátámasztó eredményre. Frissebb adatok sem jutnak egyértelmű következtetésre. Billari és Liefbroer (2010) szerint a felnőtté válásnak egy új, késői, halasztó és összetett mintázata van kialakulóban. A felnőtté válásban megfigyelhető változások Európa legnagyobb részében azonos irányúak, de (egyelőre) nem konvergálnak. A legjellemzőbb eltérés, hogy az első tartós párkapcsolat létesítése előtt elköltöző nők aránya kohorszról kohorszra nőtt, a kontinens keleti felét kivéve (és ide sorolták Magyarországot is). Buchmann és Kriesi (2011) a felnőtté válással kapcsolatos nagyszámú kutatási eredmény áttekintése után ellenben arra a következtetésre jutott, hogy a viselkedésben megfigyelhető sokszínűség nem csökken, a különbségek tartósan fennmaradnak.

2.4.2. Intézményesült standard életút vagy individualizált destandardizáció?

Az életutak történelmi változásáról több leírás is rendelkezésünkre áll (ezek összefoglalását adja Mayer 2001). Nyugati országokban megfigyelt trendek alapján különböző életút-rezsimeket különböztetnek meg: tradicionális/preindusztriális, korai-, késő- és posztindusztriális típus, standardizált fordí és destandardizált posztfordí életút. Ezek közül itt csak a (az időbeliségük miatt számunkra releváns) két utolsót ismertetjük.

Az indusztriális, fordí életút (kb. 1955-1973 között) különálló életszakaszokkal írható le: iskoláztatás, képzés, munkavállalás és nyugdíjba vonulás. A munkaszerződések stabilak voltak, és a férfiak számíthattak rá, hogy hosszú ideig ugyanazt a foglalkozást űzhetik ugyanannál a cégnél. A családfenntartó szerepet a férfiak foglalták el, míg a nők háziasszonyok voltak. A társadalombiztosítás kivédte vagy tompította a munkanélküliség, a betegség, a rokkantság és az öreg kor negatív hatásait. Az életút szempontjából a „normál munka-életút” volt jellemző, amely folyamatos, teljes munkaidejű alkalmazást és hosszú távú kinevezést jelentett a férfi lakosság nagy része számára. Az egykeresős családmódel terjedt el, ennek megfelelően a legtöbb nő legfeljebb korlátozottan kapcsolódott be a fizetett munka világába. A nők „normál családi életútját” korai és szinte teljes körű házasságkötés és gyermekvállalás jellemezte. Szubjektív szempontból az anyagi fejlődés, a felhalmozás, a gazdaság és a család világában adott szerepeknek való megfelelés volt jellemző. A magas bérek, az ipari tömegtermelés körülményei között a munkásosztály stabil foglalkoztatása, valamint a jóléti állam növekvő szerepe következtében egy standard, lineáris és homogén életút jött létre.

Kohli (2007) szerint az indusztriális életút több szempontból is különbözött az azt megelőzőktől. Az életút mint társadalmi intézmény egyre fontosabbá, az alapvető strukturális jellemzők egyikévé vált. Az élet idő szerinti rendeződésének alapvető ismérve az életkor lett, amelynek következménye a kronológiailag standardizált „normál életút” kialakulása. Ezek a változások egy általánosabb folyamat, az individualizálódás részét képezték, amelyben az egyének megszabadultak a státusz, a lokalitás és a kibocsátó család kötelékeitől, és a társadalmi élet alapegységévé váltak. Az elmélet szerint az életút mint intézmény biztosította azokat a szabályokat, amelyek

szerint az egyének az életüket élik. Ezek a szabályok informális normák és meggyőződések, illetve formalizált jogi normák vagy szervezeti rendszerek (pl. oktatás vagy társadalombiztosítás) formáit is ölthették. Ezek egy magától értetődő referenciakeretet, kiszámíthatóságot, folytonosságot hoztak létre.

Az állam az életkor szerinti strukturálódás minden szakaszára hatást gyakorolt különböző törvények, szabályozások és életkor alapján meghatározott normák révén (pl. az abortuszra, gyermekgondozási intézményekre, tankötelezettségre, munkavállalás életkorára, nyugdíjkorhatárra vonatkozó jogszabályok) (Kertzer 1989). Az állam növekvő érdeklődést tanúsított az életút szabályozása és standardizálása iránt (Mayer—Müller 1986; Mayer—Schoepflin 1989).

Az intézményesült életút azonban nem a modernizáció végpontja, hanem egy meglehetősen sajátos történeti időszak, (Nyugat-Európában és Észak-Amerikában) az 1960-as évek terméke volt. Az utóbbi időben az életkori destandardizáció és az individualizáció aláásta a standard életutat, megkérdőjelezte annak létezését (Kohli 2007). Az életkori destandardizáció arra utal, hogy az életút szakaszai, eseményei és azok meghatározott sorrendje a népesség egyre kisebb részére jellemzők vagy egyre eltérőbb életkorokban történnek meg és egyre különbözőbb időtartamokat ölelnek fel (Brückner—Mayer 2004).

A posztfordi, posztindusztriális életút rezsim (nagyjából 1973 után) növekvő destandardizációt és töréseket hozott az egyének élete során, és növekvő differenciálódást és heterogenitást a társadalomban. Elhalasztódott, meghosszabbodott számos életút-átmenet, az életkori variancia megnőtt, az események univerzalitása csökkent, a sorrendjük fellazult. Az emberek több időt töltenek oktatással és képzéssel, és a tanulmányaik megszakítása után visszatérnek az iskolapadba (élethosszig tartó tanulás). A munkaerő-piacra való belépés késleltetett és bizonytalan, csakúgy, mint az első munkaszerződések. A foglalkoztatást gyakran megszakítják munkanélküli vagy tanulási-képzési időszakok. A cégek és foglalkozások között gyakori a mobilitás. Mivel az emberek jobban ki vannak téve az őket alkalmazó cégek gazdasági sikereinek és kudarcainak, a munkával kapcsolatos életpályák heterogenitása fokozódott. A munkaerőpiacra való késleltetett belépés, a (gyakran kényszerű) korai nyugdíjba vonulás és a növekvő élettartam következményeként meghosszabbodott a nyugdíjas és

megrövidült a dolgozó életszakasz. A házasságkötés ideje kitolódott, nem mindenki köt házasságot, a családi együttélési formák pluralizálódtak, és a házasság előtti együttélés a normál életút részévé vált. A termékenység alacsony, a gyermekvállalás kitolódik, a válási arányszámok magasak. Az intézményi konfiguráció, amely hozzájárult a korábbi életút ilyen „szétzilálódásához”, az oktatási expanzióval, a nők egyenjogúsító mozgalmával, értékváltozásokkal, individualizációval és hedonizmussal, gyenge szakszervezetekkel, deindusztrializációval, strukturális munkanélküliséggel, globalizációval, alacsony termékenységgel és a népesség elöregedésével jellemezhető.

Jelenleg általánosan elfogadott megállapítás, hogy az életutak rugalmasabbakká, individualizáltabbakká, kevésbé megjósolhatókká, változékonyabbakká, szabálytalnabbakká váltak, és egy csoporthoz vagy társadalomhoz való tartozás kevésbé határozza meg őket. Az élet hagyományos tagozódását – oktatás, munka, visszavonulás – egyes szerzők szerint felváltotta egy destandardizált életút (Brückner—Mayer 2004).

2.5. A felnőtté válás átalakuló folyamata

Az elmúlt évtizedekben a strukturális és az értékrendbeli változások együttes következményeként a felnőtté válás folyamata jelentősen átalakult, és ez a fiatal felnőtt életszakasszal kapcsolat elméleti megközelítésekben is megjelent.

A szülőktől való leválás általában egyre későbbi életkorokra tevődik, és az önállóodás az egyes dimenziókban eltérő életkorokban megy végbe: lehetséges, hogy valaki bizonyos szempontokból már felnőtt, de más szempontokból még nem; az önállóságot nem egyszerre éri el, hanem fokozatosan alakítja ki. A felnőtté válás folyamata részben visszafordítható, mert a döntések (a gyermekvállalás kivételével) nem véglegesek (Wallace – Kovatcheva 1998; Liebroer 1999; Shanahan 2000; Vaskovics 2000; Furstenberg et al. 2003, 2004; Settersten 2006b; Somlai 2007; Domokos 2010).

A felnőtté válás átalakulásához kulturális változások is hozzájárultak. A múlthoz képest a fiatal felnőttek viselkedésére kevésbé hatnak a normatív előírások (Buchmann 1989; Kohli 1986; 2007). A szülői tekintély, az egyház és a közösségek viselkedést befolyásoló szerepe jelentősen csökkent. Az individualizáció általános

folyamata, amelynek során az egyének egyre szabadabban eldönthetik, hogyan élik a saját életüket, megnövelte a fiatal felnőttek döntési autonómiáját. A felnőtté válás kitolódásával és fokozatossá válásával párhuzamosan nem alakult ki egy új normatív, standard életút, hanem megnőtt a változatosság. A fiatal felnőttek egyénileg különbözőképpen időzítik a felnőtté váláshoz vezető eseményeket, és változatos sorrendben élik át azokat (Brückner – Mayer 2004; Liefbroer 1999).

A felnőtté válás folyamatának átalakulását több szerző olyan mértékűnek találta, hogy egy új életszakaszként tekint a felnőtt státusba történő elhúzódó átmenetre. Véleményük szerint a kitolódó képzési szakasz, a munkaerőpiacra való késleltetett belépés, a családalapítás halasztása következtében intézményesült az az életszakasz, amikor az életkora alapján fiatal felnőtt még nem tudja, vagy nem akarja vállalni a felnőttiséggel járó szerepeket és kötelezettségeket (Vaskovics 2000; Furstenberg et al. 2004). A serdülőkor és a felnőttkor közé beékelődő átmeneti időszakra – amikor a fiatal felnőttek bár jogilag felnőttnek számítanak, sok szempontból mégsem azok – különböző elnevezések születtek. Például Kenneth Kenniston (1968) és utána sokan mások, pl. Vaskovics László (2000) *posztadoleszcenciának*, Klein (1990) ifjúságnak (*youth*), Jeffrey Arnett kibontakozó felnőttiségnek (*emerging adulthood*) (Arnett 2000), Côté (2000) fiatalságnak (*youthood*), Somlai Péter (2007) *új ifjúságnak* nevezte az átmenetnek ezt az időszakát.

A posztadolescens életszakasz, amelyet a hosszabb ideig tartó tanulás és a munkaerőpiacra való belépés nehézségei jellemeznek, nem minden fiatal felnőtt számára egyforma hosszúságú. Az eredmények egy része szerint azok esetében, akiket a szüleik anyagilag támogatnak, hosszabb ez az időszak, akik azonban hátrányosabb helyzetben vannak, akik kénytelenek már a tanulmányaik alatt pénzkereső tevékenységet folytatni, vagy a tanulást fiatalabb életkorban abbahagyni, azok hamarabb kilépnek a posztadolescens életszakaszból. A kevésbé iskolázottak és az alsó jövedelmi harmadba tartozók körében gyorsabb a felnőtté válás (Furstenberg et al. 2004). Egyes szerzők szerint Magyarországon a kitolódó serdülőkor középosztályosodást, egy új fogyasztói csoport megjelenését jelenti (Gábor 2000). Mások eredményei arra utalnak (Gazsó—Laki 2004; Kapitány 2006), hogy a felnőtté válás folyamatának meghosszabbodása nem a társadalomban felülről lefelé terjedő egyfajta jóléti kiváltság,

hanem sokkal inkább kényszer, és a posztadolescencia inkább a hátrányos társadalmi körülmények hatására válik egy tartós állapottá.

2.6. A szülői erőforrások intergenerációs átadása

Az erőforrások generációk közötti átadására vonatkozó elméletek az egyéni cselekvés szintjén segítenek megérteni az elköltözési magatartásban megfigyelhető különbségeket. Főként a családi háttér hatásának értelmezéséhez bizonyulnak hasznosnak.

A szülői erőforrásoknak több típusát különböztethetjük meg: a szülői vagyon és jövedelem a könnyen átadható materiális javak közé tartoznak, a szocializáció révén átadható nem materiális javak közé pedig az értékek, a preferenciák és a kulturális tőke sorolható. A materiális javak (például az elvégzett háztartási munka) és a nem materiális erőforrások (például a szülőkkel való kapcsolat, otthoni légkör) másik csoportja nem átadható, azokból a fiatal csak a szülői házban élve részesülhet, ezért ezek megléte általában késlelteti az elköltözést (De Jong Gierveld et al. 1991).

A szülők – elérhető erőforrásaik függvényében – különböző mértékben tudják támogatni a gyermekek önállósodását, az eltérő értékekkel és normákkal rendelkező szülők pedig a preferenciáiknak megfelelően támogathatják vagy ellenezhetik gyermekek bizonyos döntéseit (De Jong Gierveld et al. 1991). A családon belül a nemzedékek közötti anyagi jellegű transzferek döntően az idősebbektől áramlanak a fiatal felnőttek felé, és jelentős szerepet játszanak a tanulmányok idején a megélhetéshez, később a függetlenedéshez és a családalapításhoz kapcsolódó nagyobb költségek finanszírozásában. Amíg együtt élnek a szüleikkel, fiatal felnőttek mentesülnek a lakbértől, a rezsiköltségektől és gyakran más kiadásoktól is (például étkezés), a még tanuló gyermek esetében pedig ez egyben a humán tőkéjébe történő beruházás is (Medgyesi 2003).

Coleman a társadalmi tőkéről szóló klasszikus tanulmányában (1988) azt hangsúlyozza, hogy a társadalmi tőkéhez való hozzáférés befolyásolhatja a fiatal felnőttek életútját, többek között a szülői ház elhagyásának időzítését. A családban a gyermekek csak akkor tudnak más erőforrásokhoz (pl. a szülők emberi tőkéjéhez, amely az iskolázottságukban jelenik meg) hozzáférni és azokból profitálni, ha a szülőkkel való

kapcsolatuk, vagyis a társadalmi tőkéjük megfelelő. Ha alacsony a családon belül a társadalmi tőke szintje (például mert nincs jelen mindkét vér szerinti szülő vagy sok testvér él egy fedél alatt), több a konfliktus, kevesebb odafigyelésben és szülői ellenőrzésben részesül a gyermek, ezáltal kevésbé fér hozzá a szülő anyagi és nem anyagi erőforrásaihoz. Ez számtalan negatív következménnyel járhat, amelyek egyike a szülői ház korai elhagyása (Mitchell 1994).

Empirikus kutatási eredmények is igazolják, hogy a gyermekkori életkörülmények és családi háttér befolyásolja a felnövekvő fiatalok életútját, önállóvá válásuk folyamatát; közvetlen és közvetett módon hat iskolai pályafutásukra, a munkaerőpiacra történő belépésükre, a saját háztartás kialakítására és a családalapításra. A családi háttér számos különböző tényezőt takarhat: a gyermekkori család összetételét, a lakáshelyzetet, a szocializáció során elsajátított értékeket és normákat, a szülők különféle erőforrásait, egészségi állapotát, valamint a szülő és a gyermek közötti kapcsolat minőségi és mennyiségi mutatóit. Ezek közül a jelen dolgozatban a családszerkezettel és a szülők iskolai végzettségével foglalkozom részletesen.

A korábbi kutatások egybehangzóan kimutatták, hogy azok a fiatalok, akik nem az édesanyjukkal és az édesapjukkal nőttek fel, korábban költöznek el otthonról, mint két vér szerinti szülő által felnevelt társaik. Különösen magas a korai elköltözés esélye, ha nevelőszülő is megjelent a családban (pl. Buck – Scott 1993; Goldscheider – Goldscheider 1998; Johnson – Benson 2012; Mencarini et al. 2012).

A nem kétszülős gyermekkori család elköltözést siettető hatását több tényezőre vissza lehet vezetni (McLanahan – Teitler 1999). A leggyakrabban említett magyarázat szerint a stabil családi háttér hiánya, az alacsonyabb szülői kontroll és támogatás, a gyakoribb konfliktusok és az érzelmi stressz készíthetik arra a felnőttkor küszöbére érkezőket, hogy a kibocsátó családon kívül keressenek érzelmi biztonságot. A válást követően gyakran meglazul a gyermek kapcsolata az egyik szülővel, aki kevésbé vállal felelősséget a gyermek további nevelésében. Ez a hatás az alacsonyabb kohéziójú, minden érintett részéről nagyobb fokú alkalmazkodást és rugalmasságok igénylő nevelőszülős családokban fokozottan érvényesülhet. A nevelőszülő gyakran nem rendelkezik egy vér szerinti szülő legitimitásával és/vagy kevésbé motivált abban, hogy időt és energiát fektessen a vele egy háztartásban élő gyermek nevelésébe.

A nevelőszülő emiatt rendszerint nem pótolhatja a biológiai szülőt (Amato 2000; McLanahan – Sandefur 1994; Schwartz 2009).

A nem kétszülős családok anyagi erőforrásai gyakran szűkösebbek, ami szintén elősegítheti a korábbi elköltözést, ugyanis materiális erőforrásaik segítségével a szülők hozzájárulhatnak gyermekük önállóvá válásához, a saját otthon megteremtéséhez. A kedvezőtlenebb anyagi helyzetű családok kevesebbet tudnak költeni a gyermekek taníttatására és arra is kevesebb idejük van, hogy segítsenek nekik az iskolai feladatokban vagy ellenőrizzék az előmenetelüket. Az iskolapadban töltött kevesebb idő és a kisebb családi erőforrás felgyorsíthatja a szülői ház elhagyásának folyamatát, melynek során az a vágy vezérli a fiatalt, hogy jobb körülményeket biztosítson magának a családon kívül. Azonban nagyobb lesz az esélye a munkanélküliségre, és nem vagy kevesebb szülői segítséget kaphat az önállóvá válásban. A jobb módú szülők ezzel szemben általában nagyobb, kényelmesebb, tartós fogyasztási cikkekkel jobban ellátott otthonnal rendelkeznek, házasságuk kisebb valószínűséggel bomlik fel, és a gyermekeik később házasodnak. Ez visszatartó erőt is jelenthet a fiatalok számára, akik nem biztos, hogy önerőből meg tudnák teremteni maguknak a megszokott magasabb életszínvonalat. Az empirikus eredmények szerint a szülők bőségesebb anyagi erőforrásai rendszerint késleltetik a szülői ház elhagyását: fiatal életkorban csökkentik az elköltözés esélyét, később azonban megnövelik azt (Aassve et al. 2001, 2002a; Avery et al. 1992).

A két nem képviselői nemcsak eltérően időzítik a szülői ház elhagyását, a gyermekori család összetétele is eltérően hat a lányok és a fiúk viselkedésére. A nők rendszerint korábban hagyják el a szülői fészket, mint a férfiak, és kevésbé valószínű, hogy életútjuk egy szakaszában visszatérnek oda. Ezt általában a nők alacsonyabb házasságkötési (és első párkapcsolati) életkorával magyarázzák. Más értelmezések szerint a szülői házban maradás költségei és elérhető haszna is eltér nemenként, mivel az otthon maradó nőkre több házimunka hárul és szorosabb szülői felügyelet alatt élnek, mint a férfiak. Ez is magyarázhatja a lánygyermekek korábbi és nagyobb arányú elköltözését (Goldscheider – DaVanzo 1985; White 1994).

Az egyszülős családok rendszerint az édesanyából és egy vagy több gyermekéből állnak. Ez a családforma másként hathat a lányokra és a fiúgyermekekre. A lányok

valószínűleg közeli kapcsolatot alakítanak ki az anyával, a férfiak pedig – az apa hiányában – több konfliktust élnek meg vele (Aquilino 1991a). A fiúgyermek esetében valószínűleg fontosabb az a felnőtt férfi szerepmódel, amit az apjuk nyújthat. Ezért az egyszülős család (az apa hiánya) feltételezhetően nagyobb hatást gyakorol a fiúkra, mint a lányokra. Ezzel szemben ha egy felnőtt férfi szerepmódel (nevelőapa) jelenik meg a családban, az jótékony hatással lehet a fiúgyermek fejlődésére (Bzostek 2008). A lánygyermek viszont, ha korábban szoros kapcsolatot alakítottak ki az édesanyjkkal, ellenállással fogadhatják a „betolakodót”, és egy feszült, konfliktusokkal terhelt helyzet alakulhat ki (Buck – Scott 1993; Ambert 2005). Egy további lényeges szempont, hogy a lányok gyakrabban válnak erőszak vagy szexuális zaklatás áldozatává a nevelőapjuk vagy az édesanyjuk új partnere részéről, mint a fiúk (Giles-Sims 1997; Tóth 1999).

Egy gyermek fejlődését és életútját számtalan módon, pozitív és negatív irányban egyaránt befolyásolhatja az, ha testvére(k)l nő fel. A testvérek négy jellemzőjét szokták kiemelni: a testvérek száma, a születési sorrend, a korkülönbség és a nemi összetétel (Steelman 1985). Két elméleti módel terjedt el a testvérek szocializációra gyakorolt hatásával kapcsolatban. Zajonc és Markus (1975) módelje szerint az elsőszülöttek és a kevés testvérrel rendelkezők iskolai teljesítménye magasabb, mint a sok testvérrel felcseperedő társaiké, mert kedvezőbb intellektuális környezetben nőnek fel. A család átlagos intellektuális szintjét csökkenti az újabb gyermek érkezése és ha a több kisgyermek él a háztartásban. A másik megközelítés (Becker 1981; Downey 1995) szerint az egyes gyermekek számára hozzáférhető erőforrások mennyisége csökken, ha több testvérnek kell értük versenyezni. Az erőforrások közé tartozik a társadalmi tőke, a gyermekekkel töltött idő, az iskolával fenntartott szoros kapcsolat, az anyagi erőforrások, a háztartásban hozzáférhető tanulási segédanyagok, és így tovább.

A testvérek száma az elköltözési magatartást is befolyásolja. Minél többen élnek egy fedél alatt, annál kisebb fizikai és privát tér áll az egyes családtagok rendelkezésére, ami ösztönözheti a szülői házból való elköltözést. Több testvér esetén azonban a szülői erőforrások több részre oszlanak, így egy-egy gyermeknek kisebb segítséget tudnak nyújtani az önálló háztartás megteremtésében (Gábos – Szívós 2008;

Blaauboer – Mulder 2010). A kutatási eredmények szerint az első hatás az erősebb, vagyis akinek több testvére van, az jellemzően fiatalabb életkorban kezd önálló életet, az „egykek” pedig tovább maradnak a szülői házban. A testvérek sorában elfoglalt hely is számít: késleltetheti az elköltözést (vagy esetleg el sem költözik), ha valaki utolsóként marad a családi fészekben. Az utolsó gyermeket maradásra ösztönözheti, hogy nagyobb az egy főre jutó lakótér és erőforrás, és a függetlenség iránti vágy is kevésbé motiválja a gyermeket az elköltözésben, mert azt a szülői házban is könnyebben megvalósíthatja. Nem csak a gyermek, hanem a szülő számára is előnyös lehet a helyzet: a gyermek érzelmi támaszt nyújthat, anyagilag vagy munkavégzés, ápolás révén segítheti a szüleit.⁴ Ez az összefüggés különösen erős az egyedülálló szülő esetén, akit a gyermek nem szívesen hagyyna egyedül (Mencarini et al. 2012).

A gyermekkori család összetétele és az elköltözési magatartás között megfigyelt összefüggés nem feltétlenül jelent ok-okozati kapcsolatot. Egy szelekciós hatás is érvényesülhet (McLanahan – Bumpass 1988; Kiernan 1997; Mencarini et al. 2012). A szülők válásának a gyermek későbbi életútjára gyakorolt negatív hatása részben olyan tényezők következménye, amelyek már a válás előtt is fennálltak (anyagi nehézségek, a szülők közötti konfliktusok stb.), és hatásuk azon párok gyermekeinél is kimutatható, akik nem vagy csak évtizedekkel később váltak el. Főként az iskolai előmenetelre és a munkaerő-piaci helyzetre vonatkozik, hogy a két szülő által felnevelt gyermekek előnyösebb pozíciója nem abból fakad, hogy a szüleik együtt maradtak, hanem már eleve több szempontból jobb volt a helyzetük. A párkapcsolati életút és a családalapítás esetében azonban a szülők válásának közvetlen és közvetett hatásai is kimutathatók (Amato 2000; Kiernan 1997; Mencarini et al. 2012). A szülők válása és a gyermek későbbi életútja közötti összefüggést bizonyos nem megfigyelt családi jellemzők is létrehozhatják. A szülők közötti kapcsolat felbomlását átélő gyermekek bizonyos jellemzőikben és viselkedésükben eltérhetnek a társaiktól, másféle szülői szerepmodelleket sajátíthatnak el, ami aztán hathat arra is, hogy mikor és milyen módon alapítanak önálló háztartást.

---

⁴ Valószínűleg ezek az összefüggések a testvérrel nem rendelkező gyermekek esetében is késleltetik az önálló háztartás kialakítását.

Az erőforrások generációk közötti átadásával függ össze az a megközelítés, amely elsősorban az érintettek döntéseinek szerepét emeli ki a szülői házból való elköltözés – vagy az ott maradás – magyarázatában (Baanders 1996). Alapvető feltevése, hogy a felnőtt gyermekek összevetik a szülői háztartásban és az azon kívül élve elérhető előnyöket és a költségeket, és ez alapján a legelőnyösebb megoldást választják. Nem csak a gyermekek, hanem a szüleik esetében is alkalmazható ez a megközelítés: ők is mérlegelik a gyermekek távozásával járó előnyöket, hátrányokat és költségeket, és véleményükkel és érveikkel hatásosan tudják befolyásolni a fiatalok döntéshozatalát. A döntéshozási folyamat során az érintettek a rövid és a hosszú távú előnyöket és következményeket egyaránt figyelembe veszik (Huinink—Konietzka 2000).

Az önálló otthon kialakítása általában mindenütt olyan igényekkel kapcsolódik össze, mint a visszavonulás, az egyedüllét lehetősége, a magánszféra megteremtése. Ennek megvalósítása a szülőkkel közös háztartásban nehézségekbe ütközhet, a generációk közötti együttélés – a lakáskörülményektől és a családtagok közötti kapcsolattól függően – számos konfliktus forrása lehet. Ezzel szemben a saját lakás vagy ház az önállóság új terepét jelenti, amelynek segítségével a fiatal átformálhatja kapcsolatát a szüleivel, barátaival, partnerével. Megnövekedett személyes autonómiája, rugalmasabban, kisebb szülői kontroll mellett alakíthatja életét (Gaiser 1999; Huinink – Konietzka 2000). Az otthon maradásnak is megvannak a maga előnyei: általában jobb lakáskörülményeket, magasabb életszínvonalat és a szülői erőforrásokhoz való (fokozott) hozzáférést jelent, ami lehetővé teszi, hogy a fiatal más célokra fordítsa bevételeit. Ez különösen akkor térül meg számára, ha a lakáshoz jutás és a lakásfenntartás költségei magasak.

A döntéshozattal korlátozott alkalmazhatósága mellett számos érvet szoktak felhozni (White 1994). Először is, a szülői házból való elköltözés egy normál fejlődési és szocializációs folyamat része, és a legfontosabb prediktora az életkor. Ez nagyban korlátozza a költség-haszon kalkulációk érvényességét. A megközelítés túlzott individualizmussal is vádolható, vagyis nem veszi figyelembe, hogy a döntéshozatal során a fiatalok céljai ütközhetnek más célokkal, leggyakrabban a szülőkével, így a döntés gyakran egy alkufolyamat eredménye. Továbbá, ha a döntési szituáció túl összetett, bonyolult vagy a kimenetel bizonytalan, nehezen megjósolható, akkor

könnyebb az opciók hosszadalmas mérlegelése helyett a társadalmilag elfogadott viselkedési normákhoz folyamodni.

2.7. A szülőktől való elköltözésre ható további tényezőkre vonatkozó empirikus eredmények

A szülői ház elhagyásának időzítésére és körülményeire számos tényező hatással van. Ilyen például egyéni szinten a fiatal (és családja) anyagi és lakáshelyzete, iskolai, munkaerő-piaci és párkapcsolati életútja, a kibocsátó családon belüli viszonyok, társadalmi szinten pedig a lakás-, a munkaerőpiac és az oktatási rendszer jellemzői, a jóléti állam működése, valamint a társadalmi normák és elvárások (Mulder 2009). A gyermeki családi háttér és a szülői erőforrásokkal kapcsolatos kutatási eredményeket az előző alfejezet ismertette.

A jövedelem és az osztályhelyzet hatását vizsgáló kutatások általában abból a tézistől indulnak ki, hogy a magánélet, az elkülönülés lehetősége és a függetlenség olyan értékek, amelyeket mindenki nagyra becsül, és amelyeknek megvalósítása elsősorban a rendelkezésre álló anyagi erőforrások függvénye. Az empirikus eredmények is azt támasztják alá, hogy a magasabb jövedelemmel rendelkező fiatalok kevésbé valószínű, hogy a szüleikkel élnek vagy visszatérnek oda, mint a kedvezőtlenebb anyagi helyzetű társaik, mert ilyenkor a szülői erőforrások szerepe leértékelődik. Ez az összefüggés az életkorral emelkedik. A magasabb egyéni jövedelem a házasságkötési valószínűséget is növeli, amely szintén növeli az elköltözés esélyét (Aassve et al. 2002b; White 1994).

A vallásosság tradicionális és családközpontú beállítódásnak tekinthető, amely az erősebb családi kapcsolatokban is kifejeződik. Korábbi eredmények azt mutatják, hogy a vallásos fiatalok tovább maradnak a szülői házban, és ha elköltöznek, elsősorban partnerkapcsolat alapítási célból teszik ezt (Blaauboer—Mulder 2010).

A családalapítással kapcsolatos események szintén fontosak lehetnek az elköltözési döntés meghozatalában. Egy párkapcsolat kialakítása és a házasságkötés elősegíti a szülőktől való elköltözést. A gyermekvállalás esetében a fiatal pár a helyhiány miatt

dönthet az elköltözés mellett, azonban a gyermekgondozásban, gyermeknevelésben nyújtott szülői segítség növelheti a maradás előnyeit és visszatartó erőt jelenthet. A legtöbb kutatási eredmény mégis azt mutatja, hogy a gyermekszületés elősegíti az elköltözést (Aassve et al. 2010).

A partner nélküli elköltözés fiatalabb életkorra koncentrálódik, amikor a tanulási célú mobilitás vagy a munkába állás történik. Bár a nők összességében korábban hagyják el a szülői házat, a partnerkapcsolati életútól független elköltözés időzítése a két nem esetében nem tér el (Blaauboer—Mulder 2010).

A nappali tagozatos diák státusz és a munkaerőpiacra való késleltetett belépés rendszerint nem csak a gyermekvállalással, hanem a szülőktől független, önálló háztartás kialakításával sem egyeztethető össze, mert az anyagi önállóság bizonyos szintjét is feltételezi (Blossfeld et al. 2005). A felsőfokú tanulmányok kezdete azonban elősegítheti a szülői ház elhagyását, ha a hallgató egy másik településen kezdi meg a tanulmányait (Mulder—Clark 2002; Holdsworth 2009).

A munkaerő-piacra való belépés után megtapasztalt bizonytalan foglalkoztatási formák – részmunkaidő, határozott idejű szerződés – vagy a tanulmányok lezárását követő munkanélküliségi tapasztalat csökkenti a szülői házból való elköltözés és a családalapítás esélyét. A férfiak esetében erősebb ez a hatás, mint a nőknél (Wolbers 2007).

A szülői házból való elköltözés szorosan összekapcsolódik az első saját lakás megszerzésével, a lakáshoz jutás lehetőségei és a lakáspiac működése alapvetően meghatározzák azt, hogy egy fiatal mikor tud önálló háztartást kialakítani. A magántulajdonban levő lakások magas aránya, a nehezen hozzáférhető jelzáloghitelek, a magas ingatlanárak és az olcsó bérlakások hiánya megnehezítik a fiatalok számára az önálló háztartás kialakítását, indirekt módon pedig késlelteti a tartós együttélésen alapuló partnerkapcsolat kialakítását és a gyermekvállalást, és negatívan hatnak a termékenységre (Mulder 2006; Mulder—Billari 2006; Mandič 2007).

3. AZ ELKÖLTÖZÉS JELLEMZŐI ÉS KONTEXTUSA MAGYARORSZÁGON

Az elméleti megfontolások ismertetése után ez a fejezet áttekinti, hogyan alakultak a szülői házból való elköltözéssel összefüggő társadalmi és gazdasági folyamatok Magyarországon: a párkapcsolatok, az oktatási rendszer, a munkaerőpiac, a lakáshoz jutás jellegzetességei és az elköltözéssel kapcsolatos vélemények. Ezután korábbi empirikus elemzések alapján ismertetem az elköltözési magatartás jellemzőit.

Érdemes a szülői házból való elköltözés folyamatának hazai jellegzetességeit nemzetközi összehasonlításban is megvizsgálni. Ezt a csak Magyarországra fókuszáló elemző tanulmányok kis száma is szükségessé teszi, másrészt így szemléletesebben mutathatók be a hazai jellegzetességek.

3.1. *Nemzetközi kitekintés*

A szülői házból való elköltözés és az új háztartások kialakításának nemzetközi összehasonlítását egy kis történeti visszatekintéssel kezdem. Hajnal nagy hatású elméletében (1965, 1982) megkülönböztette egymástól a házasság és a családformálódás keleti és nyugati mintáját. A Szentpétervár—Trieszt képzeletbeli vonaltól keletre (főként a nők esetében) korai és univerzális házasságkötés volt jellemző, és gyakori volt a kiterjesztett családi együttélés. A házasságkötés az új pár rendszerint valamilyen fél, általában a férj szüleinél élt, új háztartás a háztartásfő halálával vagy szétválással jött létre. A vonaltól nyugatra neolokális családok⁵, viszonylag késői és nem univerzális házasság volt jellemző. Akik nem kötöttek házasságot, legtöbbjük szintén elköltözött a szülői házból. Laslett (1983, idézi: Husz 2002) Hajnal elméletét továbbfejlesztve Európa négy régióját különböztette meg, és az észak-nyugati és a keleti mintán kívül két átmeneti típust (közép-nyugat és Mediterránium) különített el.

---

⁵ A megházasodott pár mindkét fél szüleitől külön, saját háztartásban él.

Hajnal modelljének számtalan bírálója akadt és a családformák elterjedtségére vonatkozó kutatási eredmények is vegyesek (lásd pl. Husz Ildikó (2002) és Faragó Tamás (2001) összefoglalását). Magyarországra vonatkozóan megállapítható, hogy a szülőkből és házas gyermekeikből álló nagycsalád nem volt általánosan elterjedt, bár megfigyelhetők voltak területi különbségek és időbeli változások. Az ország falusi településein a házasság viszonylag korai és általános volt, és legtöbbször nem vagy nem azonnal járt önálló háztartás kialakításával, a férfiak házasságkötési és háztartásfővé válási kora jelentősen eltért. Ez a városi lakosságra azonban már a 18. században sem volt jellemző és jelentősek voltak a regionális különbségek (Faragó 2000; 2001).

A többgenerációs együttélés, a tradicionális „nagycsalád” a 19. századi Magyarországon sem volt igazán elterjedt, de a családi ciklus egy bizonyos szakaszában gyakori lehetett. A kiterjesztett család vagy több családmag együtt élése a 20. század során ritkábbá vált és a funkciója is megváltozott. Legtipikusabb eset a szülő(k) és megházasodott gyermekük együtt élése. Ebben az általában átmeneti kényszerhelyzetben a fiatal pár kvázi nukleáris családként funkcionál, törekszik a fizikai és az anyagi elkülönülésre. A felnőtt, házas gyermek(ek) és a szülő(k) együtt élését a második világháború után már nem (elsősorban) a termelési folyamat, a család mint gazdálkodó egység szükségletei hívták életre, hanem a lakáshiány következtében alakult ki, és valószínűleg a társadalmi normák is támogatták (H. Sas 1978; Tomka 2000).

Az ezredforduló utáni Európa háztartásszerkezetének összehasonlító vizsgálata (Iacovou—Skew 2011) nem talált egy Hajnal-vonalhoz hasonló törésvonalat. Inkább egy kontinuum mentén helyezhetők el az országok. Ez a kontinuum a kis méretű háztartásokkal, korai elköltözéssel és a kiterjesztett családok szinte teljes hiányával jellemezhető Észak-Európától a köztes helyzetű nyugati országokon keresztül a nagyobb háztartásokkal, későbbi elköltözéssel és a viszonylag gyakori többgenerációs együttéléssel leírható keleti államokig tart. Bulgária, Románia, Szlovákia, Lengyelország és Szlovénia a déli minta „szélsőséges” eseteinek tekinthető, ahol egyedül élők vagy gyermeküket egyedül nevelők alig találhatók és a háztartások mérete a legnagyobb. Magyarország és Csehország inkább a déli és északi modell között elhe-

lyezkedő nyugati országokra hasonlít. A szerzők egyedül a balti országokat nem tudták a kontinuum mentén elhelyezni.

Európában nem csupán a háztartásszerkezet, de a szülői házból való elköltözés gyakorlata is napjainkban is jelentős különbségeket mutat. Ennek okai az eltérő munkaerőpiaci struktúrákban, jóléti rezsimekben, a lakáspiac működésében és a különféle kulturális normákban gyökereznek (Rusconi 2004). A megfelelő számú munkalehetőség elősegítheti az elköltözést, míg a magas munkanélküliség inkább a maradás mellett szól. Szintén elősegíti az elköltözést, ha a felsőoktatás befogadóképessége nagy, és a képzett fiatalok elköltözési hajlandósága is magasabb. Az elköltözésre vonatkozó norma, a szülői ház elhagyásának elvárt életkora szintén hat az időzítésre: jelentősen a normatív életkor előtti vagy sokkal későbbi elköltözés negatív következményekkel jár – annál inkább, minél erősebb a norma (Aassve et al. 2002b). Az elköltözés időzítésében mutatható eltérő mintázatok mögött különböző jóléti modellek és családi szerepek állnak (Reher 1998; Iacovou 2010; Rusconi 2004). Dél-Európában a rászoruló és eltartott polgárok ellátása a kiterjesztett család feladata, az állam csak reziduális szerepet tölt be. A skandináv országokban a családi kötelezettségek nagy részét az állam vállalja magára. Nyugat-Európában pedig a szubszidiaritás elve szerint a nukleáris család feladata, hogy a tagjairól gondoskodjon.

Az elemzések általában a mediterrán vagy dél-európai, az északi, a brit és esetenként a kelet-európai elköltözési modellt különböztetik meg (Billari et al. 2001; Billari—Liefbroer 2010; Breen—Buchmann 2002; Cavalli—Galland 2003; Mayer 2001; Saraceno—Olganero 2004; Reher 1998; Spéder 2005) (lásd 1. ábra).

Az észak-európai modell esetében a fiatalok viszonylag korán elhagyják a szülői házat és az elköltözési viselkedés meglehetősen homogén, a társadalmi különbségek kicsik. A szülői házból való elköltözést egy átmeneti, egyedül vagy változó partnerekkel töltött szakasz követi, és a fiatalok általában nem alapítanak rövid időn belül saját családot. A skandináv országokban létezik egy erős társadalmi elvárás, amely szerint a felnőtteknek viszonylag fiatalon el kell hagyniuk a szülői házat. Alacsony variancia jellemzi azt az életkort, amikor valóban elköltöznek, és gyakran a család-alapítástól függetlenül teszik ezt (Aassve et al. 2010).

A dél-európai modellt a tanulmányi idő meghosszabbodása, az elsődleges munkaerőpiacra való belépés nehézsége, az egyedül vagy élettársként együtt élő fiatalok alacsony aránya és viszonylag heterogén életutak jellemzik. A mediterrán országokban sok fiatal addig halasztja az elköltözést, amíg házasságot nem köt, a szülői házon belül azonban viszonylagos függetlenséget élveznek.

A brit modellt a munkaerőpiacra való korai belépés, korai elköltözés és együttélésen alapuló partnerkapcsolat jellemzi, a gyermekvállalás azonban kitolódik. A kontinentális Nyugat-Európa pedig magán viseli az északi modell jellegzetességeit, de a skandináv országoknál 1-2 évvel későbbi elköltözés és kevésbé homogén életutak jellemzik.

Kérdés, hogy a kelet-közép-európai országokat hol lehet elhelyezni ebben a tipológiában. A legtöbb szerző szerint a térség országai a rendszerváltások előtt a déli mintához álltak a legközelebb a viszonylag késői életkorban (30-35 évesen) is még a szülői házban élők magas aránya, a viselkedés heterogenitása, a gyermekvállalás kitolódása és a stabil munkahely megszerzésének nehézségei miatt. Mindkét régióban viszonylag ritka, hogy a fiatalok a tanulmányok befejezése előtt elköltözzenek és hogy az elköltözés után egyedülállóként éljenek.

Az 1. ábra, a 2. ábra és a 3. ábra alapján látható, hogy Kelet-Közép-Európában az elköltözés időzítése valóban hasonlít a dél-európai mintához, és közeledik a nyugat-európai elköltözési magatartáshoz is. Kelet-Közép és Dél-Európában a legmagasabb az az életkor, amikor a nők negyede (első kvartilis) és fele (medián) már a szüleitől külön él. Mindkét országcsoportban az 1960 és 1989 közötti időszakban volt viszonylag a legalacsonyabb az elköltözés medián életkora, de még így is ezekben a régiókban hagyták el a fiatalok a legkésőbb a szülői házat. Az utóbbi évtizedekben Európa minden részén jellemző, hogy az elköltözés életkora kitolódott. A legjelentősebb változás Kelet-Európában ment végbe, ahol a 2000-es évekre már ugyanolyan későn költöznek el a fiatalok a szülői házból, mint Dél-Európában.

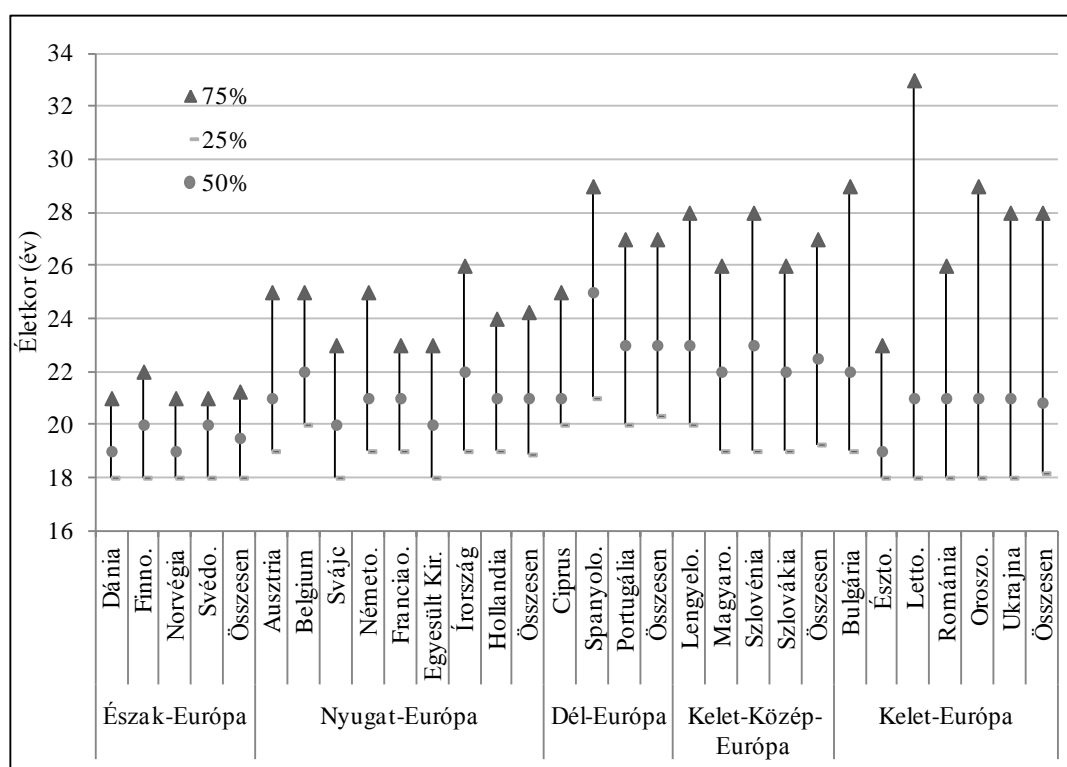
Az is látható, hogy a „kelet” összefoglaló kategória használata túlzott leegyszerűsítés lenne, mert jelentősek a különbségek Kelet- és Kelet-Közép-Európa között. Kelet-Európában az elköltözési magatartás sokkal heterogénebb, mint Kelet-Közép-

Európában – még az 1980-as években is Kelet-Európában volt a legmagasabb az interkvartilis terjedelem (a harmadik és az első kvartilis életkorának különbsége). Kelet-Európában vannak a legtöbben, akik korán elköltöznek a szülői házból, és olyanok is, akik viszonylag későn teszik ezt meg. A 2000-es évekre Kelet-Közép- és Dél-Európa is „felzárkózott” Kelet-Európa mellé a heterogenitás mértékében, míg Nyugat- és Észak-Európában az évtizedek során az elköltözési magatartás egyre homogénebbé vált.

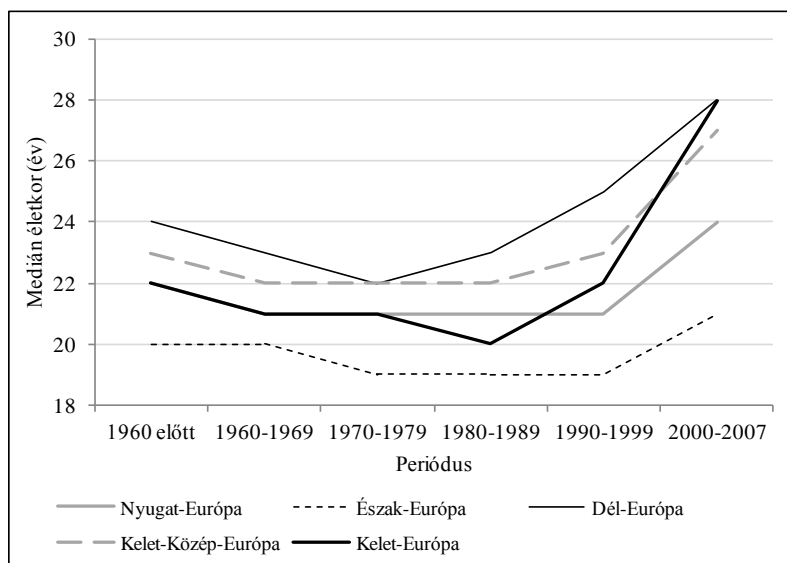
1. ábra:

A szülői házból való első elköltözés kvartilis értékei Európában 16-35 éves kor között

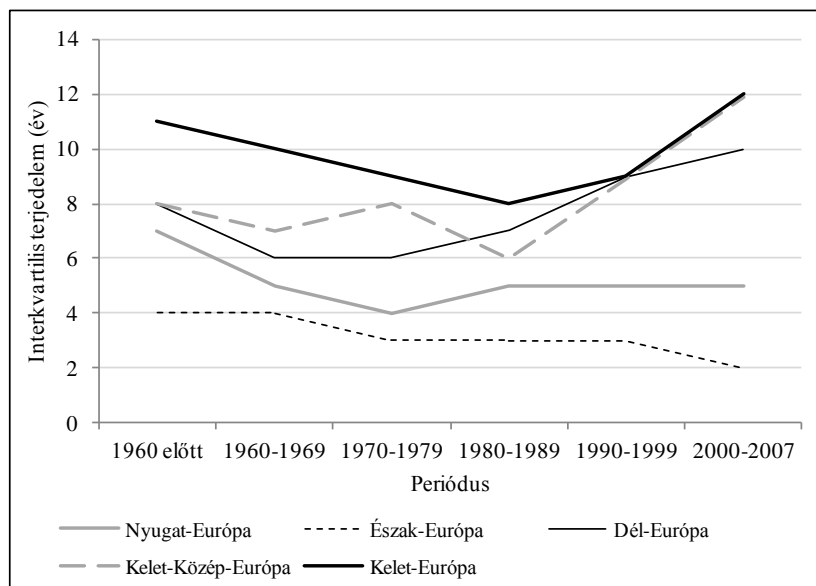
Megjegyzések: Forrás: saját számítások, European Social Survey 3. hullám (2006/2007); 1930 és 1979 között született válaszadók (n = 30.700), 16 és 35 éves kor közötti elköltözések; a túlélési függvény Kaplan-Meier becslésének eredményei. A számítási módszer leírása a Függelékben található.

2. ábra:
**A szülői házból való első elköltözés medián életkora Európa különböző régióiban
periódusonként**

Megjegyzések: forrás: saját számítások, European Social Survey harmadik hullám (2006/2007); 1930 és 1979 között született válaszadók (n = 30.700), 16 és 35 éves kor közötti elköltözések; a túlélési függvény Kaplan-Meier becslésének eredményei. Az egyes országcsoportokba tartozó országok felsorolását a 1. ábra tartalmazza. A számítási módszer leírása a Függelékben található.

3. ábra:
**A szülői házból való első elköltözés életkorának interkvartilis terjedelme Európa különböző
régióiban periódusonként**

Megjegyzések: forrás: saját számítások, European Social Survey harmadik hullám (2006/2007); 1930 és 1979 között született válaszadók (n = 30.700), 16 és 35 éves kor közötti elköltözések; a túlélési függvény Kaplan-Meier becslésének eredményei. Az egyes országcsoportokba tartozó országok felsorolását a 1. ábra tartalmazza. A számítási módszer leírása a Függelékben található.

A hasonlóságok mellett azonban van egy lényeges eltérés a déli és a kelet-közép-európai országok között. A dél-európai államokban a házasságkötés és az elköltözés közötti kapcsolat szorosabb, a fiatalok gyakran a házasságkötéssel egyidőben vagy nagyon rövid idő elteltével hagyják el először a szülői házat. Ezzel szemben a volt szocialista államokban nem ritka, hogy a szülőkkel élő fiatal felnőttek már van együtt élő partnere, esetleg gyermeke is. Ezen országok sajátos jellemzője, hogy a fiatalok viszonylag gyakran élnek több családmagból álló vagy kiterjesztett háztartásban, a partnerrel való együttélésüket az egyik fél szüleinek háztartásában kezdik meg (1. táblázat). Ez a helyzet számos konfliktus forrása lehet, ezért valószínűsíthető, hogy a fiatalok külső kényszerítő körülmények hatására választják ezt az életformát (Spéder 2005). Az egyik fő ok a lakáspiac állapota lehet: a kérdéses országokban a lakások döntő hányada magántulajdonban van (Magyarországon 91%), kevés a bérlakás, az önkormányzati lakásszektor visszaszorult, ezért az önálló lakás megszerzése jelentős tökefelhalmozást igénylő, hosszú folyamat (Domanski et al. 2006).

1. táblázat:
A szülői házból való első elköltözés és az első párkapcsolat közötti kapcsolat Európa különböző régióiban nemeként

	<i>Elköltözni partnerrel</i>		<i>Elköltözni egyedül</i>	<i>Maradni partnerrel</i>	<i>Maradni egyedül</i>	<i>Összesen</i>
	<i>közvetlenül</i>	<i>szülői házban való együtt-élést követően</i>				
<i>Férfiak</i>						
Nyugat-Európa	36,0	3,0	52,0	4,5	4,5	100,0
Észak-Európa	24,1	1,8	71,6	0,8	1,6	100,0
Dél-Európa	46,2	2,6	35,4	4,8	11,0	100,0
Kelet-Közép-Európa	36,8	9,1	35,7	10,4	8,0	100,0
Kelet-Európa	18,5	9,5	49,8	16,8	5,4	100,0
Összesen	31,3	5,0	51,0	7,4	5,3	100,0
<i>Nők</i>						
Nyugat-Európa	48,7	3,8	42,7	2,9	1,9	100,0
Észak-Európa	30,2	2,1	66,6	0,6	0,4	100,0
Dél-Európa	64,5	3,8	18,5	6,8	6,4	100,0
Kelet-Közép-Európa	51,9	13,1	21,9	9,4	3,8	100,0
Kelet	37,0	8,8	35,3	15,3	3,6	100,0
Összesen	45,3	6,2	38,6	7,0	2,9	100,0

Megjegyzések: forrás: saját számítások, European Social Survey harmadik hullám (2006/2007); 1930 és 1979 között született válaszadók (n = 30.700), 16 és 35 éves kor közötti életesemények.

3.2. Háztartásformálódás: házasságkötés, élettársi kapcsolatok, gyermekvállalás

Az elköltözés objektív körülményei, a fiatalok életkezdésének lehetőségei és körülményei az elmúlt évtizedekben Magyarországon jelentősen átalakultak. 1990 óta a felnőtté válás folyamatát jellemző életesemények rendszerint később következnek be, a felnőtt szerepek átvétele időben kitolódott, és megnőtt az életutak változatossága.

Az elmúlt évtizedekben lényeges változások történtek a párkapcsolatok és a családi együttélési formák területén Magyarországon (Somlai 1999; Somlai—Tóth 2002; Aassve et al. 2006; Spéder—Kamarás 2008). A házasságkötések aránya drámai mértékben visszaesett: 1960-ban várhatóan szinte minden nő az élete folyamán legalább egyszer házasságot kötött; 1990-ben ez már csak négyből három nőre, 2000-ben csak minden második nőre, 2010-ben pedig csupán a nők 39%-ára volt igaz. Az első házasságukat kötő nők és férfiak átlagos életkora a rendszerváltás óta számottevően megemelkedett: 2010-ben a nők átlagosan 21-22 helyett 29 évesen, a férfiak 24-25 helyett 31 évesen kötnek először házasságot (Pongrácz 2012).

A házasságok visszaszorulásával párhuzamosan egyre nagyobb teret nyertek az élettársi kapcsolatok. Az 1960-as években még elenyésző arányt képviseltek az élettársi együttélések az első párkapcsolatokon belül. Az 1980-as években kezdtek elterjedni: 1985-1989 között már minden harmadik, tíz évvel később pedig háromból kettő első kapcsolat a törvény által nem szentesített együttélés volt (Spéder—Kapitány 2007).

A házasság visszaszorulása mellé a válások növekvő aránya társult. 1960 és 2000 között 0,18-ról 0,38-ra, mintegy kétszeresére nőtt a teljes válási arányszám, 2010-ben pedig várhatóan a házasságok 46%-a válással végződik (Spéder—Kamarás 2008; Földházi 2012). A válás nem csak a pár életútja szempontjából, hanem a család felbomlását átélő gyermek szemszögéből is fontos. A válás által érintett családok körülbelül 60%-ában van kiskorú gyermek. A válásokat rendszerint újabb házasságkötés vagy egyéb párkapcsolat követi, amely a családi együttélés újabb formáit hozza létre, különösen ha az új partnernek is vannak a korábbi kapcsolatból született gyermekei, vagy esetleg közös gyermeket vállal az új pár.

A házasodáson kívül a gyermekvállalási magatartást is a halasztás jellemzi. A nők az első gyermekük megszületésekor 1990-ben átlagosan 23, 2011-ben 30 évesek voltak. A termékenység szintje is visszaesett: 1960-ban 2,02, 1990-ben 1,84, 2010-ben pedig csupán 1,25 volt a teljes termékenységi arányszám, ami világszerte a legalacsonyabbak közé tartozik. Az első gyermek megszületésének kiitolódása következtében valószínűleg egyre kevesebben tudják valóra váltani a gyermekvállalási terveiket, és ezzel párhuzamosan a tervezett gyermekek száma is csökken. A házasságon kívüli születések aránya 1990 és 2008 között a háromszorosára, 13%-ról 40%-ra nőtt. Ez nagyrészt élettársi kapcsolatban született gyermekeket jelent (Spéder—Kamarás 2008; Kapitány—Spéder 2012).

3.3. Az oktatási rendszer és a munkaerőpiac átstrukturálódása

A rendszerváltás után a gazdasági visszaesés, a munkanélküliség megjelenése és tartóssá válása miatt az iskolai tanulmányaikat befejező fiatalok egy része nehezen, esetleg egyáltalán nem tudott belépni a munkaerőpiacra, a pályakezdésük időben kitolódott. Az 1990-es években megjelent és állandósult az ifjúsági munkanélküliség, legerősebben a 15-19 évesek körében, de a 20-24 évesekre vonatkozó adat is meghaladta az országos átlagot. A munkanélküliség főleg az alacsony iskolai végzettségűeket sújtotta. Az első állások gyakran bizonytalanok és rosszul fizetettek, a tanulás és a munka közötti átmenet bizonytalanabbá és rugalmasabbá vált. A kialakult helyzetre válaszul megpróbáltak az oktatási rendszerben maradni, amit a felsőoktatás expanziója sokak számára lehetővé is tett (Bukodi – Róbert 2005; Laki 2006; Spéder et al. 2010).

Az 1990-es évek töretlen felsőoktatási expanziója következtében a tízezer lakosra jutó hallgatók száma 1990 és 2008 között a négyszeresére nőtt, ezen belül főként a nem nappali tagozatosoké (levelező, távoktatás és esti képzések) emelkedett dinamikus (Kozma 2010). A várható tanulmányi idő 1990 és 2008 között 13,8-ról 17,8 évre nőtt, vagyis egy iskoláit 7 éves korában elkezdő diák 21 éves kora helyett várhatóan 25 éves korában fejezi be a tanulmányait, amennyiben a jelenlegi beiskolázási arányok a jövőben is fennállnak (OECD 2000, 134; OECD 2010).

3.4. Az önálló lakáshoz jutás lehetőségei

Magyarországon – és a többi kelet-közép-európai országban – a rendszerváltozás előtt a lakásállomány működését alapvetően nem piaci mechanizmusok dominálták. A rendszer előnyben részesítette a bérlakásokat, amelyek bérleti díja alacsony volt, és csak hosszú várakozás után lehetett támogatott bérlakáshoz jutni. Ugyanakkor az 1980-as években megjelent a szűk piaci és az egyre bővülő nem piaci magánszektor (Hegedűs et al. 1994; Hegedűs—Tosics 1998). Az időszakot végigkísérte a mennyiségi és minőségi lakáshiány. A lakásépítések nem tudtak lépést tartani az igények növekedésével, amelyet a városokba irányuló migráció és a háztartások növekvő száma táplált (Hoffmann 1981).

A rendszerváltás előtti időszakban a különböző településeken élő fiatalok lakáshoz jutási lehetőségei jelentősen eltértek egymástól (Andics et al. 1984; Hoffmann 1981; Vajda—Zelenay 1984). A kisebb városokban és a falvakban élők nagyobb eséllyel jutottak önálló lakáshoz, mint a budapesti kortársaik. Budapesten volt a legnehezebb a helyzet, a vidéki városok lakásellátottsága kedvezőbb volt. A nagyvárosi fiatalok elsősorban arra számíthattak, hogy az intézményes lakásellátás csatornáin keresztül hosszabb-rövidebb várakozás után lakáshoz jutnak. A kisebb településeken hatékonyan tudták kihasználni a kedvezményes építési hiteleket és az elvégzett munkában megjelenő családi, rokoni segítségnyújtást (kalákamunka). Ennek következtében a községekben élő fiatal párok nagyobb arányban laktak önálló házban, míg városi társaik gyakrabban kényszerültek a szülőkkel vagy albérletben élni. A falvakban élők viszonylagos előnye azóta megszűnt, sőt, megfordult: az ezredfordulón a községekben élt együtt a legtöbb fiatal házaspár a szüleivel, a hatvanas-hetvenes években épült, viszonylag nagy alapterületű vagy hozzáépítésre, ráépítésre alkalmas családi házakban (Székely 2002).

1981-ben fogalmazta meg Hoffmann Istvánné a következő kijelentést, de a helyzet valószínűleg a rendszerváltás előtti évtizedekben végig hasonló volt: „az a kivétel, amikor a fiatal pár önálló lakásban, másoktól függetlenül kezdheti meg a családi életét Magyarországon. Rendszerint több éves házasság után sikerül a saját lakást megszerezni és még a gyerekek vagy a gyerekek is többnyire akkor születnek, amikor a

háaspár kénytelen másokkal együtt lakni” (Hoffmann 1981, 75-76). A hetvenes és a nyolcvanas évek fordulóján a 20-29 éves családfővel rendelkező háztartások 29%-a nem rendelkezett saját otthonnal: 17%-a a pár egyik tagjának szüleivel élt együtt, 12% pedig magánúton bérelt lakást. A szülőkkel élő fiatal párok aránya településtípusonként rendkívül eltért: a vidéki városokban 5%, a községekben 22% volt. Ez főleg a párkapcsolatok elején volt jellemző: az egy-három éve házas párok 42%-ának nem volt önálló lakása. A lakáshoz jutás az életútban összekapcsolódott a családalapítással, a családok viszonylagos előnyt élveztek. Az egyedül élő fiatalok nem csak a lakásigénylési listáknak kerültek a végére, hanem a társadalmi preferenciarendszer is igen hátra sorolta őket (Hoffmann 1981).

A fiatalok lakáshoz juttatását a lakosság elsősorban az állam és csak másodsorban az érintett fiatalok feladatának tekintette. Ezután jöttek a szülők és a munkahely a rangsorban. A községekben élők fontosabbnak tartották a szülői, családi segítséget, és kevésbé vártak az államtól támogatást, mint a városokban élők. A szülői segítséget épp a fiatal felnőttek szülei, a 40-60 évesek tartották a legfontosabbnak. A szülők és házas gyermekeik együttélését a városiak 70%-a, a falun élők 52%-a utasította el mint a lakáshelyzet megoldásának egy lehetséges módját (Hoffmann 1981).

A szocialista lakásépítési struktúrának a rendszerváltást követő felbomlásával a kiutalásos rendszer megszűnt, az önkormányzati bérlakásokat privatizálták, a hitelfelvétel nehezebbé vált, és a lakáshoz jutás szinte egyetlen lehetősége a tulajdonszerzés lett (Dóra 1997; Székely 2002). Ezek a változások megnehezítették, hogy a fiatalok a szüleiktől független, önálló háztartást alapítsanak, és több fiatal házaspár kényszerült arra, hogy a szülőkkel éljen. A fiatalok egyre kevésbé számíthattak az intézményes megoldásokra, a családi segítség és az önerő jelentősége még inkább megnőtt. Az állami és a banki szektor a rendszerváltást követően gyakorlatilag kivonult a lakásszektorból, és mintegy tíz év elteltével jelent meg újra. A lakásberuházások 1999 után meredek emelkedésnek indultak (KSH 2005).

Az államilag támogatott lakáshitelek, a vissza nem térítendő támogatások és az egyéb kedvezményes (gyakran nem forintban nyújtott) jelzáloghitelek a 2000-es évek első felében dinamikusn terjedtek, megkönnyítve a fiatalok lakásvásárlását. A saját lakás vásárlása ugyanakkor jelentős, évtizedes anyagi terhet is jelentett az érin-

tettek és családjuk számára, és az állami támogatáshoz csak bizonyos feltételekkel lehetett hozzájutni. A jövedelmi és anyagi helyzetben megfigyelhető egyenlőtlenségek növekedése a lakáshoz jutás módjában is jelentkezett (Spéder et al. 2010).

Az ezredfordulón a nagyobb településen élő, magasabb végzettségű szülők gyermekei körében magasabb volt az önálló lakással rendelkezők aránya, mint a kisebb településeken élő, alacsonyabb képzettségű apák gyermekei esetében. A magasabb iskolai végzettségű fiataloknak szintén nagyobb volt az esélyük, hogy saját otthonban éljenek (Székely 2002).

Az ezredforduló környékén a szülők jelentős segítséget nyújtottak az első önálló lakás megszerzésében: a fiatalok 68–73%-ának segítettek. A szülői hozzájárulás a nők esetében rendszerint gyakoribb és intenzívebb. A segítségnyújtás négy formája közül – pénzbeli segítség, a munkavégzés, a kapcsolatok mozgósítása, valamint a bútorozás, felszerelés – az idősebb kohorszokban a pénz és a munkavégzés volt a leggyakoribb, a fiatalabbak körében a bútorozás, felszerelés is egyre fontosabbá vált, különösen a nők esetében. A szülők kapcsolataik révén ritkábban, minden ötödik esetben tudták segíteni az első lakás megszerzésében a gyermeküket (Murinkó 2009).

Magyarországon az 1960 és 1984 között születettek majdnem fele vásárolta az első lakását vagy házát, minden ötödik pedig építéssel, bővítéssel jutott az első saját otthonához (Murinkó 2009). Szolgálati lakást kevesen kaptak (4-5%), az öröklés (6%) vagy kiutalás (3-4%) is viszonylag ritkán fordult elő. A bérlet 7% számára jelentette az első lakáshoz jutás lehetőségét. 3% számára a szülők átengedték a lakásukat, 8% pedig a partnere révén jutott hozzá. A lakásépítés és –bővítés nagyságrendje jelentősen csökkent, ezzel szemben a bérlet és az öröklés hányada a fiatalabb kohorszokban magasabb, és azok aránya is nőtt, akik a családjuk vagy a partnerük révén jutottak az első saját lakásukhoz.

Lakóhely szerint vizsgálódva azt látjuk, hogy Budapesten felülreprezentált az öröklés, a kiutalás és a partner szerepe (12–13%). A városokban viszonylag gyakori a vásárlás (49–50%), a megyei jogú városokban ezenkívül a bérlet is (13%). A házépítés vagy a meglevő lakás bővítése a községekre jellemző: a falvakban élők 36%-a építéssel, 40%-a vásárlással szerzi meg új otthonát. A legmagasabb iskolai végzett-

séget és a jelenlegi jövedelmi helyzetet tekintve a legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők és a legalacsonyabb jövedelmi ötödbe tartozók az átlagot meghaladó mértékben jutottak első lakásukhoz építés, bővítés, bérlet és kiutalás révén. Ezzel szemben a legmagasabb jövedelmű ötöd és a diplomások körében a szolgálati lakás, az öröklés, a szülői átadás és a bérlet dominál (Murinkó 2009).

3.5. A belföldi vándorlás jellemzői

Az új háztartások kialakítása, a szülői otthon elhagyása migrációs mozgást eredményezhet. A belföldi vándormozgalom jellemzői tükrözik az ország gazdasági és társadalmi viszonyait, és a fiatalok elköltözési magatartásának egy vetületéről is információt nyújtanak.

Magyarországon az 1950-es évek végén és az 1960-as évek elején az iparosítás, a mezőgazdaság kollektivizálása, a nagy beruházások tömeges vándorlást indítottak el a falvakból a városok irányába. A belső migráció az 1950-60-as évek fordulójától kezdve fokozatosan csökkent, amiben szerepe volt az ipartelepítés decentralizációjának, az életszínvonal lassú kiegyenlítődének, a második gazdaság terjedésének és a településegysítéseknek. Ezzel egyidejűleg az ingázás és a településen belüli költözések volumene emelkedett. 1988 után a belső mobilitás látványosan visszaesett, és csak az 1990-es évek közepén kezdett újra növekedni (Illés 2003). A lassú növekedést a 2008-as gazdasági válság törte meg. A településen belüli költözések dinamikája is hasonlóan alakult (Bálint 2012).

A felsőoktatási expanzió megnöveli a tanulási célú földrajzi mobilitás lehetőségét, ilyenkor a főiskolával, egyetemmel nem rendelkező településen élő fiatalok egy része a költözést választja. Magyarországon a felsőoktatás kiterjedésének a belföldi migrációra gyakorolt hatására vonatkozó elemzésről nincs tudomásom. Az Egyesült Királyságban és az USA-ban végzett elemzések azt találták, hogy a felsőoktatás meritési bázisának kiszélesedése következtében nem nő, hanem csökken a más városban továbbtanulók aránya. Egy szelekciós mechanizmus érvényesül: a jobb anyagi helyzetű, magasabb iskolai végzettségű szülők gyermekei nagyobb eséllyel tanulnak tovább a lakóhelyüktől távol, a kevésbé forrás erősek pedig igyekeznek a lakhelyükön

vagy ahhoz közel található intézményt választani (Aassve et al. 2002b; Holdsworth 2009; Mulder—Clark 2002).

A belső vándorlás korszpecifikus gyakorisága különböző országok esetében nagyfokú hasonlóságot mutat. Ezt ábrázolja a Rogers-görbe (Rogers—Castro 1981). A vándorlás igen intenzív kisgyermek korban, amikor a gyermekek a szüleikkel együtt költöznek. Az iskolás kort jellemző visszaesés után fiatal felnőtt korban, az egyetemi, főiskolai továbbtanulás, a munkába állás és a családalapítás időszakában ismét gyakoribbá válik a migráció. Az ebből a szempontból eseménytelenebb középkorú időszakot követően még a nyugdíjbavonulás körül nő meg a költözés esélye, majd újra lecsökken.

A vándorlók korösszetétele Magyarországon is követi a Rogers-görbe lefutását, a legmagasabb migrációs potenciál a huszonéveseket jellemzi. Bár az állandó vándorlások száma 1990 óta fokozatosan csökkent a körükben, az ideiglenes vándorlások magas aránya miatt továbbra is a 20-29 évesek költöznek a leggyakrabban (Illés 2003; Sárosi 2004; Bálint 2012).

Az együtt költöző vándorlási egységek vizsgálata azt mutatja, hogy az 1960-as évek eleje óta folyamatosan csökkent, 50%-ról 18%-ra esett vissza az eltartóval, családfővel együtt költözők aránya az állandó vándorlók körében (az adatok 1992-ig állnak rendelkezésre) (Illés 1998). Itt általában gyermekes családokról van szó, így a háttérben a gyermekszám csökkenése vagy a gyermekes családok alacsonyabb költözési intenzitása is állhat. Egyedül költözőnek tekinthetők azok, akik a tanulást vagy a válást jelölték meg a migráció motivációjaként. Általában másokkal együtt költöznek azok, akik munkavállalás, lakásváltoztatás, házasságkötés, családi vagy egyéb okok miatt változtatnak lakhelyet. Az ideiglenes vándorlók és a visszavándorlók között elenyésző az együtt költözők aránya, viszont az együtt költözés jellemzőbb a településen belüli, rövidebb távú mozgásokra.

3.6. Az elköltözés a vélemények tükrében

A felnőtté válást és a szülői ház elhagyását nem csupán objektív szempontból, hanem a közvélekedések oldaláról is meg lehet közelíteni.

A felnőttiséget Magyarországon a legtöbben egyfajta pszichológiai érettséggel, a nagykorúság életkori határának elérésével, valamint a tanulmányok befejezését követően a teljes munkaidős munkavállalással és a szülőktől való anyagi függetlenség megteremtésével kapcsolják össze, és a családalapítást kevésbé tartják fontosnak. A teljes népesség a szülőktől való elköltözést a családalapítás részének, előfeltételének tekinti. Az érintettek, a 18-29 évesek számára a szülőktől való elköltözés összetettebb jelentéssel bír: nem egyértelműen a családalapítással összefüggő életesemény, hanem hasonlóan erős kapcsolatban áll az önállóság materiális alapjainak megteremtésével is. Az anyagi függetlenség megteremtése pedig a 30 évnél fiatalabbak számára (egyelőre) inkább csak mint az önállóság egy fontos eleme jelenik meg, és nem függ össze a családalapítás megítélésével (Murinkó 2010a).

Egy 2007-es Eurobarometer-felmérés eredményei (Gallup 2007) szerint a stabil anyagi háttér megteremtésének nehézségei az érintettek véleménye szerint is hátráltatják az önállósodást. A 15–30 éves magyarországi fiatalok 64%-a ebben látja annak legfontosabb okát, hogy a fiatal felnőttek tovább élnek a szüleikkel együtt, mint régebben. Az Európai Unió tagállamaiban a megkérdezetteknek átlagosan csak 44%-a vélekedik ugyanígy. A megfizethető lakhatás hiányát a Magyarországon élők 15%-a tartja a legfontosabb magyarázatnak (az uniós átlag 28%). Csak kevesen gondolják úgy, hogy a fiatalokat az tartja tovább a szülői házban, hogy felelősségvállalás nélkül élvezhetik az otthon kényelmét, hogy anyagiilag támogatniuk kell a szüleiket, vagy hogy egyre később kötnek házasságot.

A házasságkötés késleltetésének vagy elmaradásának okai közül a magyarországi lakosság véleménye szerint a materiális indokok, azokon belül is az önálló otthon hiánya a legfontosabb – bár 2000 és 2009 között csökkent azok aránya, akik ezen a véleményen vannak. Lényeges változás ugyanakkor, hogy az anyagiakon túlmutató, posztmateriális indokok (pl. az élettársi együttélés elfogadottsága) jelentősége megnőtt. 34% szerint nagyon nagy szerepet játszik a házasságok halasztásában az, hogy a fiatalok függetlenségre, önállóságra vágnak, és 27% szerint fontos tényező az, hogy kényelmes a szülőkkel élni (S. Molnár 2010). És bár a közvélemény egyre megengedőbb a házasságon kívüli együttélésekkel kapcsolatban, létezik egyfajta közmeg-

egyezés azzal kapcsolatban, hány éves korban ideális tartós párkapcsolatot kezdeni (Paksi—Szalma 2009; S. Molnár 2010).

Ami a szülői házból maradók megítélését illeti, európai összehasonlításban igen magas, 30-31 év az az életkor, amikor az emberek Magyarországon már túl öregnek tartanak valakit ahhoz, hogy a szüleivel éljen (Aassve et al. 2002b). A férfiakkal szemben a megengedőbb a közvélemény, egy évvel későbbi életkort határoz meg számukra, mint a nőknek. A férfiakra vonatkozóan 35%, a nőkre 43% állítja, hogy nincs ilyen életkori határ, egy nő vagy egy férfi sosem túl idős ahhoz, hogy a szüleivel lakjon. Ez arra utal, hogy Magyarországon az elköltözéssel kapcsolatos életkori norma igen gyenge.

Az elhúzódó kamaszkorral kapcsolatban azonban mégis él egyfajta aggodalom a magyar társadalomban (Tóth 2007). Ezt az aggodalmat egyrészt azok a szülők fogalmazzák meg, akik kénytelenek eltartani a munka nélkül levő vagy nagyon alacsony fizetésért dolgozó felnőtt gyermekeiket. Másrészt az elhúzódó családalapítás sokak számára a túlzott individualizmus, a karrierizmus, a hagyományos nemi szerepek felbomlása, és az önzés megnyilvánulásaként jelenik meg. Ezeket az aggodalmakat erősíti az is, hogy a huszonévesek szülei még egy eltérő értékrendszerben, más gazdasági körülmények között, eltérő párkapcsolati és gyermekvállalási mintákat látva és követve nőttek fel (Tóth 2007).

3.7. Az elköltözési magatartással kapcsolatos kutatási eredmények

Az eddigi empirikus eredmények arra utalnak, hogy Magyarországon a rendszerváltás előtt a viszonylag korai elköltözés volt a jellemző, ami az 1970 után születettek körében egyre inkább kitolódik, heterogénebbé válik, és csökken azok aránya, akik elhagyják a szülői házat. A nők korábban és nagyobb arányban költöznek el, azonban a halasztás a körükben erőteljesebb, mint a férfiaknál (Székely 2002; Bognár 2007; Murinkó 2009; Spéder et al. 2010; Harcsa—Monostori 2012).

A szülőktől való elköltözés az esetek döntő többségében az iskolai tanulmányok befejezését és az első munkavállalást követően történik meg (bár a szülőkkel élő fiatal felnőttek aránya a tanulók és a nem tanulók körében egyaránt nőtt, tehát az elköltö-

zés kevésbé kötődik a tanulmányok befejezéséhez (Harcsa—Monostori 2012)). Az első gyermek érkezésekor a fiatalok már rendszerint és egyre növekvő mértékben önálló háztartásban élnek. Leggyakrabban az elköltözés a gyerek születése előtti naptári évben történik, amikor a pár már tudhat a terhességről vagy tervezi azt (Murinkó 2009).

Szoros, bár gyengül a kapcsolat az elköltözés és a párkapcsolat-formálódás között. Az első házasságkötés vagy az első élettársi együttélés kezdete az az életesemény, amely a leggyakrabban egybeesik a szülői ház elhagyásával, de nem ritka, hogy az első párkapcsolat megelőzi az első elköltözést. Az egybeesés fokozatos csökkenésével párhuzamosan az elmúlt két évtizedben fokozatosan nőtt azok aránya, akik csak az elköltözést követően kezdtek párkapcsolatba, de továbbra sem elhanyagolható a szülői házból való elköltözést megelőző partnerkapcsolatok aránya (Murinkó 2009, 2010b).

Az egyedülállóként élő fiatal felnőttek körében csökkent az elváltak és a gyermeküket egyedül nevelők aránya, és a 2000-es években a szülői házból egyedülállóként elköltözők és az élettársi kapcsolatból kilépők alkotják a csoport döntő többségét (Harcsa—Monostori 2012). Ez szintén az elköltözés és a párkapcsolatok, főként a házasság közötti kapcsolat lazulására utal.

Kamarás és munkatársai (2005) a Magyarországon 1990-1991-ben házasságot kötött, gyermektelen nők és a Nyugat-Németországban 1988-ban első házasságukat kötő, szintén gyermektelen nők életútját nyomon követték nyomon. Az eredményeik azt mutatják, hogy Magyarországon az összeköltözés, a házasságkötés és az első gyermek megszületése időben „összeesett”, az események közötti időbeli távolság minimális, és a sorrendjük is nagyrészt esetleges volt. A mintában a házaspárok mintegy kétharmada már gyermeket várt a házasságkötés időpontjában (ez a 2000-es évek közepére mintegy 25%-ra csökkent). Magyarországon az első adatfelvétel idején a fiatal házaspárok jelentős része nem rendelkezett önálló lakással vagy házzal: 36%-uk még a szülői háztartásban élt (21% a feleség, 15% a férj szüleinél), 35% saját tulajdonú vagy bérelt otthonban élt, a fennmaradó 29% pedig átmenetileg más-hogy oldotta meg a lakhatását (egy nagyszülő ideiglenesen kiürített lakásában, ismerősöknél, stb.). Ezzel szemben Németországban a fiatal párok negyötöd része rövid-

del a házasságkötés után bérelt lakásban élt. 96%-uk kettesben lakott, olyan lakásban vagy házban, ahol rajtuk kívül más nem élt, és a lakáskörülmények a saját értékelésük szerint a többség számára a gyermekvállalást is lehetővé tették. A fiatal német házaspárok lakásainak több mint kétharmada három vagy több szobás volt, ezzel szemben a magyar párok ugyanekkora arányának csak egy saját szoba jutott. A lakáshelyzetben mutatkozó különbség összefügg azzal, hogy a német párok négyötöd része már a házasságkötés előtt együtt élt, és gyakran csak egy hosszabb felkészülési idő elteltével, a lakásviszonyaik rendezését követően házasodtak össze, míg Magyarországon gyakoribbak voltak az előzetes együttélés nélkül, rövidebb felkészülési idővel kötött házasságok.

Magyarországon a házasságkötés után kialakuló ideiglenes többgenerációs háztartások az adatok alapján egyértelműen kényszer szülte megoldások voltak (Kamarás et al. 2005: 58-59). A szülőkkel élő fiatal házaspárok többsége önálló lakásra vágyott, két éven belül azonban csak 31% tervezett költözést, ami arra utal, hogy sokan nem láttak reális lehetőséget arra, hogy önálló otthont teremtsenek. 11 évvel a házasságkötés után a párok 13%-a továbbra is a szülőkkel kényszerült élni.

Az „Ifjúság 2000” vizsgálat eredményei (Székely 2002) az önállósodás időbeli kitolódását mutatják az egyének életútjában: míg a nyolcvanas években az első elköltözők átlagos életkora 26,3 év volt, ez a kilencvenes évekre 27,7 évre emelkedett. A szülőktől független háztartás kialakítása az ezredfordulón is elsősorban a házasságkötéshez kapcsolódott, bár csökkenő mértékben, és 19%-ról 29%-ra nőtt azoknak az aránya, akik az önállóvá válást nevezték meg az elköltözés okaként. Viszonylag ritka a munkavállalás miatt történő elköltözés, feltehetőleg csak akkor játszik szerepet, ha a fiatal más településen vállal munkát.

Bognár (2007) a destandardizáció jeleit kereste a magyar fiatalok felnőtté válási folyamatának utóbbi évtizedekben bekövetkezett átalakulásában az „Életünk fordulópontjai” adatfelvétel első, 2001-es hulláma adatainak felhasználásával. Az eredmények alapján az elköltözés időbeli kitolódása csak az 1970 után születettek esetében jelentkezett és a férfiaknál korábban megindult. Egyre többen vannak azok, akik csak az önálló háztartás kialakítása után kötnek házasságot. Az első gyermek megszületé-

se, az első lakás megszerzése és a munkába állás kapcsolata nőtt az első elköltözéssel, az iskolai életút pedig egyre gyakrabban már a szülői ház elhagyása előtt lezárul.

A szülői házról történő leválás esélyét növelte a házasságkötés óta eltelt idő, a nappali tanulmányok befejezése és a munkába állás. Szintén szignifikáns, de gyengébb hatással bírt az iskolai végzettség (a legfeljebb általános iskolai és a felsőfokú végzettséggel rendelkezők nagyobb eséllyel hagyják el a szülői házat 18-29 éves koruk között, mint a szakmunkás végzettségűek és az érettségizettek), az együtt nevelkedő testvérek száma és a szülők válása (különösen, ha a gyermek 6-7 éves kora előtt történt).

4. KUTATÁSI KÉRDÉSEK ÉS HIPOTÉZISEK

Az ismertett elméleti megközelítések és kutatási eredmények alapján három kutatási kérdést fogalmazok meg a szülői házból való elköltözéssel kapcsolatban. Az elemzés a kérdéseknek megfelelően három fő téma körül összpontosul. Az első, leíró jellegű kérdés a szülői házból való elköltözés időzítését vizsgálja, megkülönböztetve egymástól a partnerkapcsolat keretében és a más okból, egyedülállóként elköltözőket. A második téma a szülői erőforrások – a szülők iskolai végzettségének – elköltözési magatartásra gyakorolt hatását vizsgálja. Végül a harmadik kérdés a gyermekori család összetételének hatására vonatkozik.

4.1. A partnerrel és az egyedül történő elköltözések időzítése

1. kérdés:

Hogyan változott a szülői házból történő elköltözés időzítése Magyarországon az elmúlt évtizedekben azok körében, akik párkapcsolat keretében, és akik partner nélkül hoztak létre önálló háztartást?

Hipotézisek:

1a: A partnerrel elköltözők egyre később hagyták el a szülői házat.

1b: Az egyedül elköltözők aránya nőtt.

1c: Az egyedül történő elköltözés időzítés nem változott.

A hipotézisek indoklása:

A második demográfiai átmenet elmélete szerint az önállóság és az autonómia felértékelődése, a minőségi kapcsolatok iránti igény és a tartós elköteleződéssel járó döntések halasztása következtében egyre korábban hagyják el a fiatalok a szülői házat, tartós párkapcsolatot viszont egyre később alakítanak ki. Így az önálló háztartást gyakran nem partnerrel hozzák létre, hanem életük egy hosszabb-rövidebb időszakában már nem a kibocsátó családjukkal és még nem az élettársukkal, férjükkal vagy feleségükkel élnek.

Nem vitatom, hogy a második demográfiai átmenet elméletében leírt jelenségek Magyarországon is jelen vannak, azonban úgy gondolom, az anyagi kényszerek és a strukturális korlátok következtében az általános értékváltozások hatása kevésbé tud érvényesülni. A rendszerváltást követő kedvezőtlen gazdasági és munkaerő-piaci körülmények, a lakáshelyzet állapota, az oktatási időszak kitolódása és az általános bizonytalanság a második demográfiai átmenet által leírttal ellentétes irányban hat: az adott körülmények között a racionális válasz a szülői ház elhagyásának halasztása.

A házasságkötés és a családalapítás életkora a nyolcvanas évektől kezdve egyre inkább kitolódott, az iskolai tanulmányok meghosszabbodtak, a munka világába történő belépés és az önálló lakáshoz jutás nehezebbé vált. Mivel a partnerkapcsolati életút és az elköltözés között erős a kapcsolat, az első párkapcsolat jelentős halasztása maga után vonja, hogy a fiatal tovább marad a szülői házban. A korábbi empirikus eredmények is arra utalnak, hogy Magyarországon a fiatal felnőttek egyre később hagyják el a szülői házat. Az említett tendenciák mindkét nem esetében érvényesülnek, ezért az 1a hipotézist a nőkre és a férfiakra egyaránt érvényesnek tartjuk.

Az 1b hipotézis szerint a partner nélküli elköltözés aránya növekedett. Elképzelhető, hogy emögött tetten érhető az értékváltozások hatása, azonban valószínűleg a felsőoktatás rendkívüli mértékű kibővülése meghatározóbb. A továbbtanulás a húszas éveik első felében megnövelheti az elköltözés esélyét azok körében, akik másik településre költöznek és/vagy megengedhetik maguknak, hogy a tanulmányaik során önállóan éljenek. Ha az egyedül történő elköltözés mögött valóban elsősorban az egyetemi, főiskolai tanulmányok állnak, akkor nem várható, hogy ez az esemény az életút során kitolódott, mert a (nappali tagozatos) felsőfokú tanulmányok kezdete továbbra is 18-19 éves korra tehető.

4.2. A szülői erőforrások szerepe

2. kérdés:

A szülői erőforrások – a szülők iskolázottsága – hogyan befolyásolják a szülői ház partnerrel és partner nélkül történő elhagyásának időzítését?

Hipotézisek:

2a: A magasán iskolázott szülők késleltetik a partnerrel történő elköltözést, egy bizonyos életkor fölött pedig elősegítik, hogy a felnőtt gyermek önálló háztartást hozzon létre (akár partnerrel, akár anélkül).

2b: A szülők iskolai végzettsége közvetlen és közvetett módon is (a gyermek saját iskolázottsági szintjén és egyéb életeseményeinek időzítésén keresztül) hatással van a szülői házból való elköltözés időzítésére.

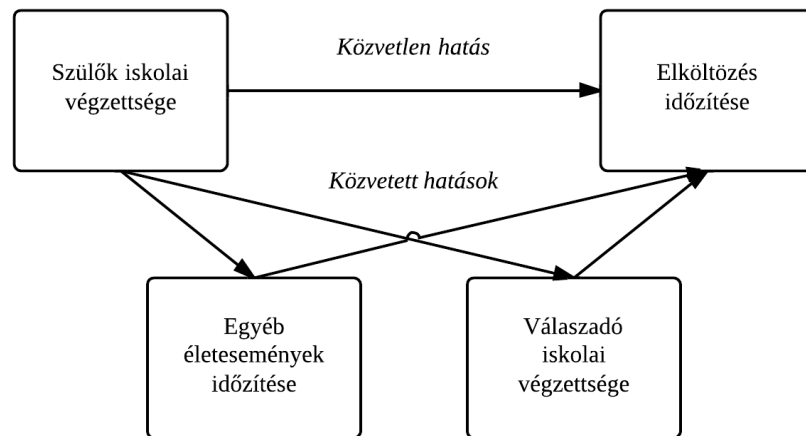
A hipotézisek indoklása:

A képzett szülők kulturális tőkéje magasabb, valószínűleg több materiális erőforrással rendelkeznek és az értékrendszerükben fontosabb helyet foglal el a függetlenség, az autonómia, mint az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkező szülők esetében. A gyermekeik maguk is nagyobb eséllyel tanulnak tovább, és kevésbé valószínű, hogy az átlagnál jóval fiatalabb életkorban kezdenek partnerkapcsolatot vagy születik gyermekük. Az iskolázottabb szülők támogatják a felsőoktatásba való belépéssel kapcsolatos elköltözéseket, ami 18-20 éves kor között elősegíti a képzettebb szülők gyermekeinek egyedül történő elköltözését.

A gyermekek leginkább a kibocsátó családdal élve részesülhetnek a különféle szülői erőforrásokból, a szülők átadhatják nekik az ismereteiket, értékeiket, és jóval nagyobb a befolyásuk a gyermekek életére. A magasabban iskolázott szülők egy bizonyos életkor fölött pedig az erőforrásaikat arra használhatják, hogy segítsék a felnőtt gyermekeik önállósodását, akár a partnerükkel akarnak összeköltözni, akár nem.

Feltételezésem szerint a szülők iskolai végzettsége közvetlen és közvetett módon is hatást gyakorol a gyermekek elköltözési magatartására (4. ábra). A közvetett hatás egyrészt a gyermek (a válaszadó) saját iskolai végzettségén keresztül hat: a képzettek szülők gyermekeinek nagyobb az esélye, hogy maguk is magasabb iskolai végzettséget szerezzenek, ami késlelteti a szülői ház elhagyását. A másik közvetett hatás szerint a képzettebb szülők gyermekei rendszerint egyéb életeseményeiket is későbbre időzítik: később kezdenek partnerkapcsolatot, kötnek házasságot, vállalnak gyermeket, és a viszonylag hosszú képzési idejük miatt később lépnek be a munkaerőpiacra is.

4. ábra:
A szülők iskolai végzettségének és egyéb életeseményeknek a válaszadó elköltözési magatartására gyakorolt hatásának sematikus ábrája

4.3. A gyermekkori család összetételének hatása

3. kérdés:

Hogyan hat az egyedül és a partnerrel történő elköltözés időzítésére a kibocsátó család szerkezete? Miként időzítik a szülői ház elhagyását a kétszülős, az egyszülős gyermekkori családban, illetve a nevelőszülő mellett felnövő fiatal nők és férfiak? Befolyásolja-e az időzítést a testvérek száma?

Hipotézisek:

3a: Korábban elköltözik a szülői házból az, aki gyermekként élt egyszülős családban vagy nevelőszülővel.

3b: A sok testvér növeli az elköltözés esélyét.

3c: Ha a szülő egyedülálló és a válaszadónak nincs testvére, az késlelteti a szülői ház elhagyását.

3d: A nők inkább a nevelőszülős, a férfiak inkább az egyszülős családi háttér esetén hagyják el korábban a szülői házat.

A hipotézisek indoklása:

Ha gyermekkorban felbomlott a szülők kapcsolata (válás, özvegyülés) vagy esetleg sosem éltek együtt, az fokozza a konfliktushelyzetek kialakulásának esélyét a családban. A nem kétszülős családok kohéziója alacsonyabb lehet, mint ahol a gyermekeket a két vér szerinti szülő neveli, különösen, ha a szülő újraraházasodik vagy új kapcsolatot létesít. Ezért a nem kétszülős családban felnőtt fiatalok valószínűleg korábban elhagyják a szülői házat, mint azok, akiket végig mindkét vér szerinti szülő nevelt.

Minél több a testvére valakinek, annál nagyobb a lakósűrűség, ami nehezíti a magán-szféra megteremtését, és annál kevesebb időt és energiát tud a szülő egy-egy gyermekre szánni. A több testvér esetén megoszlik az esetleg gondozásra, támogatásra szoruló szülőkkel kapcsolatos felelősség is. A testvérszám és a családösszetétel hatása várhatóan nem független egymástól. Ha a szülő egyedülálló (ez gyakran az édesanyákat jelenti, mert az özvegyek között sokkal több a nő, mint a férfi, és válás esetén is rendszerint a nőnél maradnak a gyermekek), az késleltetheti a testvérrel nem rendelkező gyermek elköltözését. Ilyenkor a gyermek társaságot és segítséget jelent az egyedülálló szülőnek, nem szeretné őt egyedül hagyni.

A nők érzékenyebben reagálnak a család összetételének megváltozására és a konfliktusokra, és a háztartási munkákból is nagyobb teher hárul rájuk. A nevelőszülő (leggyakrabban nevelőapa) megjelenése veszélyezteti a lánygyermeknek az egyedülálló szülővel kialakított kapcsolatát, a fiúgyermek számára viszont előnyös lehet, hogy megjelenik egy férfi a családban.

5. ADATOK ÉS MÓDSZEREK

A szülői ház partnerrel vagy partner nélkül történő elhagyásának időzítését és családi háttér szerinti különbségeit az „Életünk fordulópontjai” követéses panelvizsgálat adatainak felhasználásával vizsgálom. A fejezet bemutatja az adatbázist, az adatokon végzett lehatárolásokat, a szülői házból való elköltözésének mérési módját, valamint áttekinti az elemzés során használt módszereket. Az elköltözés időzítését regressziószámítások segítségével vizsgáló empirikus fejezetek elemzési módszereinek leírása az adott fejezetek elején található. A módszertan részletesebb ismertetését a Függelék tartalmazza.

5.1. Az „Életünk fordulópontjai” követéses panelvizsgálat és a felhasznált adatok jellemzői

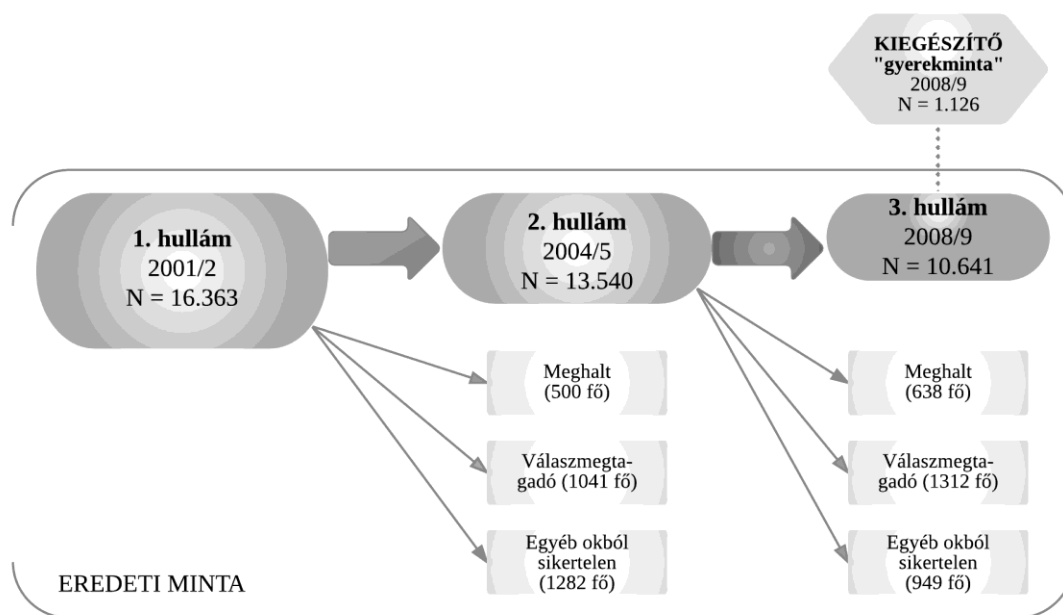
Az elemzések során az „Életünk fordulópontjai” társadalmi-demográfiai panelvizsgálat adatait használom. A kutatást a Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutatóintézete végezte. A kutatás szervesen kapcsolódik a nemzetközi Generations and Gender Survey adatfelvételhez (Vikat et al. 2007), követi annak módszertani ajánlásait, tematikáját és jelentős részben a kérdőívek is megfeleltethetők egymásnak. A kutatás fókuszában a partnerkapcsolatok, a fertilitás, az öregedés és a családi értékek állnak. Az adatbázis retrospektív adatokat tartalmaz (havi bontásban) számos életesemény időpontjáról, és a három hullám segítségével teljes gyermekvállalási, partnerkapcsolati, munkaerő-piaci és iskolatörténet állítható össze a válaszadókról. Különféle attitűdökkel, értékekkel kapcsolatos kérdések is szerepelnek a kérdőívekben, és az adatbázis részletes információkat tartalmaz a válaszadók anyagi-jövedelmi helyzetére, foglalkoztatási jellemzőire és egészségi állapotára vonatkozóan is.

A vizsgálat keretében eddig három kérdezési hullámra került sor: 2001 végén és 2002 elején, 2004 végén és 2005 elején, valamint 2008 végén és 2009 elején. A kiinduló minta 16.363 főt tartalmazott, akik iskolai végzettség, kor, nem és lakóhely szerint reprezentálják az 1926 és 1983 között született magyarországi felnőtt népességet

(Kapitány 2003). A második hullámra a sikeresen lekérdezett válaszadók száma a halálesetek, válaszmegtagadás és egyéb okok miatt 13.540 főre, a harmadik hullámra 10.641 főre csökkent (lásd: 5. ábra). A lemorzsolódás aránya a nemzetközi ajánlásokhoz viszonyítva elfogadható mértékűnek tekinthető és körültekintő súlyozással korrigálható.

A kutatás kezdetén 18-76 év közötti válaszadók három év múlva, a második adatfelvétel során már 21-79 évesek, újabb négy év múlva pedig 25-83 évesek lettek. A minta „öregedése” miatt szükségessé vált a kutatás kiterjesztése a fiatalabb korosztályokra is. Ennek érdekében 2008/9-ben egy külön kérdőívvel megkeresték az eredeti mintába tartozó válaszadók 1984-1988 között született, akkor 20-25 éves gyermekeit, attól függetlenül, hogy azok a szüleikkel vagy önállóan éltek. Közülük 1126 fő válaszolt a kérdésekre. A minta elemszámának változását és a lemorzsolódás okait az 5. ábra foglalja össze.

5. ábra:
Az „Életünk fordulópontjai” panelvizsgálat felépítése

Az **elemzéshez használt alapmintába** minden válaszadó bekerült, aki részt vett a harmadik kérdezésben vagy a válaszadók fiatal felnőtt gyermekeire vonatkozó vizs-

gálatban.⁶ Ez 11.767 főt jelent. A lemorzsolódás esetleges szelektivitása (és a keresztmetszeti torzulásokat) súlyozással ellensúlyozható. A közölt adatok mindig súlyozott eredmények. Az egyes elemzésekhez használt alminták esetszámát a 2. táblázat tartalmazza (a 6. és 7. fejezet elemzési módszereinek leírását az adott fejezetek ismertetik).

2. táblázat:
Az elemzéshez használt alminták elemszáma

<i>Alminta</i>	<i>Elemszám</i>
0. Kiinduló minta: a harmadik kérdezési hullámban választ adók és a kiegészítő „gyerekminta” tagjai (1926 és 1988 között születettek)	11 767
1. Az elköltözés általános leírása (6.1 és 6.2 alfejezetek) (1930 és 1988 között születettek)	10 478
2. Az elköltözés és más életesemények közötti kapcsolat (6.3. alfejezet) (1930 és 1988 között születettek)	9 979
3. Az elköltözés versengő kockázatai, leíró eredmények (7.2 és 8.2 fejezetek) (1930 és 1988 között születettek)	9 607
4. Az elköltözés versengő kockázatai, regresszióelemzések eredményei (7.3 fejezet) (1944 és 1988 között születettek, 1979 utáni események)	6 141
5. Az elköltözés és az első párkapcsolat versengő kockázatai, regresszióelemzések eredményei (8.3 fejezet) (1944 és 1988 között születettek, 1979 utáni események)	5 789
6. A szülői házban párkapcsolatot kezdők, regresszióelemzések eredményei (8.3 fejezet) (1944 és 1988 között születettek, 1979 utáni események)	1 916

Az elemzés kiinduló mintájából – amely a harmadik hullámra a mintában maradt és a kiegészítő „gyerekminta” válaszadóit tartalmazza – bizonyos válaszadókat **ki kellett zárni**. Nem szerepelnek az elemzésben azok, akikről jó eséllyel feltételezhető, hogy az életük első 16 évét – amely valószínűleg jelentős befolyást gyakorol a későbbi

---

⁶ Bár az elemzési módszerek lehetővé tennék, hogy az első és a második hullám után a mintából kiesett válaszadókat mint cenzorált eseteket is benn tartsam az elemzéshez használt adatbázisban, ezt a lehetőséget több ok miatt is elvettem. Egyrészt számos, az elemzés szempontjából fontos kérdést csak a harmadik (vagy a második) kérdés során tettek fel (pl. részletes iskolatörténet). Másrészt az elköltözés időpontjára vonatkozó kérdés az első és a harmadik hullámban némileg eltért, így az első és a második hullám után a mintából kiesett majdnem 6000 válaszadótól származó adat nem lenne összehasonlítható a harmadik hullámban is résztvevők válaszaival (ha viszont a mindenkitől egységesen kérdezett első hullám kérdését használnánk fel, nem tudnánk megadni a 2001 és 2008 között elköltözötteknél az esemény időpontját).

viselkedésükre – nem Magyarországon vagy nem a szülői háztartásban töltötték.⁷ Tehát kizárom azokat, akik külföldön születtek (198 fő), nem magánháztartásban nőttek fel (30 fő), akik egyik vér szerinti szülőjüket sem ismerték (5 fő), akiknek a 16. születésnapjuk előtt mindkét szülője meghalt (52 fő) vagy a 16. születésnapjuk előtt elhagyták a szülői házat (493 fő). Azok sem kerülnek bele az elemzéshez használt alapmintába, akik már elköltöztek a szülői házból, de az elköltözésük időpontjáról semmilyen információval nem rendelkezünk (199 fő). A legidősebb, 1930 előtt született válaszadók sem szerepelnek az elemzésben (312 fő). Így az elköltözés általános leíró jellemzéséhez használt minta esetszáma 10.478 fő, közülük 8853 fő költözött el a szülői házból (események száma). A kiegészítő fiatal mintából 1070 fő, az eredeti panel mintából 9408 fő került bele az elemzésbe. Ezáltal az 1930 és 1988 között született, a kérdezéskor 20-79 év közötti népességről jutunk információkhoz.

Az elköltözés és más életesemények kapcsolatát elemző 6.3. alfejezetben további **megszorításokat** alkalmaztam. A párkapcsolatok és az elköltözés közötti összefüggés vizsgálatához használt adatokból töröltem a hiányos párkapcsolat-történettel rendelkezőket (402 fő) és akik 16 éves koruk előtt már együttélésen alapuló párkapcsolatban éltek (97 fő).

Az elköltözés versengő kockázatainak vizsgálatához kizártam a hiányos oktatástörténettel (7 fő) rendelkezőket, akiknek a gyermekkori családi háttérre vonatkozó valamely információ nem áll rendelkezésre (190 fő) és az egyéb adathiányos megfigyeléseket (75 fő). Az elköltözés versengő kockázatainak elemzéséhez így egy 9607 fős minta áll rendelkezésre.

A leíró elemzések során hosszabb távú trendek bemutatására törekszem, ezért az események egy viszonylag hosszú időszakot fognak át. Az 1930 és 1988 között született válaszadók 16-35 éves kor közötti életútját követem nyomon, vagyis a szülői ház elhagyása (vagy más, vizsgált esemény) 1946 és 2009 következhetett be. Az elköltözés magyarázó modelljeinél leszűkítettem a mintát: csak az 1944-ben vagy ké-

---

⁷ Erre azért van szükség, hogy minimalizáljam a kockázati idő kezdetén a válaszadók között meglévő, a regressziós modellekben nem kontrollált különbségeket.

sőbb születettek 1979 utáni életútját vizsgálom (az elemszámokat a 2. táblázat tartalmazza). A lehatárolás oka, hogy elsősorban a közelmúlt elköltözési viselkedésére és az utóbbi néhány évtized változásaira vagyok kíváncsiak. Az 1980-as évek egyfajta viszonyítási alapként szolgálnak, amelyhez viszonyítva meg lehet becsülni, hogy a rendszerváltást követően milyen változások zajlottak le a fiatal felnőttek önállósodásában.

5.2. A szülői házból való első elköltözés mérése

A szülői házból való első elköltözés időpontjára vonatkozó retrospektív kérdést az Életünk fordulópontjai panelvizsgálat első és a harmadik adatfelvételi hullámban egyaránt feltették, ám nem azonos formában és részletességgel.

A kutatás alapját képező Generations and Gender Survey kérdőívében a megfelelő kérdések a következők voltak:

Interviewer Check: Does R currently live with at least one parent? See for codes 7 and 8 in the Household Grid.
yes → go to 5.117   no → continue ↓

5.116 In what month and year did you for the first time start living separately from your parents for at least three months?
 month   year

Go to Interviewer Check before 6.01

5.117 a. Have you ever lived separately from your parents for at least three months?
 1 – yes ↓   2 – no → go to 5.118

b. In what month and year did that happen for the first time?
 month   year

A magyarországi adatfelvétel első hullámában a kérdés így hangzott:

131. Ön mikor költözött el a szülői házból?
 _____ év
 7777 – mai napig ott él

8888 – nem magánháztartásban nőtt fel (állami gondozott stb.)
 9999 – NT

A harmadik kérdezési hullámban feltett kérdések:

820-821.: *Ha a kérdezett nem él együtt egyik szülőjével sem (ld. 804, 813)! Szülővel együtt élők → 822-re!*

820. Ön mikor költözött el a 'szülői házból'?
____ év __ hó

822-824.: *Ha a kérdezett együtt él legalább az egyik szülőjével (ld. 804, 813)*

822. Költözött-e külön valamikor legalább három hónapra a szüleitől?
1 – igen
2 – nem → 824-re!

823. Első alkalommal mikor történt meg ez az elköltözés?
____ év __ hó

A harmadik hullám kérdésfeltevése törekedett rá, hogy nemzetközileg összehasonlítható legyen, és részletesebb volt, mint az első hullámban. Egyrészt nemcsak az elköltözés évére, hanem a hónapjára is rákérdezett.⁸ Másrészt külön kérdés vonatkozott arra, hogy a szüleikkel egy háztartásban élők korábban külön költöztek-e, és ha igen, mikor.⁹ Ez az első kérdéshez képest jelentősen javított az adatok minőségén.¹⁰

---

⁸ Ha az elköltözés éve ismert, de a hónap nem (411 eset), a hiányzó hónapot véletlenszerűen pótoltam.

⁹ A 'szülői házból' kifejezés azért szerepel a kérdésekben idézőjelek között, mert egyrészt lehetséges, hogy valaki a szó szoros értelmében sosem költözött el a 'szülői házból', hanem meghaltak a szülei, és ő továbbra is ugyanabban a lakásban élt; másrészt a kérdőív 'szülői házon' nem feltétlenül azt a lakóhelyet értette, ahol a válaszadó a szüleivel felnőtt, hanem ahol az önálló háztartás kialakítása előtt utoljára együtt éltek. A kérdés tapasztalatai alapján a második kitétel sem a kérdezőknek, sem a válaszadóknak nem okozott gondot, az elsővel kapcsolatban azonban felmerülhettek problémák, annak ellenére, hogy a kérdezők oktatása során erre külön felhívták a figyelmet.

¹⁰ Bizonyos inkonzisztenciák nagyságrendje utal arra, hogy az első hullámhoz viszonyítva a harmadik hullám kérdésfeltevése megbízhatóbb válaszokat eredményezett. Az első hullámban 403 esetben a válaszadó az elköltözésre vonatkozó kérdésnél azt állította, hogy végig a szülői házban élt, és életben volt a szülei közül legalább az egyik, de a háztartástábla alapján nem élt sem az apjával, sem az anyjával. Az ilyen esetek száma a harmadik hullámra 50-re csökkent. Az első hullámban ebben az inkonzisztens helyzetű csoportban felülreprezentáltak voltak a 30 év alatti, nem házas válaszadók. Lehetséges, hogy olyan átmeneti élethelyzetben éltek, amikor még egy fedél alatt laktak a szüleikkel, de már nem alkottak velük közös háztartást. Az is lehetséges, hogy nem a fiatal válaszadók költöztek el a „szülői házból”, hanem a szülők, vagy a házban külön lakrészt alakítottak ki a gyermekük számára.

Az elköltözés időpontjára vonatkozó adathiány a harmadik hullámban igen alacsony volt, ami arra utal, hogy a kérdések a válaszadók számára jól értelmezhetők és intuitívak voltak. A szülőkkel együtt élő és a külön élő válaszadók külön kezelése elősegítette, hogy kisebb legyen az adathiány és azokról az elköltözőkről is információhoz jussunk, akik időközben ismét összeköltöztek az egyik vagy mindkét szülővel.

A szülői házból való elköltözés időzítésére vonatkozó adat **retrospektív** jellege két szempontból is befolyásolhatja az eredményeinket (Scott—Alwin 1998). A válaszadóknak egy múltbeli esemény időpontjára kell visszaemlékezniük több év, esetleg évtized távlatából, miközben a jelen tapasztalatainak szűrőjén keresztül kell számba venniük és értékelniük a múlt eseményeit. Ez utóbbi szempont azért különösen fontos, mert a szülői házból való elköltözés egy hosszabb, fokozatos leválást is jelenthet. Az is lehetséges, hogy valaki többször is visszatér a szülői háztartásba, például amikor az iskolai, munkaerő-piaci vagy párkapcsolati életútjában törés következik be. Az életút visszamenőleges megkonstruálása során ezek az ideiglenes elköltözések, a részleges önállósági törekvések átértékelődhetnek, jelentőségük időben eltávolodva csökkenhet.

Az adatok retrospektív jellege miatt tehát a rövid ideig tartó, visszaköltözéssel záruló vagy később jelentéktelennek ítélt elköltözésekről kisebb eséllyel szerzünk információt (Buck—Scott 1993). Ez egyfajta torzítást okozhat: a fiatalabb kohorszok tagjai olyan eseményeket is a szülőktől való elköltözésként értékelhetnek, amelyeket az idősebb válaszadók, későbbi életútjuk fényében, nem ítélnek lényegesnek. Így lehetséges, hogy a fiatalabbak esetében az adatok korábbi elköltözési időpontokat jeleznek, mint amiket akkor kapnánk, ha ugyanazokat a személyeket életük egy későbbi szakaszában kérdeznénk meg. Következésképpen a legfiatalabb válaszadói csoport-

---

Az inkonzisztens válaszok második csoportját az az 542 fő alkotja, akik az első hullámban adott válaszaik alapján soha nem költöztek el a szülői házból, de nem voltak életben a szüleik. Felülreprezentáltak közöttük a 60 éven felüliek és az özvegyasszonyok. (A harmadik hullámban csupán egy válaszadó tartozott ebbe a csoportba.) Itt is szó lehet arról, hogy valóban sosem költöztek a „szülői házból”, vagy esetleg nem tudták felidézni az elköltözésük dátumát.

ban kis mértékben alulbecsülhetjük az elköltözés időzítésében bekövetkező halasztást.

A visszaköltözés gyakoriságára vonatkozó kérdés („Ezután visszaköltözött-e hosszabb időre, legalább fél évre a szülői házba?”) szintén segíthet annak a megértésében, hogy a válaszadók hogyan értelmezték a szülői házból való elköltözésre vonatkozó kérdést és milyen hatása van a retrospekciónak. Azok közül, akik valaha elhagyták a szülői házat, a nők 13,2%-a és a férfiak 13,7%-a költözött oda legalább egyszer vissza. Ez az arány az életkor emelkedésével csökken: a húszas éveikben járó válaszadók 31%-a, a harmincasok 17%-a, a 69 évesnél idősebbeknek viszont csak 6%-a számolt be arról, hogy az első elköltözés után visszaköltözött a szülői háztartásba. Legnagyobb arányban azok költöztek vissza, akik 18-20 éves korukban hagyták el először a szülői házat. Minél több idő telt el az első elköltözés óta, annál valószínűbb, hogy nem számolt be a válaszadó visszaköltözésről: a 0-19 évvel korábban elköltözöttek mintegy ötöde tért vissza, a 20-39 évvel korábban elköltözötteknek a tizede, aki pedig még régebben hagyta el a szülői házat, csak az esetek 6%-ában számolt be arról, hogy később visszaköltözött oda.¹¹

A retrospekcióból fakadó kockázatot valamennyire csökkenti az, hogy a szülői házból való elköltözésre vonatkozó kérdés a kérdőív utolsó negyedében található. A korábbiakban a válaszadó felidézte a partnerkapcsolatait, a gyermekvállalási eseményeit, az oktatási és munkaerő-piaci történetét. Ezek olyan fontos életesemények, amelyekre az adatközlő jó eséllyel vissza tud emlékezni, és jelentősen megkönnyítik, hogy az életútjában elhelyezze az önálló háztartás kialakításának időpontját. A kérdezés során a különböző életesemények mankóul szolgálhattak, amikor a válaszadónak egymással összefüggő múltbeli események időpontjára kellett visszaemlékeznie. Emiatt viszont egyrészt túlbecsülhetjük két esemény kapcsolatát (időbeli együtt járá-

---

¹¹ Az elemzésnek azonban nem tárgya a visszaköltözések vizsgálata. Valójában nem is tudjuk szétválasztani, hogy a megfigyelt visszaköltözési mintázatban mennyiben játszik szerepet az, hogy az emlékek idővel elhalványulnak (memória-hatás), hogy a korábbi időszakokban elköltözők körében ritkább volt a visszaköltözés (periódus-hatás), vagy esetleg hogy fiatalabb életkorban gyakoribb a visszaköltözés (életkor-hatás).

sát), másrészt időbeli kapcsolat jöhet létre két olyan esemény között, amelyet bár a valóságban hónapok választottak el egymástól, de céljuk és szándékuk szerint összekapcsolódtak. A két hatás ideális esetben kiegyenlíti egymást (Courgeau – Lelièvre 1992: 95-97).

A kérdésfeltevés további jellegzetessége, hogy a kérdőív nem határozta meg a válaszadó számára, hogy pontosan mit értsen az első elköltözésen, hanem az interjúalanyra bízta, hogy mit tart annak. Ezáltal megkerülte azt a **definíciós nehézséget**, amellyel a háztartások összetételében bekövetkező módosulásokat nyomon követő prospektív vizsgálatok szembesülnek. A nehézséget az jelenti, hogy a szülői házból való elköltözés nem feltétlenül egy egyik napról a másikra bekövetkező átmenet, hanem egy folyamat is lehet. Nincsenek információ arra vonatkozóan, hogy a szülői háztól való eltávolodás milyen mértéke szükséges ahhoz, hogy valaki azt valóban elköltözésnek tekintse. Az elemzés során azonban részletesen megvizsgálom, hogy az elköltözés jellemzően milyen más életeseményekkel kapcsolódott össze, ami közelebb visz minket annak a megismeréséhez, hogy a szülői házból való elköltözés mely típusai dominálnak.

5.3. Az elemzés módszerei és menete

Az elemzés három fő részből áll. Az első, leíró részben a szülői házból való elköltözés időzítését, a nemek és az egyes időszakok (periódusok) közötti különbségeket vizsgálom (6.1. és 6.2. alfejezetek). Ezután az elköltözés és más fontos életesemények közötti kapcsolatot elemzem, külön hangsúlyt fektetve az elköltözés és az első párkapcsolat közötti viszonyra (6.3. alfejezet). A dolgozat 7. fejezetében megkülönböztetem egymástól az elköltözés két versengő kockázatát, a párkapcsolat létrehozásával összefüggő és az attól független elköltözéseket. A 8. fejezetben pedig külön vizsgálom azokat, akik a szülői házban élve kezdték az első élettársi együttélésüket vagy kötöttek házasságot. A csak a 7. és a 8. fejezetre vonatkozó módszertani megfontolásokat az adott fejezetek elején ismertetem. Az elemzés során alkalmazott eseménytörténeti elemzés módszerének részletes leírását a Függelék tartalmazza.

A szülői házból való első elköltözés **kockázati népességét** a 16. születésnapjukon legalább az egyik vér szerinti szülővel együtt élő, Magyarországon született válaszadók alkotják, akik korábban még nem költöztek el a szülői házból. A 16 és 35 éves kor közötti elköltözéseket veszem figyelembe. Ez egy intenzív életszakasznak tekinthető, amelyben számos életesemény sűrűsödik össze. Az első elköltözés intenzitása 35 év fölött igen alacsony, az ilyen későn elköltözők csoportja valószínűleg nagyon szelektív, és nem ritkán a szülők halála miatt költözik el. Cenzorálnak tekintem a megfigyelést, ha a válaszadó a 35. születésnapjáig, illetve az interjú időpontjáig nem hagyta el a szülői házat.

A szülői házból való első **elköltözés időzítésének** vizsgálatát a túlélési függvény Kaplan-Meier becslése segítségével végzem el. A módszer figyelembe veszi a cenzorált eseteket is, vagyis azokat, akiknek az életútját valamilyen ok miatt nem tudjuk 16 és 35 éves kora között végig nyomon követni (a kérdés időpontjában 35 évesnél fiatalabbak voltak vagy 35 éves korukra sem történt meg velük a kérdéses esemény).

A túlélési függvény Kaplan-Meier becslésének egyszerre vizsgálható az időzítés és a megfigyelési időszak végére elköltöztek aránya (a becslési módszer részletes leírása a Függelékben található). Megadható, hogy a kiinduló népesség (esetünkben a legalább egy szülővel együtt élő 16 éves fiatalok) mekkora része élt át bizonyos életeseményeket bizonyos életkorokig (16, 18, 20, 22, 25, 28 és 35 éves kor). A túlélési függvények segítségével. Az időzítés vizsgálható a medián vagy a kvartilis életkorok megadásával is. A medián azt az életkort jelenti, amikor a vizsgált népesség fele átélte az adott eseményt. A kvartilis életkorok azt mutatják meg, mikor tapasztalta meg az eseményt a csoport 25%-a, 50%-a (medián), illetve 75%-a. Az elköltözési viselkedés homogenitását vagy heterogenitását mutatja az interkvartilis terjedelem, vagyis a 75% és a 25% elérési életkorának a különbsége.

Az elköltözési magatartás vizsgálata során kiemelten kezelem a nemek közötti különbségeket és az időbeli változásokat. Minden elemzést külön elvégzem a nőkre és a férfiakra, feltételezve, hogy a két nem esetén más folyamatok játszódnak le.

Az elköltözés éve szerint külön csoportokat alakítok ki a periódus-hatás vizsgálata céljából. Az időbeli változásokat így nem különböző születési kohorszok, hanem a különböző időszakok összehasonlításával vizsgáljuk. A döntés mögött az a feltételezés áll, hogy a fiatalok az egymást követő évtizedekben eltérő gazdasági és társadalmi körülmények között kezdtek önálló életet.

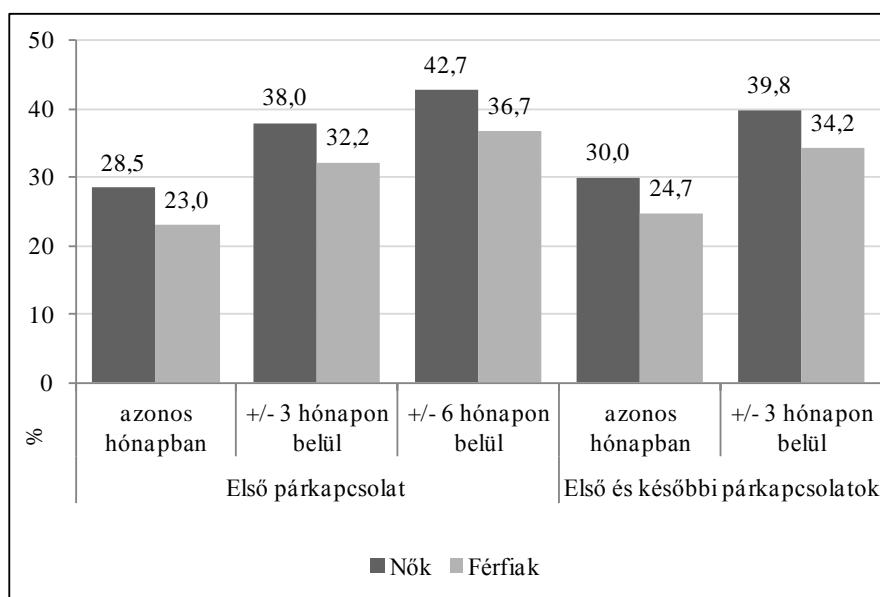
A szülői házból való elköltözést és más, a felnőtté válás folyamatában fontos **életesemények egymáshoz való viszonyát** is megvizsgálom. Az adatbázis részletes házasság-, együttélés-, gyermekvállalás-, iskola- és munkaerőpiac-történeti adatokat tartalmaz. Ezek segítségével meg lehet határozni, hogy a tanulmányok befejezése (a legmagasabb iskolai végzettség megszerzésének időpontja), a rendszeres pénzkereső munka (az első, legalább 3 hónapig tartó munkavállalás) kezdete, az első élettársi együttélés, az első házasságkötés és az első gyermekvállalás (az első élveszületést megelőző teherbeesés, vagyis az első gyermek születése mínusz 9 hónap) megelőzte-e az önálló háztartás kialakítását, egybeesett-e vele, vagy később történt-e meg. Az események egymáshoz viszonyított sorrendjét azon válaszadók esetében lehet meghatározni, akik a vizsgált eseménypár közül legalább az egyiket a kérdezés idejéig megtapasztalták. Amennyiben csak az egyik esemény következett be, akkor úgy tekintjük, hogy a megtörtént esemény időben megelőzte a másikat (amely vagy később, vagy egyáltalán nem fog bekövetkezni).

Fontos kitétel, hogy párkapcsolatban élőknek tekintjem mindazokat, akik élettársi kapcsolatban élnek és együtt is élnek a partnerükkel, vagy pedig házasok. (Azt nem vizsgálom, hogy a házas válaszadók valóban közös háztartásban élnek-e a férjükkel vagy feleségükkel.) Az együttélés nélküli kapcsolatokat („együtt járás”, LAT) nem veszem figyelembe. Az elemzés során nem teszek különbséget házasságok és élettársi kapcsolatok között. Ennek oka, hogy egyrészt az élettársi együttélés elterjedtsége a vizsgált időszak során jelentősen átalakult, ezzel együtt a jelentése is megváltozott, másrészt a házasságkötés és az élettársi kapcsolat megkülönböztetése túl bonyolulttá tenné az elemzést. Ezért az elemzés során az első együttélés vagy az első párkapcsolat kifejezéseket szinonimaként használom, és mind a jogilag formalizált házasságot, mind a nem formalizált, együttélésen alapuló párkapcsolatokat ide soroljuk.

Az elköltözés és a párkapcsolat példáján szemléltetem, hogyan lehet meghatározni két esemény egyidejűségét és az egyidejűség különböző definíciói hogyan befolyásolják az eredményeket. A 6. ábra első három oszloppárja esetében az első párkapcsolat (házasság vagy élettársi együttélés) időpontját hasonlítottam a szülői házból való elköltözéshez. A két utolsó oszloppárnál nem csak az első párkapcsolatot, hanem az összes későbbi együttélést is figyelembe vettem, feltételezve, hogy ha egy korábbi, időközben felbomlott kapcsolata kapcsán nem költözött el, talán egy későbbi kezdetével egyidőben el fog. Az eredmények azt mutatják, hogy ez igen ritka: csupán 1,5-2,2% esetében történt az elköltözés nem az első, hanem a második vagy egy későbbi párkapcsolattal egyszerre.

6. ábra:

Az események egyidejűségének különböző definíciói a szülői házból való első elköltözés és az első párkapcsolat példáján (%)

Megjegyzések: Azok körében, akik 35 éves korukig legalább az egyik vizsgált eseményt átélték. Az első párkapcsolat magában foglalja az élettársi együttéléseket és a házasságkötéseket is.

A másik dimenzió, amely az egyidejűség eltérő meghatározásaihoz vezet, a két esemény között eltelt idő. Megadhatjuk a két esemény között eltelt maximális megengedett időtartamot, amely esetén még egyidejűnek tekintjük őket. A legszigorúbb definíció megköveteli, hogy azonos évben és hónapban történjen mindkét életeseemény. Azok körében, akik 35 éves korukig elköltöztek otthonról és összeköltöztek egy

partnerrel, minden negyedik személy mindkét eseményhez ugyanazt az évet és hónapot adta meg. Amennyiben akkor is egyidejűnek tekintjük az eseményeket, ha az elköltözéshez képest az első párkapcsolat +/- 3 hónapon belül megkezdődött, 9-10 százalékponttal magasabb értékeket kapunk. Ez a kissé megengedőbb definíció az elköltözés időpontja körül negatív és pozitív irányban is megad egy 3-3 hónapos, vagyis összesen egy fél éves „hibazónát”, amelyen belül megengedi a pontatlan választásokat.¹² Mivel az eltérő elköltözési és párkapcsolati dátumok esetén a különbség gyakran csak néhány hónap, a definíció további puhítása csak kisebb mértékben növeli az egyidejűség arányát. Ha az első párkapcsolatot és az első elköltözést akkor tekintjük egyidejűnek, ha legfeljebb 6 hónap telt el közöttük, 4,5-4,7 százalékponttal magasabb értékeket kapunk, mint a 3 hónapot alkalmazó definíció esetében.

A továbbiakban az események sorrendjének vizsgálata során akkor tekintek két eseményt szinkronnak, ha három hónaponál nem több köztük az időbeli távolság. Ez a meghatározás megenged néhány hónapos rugalmasságot a dátumokban.

---

¹² Az is előfordulhat, hogy a partnerkapcsolat kezdetére vonatkozó adat a pontos és az elköltözés dátuma pontatlan.

6. A SZÜLŐI HÁZBÓL VALÓ ELSŐ ELKÖLTÖZÉS IDŐZÍTÉSE: LEÍRÓ EREDMÉNYEK

A konkrét kutatási kérdések vizsgálata előtt szükségesnek látjom a szülői házból való első elköltözés időzítésének részletes leíró elemzését. Az elemzés első részében megvizsgálom, hogy az 1930 és 1988 között született nők és férfiak mikor hagyták el a szülői házat, az önálló háztartás kialakítása hogyan helyezkedik el az életútban a fiatal felnőttkor más fontos életeseményeihez képest, és az évtizedek során változott-e az elköltözési viselkedés.

6.1. Az időzítés nemek közötti különbségei

A szülői ház elhagyásának medián életkora – az az életkor, amikor már minden második személy elköltözött – az 1945 és 2008 között terjedő időszakban 23,7 év volt (3. táblázat). 20,4 éves korra költözött el minden negyedik (első kvartilis), viszont 27,7 éves korban még négyből egy fő a szülői házban élt (harmadik kvartilis).

3. táblázat:
Az elköltözés kvartilis életkorai nemenként (év)

	<i>Első kvartilis (1)</i>	<i>Medián (2)</i>	<i>Harmadik kvartilis (3)</i>	<i>Interkvartilis terjedelem (3-1)</i>
Férfiak	22,17	25,00	29,58	7,42
Nők	19,50	22,00	25,83	6,33
Összesen	20,42	23,67	27,67	7,25

Megjegyzés: a számítás a túlélési függvény Kaplan-Meier becslésén alapul (ld. Függelék).

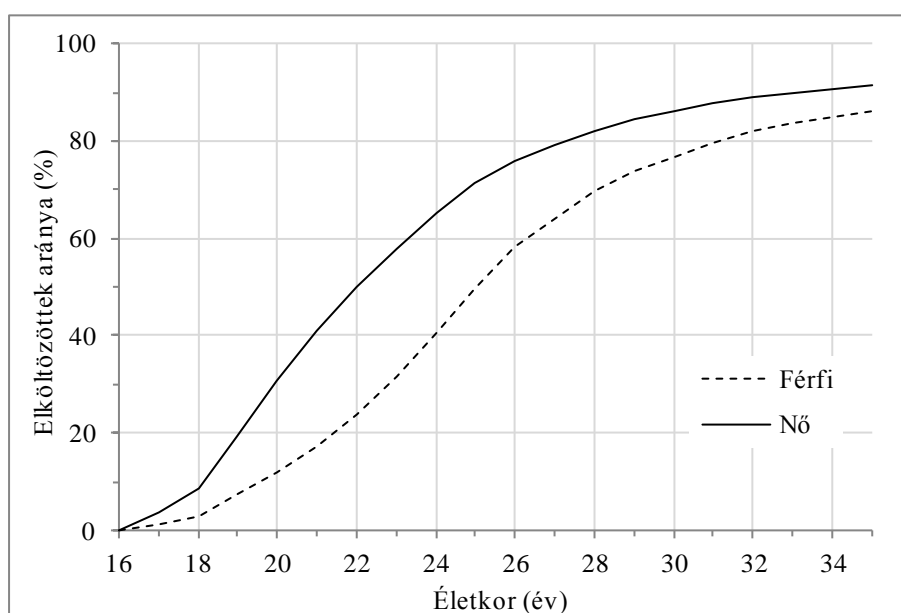
A férfiak átlagosan 3 évvel később alapítanak önálló háztartást, mint a nők: a nők fele 22 éves korra, a férfiak fele 25 éves korra hagyja el a szülői házat (3. táblázat). Ez a különbség az idő előrehaladtával tovább nő. A férfiak negyede 22,2 éves korukra, a nők negyede 19,5 éves korukra él a szüleitől külön, 29,6, illetve 25,8 éves korukra pedig már csak négyből hárman laknak a szülőkkel közös háztartásban. A két nem közötti különbség a harmadik kvartilis esetében a legnagyobb, 3,75 év. A férfiak tehát nem csak később költöznek el a szülői házból, de az elköltözés az életútjuk fo-

lyamán jobban ki is tolódik és heterogénebb, mint a nőknél – ezt a férfiaknak a nők-höz képest több mint egy évvel magasabb interkvartilis terjedelme jelzi.

A szülői házból való elköltözés időzítésében mutatkozó különbséget szemlélteti a 7. ábra. Látható, hogy a férfiak nem csak később költöznek el, de 35 éves korukig kisebb arányban is hagyják el a szülői házat, mint a nők. A húszas éveik első felében járó nők jóval nagyobb arányban élnek önálló háztartásban, mint az azonos korú férfiak. Például a 22 éves nők 51%-a, a 22 éves férfiaknak csak 24%-a költözött már el a szülői házból (lásd még a 4. táblázat utolsó oszlopát). A két nem közötti különbség a húszas éveik második felében csökken, amikor a férfiak elköltözése intenzívebbé válik. Harminc éves kor fölött már mindkét nem esetében ritkább az elköltözés.

7. ábra:

A szülői házból elköltözöttek kumulatív aránya az életkor függvényében nemenként (%)

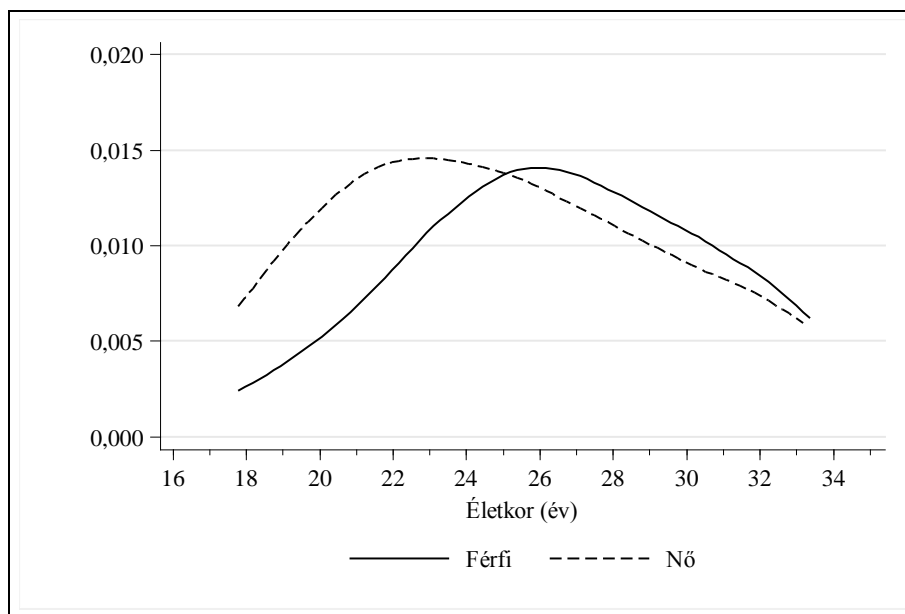

Megjegyzés: a számítás a túlélési függvény Kaplan-Meier becslésén alapul (ld. Függelék).

Az elköltözés korszpecifikus intenzitása haranggörbe alakú (8. ábra). Az elköltözés kockázati rátája kezdetben az életkor előrehaladtával nő, 22-26 éves korban a legmagasabb, majd ismét csökken. A két nem körében eltérő mintázat figyelhető meg: a tizenéves nőknél az elköltözés kockázata jóval magasabb, mint az azonos korú férfiaknál, és 22-23 éves kor között éri el a csúcsát. A férfiak elköltözési intenzitása a húszas évek elejéig jóval alacsonyabb, mint a nőké, 26 éves kor körül a legmaga-

sabb, majd kevésbé esik vissza, mint a nők körében. 26 éves kor fölött a két nem elköltözési intenzitása már nem tér el jelentősen egymástól.

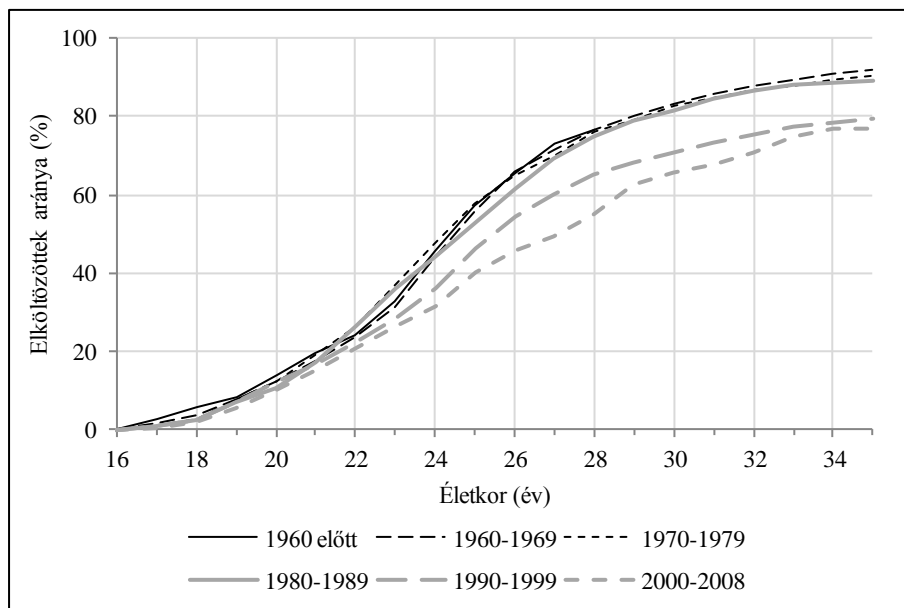
8. ábra:
A szülői házból való elköltözés kockázati rátája az életkor függvényében nemenként

6.2. Az elköltözési magatartás időbeli változásai

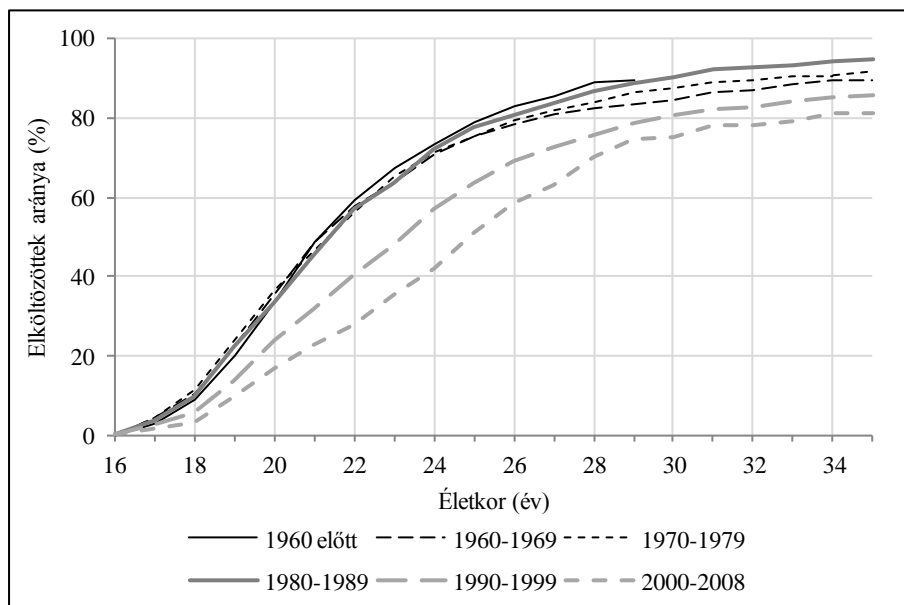
Az elköltözés időzítését periódusonként vizsgálva azt látjuk, hogy a szülői házból való elköltözést a nők és a férfiak egyre későbbre időzítik és 35 éves korukig egyre kisebb arányban költöznek önálló háztartásba (9. ábra és 10. ábra). A halasztó magatartás az 1990-es évektől kezdve jelent meg és a 2000-es években – bár kisebb mértékben – tovább folytatódott. Az 1990 előtti és 1990 utáni időszak elköltözési magatartása mindkét nem esetében jelentősen eltér: a fiatal felnőttek később és végül kisebb arányban költöznek el a szüleiktől, mint a korábbi évtizedekben. A nők erőteljesebb halasztása elsősorban a húszas éveik első felében történt elköltözéseket vetette vissza, míg a férfiak körében inkább a későbbi elköltözéseknél következett be jelentős csökkenés. Ennek következtében a nők és a férfiak elköltözési szokásai fokozatosan hasonlóbakká váltak, és a 2000-es évek első évtizedében a nők hasonlóan időzítik az elköltözést, mint a férfiak tették az 1970-es években.

9. ábra:
**A szülői házból elköltözött FÉRFIAK kumulatív aránya az életkor függvényében
 periódusonként (%)**

Megjegyzés: a számítás a túlélési függvény Kalpan-Meier becslésén alapul (ld. Függelék).

10. ábra:
A szülői házból elköltözött NŐK kumulatív aránya az életkor függvényében periódusonként (%)

Megjegyzés: a számítás a túlélési függvény Kalpan-Meier becslésén alapul (ld. Függelék).

A 4. táblázat részletesen mutatja az egyes életkorokra elköltözött arányának változását. Az 1980-as években 22 éves korukra a férfiak 26,1%-a, a következő évtizedben 22,5%-a, az ezredforduló után pedig már csak 20,9%-a élt a szülői háztól távol. A 25 éves vagy idősebb férfiak körében az elköltözési hajlandóság csökkenése már az 1980-as években megkezdődött: például 28 éves korukra az 1970-es években a férfiak három negyed része, az ezredfordulót követően csak alig több mint fele költözött már el a szülői házból. A 35 éves korukig elköltöző férfiak aránya a 90% körüli értékről néhány évtized alatt 77%-ra esett vissza.

A nők körében az adott életkorokra elköltözött aránya 1990 előtt lényegesen nem változott (4. táblázat). Az 1990-es évek a nők esetében is töréspontot jelentettek. Az 1980-as évekhez képest 20 év alatt a felére csökkent a 20-22 éves korukra elköltözött aránya, a 18 évesek körében pedig a megfelelő érték a harmadára esett vissza. A visszaesés 25 éves vagy idősebb korban is jelentős, de kisebb mértékű.

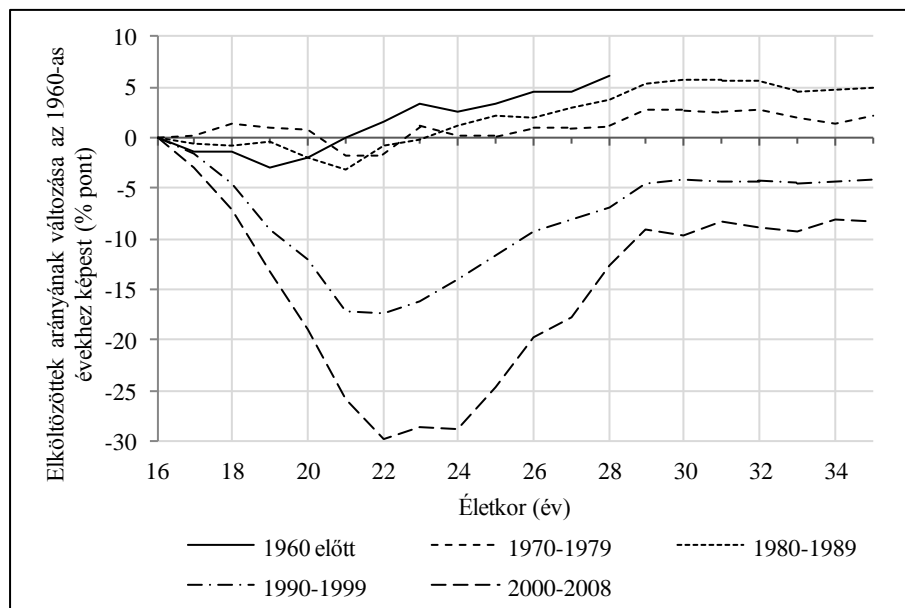
4. táblázat:
Az adott életkorokra a szülői házból elköltözött kumulatív aránya
nemenként és periódusonként (%)

<i>Férfiak</i>							
<i>Életkor</i>	<i>1960 előtt</i>	<i>1960-1969</i>	<i>1970-1979</i>	<i>1980-1989</i>	<i>1990-1999</i>	<i>2000-2008</i>	<i>Összesen</i>
16	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
18	5,79	3,56	2,77	2,61	2,13	2,10	2,94
20	13,96	12,40	12,19	10,53	11,84	10,16	11,75
22	24,07	23,35	26,35	26,13	22,52	20,88	24,21
25	57,04	55,46	57,54	52,84	46,41	40,02	51,55
28	76,87	76,81	76,25	74,86	64,94	54,97	71,55
35	-	92,07	90,57	89,17	79,50	77,02	86,53
<i>Nők</i>							
<i>Életkor</i>	<i>1960 előtt</i>	<i>1960-1969</i>	<i>1970-1979</i>	<i>1980-1989</i>	<i>1990-1999</i>	<i>2000-2008</i>	<i>Összesen</i>
16	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
18	8,99	10,32	11,65	9,63	5,77	3,25	8,69
20	33,56	35,59	36,47	33,56	23,65	16,58	30,72
22	59,26	57,74	56,09	56,97	40,31	28,05	50,83
25	78,77	75,43	75,66	77,73	63,81	50,77	71,77
28	88,82	82,63	83,82	86,50	75,74	70,00	81,75
35	-	89,71	92,01	94,71	85,60	81,39	90,76

Megjegyzés: a számítás a túlélési függvény Kalpan-Meier becslésén alapul (ld. Függelék).

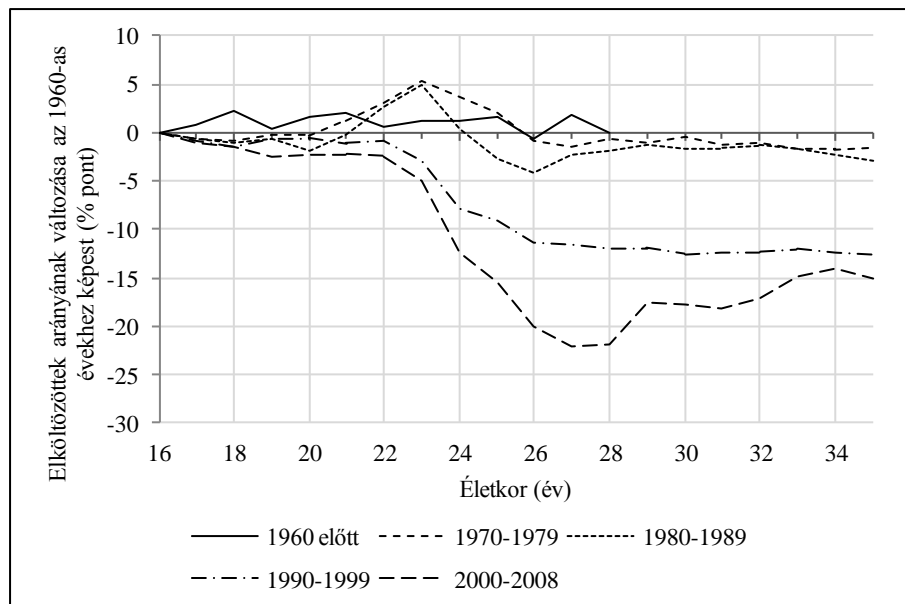
A 11. ábra és a 12. ábra az 1960-as évekhez viszonyítva mutatja be, hogyan változott az adott életkorokra elköltözött nők, illetve férfiak aránya.

11. ábra:
Az elköltözöttek arányának változása az 1960-1969 közötti időszakhoz képest az életkor függvényében periódusonként a NŐK körében (százalékpont)

Megjegyzés: a számítás a túlélési függvény Kalpan-Meier becslésén alapul (ld. Függelék).

12. ábra:
Az elköltözöttek arányának változása az 1960-1969 közötti időszakhoz képest az életkor függvényében periódusonként a FÉRFIAK körében (százalékpont)

Megjegyzés: a számítás a túlélési függvény Kalpan-Meier becslésén alapul (ld. Függelék).

A nők az 1980-es években költöztek el 35 éves korukig a legnagyobb arányban a szülői házból (11. ábra). A hatvanas és a nyolcvanas évek közötti időszakban csak kis mértékben változott a nők elköltözési magatartása: néhány százalékponttal nőtt azoknak az aránya, akik 25 éves kor fölött hagyták el a szülői házat. 1990 után azonban drasztikus visszaesés történt, és az ezredforduló utáni időszakra a 22-24 éves nők 30 százalékponttal kisebb arányban költöztek el, mint a hatvanas években tették. A csökkenés 28 éves kor fölött is jelentkezett, de jóval kisebb mértékben. Ez arra utal, hogy a szülői ház elhagyását a húszas éveik elején elhalasztó nők egy jelentős része később bepótolta az addig elmaradt elköltözést. A halasztás mellett ugyanakkor az elköltözők aránya is csökkent: a nyolcvanas évekhez képest két évtizeddel később 13 százalékponttal kevesebben költöztek el 35 éves korukig a szülői házból.¹³

A férfiak elköltözési magatartása a nyolcvanas évekig számottevően nem változott (12. ábra). Az 1990-es években főként a 24 év fölötti, a 2000-res években pedig a 25-29 éves kor közötti elköltözések aránya csökkent. A kilencvenes években az elhalasztott elköltözéseket nem pótolták be, így 35 éves korukra 10 százalékponttal kevesebben költöztek el, mint 10 évvel korábban tették. A 2000-res években viszont az elköltözés további halasztása nem járt az elköltözők arányának további csökkenésével.

Az elköltözés korszpecifikus kockázati rátáit mutató ábrák (13. ábra és 14. ábra) az elköltözés időzítésén kívül a heterogenitás mértékére is következtetni engednek, vagyis hogy az önálló háztartást létrehozó fiatal felnőttek viselkedése mennyire egy-séges.¹⁴ A görbék csúcsának elhelyezkedése megmutatja azt az életkort, amikor a legtöbb elköltözés esik. Ha ez későbbre tolódik, az az elköltözés halasztására utal. A görbék alakja – mennyire csúcsosodnak ki vagy mennyire laposak – a viselkedés

---

¹³ 30 éves kor fölött már meglehetősen alacsony az elköltözés intenzitása. Emiatt igencsak valószínűtlen, hogy az elemzés felső korhatárát 35-ről 40 évre kiterjesztve azt láthatnánk, hogy a 35 éves korban még a szülői házból élő nők és férfiak néhány éven belül önálló háztartást létesítettek.

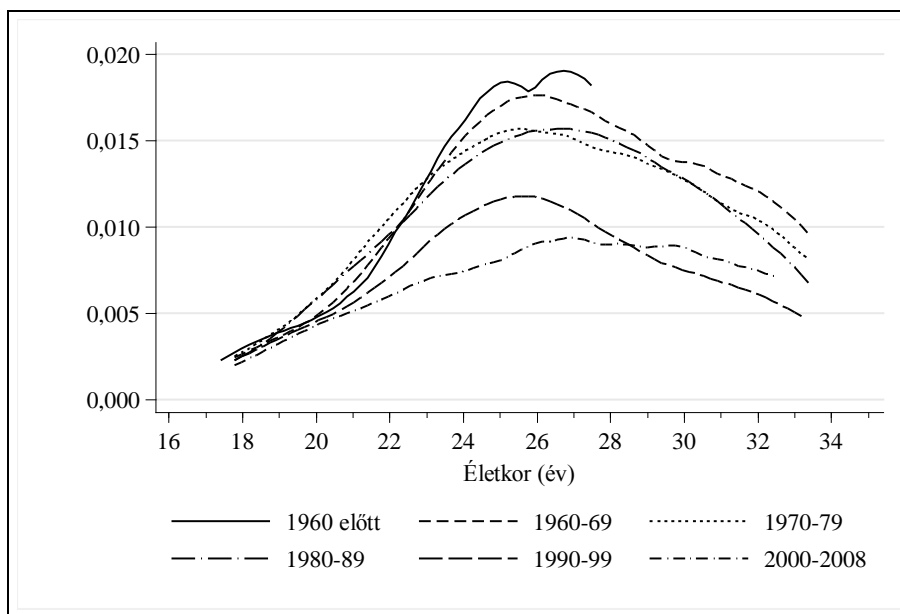
¹⁴ Az életkor szempontjából teljesen heterogén elköltözési magatartás esetén az elköltözés korszpecifikus kockázati rátája konstans lenne, a diagram pedig egy vízszintes vonalat rajzolna ki. Teljesen homogén időzítés esetén mindenki ugyanabban az életkorban költözne el, a görbe egyetlen kiugró értéket tartalmazna, a többi életkorban az elköltözési kockázat nulla lenne.

egységességét vagy heterogenitását jelzi, vagyis hogy mennyire koncentrálódik egy adott életkor körül a szülői ház elhagyása.

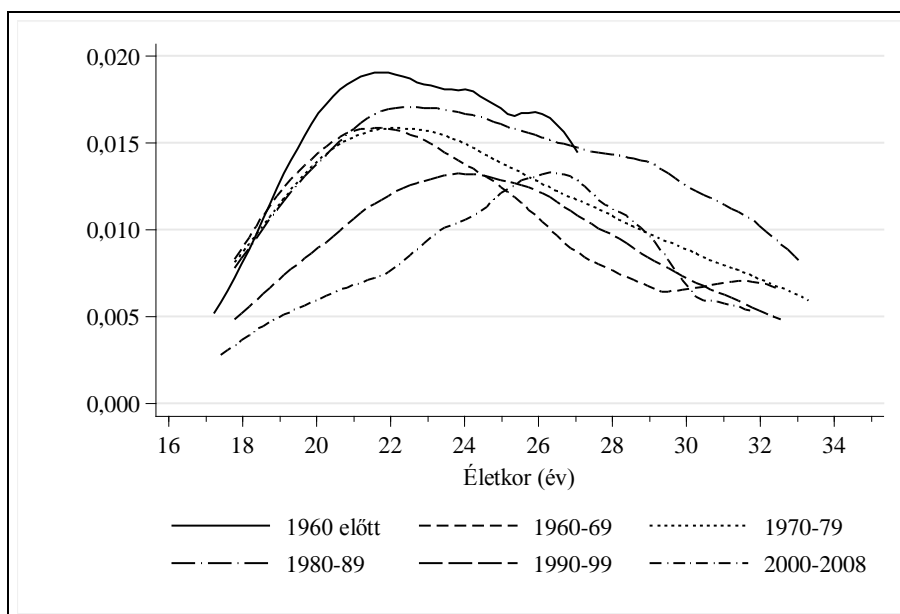
13. ábra:

A szülői házból való elköltözés kockázata az életkor függvényében periódusonként, FÉRFIAK

14. ábra:

A szülői házból való elköltözés kockázata az életkor függvényében periódusonként, NŐK

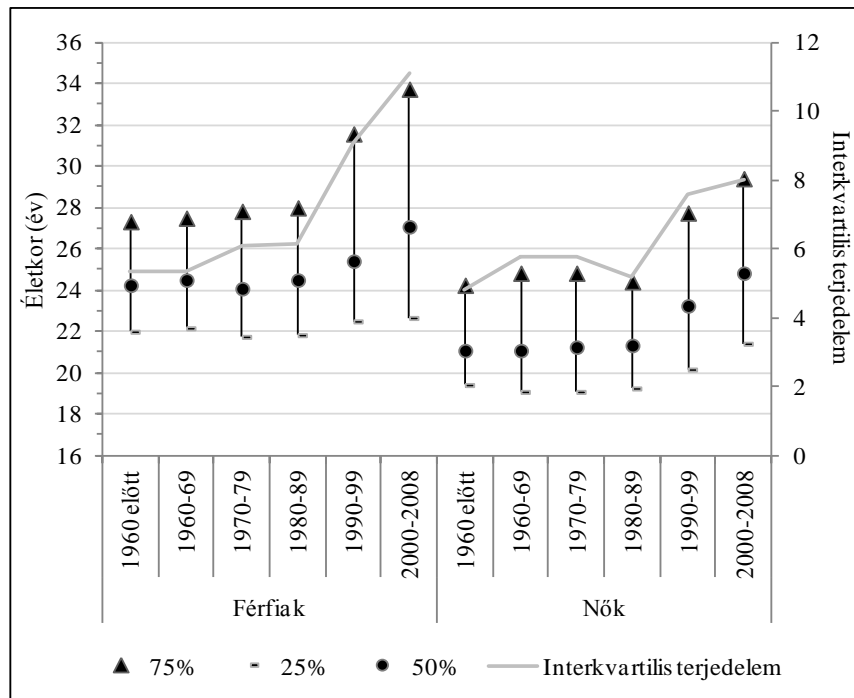

A húszas éveik második felében járó vagy idősebb férfiak elköltözési esélye folyamatosan csökkent, és a legnagyobb változást az 1990-es évek hozták (13. ábra). Az 1970-es és 1980-as évek emelkedése után a fiatalabb életkorban történő elköltözések is jelentősen visszaestek, a görbe alakja egyre inkább „kisimult”. A 2000-es években az elköltözés legintenzívebb időszaka is későbbre tolódott, és a 28 éves korban vagy később történő elköltözések kockázata nőtt.

Az elköltözés korszpecifikus kockázata a nőknél nagyobb ingadozásokat mutat, de összességében azt láthatjuk, hogy az 1960-as évekhez képest épp a 20-24 év közötti, legintenzívebb időszakban csökkent az elköltözések intenzitása (14. ábra). Az 1960-as és az 1980-as évek között fokozatosan nőtt a 22 éves vagy idősebb nők elköltözési intenzitása. A rendszerváltást követően minden életkorban jelentős volt a visszaesés, ami a 25 év alatti elköltözések esetében az ezredforduló után tovább folytatódott. 1990-ig a 21-22 éves nők költöztek el a legintenzívebben a szüleiktől. Az elköltözési csúcs az 1990-es években 24, a 2000-es években 26 éves korra tolódott ki. A 2000-es évek adatai alapján feltételezhető, hogy a nők körében kezd az elköltözésnek egy új mintázata kialakulni, amelyben a legtöbben 26-27 éves korban hagyják el a szülői házat, 30 év fölött pedig már sokkal kevesebben. A férfiak elköltözési kockázata 26-30 éves kor között a legmagasabb, de a nőkkel ellentétben az elköltözés egyre kevésbé koncentrálódik egy életszakaszra.

Az elköltözés az 15. ábra eredményei alapján is a rendszerváltozás után heterogénebbé vált, főként a férfiak körében. Az interkvartilis terjedelem az 1960-as évek előtti időszak és a 2000-es évek között 5,3-ról 11,1 évre, vagyis több mint a kétszeresére nőtt. Ez elsősorban annak tudható be, hogy 1990 után mind a medián, mind a harmadik kvartilis életkorok emelkedésnek indultak. Az az életkor azonban, amikor már minden negyedik férfi elköltözött a szülői házból, gyakorlatilag végig változatlan maradt. A férfiaknak tehát van egy csoportja, akiknek az elköltözési magatartását a többségre jellemző halasztás nem befolyásolta. A nőknél az első kvartilis életkora is kissé emelkedett, ezért összességében az interkvartilis terjedelem kevésbé nőtt (4,8 évről 8 évre), mint a férfiaknál.

15. ábra:
A szülői házból való elköltözés kvartilis életkorai nemenként és periódusonként

Megjegyzés: a számítás a túlélési függvény Kalpan-Meier becslésén alapul (ld. Függelék).

6.3. Az elköltözés viszonya más életeseményekhez

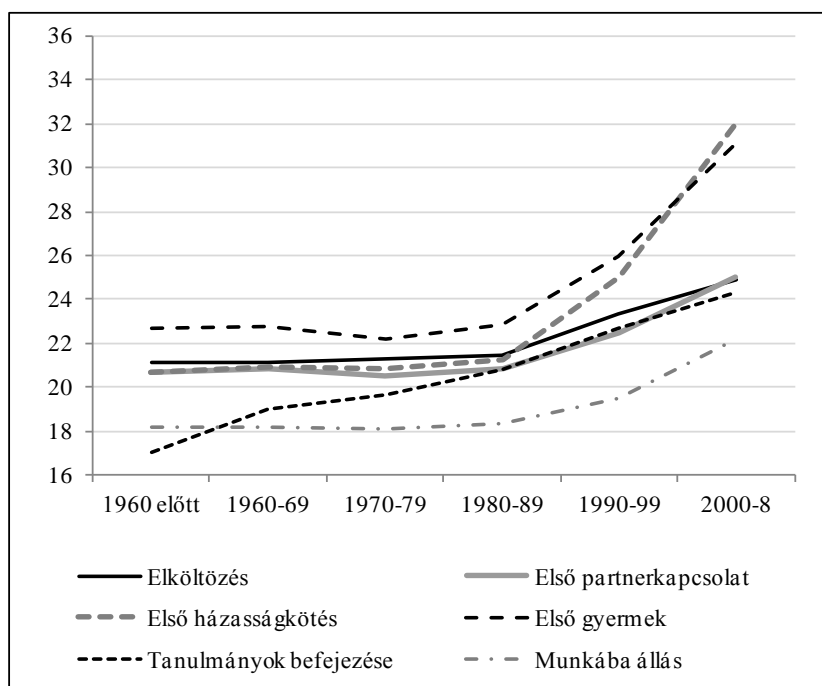
A szülői házból való elköltözés és más, a felnőtté válással gyakran összekapcsolt kulcsesemények közötti kapcsolat elemzésének első lépéseként megvizsgálom, hogy a nők és a férfiak hogyan időzítették a kérdéses életeseményeket az egymást követő évtizedekben (16. ábra és 17. ábra). A vizsgált események a következők: a legmagasabb iskolai végzettség megszerzése, az első, legalább 3 hónapig tartó munkavállalás, az első párkapcsolati együttélés kezdete, az első házasságkötés, az első gyermekvállalás, valamint a szülői házból való első elköltözés.

Az események közül az első munkavállalás medián életkora a legalacsonyabb: az 1980-as évekig 18 éves kor körül álltak a nők és férfiak először munkába, ami az elmúlt két évtizedben 21-22 évre tolódott ki (16. ábra és 17. ábra). A tanulmányok befejezésének medián életkora a nőknél fokozatosan emelkedve elérte a 24 évet, a férfiak körében egy csökkenés után az új évezredre 21 évre nőtt. A szülői házból való elköltözés és az első együttélésen alapuló párkapcsolat kialakítása együtt mozgott, és

a nőknél 21 évről 25 évre, a férfiaknál 24-ről 27-28 éves korra emelkedett. Az első házasságkötés medián életkora az 1990-es évektől elválí az első párkapcsolat életkorától, és jelentősen későbbre tolódik. A gyermekvállalás medián életkora pedig a nők esetében a kezdeti 22-23 évről 32 éves korra, a férfiaknál 26 évről 34 évre emelkedett.

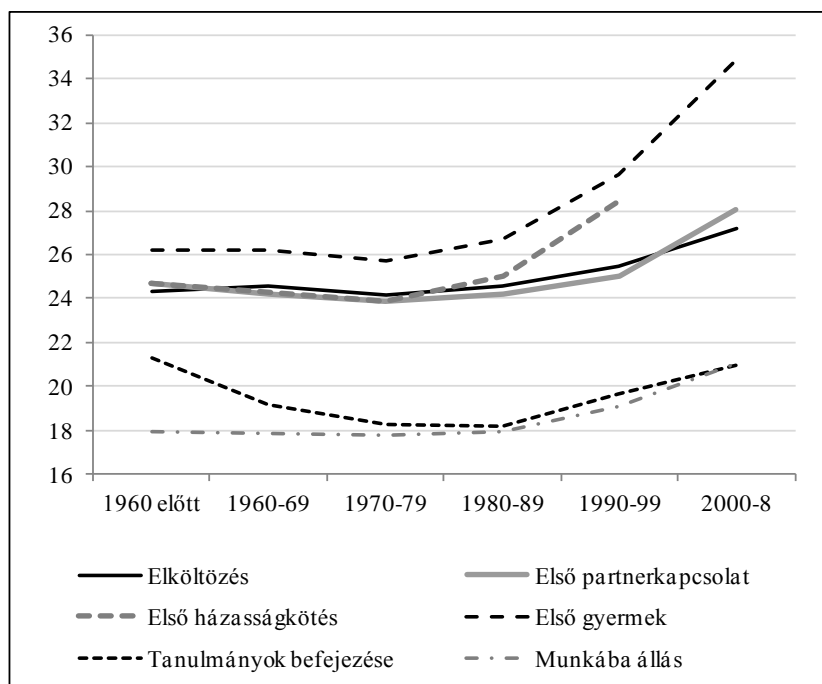
A két nem közötti lényeges különbség, hogy a férfiak átlagosan hamarabb fejezik be a tanulmányaikat és hamarabb lépnek be a munkaerőpiacra, mint a nők, az elköltözés és a családalapítás azonban 2-3 évvel később következik be, és az életnek ez a két területe a fontos életesemények időzítését tekintve jól elkülönül egymástól.

16. ábra:
Az egyes életesemények medián életkora periódusonként, NŐK

Megjegyzések: A számítás a túlélési függvény Kalpan-Meier becslésén alapul (ld. Függelék). Az első párkapcsolat magában foglalja az élettársi együttéléseket és a házasságkötéseket. Az első gyermekvállalás időpontja az első élve születés -9 hónappal egyenlő.

17. ábra:
Az egyes életesemények medián életkora periódusonként, FÉRFIAK

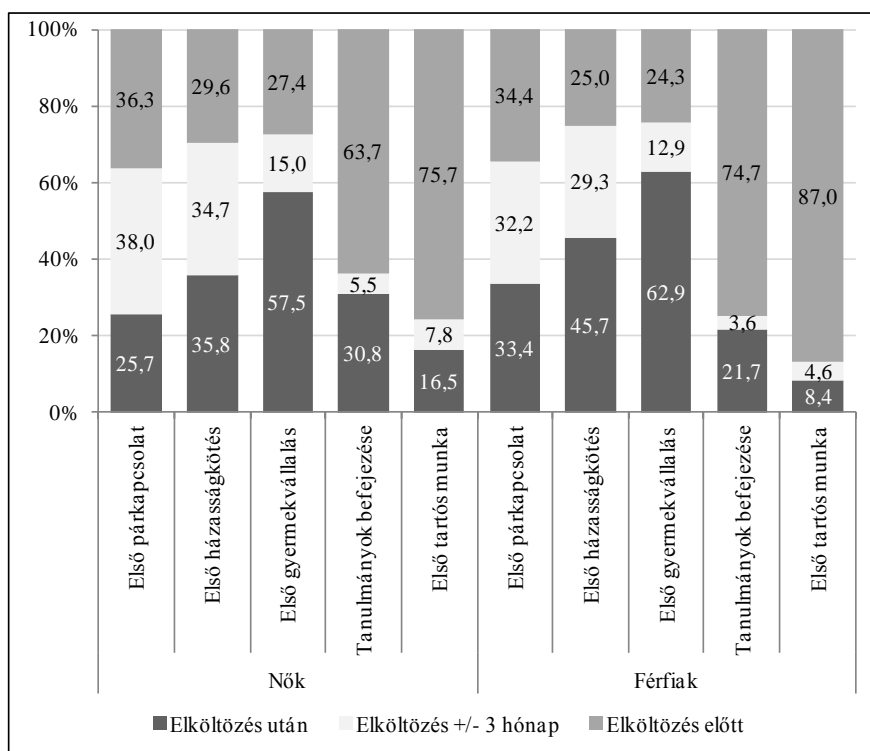
Megjegyzések: A számítás a túlélési függvény Kaplan-Meier becslésén alapul (ld. Függelék). Az első párkapcsolat magában foglalja az élettársi együttéléseket és a házasságkötéseket. Az első gyermekvállalás időpontja az első élve születés -9 hónappal egyenlő.

Az események egymáshoz való viszonyát a sorrendjük páronkénti vizsgálata révén tudjuk megragadni (18. ábra). Ezáltal képet kaphatunk arról, hogy az elköltözés milyen mértékben kapcsolódik össze más eseményekkel vagy mennyire független azoktól.

Az első elköltözéssel a leggyakrabban az első párkapcsolat esik egybe: a nők 38, a férfiak 32%-ára igaz ez (18. ábra). A házasságkötés is nagyjából minden harmadik esetben egybeesik az elköltözéssel. A férfiakra valamivel nagyobb arányban jellemző, hogy csak az elköltözés után költöznek össze a partnerükkel vagy kötnek házasságot, mint a nőkre. Minden harmadik férfi és nő még a szüleivel él, amikor élettársi kapcsolatot kezd. Ez különösen azt figyelembe véve magas arány, hogy a pár egyik felének mindenképpen el kell költöznie a szülői házból, hogy a partnerével élhessen. A családalapításhoz kötődő másik két életesemény – a házasságkötés és főként a gyermekvállalás – már ritkábban történik az elköltözést megelőzően vagy azzal nagyjából egy időben. Sőt, az első (élve születéssel végződő) teherbe esés idején a

fiatalok többsége már önálló háztartással rendelkezik, és ez az életesemény történik a legnagyobb arányban már a szülői házon kívül. Az anyagi függetlenség megteremtéséhez szükséges tanulmányok befejezése és a munkavállalás a legtöbb esetben megelőzi az elköltözést (64-87%), ritkán esnek egybe, azonban nem elhanyagolható azon nők aránya sem (31%), akik az önálló háztartás kialakítása után fejezik csak be a tanulmányaikat.

18. ábra:
Az első elköltözés és a többi életesemény sorrendje nemek szerint (%)

Megjegyzések: Azok körében, akik 35 éves korukig legalább az egyik vizsgált eseményt átérték. Az első párkapcsolat magában foglalja az élettársi együttéléseket és a házasságkötéseket is. Az első gyermekvállalás időpontja az első élve születés -9 hónappal egyenlő. Egyidejűnek tekintünk két eseményt, ha legfeljebb 3 hónap telt el közöttük.

Az első elköltözés és a többi vizsgált életesemény sorrendje az elmúlt évtizedekben kisebb-nagyobb mértékben módosult (5. táblázat). A legnagyobb átalakulás a rendszerváltás után következett be, de az 1970-es és az 1980-as években is történtek változások.¹⁵

Az első együttélés (élettársi kapcsolat vagy házasság) az 1960-as évekre jellemző 40-43%-kal szemben a 1990-es évekre már csak az esetek 26-30%-ában esett egybe az elköltözéssel, de ez az arány még így is magasabb volt, mint a többi életesemény esetében. Az egybeesés fokozatos csökkenésével párhuzamosan az elmúlt két évtizedben nőtt azok aránya, akik csak az elköltözést követően kezdtek párkapcsolatba (2000-2008 között ez a nők 39%-ára és a férfiak 48%-ára volt jellemző), és a korábbi 35-40%-ról 28-29%-ra esett vissza, de továbbra sem elhanyagolható a szülői házból való elköltözés előtt kezdődő partnerkapcsolatok aránya.

Az 1960-as évekig az első párkapcsolat kezdete és az első házasságkötés gyakorlatilag ugyanazt az eseményt jelentette, ezért az adatok is szinte teljesen megegyeznek. Az 1970-es évektől a két esemény kezdett szétválni, és az 1980-as évektől kezdve egyre inkább jellemzővé vált, hogy a fiatal pár csak a szülőktől való elköltözés után kötött házasságot. Az új évezred első évtizedében ez az arány már 78-80%-os, csak minden tizedik fiatal költözik el a házasságkötéssel egy időben, és ugyanekkora a szülői házban élve házasodók aránya.

Az első gyermekvállalás (az első, élve születéssel végződő teherbe esés) minden vizsgált időszakban rendszerint csak az elköltözés után történt, és a 2000-es évekre ez az arány 79-81%-ra emelkedett. A két esemény egyre ritkábban esik egybe: az 1960-as évekig minden ötödik pár gyermeket várt, amikor elköltöztek, ez a legutóbbi

---

¹⁵ Az adatok azokra vonatkoznak, akik a párban vizsgált események közül legalább az egyiket átérték. Így nem veszik figyelembe, hogy az elmúlt évtizedekben változott (általában nőtt) azok aránya, akik 35 éves korukig nem éltek át az adott eseményeket. Például az elköltözés előtt párkapcsolatot kezdők aránya itt az 1990-es évekig nő, majd visszaesik, de ha figyelembe vesszük azokat is, akik 35 éves korukig nem éltek párkapcsolatban és nem is költöztek el, a szülői házban kapcsolatot kezdők arányának a teljes népességhez viszonyított csökkenése már korábban megindult.

évekre 4%-ra csökkent. Három évtized alatt az elköltözés előtti teherbe esés is a felére, 15-18%-ra esett vissza.

A legtöbben minden vizsgált időszakban a szülői házból való elköltözés előtt befejezték a tanulmányaikat, a két esemény egybeesése pedig végig viszonylag ritka volt. Az 1960-as és az 1980-es évek között a nők mintegy harmada még az elköltözést követően is járt iskolába; ez az arány a 2000-es évekre 25%-ra csökkent. Ennek az lehet az oka, hogy a nők iskolázottsági szintjének emelkedésével egyre tovább jártak iskolába, az elköltözésük azonban kisebb arányban tolódott későbbi életkorokra. A férfiaknál is fokozatos csökkent azok aránya, akik még tanultak, amikor önálló háztartást hoztak létre. Ezzel párhuzamosan kis mértékben nőtt a tanulmányaikat az elköltözés előtt befejező férfiak aránya.

A fiatal felnőttek nagy része – a nők 73-80%-a, a férfiak 88-89%-a – csak azután költözött el a szülői házból, hogy belépett a munkaerőpiacra. Ez az arány időben igen stabil, csak a 2000-es években figyelhető meg egy 6-7 százalékpontos csökkenés. Az új évezredben minden ötödik nő az elköltözést követően és minden tizedik azzal egyidőben vállalt először tartós munkát. A férfiak körében a megfelelő adatok alacsonyabbak (13%, ill. 5%), de még így is a vizsgált időszakban a legmagasabbak.

5. táblázat:
Az első elköltözés és a többi életesemény sorrendje az adott időszakokban nemek szerint (%)

	<i>Nők</i>							<i>Férfiak</i>						
	<i>1960 előtt</i>	<i>1960-1969</i>	<i>1970-1979</i>	<i>1980-1989</i>	<i>1990-1999</i>	<i>2000-2008</i>	<i>Összesen</i>	<i>1960 előtt</i>	<i>1960-1969</i>	<i>1970-1979</i>	<i>1980-1989</i>	<i>1990-1999</i>	<i>2000-2008</i>	<i>Összesen</i>
Első párkapcsolat elköltözés után egyidőben	22,39	21,77	20,83	23,61	30,29	38,93	25,68	40,78	27,49	25,80	27,70	35,35	47,69	33,41
elköltözés előtt	41,71	42,91	40,71	38,61	29,85	32,75	38,00	31,00	39,51	38,74	35,99	25,48	23,71	32,17
Összesen	35,90	35,32	38,46	37,78	39,86	28,32	36,32	28,22	33,01	35,46	36,30	39,18	28,60	34,42
	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Első házasságkötés elköltözés után egyidőben	23,08	23,13	23,31	28,50	47,94	78,38	35,78	41,05	28,80	27,40	34,95	55,00	79,71	45,74
elköltözés előtt	41,61	42,41	40,51	39,03	28,84	10,51	34,66	30,96	39,32	39,51	36,39	23,38	9,67	29,25
Összesen	35,31	34,46	36,18	32,47	23,22	11,10	29,56	27,99	31,89	33,09	28,66	21,62	10,62	25,01
	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Első gyermek születése (-9 hónap) elköltözés után egyidőben	54,19	54,66	47,08	53,67	62,90	78,78	57,53	64,94	53,49	54,02	58,56	63,80	80,71	62,85
elköltözés előtt	20,47	19,90	17,16	16,67	11,36	3,64	15,04	16,74	19,18	17,63	14,45	10,16	4,16	12,85
Összesen	25,35	25,44	35,75	29,66	25,74	17,58	27,43	18,33	27,33	28,36	26,99	26,03	15,14	24,30
	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Tanulmányok befejezése elköltözés után egyidőben	17,41	30,73	35,68	38,62	36,01	24,67	30,79	26,37	28,19	24,25	19,19	19,31	17,56	21,71
elköltözés előtt	1,69	3,84	5,77	7,31	5,67	8,74	5,54	0,74	4,32	3,50	3,72	3,49	4,43	3,62
Összesen	80,90	65,43	58,55	54,08	58,32	66,59	63,67	72,89	67,49	72,25	77,09	77,20	78,01	74,67
	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Első tartós munka elköltözés után egyidőben	22,64	17,16	11,43	13,45	16,33	20,34	16,47	9,38	7,21	6,93	6,45	8,32	13,45	8,43
elköltözés előtt	4,19	4,81	8,91	11,18	7,30	10,85	7,80	2,89	4,64	4,68	5,14	4,17	5,27	4,58
Összesen	73,18	78,03	79,66	75,37	76,38	68,81	75,73	87,73	88,15	88,39	88,42	87,51	81,27	86,98
	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Megjegyzések: Azok körében, akik 35 éves korukig legalább az egyik vizsgált eseményt átélték. Egy esemény akkor történt a szülői házból való elköltözéssel egy időben, ha legfeljebb három hónappal előzte meg vagy követte azt. Az első párkapcsolat magában foglalja az élettársi együttéléseket és a házasságkötéseket is. Az első gyermekvállalás időpontja az első élve születés -9 hónappal egyenlő.

6.4. Részösszegzés

A fejezetben megvizsgáltam, hogy az 1930 és 1988 között született nők és férfiak mikor hagyták el a szülői házat, milyen változások történtek az elmúlt évtizedekben, és az önálló háztartás kialakítása hogyan helyezkedik el az életútban a fiatal felnőttkor más fontos életeseményeihez képest. Az eredmények árnyalják és részletekkel gazdagítják azokat a korábbi kutatási eredményeket, amelyek beszámoltak a férfiak nőkhöz viszonyított későbbi elköltözéséről és a szülői ház elhagyásának a rendszerváltás után bekövetkezett halasztásáról.

Az eredmények szerint a szülői házból való elköltözés medián életkora a férfiak körében 25 év, a nők esetében 22 év. A férfiak nem csak később hagyják el a szülői házat, mint a nők, de többen élnek 35 éves koruk után is a szüleikkel, és heterogénebb elköltözési magatartás jellemző rájuk (kevésbé összpontosul egy adott életkor körül az elköltözésük, és egy részük viszonylag későn alapít önálló háztartást).

Az elköltözést a fiatal felnőttek a kilencvenes években és az ezredforduló után későbbre időzítik, mint a korábbi időszakokban tették. A nőknél főleg fiatalabb életkorban történő, a férfiaknál a későbbi elköltözések aránya csökken. A nőknél az elhalasztott elköltözések egy részére később sor kerül, de a 35 éves korig elköltözöttek aránya is csökken. A nők és a férfiak elköltözési magatartása az időzítés szempontjából a 2000-es évekre hasonlóbba vált.

Nem egyszerűen halasztásról van szó, hanem 1990 után a viselkedés heterogenitása is megnőtt, főként a férfiak esetében. Alig változott az az életkor, amikor a férfiak negyede elhagyta a szülői házat, az utánuk elköltözők azonban egyre későbbre halasztották ezt, így nőtt az időbeli távolság a korán és a későn elköltöző férfiak között. A nők esetében szintén nőtt a heterogenitás, de kisebb mértékben, mint a férfiaknál. Bár a későn elköltöző nők hasonló mértékben halasztották az elköltözést, mint a férfiak, a fiatalon elköltöző nők arányának csökkenésével az első kvartilis életkora is emelkedett, így az interkvartilis terjedelem növekedése a nők körében kisebb volt, mint a férfiaknál.

Az 1980-as évek egy kitüntetett időszakot jelentettek a nők számára abban az értelemben, hogy akkor hagyták el a legnagyobb arányban és a legkorábban a szülői házat, valamint ekkor volt a leginkább egységes az elköltözési magatartásuk. A férfiak esetében hasonló jelenséget nem figyelhetünk meg.

A 2000-es évek adatai alapján feltételezhető, hogy a nők körében kezd az elköltözésnek egy új mintázata kialakulni, amelyben a legtöbben 26-27 éves korban hagyják el a szülői házat. A férfiak elköltözési intenzitása 26-30 éves kor között a legmagasabb, de a nőkkel ellentétben az elköltözés egyre kevésbé koncentrálódik egy adott életszakaszra.

A szülői ház elhagyása a leggyakrabban élettársi vagy házastársi együttélés létesítésével kapcsolódik össze, bár egyre többen csak az önálló háztartás kialakítása után költöznek össze először a partnerükkel. Az első gyermek leggyakrabban és növekvő arányban már az önálló háztartás kialakítása után születik meg. Ezzel szemben a tanulmányok befejezése és a munkába állás időpontjában a fiatalok jellemzően még a szülői házban élnek, az elköltözés és az első munkába állás időzítése ritkán esik egybe. Főként a férfiak körében ritka, hogy valaki a szülői ház elhagyásáig még nem végzett fizető munkát. Ez arra utal, hogy a munkavállalást sokan az önállósodás, az önálló otthon megteremtéséhez és fenntartásához szükséges anyagi alap előfeltételének tekintik.

7. AZ ELKÖLTÖZÉS PÁRKAPCSOLATI KÖRNYEZETE: PARTNERREL VAGY EGYEDÜL

Az elemzés második részében a szülői házból való elköltözés két típusát – a partnerkapcsolat keretében és a partner nélkül történő elköltözéseket – megkülönböztetve részletesebben elemzem az elköltözési magatartást: az önálló háztartás kialakításának időzítését, a nemek és az iskolai végzettség szerinti különbségeket, valamint az időbeli változásokat. Ezáltal választ kaphatunk arra a kérdésre, hogy az előző fejezetben ismertetett összefüggések és változások az elköltözés mindkét típusára érvényesek-e (ld. 1. kutatási kérdés). A fejezet második felében eseménytörténeti regressziós modellek segítségével vizsgálom a gyermekkori családi háttérnek és a szülői erőforrásoknak a szülői ház elhagyására gyakorolt hatását (ld. 2. és 3. kutatási kérdés).

7.1. Adatok és módszerek

A szülői házból való első elköltözés két típusát, a partnerrel és a partner nélkül történő elköltözést versengő kockázatoknak tekinthetjük. Egy adott személy a két versengő kockázat közül csak az egyiket élheti át: ha elköltözik a szüleitől, akkor vagy párkapcsolat keretében, vagy egyedül teszi azt. Ha valaki az egyik versengő eseményt átélte, akkor kikerül a másik kockázati népességéből.

Az elköltözés versengő kockázatainak elemzése során a **kockázati népességet** a 16. születésnapjukon legalább az egyik vér szerinti szülővel együtt élő, Magyarországon született válaszadók alkotják, akik korábban még nem költöztek el a szülői házból, nem éltek együtt élettárssal és nem kötöttek házasságot.¹⁶ A fejezetben található leíró elemzések az 1945-ben vagy később történt elköltözésekre vonatkoznak, a regresszioelemzések pedig a közelmúlt időszakára, az 1980-ban és azután történetekre fókuszálnak.

---

¹⁶ A korábbi, leíró elemzéshez képest a párkapcsolatra utaló kitéttel szigorodott a kockázati népesség meghatározása.

A fejezetben használt **versengő kockázati változó** kialakítása részletesebb magyarázatot igényel. A kérdőív nem kérdezett rá, hogy milyen célból hagyta el valaki a szülői házat: hogy együtt éljen valakivel, hogy tanuljon, hogy munkát vállaljon, hogy önállóan éljen vagy egyéb célból.¹⁷ Így csak úgy tudjuk megközelítőleg megállapítani, hogy valaki párkapcsolati vagy más okokból költözött-e el a szüleitől, hogy a két esemény, az elköltözés és az összeköltözés (vagy a házasságkötés) időben egybeesett-e.¹⁸

Mint arra korábban utaltunk (ld. 5.3. alfejezet), két utat is választhatunk, amikor a szülői házból való elköltözés és a párkapcsolati életút közötti viszonyt vizsgáljuk. A szülői házból való első elköltözés egy egyszeri esemény, amelyet mindenki legfeljebb egyszer élhet át. A párkapcsolat kezdetét is kezelhetjük egyszeri eseményként, ha csak az első együttélést vagy házasságkötést vesszük figyelembe, és ehhez viszonyítjuk, hogy az első elköltözés korábban, később vagy egyidőben történt. A következő fejezetben így fogunk eljárni (később részletezendő okok miatt). Ezzel szemben a jelen fejezetben az elköltözés versengő kockázatainak elemzése során a párkapcsolatokat ismétlődő eseményként kezeljük. Azaz nem csak az első házasságkötést vagy élettársi együttélést vesszük figyelembe, hanem a későbbieket is. Ennek az az oka, hogy az a párkapcsolati környezet érdekel bennünket, amelyben a válaszadó a szülői ház elhagyásakor élt. Ha valaki közvetlenül a szülői házból való elköltözés után összeköltözött a partnerével, az attól függetlenül lényeges, hogy ez az első vagy egy későbbi kapcsolata volt.

A 19. ábra azt szemlélteti, hogy a 16 éves korukban a szülői házban partner nélkül élő fiatalok milyen párkapcsolati utat jártak be, és mely ponton hagyták el a szülői

---

¹⁷ Kérdés, hogy egyáltalán mennyire lehetne megbízható válaszokat kapni egy ilyen kérdésre. Minden életesemény, így az elköltözés is egy bonyolult döntési folyamat eredménye, több ok és cél eredője, nem racionális vagy survey módszerekkel nem megragadható elemeket is tartalmazhat, és az életút utólagos megkonstruálása során módosulhat.

¹⁸ Az eddigiekhez hasonlóan itt is azt tekintjük párkapcsolatban élőnek, aki együtt él egy élettárral, vagy aki házas. Két eseményt pedig akkor tekintünk egyidejűnek, ha legfeljebb három hónap telt el közöttük.

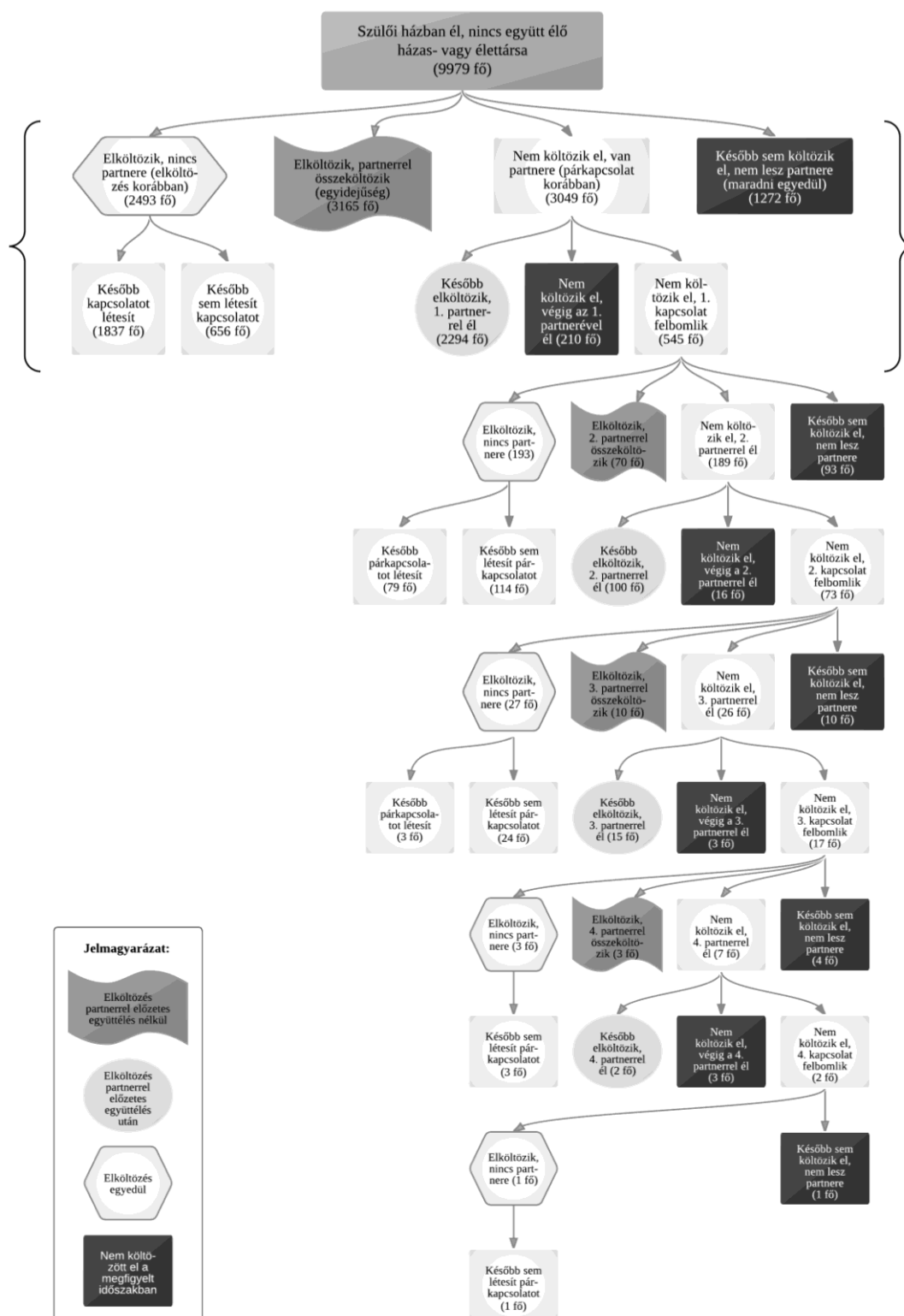
házat.¹⁹ A nyilak a szülői házból való első elköltözésig, illetve az elköltözés követő első párkapcsolati együttélésig vezetnek. Alapvetően négy lehetőség áll a szülői háztartásban, partner nélkül élő fiatalok előtt: párkapcsolat keretében elköltözni, partner nélkül elköltözni, maradni és partnerrel élni, vagy maradni és partner nélkül élni. Az egyedül elköltözők később párkapcsolatot kezdhetnek, a szülői házban partnerrel élők pedig vagy később ugyanazzal a partnerrel elköltöznek, vagy végig a szülőkkel maradnak, vagy felbomlik a kapcsolatuk, mielőtt elköltözhetnének. Ez utóbbi esetben ismét négy lehetőség van: elköltözni egyedül (és később esetleg összeköltözni egy partnerrel), elköltözni egy újabb partnerrel, maradni a szülői házban és egy újabb partnerrel élni vagy partner nélkül a szülői házban élni 35 éves korig (vagy a kérdés idejéig). A második partnerrel a szülői házban élők életútját tovább lehet követni, egészen addig, amíg végül önálló háztartást nem alapítanak. A többség azonban már az első élettársi együttélés vagy házasságkötés előtt vagy a kapcsolat fennállása alatt elhagyta a szülői házat.

---

¹⁹ Az esetleges visszaköltözések időpontjáról nincs adatunk, ezért azokat az ábra nem tartalmazza.

19. ábra:

A 16. születésnapjukon a szülői házban, házas- vagy élettársi kapcsolatban nem élő válaszadók párkapcsolati és elköltözési eseményei 35 éves korukig vagy a kérdés időpontjáig

A szülői házból való első elköltözés versengő kockázatait tehát a dolgozatban két módon határozzuk meg. Az ebben a fejezetben használt, első változó segítségével az elköltözés párkapcsolati környezetét jellemezzük, azaz a szülői házból való elköltözést elhelyezzük az egyén párkapcsolat-történetében. Figyelembe vesszük, hogy a párkapcsolattal összefüggő elköltözések nem csak az első együttéléssel, hanem későbbi házasságkötésekkel vagy élettársi együttélésekkel is kapcsolatban állhatnak. Egy válaszadó a versengő kockázatok közül csak egyet élhet át, és a többi esemény szempontjából a megfigyelést cenzorálnak kell tekinteni (Kleinbaum – Klein 2012).

Az elköltözés párkapcsolati környezetének versengő kockázatai a következők:

1. **Elköltözés partnerrel:** partnerkapcsolattal összefüggő elköltözés, amelynek két típusát különböztetjük meg:
  - 1/a. Előzetes együttélés nélküli összeköltözés egy partnerrel: a válaszadó nem élt együtt az adott partnerrel a szülői házban, és az elköltözés időpontjában (vagy 3 hónapon belül) élettársi kapcsolatot kezdtek vagy házasságot kötöttek. Általában ez a kérdezett első együttélése, de az is lehet, hogy a szülői házban élve már volt élet- vagy házastársa, az a kapcsolat azonban korábban felbomlott. (Az előzetes együttélés nélküli, partnerrel történő elköltözéseket a 19. ábrán a zászló alakú középszürke alakzatok jelölik.)
  - 1/b. Előzetes együttélés utáni elköltözés a partnerrel: a válaszadó az elköltözést megelőzően már együtt élt az élet- vagy házastársával a szülői házban, és az elköltözés után ugyanazzal a partnerrel alapított önálló háztartást. Az előző altípushoz hasonlóan itt is leggyakrabban az első partnerkapcsolat ideje alatt alapított önálló háztartást a kérdezett, de néhány esetben egy későbbi párkapcsolat keretében tette ezt. (A szülői házban előzetesen együtt élt párok elköltözését a 19. ábrán a halvány-szürke körök jelölik.)
2. **Elköltözés egyedül:** a válaszadó az elköltözés időpontjában nem élt élettársal, nem volt házas, és legfeljebb három hónapon belül nem kezdett párkap-

csolatot. Úgy tekintjük, hogy ez a csoport a partnerkapcsolat-formálódástól független tényezők miatt költözött el otthonról. Az „egyedül” elnevezés ellenére lehetséges, hogy ezek a fiatalok nem egyedül éltek, miután leváltak a szülői otthonról, hanem barátokkal, iskolatársakkal, rokonokkal költöztek össze. (Az egyedüli elköltözéseket a 19. ábrán a halványszürke hatszögek jelölik.)

3. **Maradni:** A szülői házban maradók 35 éves korukig (vagy a kérdezés időpontjáig, ha az korábban történt) nem költöztek el a szülői házból. A csoport egy része (mintegy 15%-a) ezen időszak egy részében nem egyedülállóként, hanem a partnerkapcsolatban élt a szüleivel közös háztartásban. (A szülői házban maradókat a 19. ábrán a sötét téglalapok jelölik.)

A szülői házból történő elköltözés versengő kockázatainak elemzése során az elköltözőket alapvetően két csoportra osztjuk: egyedül és partnerrel költözők. A következő fejezetben fogjuk részletesen megvizsgálni azokat, akik a szülői házban élve, az első elköltözést megelőzően már élettársi kapcsolatban vagy házasságban éltek. A partnerrel elköltözők két csoportját, az előzetes együttélés után és az anélkül elköltözőket (a legegyszerűbb megoszlások ismertetését kivéve) most nem különböztetjük meg egymástól.

A szülői házból való első elköltözés időzítésének vizsgálata során **kumulált gyakorisági görbék** segítségével vizsgáljuk a partnerrel vagy partner nélkül történő elköltözés időzítését. A kumulált gyakorisági görbék az okspecifikus kockázatokon alapulnak, és az egyes versengő kockázatok marginális valószínűségét becsülik meg. A módszer figyelembe veszi a cenzorált eseteket is, vagyis azokat, akiknek az életútját nem tudjuk 16 és 35 éves kora között végig nyomon követni, mert a kérdezés időpontjában 35 évesnél fiatalabbak voltak, vagy 35 éves korukra sem történt meg velük a kérdéses esemény (Goodey et al. 1999; Coviello – Bogges 2004). Az elköltözési magatartás vizsgálata során kiemelten kezeljük a nemek közötti különbségeket és az időbeli változásokat.

Ezután **eseménytörténeti elemzést** végzünk. A maximum likelihood becslést alkalmazó regresszióelemzés függő változói az esemény-specifikus kockázatok

(Blossfeld—Rohwer 2002). Külön-külön elemezzük a két versengő kockázatra, a partnerrel és az egyedül történő elköltözésre ható tényezőket. Külön elemezzük a nőket és a férfiakat is, feltételezve, hogy a két nem képviselőinek eltérő viselkedése mögött más-más mechanizmusok húzódnak meg.

A kumulált gyakorisági függvény és a versengő kockázatok modellezésének részletes leírását a Függelék tartalmazza.

A regresszióelemzésbe bevont **független változók** két nagy csoportra oszthatók. Azon változókat, amelyek természetük szerint az egyén élete során változatlanok vagy a vizsgált időszak (16-35 éves kor) előtti állapotról tudósítanak, időben állandó változóknak nevezzük. Jellemzően ebbe a csoportba tartozik a nem, az etnikum, a születési hely, valamint a felnőtt válaszadók esetében a gyermekkori családi háttér és életkörülmények. A dinamikus változók időben változó értékeket vehetnek fel, az értékük az egyén élete során nem állandó. Ilyen például a munkaerő-piaci helyzet, a családi állapot vagy a gyerekszám.

A szülői házból való elköltözés versengő kockázatainak eseménytörténeti modelljeibe bevont független változókat a 6. táblázat foglalja össze, az alapeloszlásokat pedig a 109. oldalon található 7. táblázat ismerteti.

A gyermekkori családi háttér jellemzőit öt különböző változóval mértük. A testvérek számának meghatározásakor nem csupán az édes testvéreket vettük figyelembe. A kérdés így szólt: „Végül is Ön hány testvérrel, fél-, illetve mostohatestvérrel nevelkedett együtt önmagát is beleszámítva?” A kérdés lehetőséget teremtett rá, hogy a válaszadó mindenkit számba vegyen, akit a testvérenek tekint, és akivel a gyermekkorának legalább egy részét együtt töltötte. A fiatal kiegészítő mintába tartozók számára ezt a kérdést nem tették fel. Az ő esetükben összeszámoltuk a válaszadó szülő vele élő és külön élő vér szerinti, nevelt és örökbe fogadott gyermekeit, és ezt kapcsoltuk az adatbázishoz.

6. táblázat:
Az elköltözés versengő kockázatainak regressziós elemzésében használt független változók

	<i>Időben állandó változók</i>		<i>Dinamikus változók</i>
	<i>Változó megnevezése</i>	<i>Vonatkoztatási időpont</i>	
Gyermekkor családi háttér	Hány testvérrel nevelkedett együtt	-	
	Mindkét vér szerinti szülő nevelte-e	A válaszadó 16 éves koráig	
	Nevelőszülő jelenléte	A válaszadó 16 éves koráig	
	Szülők legmagasabb befejezett iskolai végzettsége	Második kérdezési hullám/ a fiatal minta esetén a harmadik kérdezési hullám	
	Településtípus, ahol az édesanyja élt	A válaszadó születésének időpontja	
Fertilitástörténet			Született-e már (vér szerinti) gyermeke (-9 hónap)
Iskolatörténet	Legmagasabb befejezett iskolai végzettség	Ha már nem tanul	Tanul-e még, és ha igen, milyen szinten
Munkavállalástörténet			Végez-e fizetett munkát vagy nem
			Sorkatona-e (csak férfiakra)
Egyéb változók	Nem	-	
	Vallásosság	Első kérdezési hullám / Fiatal minta esetén a harmadik kérdezés	
			Életkor
			Periódus

A gyermekkorai család összetételét mérő változók megmutatják, hogy a válaszadót a 16. születésnapjáig végig mindkét vér szerinti szülő nevelte-e, volt-e olyan időszak, amikor csak az egyik vér szerinti szülő nevelte, és az utóbbi esetben a szülő létesített-e újabb élettársi kapcsolatot vagy kötött-e újabb házasságot, azaz volt-e jelen a családban (legalább egy ideig) nevelőszülő.²⁰ Több különböző élethelyzet állhat amögött, ha nem a két biológiai szülő nevelt valakit: nem ismerte az édesapját vagy az édesanyját, az egyik szülő meghalt, a szülők sosem éltek együtt, időközben elváltak vagy külön költöztek. Annak az okát, hogy a válaszadó szülei miért nem éltek együtt, külön nem vizsgáljuk. Úgy gondoljuk, a legfontosabb az, hogy az egyik szülő nem volt jelen a gyermek életében, a távollét oka másodlagos. Elemszámbeli problémák miatt arra sem nyílik lehetőség, hogy megkülönböztessük egymástól azokat,

²⁰ Akik nem ismerték a vér szerinti szüleiket, állami gondozásban nőttek fel, a nagyszülők vagy más rokonok nevelték őket, eleve nem kerültek be az elemzéshez használt adatbázisba.

akik a két vér szerinti szülő közül csak az anyával és akik csak az apával nőttek fel (elenyésző azok száma, akit az édesapjuk egyedül nevelt).

A szülők erőforrásainak és kulturális tőkéjének mérésére egyetlen változó áll rendelkezésre, a szülők legmagasabb iskolai végzettsége. Csak két értéket különböztetünk meg: alacsony végzettségűnek tekintjük az érettségivel nem rendelkező, legfeljebb alapfokú vagy szakmunkás végzettségű szülőket, magas végzettségűnek pedig az érettségizett, szakközépiskolát, gimnáziumot végzett vagy diplomás szülőket.²¹ A két szülő iskolai végzettsége közül a magasabbat vesszük figyelembe.

A születéskori lakóhely településtípusára a következő kérdés vonatkozott: „Hol született Ön? Kérem, azt a települést mondja, ahol az édesanyja élt, amikor Ön született! (Ne a kórház szerinti települést!)” A település jogállását a válaszadó születési évére vonatkoztatva adjuk meg, nem a jelenlegi helyzet alapján soroljuk be.

A teljes fertilitástörténetet nem vonjuk be az elemzésbe, csak az első gyermek megszületése előtti és utáni időszakot különböztetjük meg. Úgy gondoljuk, a vizsgált téma szempontjából a legfontosabb a gyermektelenségből a szülőségbe való átmenet. Az első születés időpontjából 9 hónapot levonva gyakorlatilag az első élve születéssel végződő teherbeesés időpontját kaptuk meg. A gyermek megszületéséhez időzített elköltözésre már a terhesség során sor kerülhet, tehát ha a születés időpontját vennénk figyelembe, az okozat időben megelőzhetné az okot.

Az oktatástörténet változó összetett, dinamikus és időben állandó elemeket is tartalmaz. Egyrészt elkülönítjük egymástól azt az időszakot, amikor a válaszadó még az iskolarendszerű oktatás keretében tanult. A tanulmányok befejezését követően megadjuk a megszerzett legmagasabb végzettséget. A tanulás ideje alatt megkülönböztetjük, hogy milyen szinten folytatja a tanulmányait: alap- vagy középfokon, illetve felsőfokon. Azt feltételezzük, hogy az elköltözés nem csak a tanulmányok befejezéséhez kapcsolódhat, hanem az egyes szintek közötti továbblépéshez is. Ebből a

---

²¹ Az elemzés során kipróbáltuk, hogy a szülők iskolai végzettségét részletesebb bontásban vontuk be az elemzésbe. Ez a levont következtetéseken nem változtatott.

szempontból a legnagyobb jelentősége a felsőfokú tanulmányok megkezdésének lehet.

A munkavállalás-történeti változó megkülönbözteti egymástól a fizetett munkavégzéssel töltött időszakokat (akár alkalmazottként, akár önállóként, segítő családtagként vagy alkalmi munkavégzés keretében), valamint azokat az időszakokat, amikor a válaszadó a fő tevékenységét tekintve munkanélküli, diák vagy hallgató, sorkatonai vagy egyéb inaktív volt. Az egyéb inaktívak a leggyakrabban anyasági ellátásban részesültek, háztartásbeliek, rokkantnyugdíjasok voltak vagy egyéb, ismeretlen okból nem dolgoztak. A háztartásbeliek, rokkantnyugdíjasok vagy egyéb inaktívak aránya igen alacsony volt, öregségi nyugdíjas pedig nem fordulhat elő a mintánkban. A tanulással töltött időszakokat az iskolázottságra vonatkozó dinamikus változó már kontrollálja, az anyasági ellátás időszakát a nők esetében a fertilitástörténeti változó is tartalmazza. A férfiak körében figyelembe vesszük a sorkatonai szolgálatban töltött időszakokat is.²²

A gyermekszületés, az oktatástörténet és az aktivitástörténet dinamikus változóinak kialakítása során az események időpontjából kivonunk 1 hónapot annak érdekében, hogy a feltételezett okozat időben megelőzze az okot, vagyis a szülői ház elhagyását.

Egyetlen szubjektív változót vontunk be az elemzésbe: a vallásosságot. A kérdés így szólt: „Saját magát a következő kijelentések közül melyikkel tudná legjobban jellemezni? Vallásos vagyok, az egyház tanításait követem; vallásos vagyok a magam módján; nem tudom megmondani, hogy vallásos vagyok-e; nem vagyok vallásos.” Az adat csak az első kérdés idejéből áll rendelkezésre (illetve a kiegészítő fiatal minta esetében a harmadik kérdés idejéből). Természetesen a vallásosság az egyén életútja során változhat, de retrospektív módon nem kérdezhető, ezért döntöttünk – a változó korlátait elismerve – a felhasználása mellett.

Az időtényezőt mérő életkort és periódust is dinamikus változókként szükséges bevonni, mert az értékük az idő előrehaladtával folyamatosan növekszik. Az időbeli

---

²² A kötelező sorkatonai szolgálatot 2004 novemberétől függesztették fel.

változások elemzéséhez létrehozott periódus változó az 1980-as éveket, az 1990 éveket és a 2000-2008 közötti időszakot különíti el.

Az elköltözés az életkor alapján erősen differenciált. Korábbi elemzési tapasztalatok és bizonyos életesemények 16-25 éves kor közötti koncentrálódása miatt a 16-18, 18-20, 20-22, 22-25, 25-28 és 28-35 éves korcsoportokat különböztettük meg. A megadott időszakokon belül a módszer állandónak tekinti az elköltözés kockázatát.

A regresszióelemzésbe bevont független változók ismertetésének végén érdemes megemlíteni, hogy számtalan olyan változó van, amelyek az irodalom szerint hatnak az elköltözés időzítésére, azonban nem tudjuk őket az elemzésünkben szerepeltetni. Ennek az az oka, hogy természetük szerint dinamikus változókról van szó, amelyek igen változékonyak, azonban vagy retrospektív módon nem kérdezhetők, vagy a kérdőívben való szerepeltetésük meghaladta volna az „Életünk fordulópontjai” kutatás kereteit. Ilyen változók a válaszadó és a szüleinek jövedelmi, vagyoni és lakáshelyezete; a lakóhely; a család összetételének változásai; az együtt és külön élő fiatalabb és idősebb testvérek száma; a jelenlegi és a korábbi partnerek jellemzői iskolázottság, munkaerő-piaci helyzet, jövedelem és különféle szubjektív tényezők szempontjából; a válaszadó és a szülők egészségi állapota; valamint a válaszadó és a szülők közötti kapcsolat minőségi és mennyiségi mutatói.

A regresszióelemzést külön-külön elvégezzük az egyedül elköltözőkre, a partnerrel elköltözőkre, a nőkre és a férfiakra. Mind a négy esetben két-két **külön modellt** alakítunk ki. Az A modell az időben állandó magyarázó változókat (valamint két alapvető dinamikus változót, az életkort és a periódust), a B modell az időben állandó és dinamikus magyarázó változókat egyaránt tartalmazza. Az A és B modell megkülönböztetésének az az oka, hogy könnyen elképzelhető, hogy az életesemények nem függetlenek egymástól és az időben állandó tényezőktől. Az A modellben szereplő, a gyermekkori családi háttérre vonatkozó változók közvetlen és közvetett módon – pl. a válaszadó saját iskolai végzettségén vagy párkapcsolati életútján keresztül – is hatást gyakorolhatnak az elköltözési magatartásra. Ezen hatások elkülönítését szolgálja, hogy a dinamikus változókat csak egy második lépésben vonjuk be az elemzésbe.

7. táblázat:
Az eseménytörténeti regressziós modellekbe bevont magyarázó változók jellemzői

	<i>Elköltözés partnerrel</i>						<i>Elköltözés egyedül</i>					
	<i>Nők</i>			<i>Férfiak</i>			<i>Nők</i>			<i>Férfiak</i>		
	<i>Személy- hónapok száma</i>	<i>Esemé- nyek</i>	<i>Kocká- zati ráta</i>	<i>Személy- hónapok száma</i>	<i>Esemé- nyek</i>	<i>Kocká- zati ráta</i>	<i>Személy- hónapok száma</i>	<i>Esemé- nyek</i>	<i>Kocká- zati ráta</i>	<i>Személy- hónapok száma</i>	<i>Esemé- nyek</i>	<i>Kocká- zati ráta</i>
Életkor												
16-18	53572	67	0,0012	60428	5	0,0001	53572	70	0,0013	60428	42	0,0007
18-20	50289	254	0,0050	60841	73	0,0012	50289	201	0,0040	60841	170	0,0028
20-22	40327	303	0,0075	55864	170	0,0030	40327	132	0,0033	55864	148	0,0026
22-25	40587	414	0,0102	66273	404	0,0061	40587	156	0,0039	66273	215	0,0032
25-28	22952	254	0,0111	42187	372	0,0088	22952	82	0,0036	42187	174	0,0041
28-35	26089	182	0,0070	47246	297	0,0063	26089	76	0,0029	47246	115	0,0024
Periódus												
1980-1989	73708	658	0,0089	99214	541	0,0055	73708	213	0,0029	99214	232	0,0023
1990-1999	83030	424	0,0051	122397	415	0,0034	83030	237	0,0028	122397	289	0,0024
2000-2009	77077	392	0,0051	111228	364	0,0033	77077	268	0,0035	111228	341	0,0031
Édesanyja lakhelyének településtípusa												
főváros	42950	192	0,0045	50165	148	0,0030	42950	162	0,0038	50165	180	0,0036
megyeszékhely	42581	261	0,0061	53531	202	0,0038	42581	135	0,0032	53531	157	0,0029
egyéb város	39985	221	0,0055	57304	229	0,0040	39985	143	0,0036	57304	162	0,0028
község	108300	799	0,0074	171840	741	0,0043	108300	278	0,0026	171840	364	0,0021
Hány testvérrel nőtt fel												
0	36774	186	0,0050	41894	149	0,0035	36774	88	0,0024	41894	114	0,0027
1	126813	793	0,0063	181468	646	0,0036	126813	381	0,0030	181468	470	0,0026
2 vagy több	70229	495	0,0070	109478	525	0,0048	70229	249	0,0035	109478	279	0,0025
Gyermekkori család összetétele												
két vér szerinti szülő nevelte	188191	1182	0,0063	266442	1076	0,0040	188191	522	0,0028	266442	652	0,0024
egy vér szerinti szülő nevelte	20953	114	0,0054	36554	122	0,0033	20953	80	0,0038	36554	94	0,0026
egy vér szerinti szülő és egy nevelőszülő nevelte	24672	177	0,0072	29844	123	0,0041	24672	116	0,0047	29844	117	0,0039
Szülők iskolai végzettsége												
alapfok, szakmunkásképző, szakiskola	134484	940	0,0070	209943	911	0,0043	134484	366	0,0027	209943	471	0,0022
érettségi vagy felsőfok	99332	533	0,0054	122897	409	0,0033	99332	351	0,0035	122897	392	0,0032
Vallásosság												
az egyház tanításait követi	32780	200	0,0061	32931	138	0,0042	32780	84	0,0025	32931	71	0,0021
a maga módján vallásos	127949	856	0,0067	161600	672	0,0042	127949	379	0,0030	161600	396	0,0025
nem vallásos	56800	314	0,0055	114726	416	0,0036	56800	203	0,0036	114726	317	0,0028
nem tudja, nincs válasz	16286	104	0,0064	23582	94	0,0040	16286	52	0,0032	23582	79	0,0034

	<i>Elköltözés partnerrel</i>						<i>Elköltözés egyedül</i>					
	<i>Nők</i>			<i>Férfiak</i>			<i>Nők</i>			<i>Férfiak</i>		
	<i>Személy- hónapok száma</i>	<i>Esemé- nyek</i>	<i>Kocká- zati ráta</i>	<i>Személy- hónapok száma</i>	<i>Esemé- nyek</i>	<i>Kocká- zati ráta</i>	<i>Személy- hónapok száma</i>	<i>Esemé- nyek</i>	<i>Kocká- zati ráta</i>	<i>Személy- hónapok száma</i>	<i>Esemé- nyek</i>	<i>Kocká- zati ráta</i>
Tanulmányok és befejezett iskolai végzettség												
tanul, alap- vagy középfokon	90079	294	0,0033	98592	132	0,0013	90079	177	0,0020	98592	147	0,0015
tanul, felsőfokon	44162	186	0,0042	37937	92	0,0024	44162	177	0,0040	37937	137	0,0036
nem tanul, alapfokú vagy alacsonyabb végzettség	21788	164	0,0075	41044	149	0,0036	21788	72	0,0033	41044	91	0,0022
nem tanul, szakmunkás végzettség	29602	291	0,0098	100777	593	0,0059	29602	69	0,0023	100777	228	0,0023
nem tanul, érettségi	35727	338	0,0095	44568	257	0,0058	35727	126	0,0035	44568	182	0,0041
nem tanul, felsőfokú végzettség	12458	201	0,0161	9921	98	0,0099	12458	95	0,0076	9921	78	0,0079
Gyermekvállalás												
nincs gyermeke	195569	878	0,0045	306171	795	0,0026	195569	638	0,0033	306171	812	0,0027
van gyermeke	38247	596	0,0156	26669	525	0,0197	38247	79	0,0021	26669	51	0,0019
Munkaerő-piaci aktivitás												
dolgozik	106928	1004	0,0094	203309	1151	0,0057	106928	441	0,0041	203309	617	0,0030
munkanélküli	5107	30	0,0059	9914	39	0,0040	5107	16	0,0032	9914	21	0,0021
tanul	98055	171	0,0017	97294	81	0,0008	98055	207	0,0021	97294	163	0,0017
sorkatona				11676	31	0,0027				11676	36	0,0031
egyéb inaktív	23726	268	0,0113	10647	17	0,0016	23726	53	0,0022	10647	25	0,0024
Összesen	233816	1473	0,0063	332840	1320	0,0040	233816	718	0,0031	332840	863	0,0026

7.2. Leíró eredmények

A dolgozat 4.1. alfejezetében megfogalmazott első kutatási kérdés a partnerrel és a partner nélkül történő elköltözések időzítésének változására vonatkozott. Erre a kérdésre kaphatunk választ a szülői ház elhagyásának párkapcsolati környezetét jellemző versengő események – a partnerrel és az egyedül történő elköltözések – időzítésének leíró elemzése segítségével.

Az elköltözés párkapcsolati környezetét jellemző változó egyszerű megoszlása azt mutatja, hogy 35 éves korukig (illetve a kérdezésig) a válaszadók 56%-a költözött el partnerrel a szülői házból; az egyedül elköltözők aránya ennek a fele, 28% volt (8. táblázat). A partnerrel elköltözők több mint fele korábban nem élt együtt a szülői házban a házas- vagy élettársával, a többiek előzetes együttélés után hoztak létre önálló háztartást. 16% pedig a megfigyelt életszakaszban végig a szülői házban maradt.

A 35 éves korukig a szülőkkel maradó férfiak aránya kétharmaddal nagyobb, mint a nőké. A férfiak gyakrabban hagyják el egyedül a szülői háztartást, a partnerrel történő elköltözés viszont a nők körében a gyakoribb. Abban nem különbözik a két nem, hogy a partnerrel elköltözők milyen arányban éltek korábban közös háztartásban az egyik fél szüleivel. Ez arra utal, hogy nincs arra vonatkozó preferencia, hogy a fiatal pár a nő vagy a férfi szüleihez költözzön. Valószínűleg egyéb szempontok, például a lakás mérete játszik a döntésben a legfontosabb szerepet.

8. táblázat:

A szülői házból való elköltözés párkapcsolati környezete: a versengő kockázatok előfordulási aránya 16-35 éves kor között nemenként (%)

	<i>Férfiak</i>	<i>Nők</i>	<i>Összesen</i>
Elköltözés partnerrel előzetes együttélés nélkül	27,87	35,52	31,86
Elköltözés partnerrel előzetes együttélés után	21,56	26,33	24,04
Elköltözés egyedül	30,17	26,07	28,03
Maradni	20,40	12,08	16,07
Összesen	100,00	100,00	100,00

A szülői házat partnerrel vagy egyedül elhagyók eltérő arányban és időzítéssel költöznek el otthonról (9. táblázat és 20. ábra). A legnagyobb arányban és a leghamarabb azok a nők alapítanak önálló háztartást, akik a férjükkal vagy az élettársukkal költöznek. 22 éves korra minden harmadik, 25 éves korra minden második, 35 éves

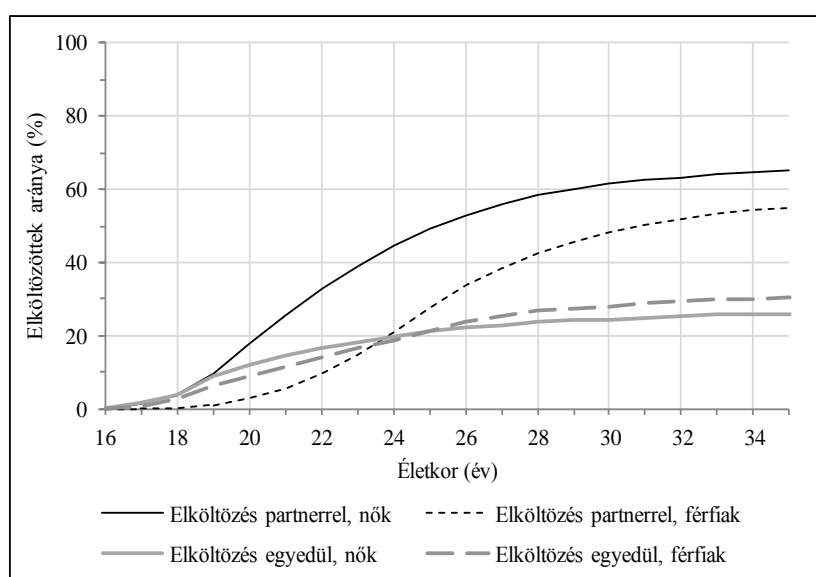
korra háromból két nő partnerkapcsolat keretében költözött el a szüleitől. A partnerrel elköltöző férfiak aránya jóval alacsonyabb, mint a nők: 22 éves korukra 9,5%, 25 éves korra 28%, 35 éves korra pedig 55%. A két nem viselkedése között 22 éves korban a legnagyobb a különbség, amikor a nők eleve több mint kétszer nagyobb arányban élnek a szüleiktől külön, mint a férfiak, és a partnerrel elköltözött nők aránya – a párkapcsolatok és az elköltözés korábbi időzítése miatt – 3,5-szer magasabb, mint a férfiaké. Később a férfiak részben behozzák a „lemaradásukat”, de a partnerrel történő elköltözések aránya az összes elköltözésben végig alacsonyabb marad, mint a nők esetében.

9. táblázat:
Adott életkorokra a szülői házból partnerrel és egyedül elköltözöttek kumulatív aránya nemeként (%)

Életkor	Elköltözés partnerrel			Elköltözés egyedül		
	Nők	Férfiak	Összesen	Nők	Férfiak	Összesen
16	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
18	4,24	0,20	3,81	3,93	2,50	3,58
20	17,80	2,78	14,43	12,18	8,93	10,41
22	32,82	9,50	24,19	16,58	14,16	15,22
25	49,32	27,72	37,99	21,26	21,47	21,43
28	58,32	42,64	46,65	23,58	26,65	25,58
35	65,29	54,94	54,94	26,06	30,42	30,42

Megjegyzés: a számítás a kumulált gyakorisági függvény becslésén alapul (ld. Függelék).

20. ábra:
A szülői házból partnerrel és egyedül elköltözöttek kumulatív aránya az életkor függvényében nemeként (%)

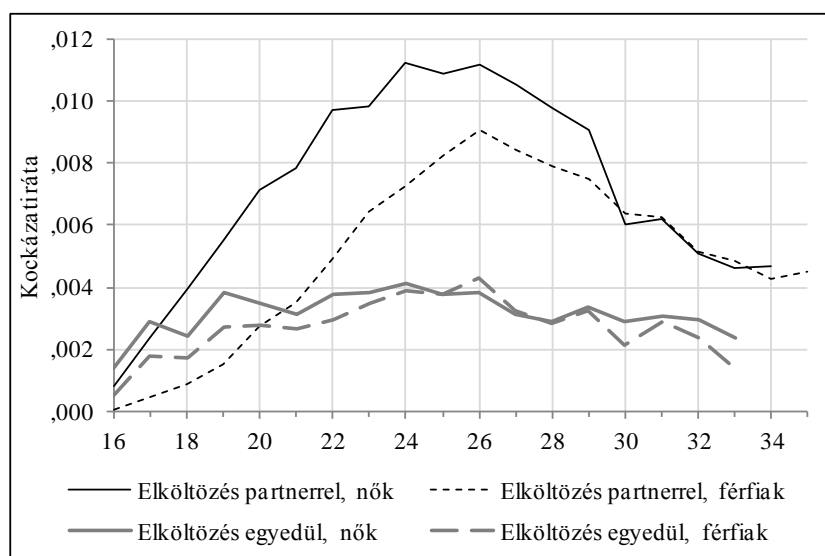

Megjegyzés: a számítás a kumulált gyakorisági függvény becslésén alapul (ld. Függelék).

Az egyedül elköltöző nők sokkal kisebb arányban és később hagyják el a szülői házat, mint a partnerrel elköltöző társaik, és ez a különbség az életkor előrehaladtával egyre nő. 22 éves korra a nők 17%-a, 25 éves korra 21%-a, és 35 éves korra 26%-a költözött el egyedül a szülői házból. Az egyedül elköltöző férfiak viselkedése nagyon hasonlít a nőkére, azzal a különbséggel, hogy 25 éves kor alatt a nőkre, fölötté a férfiakra vonatkozó értékek magasabbak néhány százalékponttal. A 23 év alatti férfiak között – a nőkkel ellentétben – nagyobb arányt képviselnek az egyedül, mint a partnerrel költözők. Később ez a trend megfordul, és a férfiak között is többen költöznek el partnerrel, mint egyedül, de a két érték közötti különbség kisebb, mint a nőknél.

Az elköltözés korszpecifikus kockázati rátái is azt mutatják, hogy a partnerrel történő elköltözés bizonyos életkorokra koncentrálódik – a nőknél 24-28, a férfiaknál 25-29 év ez az időszak (21. ábra). Ennél fiatalabb életkorban a nők partnerrel való elköltözési kockázata jelentősen meghaladja a férfiakét, 30 éves kor fölött ellenben nincs ebből a szempontból különbség a két nem között. Az egyedül történő elköltözés sokkal kevésbé nem- és életkorszpecifikus. 19 éves kor alatt és 30 éves kor felett valamivel kisebb az esélye, hogy a nők és a férfiak egyedül elköltöznek a szülői házból, mint a húszas éveikben. Bár 24 éves kor alatt a nők egyedül történő elköltözési kockázati rátája magasabb, mint a férfiaké, a különbség nem jelentős.

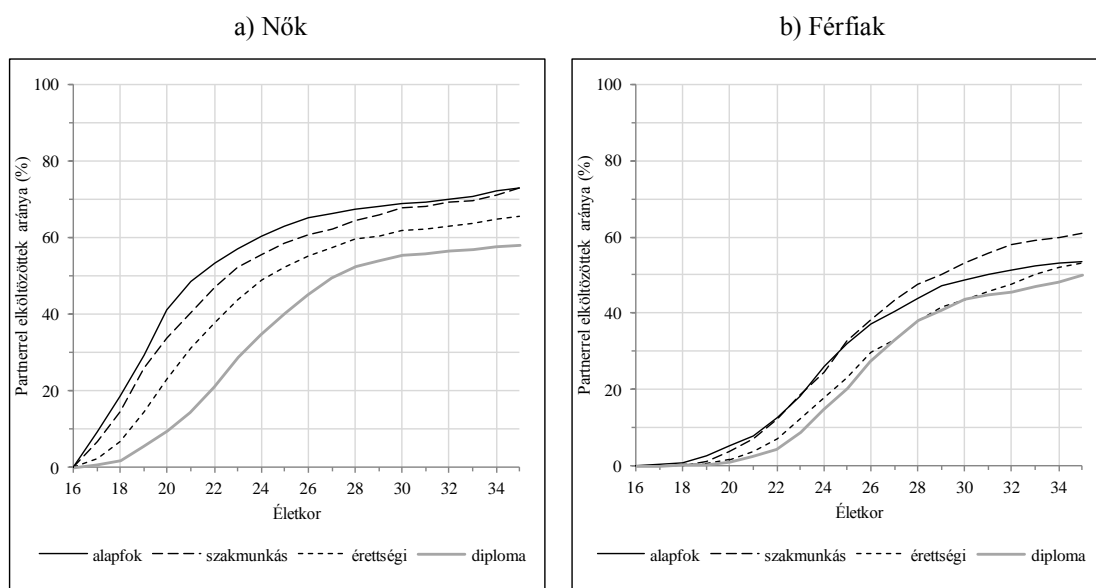
21. ábra:
A partnerrel és az egyedül elköltözők korszpecifikus elköltözési kockázati rátája nemenként

Az eltérő iskolai végzettséggel rendelkező nők és férfiak elköltözési magatartása jelentősen eltér egymástól, akár partnerkapcsolat keretében, akár azon kívül hagyják el a szülői házat (22. *ábra* és 23. *ábra*). A magasabb képzettségűek később és kisebb arányban költöznek el a partnerükkel, míg az iskolázottság kapcsolata az egyedül történő elköltözéssel ellentétes. A legfeljebb alapfokú végzettségűek és a diplomások között a nők esetében 15 százalékpont, a férfiak körében 11 százalékpont a különbség a 35 éves korukig partnerrel elköltözők esetében. A diplomás nők jelentősen későbbre időzítik az önálló háztartás kialakítását, amennyiben az egyben összeköltözést is jelent, mint a kevésbé képzett társaik. A férfiak esetében leginkább az érettségivel rendelkezők és a nem rendelkezők magatartása tér el egymástól.

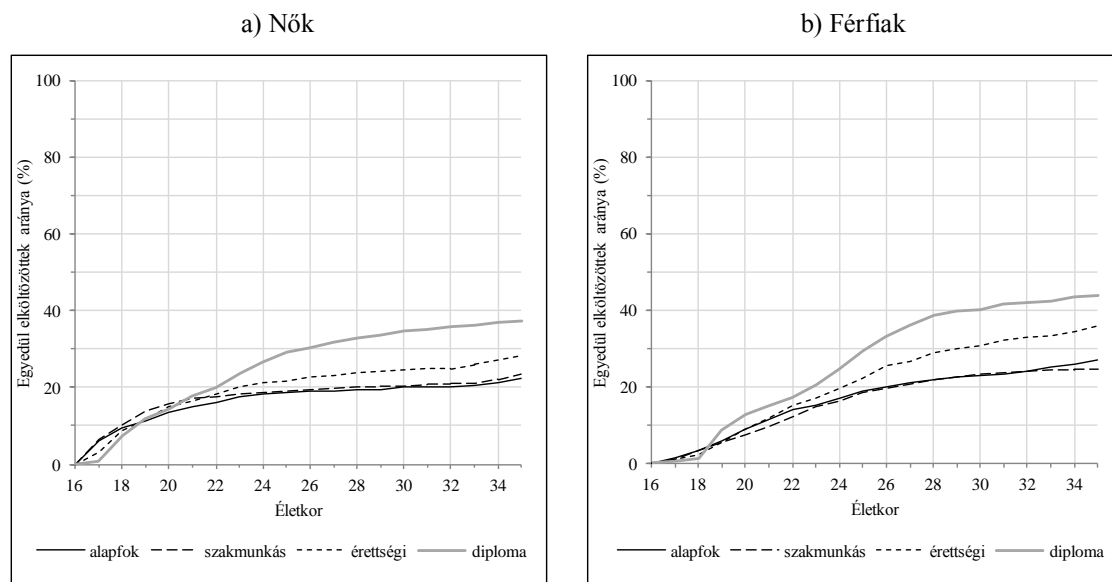
Az alapfokú vagy szakmunkás végzettségűekhez képest az érettségit szerzők, és még inkább a diplomások jóval nagyobb arányban hagyják el egyedül a szülői házat (23. *ábra*). A képzettség szerinti különbségek a húszas éveik közepétől jelentkeznek, amikor a fiatalok nagy része befejezi a főiskolai, egyetemi tanulmányait. A diplomások mintegy 40%-a partner nélkül költözik el a szüleitől, és ez az arány a nők és a férfiak körében alig tér el.

22. ábra:
A partnerrel elköltözött nők és férfiak kumulatív aránya az életkor függvényében iskolai végzettség szerint (%)

Megjegyzés: Az elköltözés időpontjában még tanulmányokat folytatók esetében „megelőlegeztük” a magasabb iskolai végzettséget. A számítás a kumulált gyakorisági függvény becslésén alapul (ld. Függelék).

23. ábra:
Az egyedül elköltözött nők és férfiak kumulatív aránya az életkor függvényében iskolai végzettség szerint (%)

Megjegyzés: Az elköltözés időpontjában még tanulmányokat folytatók esetében „megelőlegeztük” a magasabb iskolai végzettséget. A számítás a kumulált gyakorisági függvény becslésén alapul (ld. Függelék).

Ami az időbeli változásokat illeti, a partnerrel és az egyedül történő elköltözés időzítése mind a nők, mind a férfiak körében jelentős átalakuláson ment keresztül az elmúlt évtizedekben. A 24. ábra a partnerrel, a 26. ábra az egyedül elköltözött nők és férfiak kumulatív arányát mutatja az életkor függvényében periódusonként. A 25. ábra és a 27. ábra a változást más módon szemlélteti: azt mutatják meg, hogy az adott életkorokra az egyes időszakokban az 1960-as évekhez képest hány százalékponttal kevesebben (vagy többen) hagyták el a szülői házat partnerkapcsolat keretében vagy anélkül.

A partnerrel elköltöző nők arányában az 1960-as, majd az 1990-es és a 2000-es években történt visszaesés (24. ábra és 25. ábra). A nők párkapcsolat keretében egyre kisebb arányban és egyre később hagyják el a szülői házat. Az 1990-es években a 22 év fölötti nők mintegy 15 százalékponttal alacsonyabb arányban költöztek el a szülői házból párkapcsolat keretében, mint korábban. A 2000-es évekre a húszas éveik közepén járó nők körében tovább erősödött ez a trend. Míg az 1960-as években 24 éves korra a nők 45%-a alapított párkapcsolat keretében önálló háztartást, az 1990-es évekre ez az arány 30%-ra, az ezredforduló után pedig 17%-ra csökkent. A rendszerváltás után a partnerrel elköltözők aránya jelentősen csökkent, a 2000-es években folytatódó halasztó magatartás ellenére azonban a 35 éves korra partnerrel elköltözött nők aránya tovább nem esett vissza, tehát a fiatalabb életkorban elmaradt elköltözéseket a nők később bepótolták.

A párkapcsolat keretében elköltözők aránya a férfiak körében is látványosan csökkent és az esemény időben kitolódott. A legnagyobb változás az esetükben is az 1990-es években, kisebb mértékben az 1980-as és a 2000-es években zajlott. Főként a 25 évesnél idősebb férfiak partnerrel való elköltözési hajlandósága csökkent, és későbbi életkorokban sem mutatkoznak náluk a visszapótlódásnak jelei (vagy azok csak 35 éves kor fölött jelentkeznek).

Az egyedül elköltöző nők és férfiak viselkedése – az 1960 előtti időszakot kivéve – nagyon hasonló (26. ábra és 27. ábra) és nincsenek olyan jelentős időbeli változások, mint amit a partnerrel történő elköltözés esetében láhattunk. A nőknél 25 év, a férfiaknál 27 év alatti életkorban kis mértékben csökkent, fölötte viszont nőtt az egyedül elköltözött aránya. A 2000-es években 35 éves korukig a nőknek és a férfiaknak

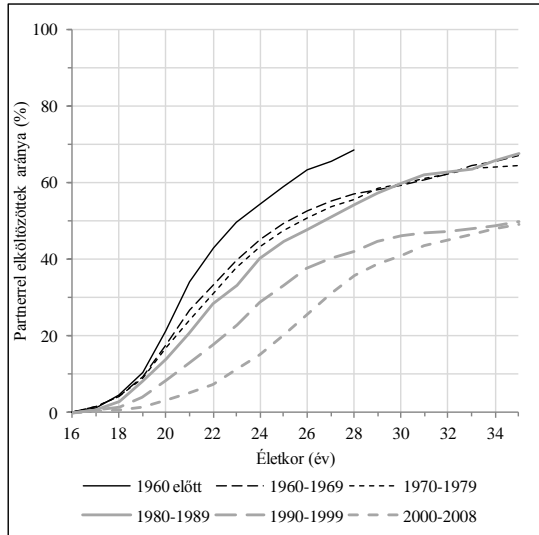
csaknem harmada költözött el a párkapcsolati életeseményeitől függetlenül a szülői házból. A partnerrel elköltözők aránya fokozatosan csökken, az egyedül elköltözőké pedig nő az összes elköltözésen belül.

A teljes elköltözés időzítésének változásaival összevetve (vö. 9. ábra és 10. ábra) látható, hogy az 1990-es és 2000-es évek halasztó magatartása elsősorban a partnerrel történő elköltözések jelentős visszaesésének tudható be, amelynek hátterében az első tartós párkapcsolatok kialakításának kitolódása állhat. A vizsgált személyek húszas éveinek második felétől a csökkenést némiképpen kompenzálja az egyedül elköltözők kis mértékben növekvő aránya. A nők halasztó magatartása a legerősebben épp a korábban a legmagasabb elköltözési intenzitással jellemezhető húszas éveik első felében érvényesült, míg a férfiak körében inkább a későbbi elköltözéseknél következett be jelentős csökkenés. Ennek következtében a nők és a férfiak elköltözési szokásai hasonlóbbá váltak egymáshoz. A férfiak esetében az utóbbi évekre a partnerrel és a partner nélkül történő elköltözés majdnem azonos súlyt képvisel az önálló háztartás kialakításának folyamatában, míg a nőknél továbbra is a párkapcsolat maradt a szülői ház elhagyásának főbb útja.

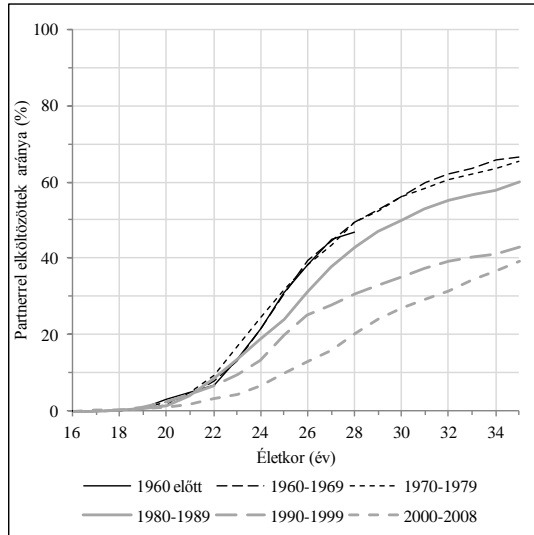
24. ábra:

**A partnerrel elköltözött nők és férfiak kumulatív aránya az életkor függvényében
periódusonként (%)**

a) Nők

b) Férfiak

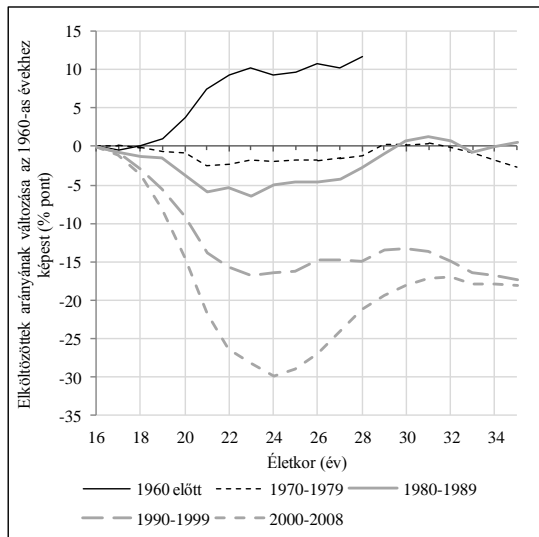

Megjegyzés: A számítás a kumulált gyakorisági függvény becslésén alapul (ld. Függelék).

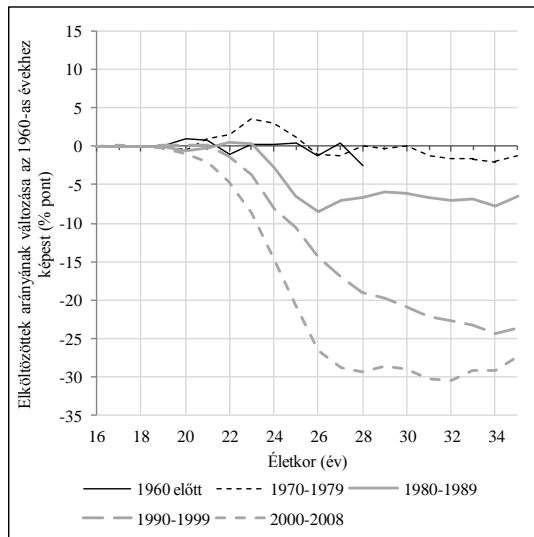
25. ábra:

**A partnerrel elköltözött nők és férfiak arányának változása az 1960-1969 közötti időszakhoz
viszonyítva az életkor függvényében periódusonként (százalékpont)**

a) Nők

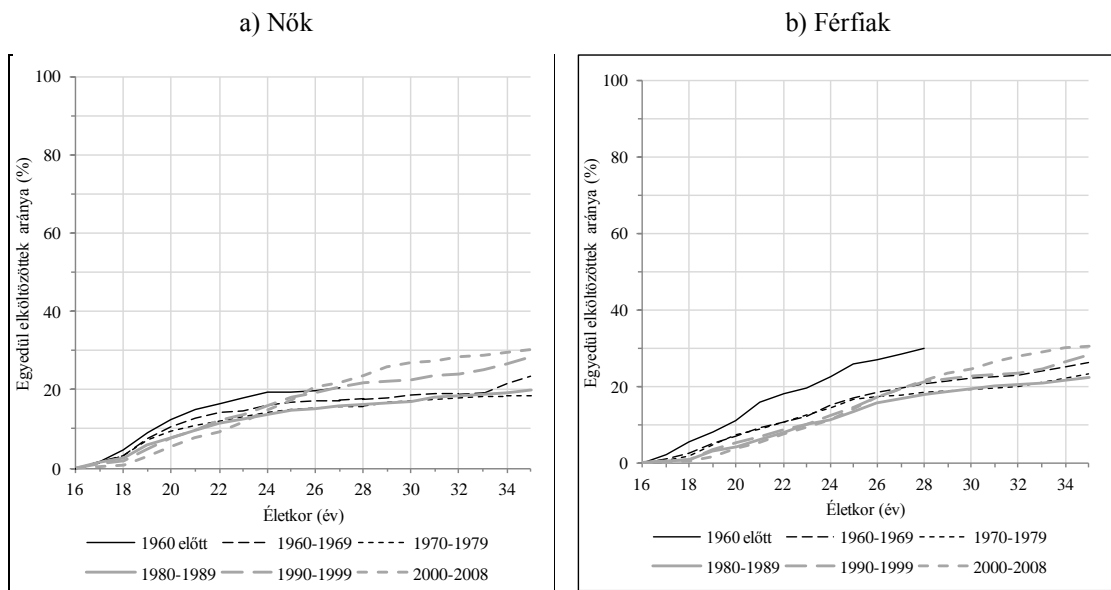
b) Férfiak

Megjegyzés: A számítás a kumulált gyakorisági függvény becslésén alapul (ld. Függelék).

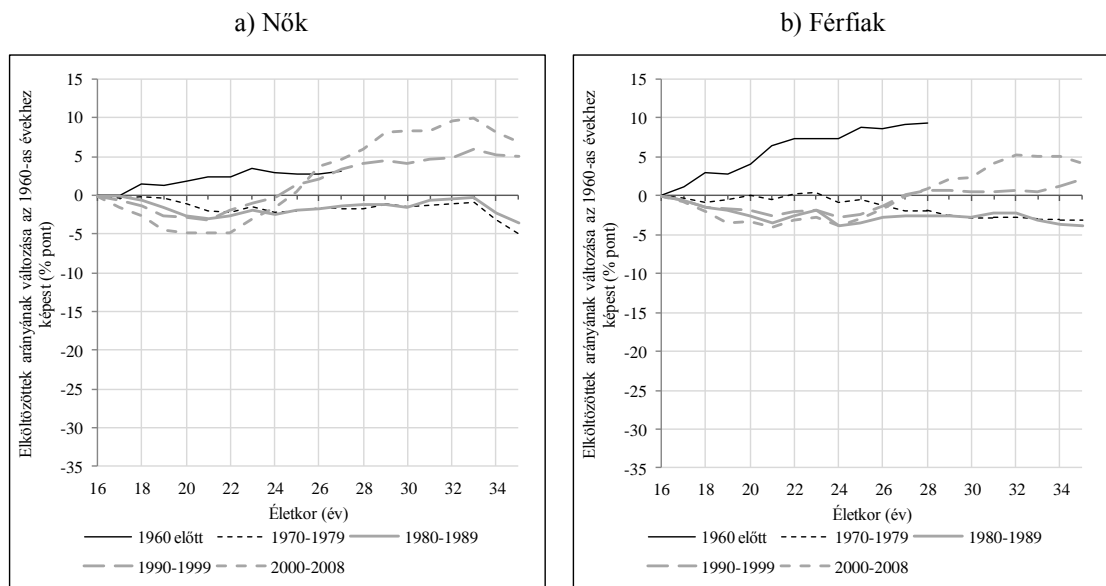

26. ábra:
Az egyedül elköltözött nők és férfiak kumulatív aránya az életkor függvényében
periódusonként, %

Megjegyzés: A számítás a kumulált gyakorisági függvény becslésén alapul (ld. Függelék).

27. ábra:
Az egyedül elköltözött nők és férfiak arányának változása az 1960-1969 közötti időszakhoz
viszonyítva az életkor függvényében periódusonként (százalékpont)

Megjegyzés: A számítás a kumulált gyakorisági függvény becslésén alapul (ld. Függelék).

7.3. A regresszióelemzés eredményei

A szülői házból történő elköltözés partnerkapcsolati környezetére vonatkozó elemzés következő részében regresszióelemzés segítségével vizsgáljuk, hogy milyen tényezők hatnak a szülői házból való elköltözés két, általunk vizsgált versengő típusára: ha valaki partnerkapcsolat keretében vagy ha attól függetlenül alapít önálló háztartást. Az eredményeket a 10. táblázat tartalmazza, külön-külön a partnerrel és az egyedül történő elköltözésre, a nőkre és a férfiakra. Az eredményeket változócsopontonként haladva elemezzük. A Függelékben található 19. táblázat és 20. táblázat az A és a B modell eredményeit hasonlítja össze.²³

Az eseménytörténeti regressziós modellek közelebb visznek a második és a harmadik kutatási kérdés megválaszolásához: hogyan befolyásolják a szülői ház elhagyásának időzítését a szülői erőforrások (a szülők iskolázottsági szintje) és a gyermekkori családi szerkezet (az együtt felnövő testvérek száma, a kétszülős, az egyszülős család és a nevelőszülő)? A kérdések megválaszolásában a következő empirikus fejezet is a segítségünkre lesz, amelyben azt vizsgáljuk, hogy kik kezdenek a szülői házban élve párkapcsolatot és mikor tudnak önálló háztartást kialakítani.

---

²³ Az A és B modellek eredményeit összehasonlító teljes táblázatokat áttekinthetőségi és terjedelmi okok miatt a Függelékben közöljük. Az A modell az időben állandó változókat (valamint az életkort és a periódust), a B modell a dinamikus változókat is tartalmazza. Az A és B modellek eredményeit bizonyos változók esetében a szövegben is összehasonlítjuk és részletesen elemezzük. Erre akkor kerül sok, ha elméleti megfontolások alapján eltéréseket várunk. Ahol azt külön nem jelezzük, a B modell eredményeit közöljük.

10. táblázat:
A partnerrel és az egyedül történő elköltözés versengő kockázatainak magyarázó modelljei
nemenként (relatív kockázatok)

	<i>Elköltözés partnerrel</i>				<i>Elköltözés egyedül</i>			
	<i>Nők</i>		<i>Férfiak</i>		<i>Nők</i>		<i>Férfiak</i>	
	<i>Exp(β)</i>	<i>p</i>	<i>Exp(β)</i>	<i>p</i>	<i>Exp(β)</i>	<i>p</i>	<i>Exp(β)</i>	<i>p</i>
Hány testvérrel nőtt fel								
0	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
1	1,493	0,000	1,083	0,538	1,107	0,499	1,045	0,770
2 vagy több	1,629	0,000	1,295	0,055	1,366	0,050	1,115	0,510
Gyermekkori család összetétele								
két vér szerinti szülő nevelte	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
egy vér szerinti szülő nevelte	0,857	0,678	0,344	0,010	0,850	0,695	0,968	0,922
egy vér szerinti és egy nevelőszülő nevelte	1,968	0,002	1,167	0,552	1,014	0,964	1,379	0,288
Testvérek száma * gyermekkori család összetétele								
1 testvér + egy vér szerinti szülő	1,088	0,834	2,659	0,029	1,863	0,169	0,864	0,706
1 testvér + egy vér szerinti és egy nevelőszülő	0,739	0,245	0,746	0,384	1,738	0,115	1,405	0,312
2 vagy több testvér + egy vér szerinti szülő	1,278	0,546	3,839	0,003	1,844	0,186	1,589	0,225
2 vagy több testvér + egy vér szerinti és egy nevelőszülő	0,700	0,209	0,967	0,915	2,051	0,042	1,215	0,589
Szülők iskolai végzettsége								
érettségénél alacsonyabb	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
érettségi vagy magasabb	0,884	0,353	0,594	0,013	1,117	0,557	0,735	0,123
Életkor * szülők iskolai végzettsége								
16-18 + magas	0,198	0,002	-	-	0,384	0,009	0,875	0,761
18-20 + magas	0,723	0,101	1,062	0,870	0,882	0,593	1,801	0,022
22-25 + magas	1,403	0,037	1,669	0,031	1,137	0,610	1,617	0,053
25-28 + magas	1,996	0,000	1,889	0,009	1,408	0,271	1,730	0,039
28-35 + magas	1,417	0,118	2,090	0,007	1,445	0,223	1,752	0,064
Életkor								
16-18 éves	0,416	0,000	0,056	0,000	0,807	0,297	0,389	0,000
18-20 éves	0,928	0,474	0,465	0,000	1,509	0,010	0,958	0,794
20-22 éves	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
22-25 éves	0,831	0,068	1,331	0,019	0,920	0,647	0,935	0,676
25-28 éves	0,573	0,000	1,478	0,003	0,711	0,139	1,094	0,605
28-35 éves	0,369	0,000	0,826	0,180	0,697	0,108	0,730	0,110
Gyermekvállalás								
nincs gyermeke	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
van gyermeke	2,972	0,000	5,096	0,000	0,719	0,038	0,682	0,037
Tanulmányok, iskolai végzettség								
alap- vagy középfokon tanul	0,795	0,013	0,866	0,308	0,810	0,154	0,631	0,003
felsőfokon tanul	1,042	0,711	0,945	0,749	1,446	0,015	1,125	0,461
legfeljebb alapfokú végzettség	0,612	0,000	0,531	0,000	1,120	0,512	0,683	0,018
szakmunkás végzettség	0,871	0,122	0,959	0,671	0,705	0,031	0,624	0,000
középiskolai végzettség	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
felsőfokú végzettség	1,891	0,000	1,647	0,001	2,230	0,000	1,799	0,001
Dolgozik								
nem	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
igen	1,764	0,000	1,253	0,315	1,624	0,017	1,314	0,263
Dolgozik * periódus								
dolgozik + 1990-1999	2,223	0,000	1,843	0,023	1,113	0,647	1,273	0,337
dolgozik + 2000-2008	3,314	0,000	2,146	0,007	1,356	0,173	1,170	0,546
Periódus								
1980-1989	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
1990-1999	0,309	0,000	0,444	0,001	0,859	0,433	0,786	0,264

	<i>Elköltözés partnerrel</i>				<i>Elköltözés egyedül</i>			
	<i>Nők</i>		<i>Férfiak</i>		<i>Nők</i>		<i>Férfiak</i>	
	<i>Exp(β)</i>	<i>p</i>	<i>Exp(β)</i>	<i>p</i>	<i>Exp(β)</i>	<i>p</i>	<i>Exp(β)</i>	<i>p</i>
2000-2008	0,218	0,000	0,337	0,000	0,798	0,210	0,917	0,698
Munkanélküli								
nem	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
igen	3,859	0,000	2,323	0,001	1,576	0,073	1,113	0,698
Egyéb inaktív								
nem	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
igen	1,224	0,258	0,400	0,301	1,403	0,328	1,361	0,697
Sorkatonai szolgálatát tölti								
nem			1	(ref.)			1	(ref.)
igen			1,119	0,688			1,570	0,072
Édesanya lakhelyének településtípusa								
főváros	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
megyeszékhely	1,598	0,000	1,379	0,019	0,951	0,694	0,915	0,494
egyéb város	1,393	0,005	1,297	0,054	1,079	0,563	0,890	0,373
község	1,587	0,000	1,197	0,143	0,831	0,134	0,711	0,004
Vallásosság								
az egyház tanításait követi	0,898	0,297	1,056	0,639	0,712	0,019	0,817	0,201
a maga módján vallásos	1,060	0,422	1,025	0,757	0,933	0,474	1,002	0,982
nem vallásos	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
nem tudja vagy nincs válasz	1,168	0,205	1,122	0,440	0,959	0,783	1,298	0,067
Konstans (abszolút kockázat)	0,0031		0,0027		0,0021		0,0033	
<i>Modell-statisztikák</i>								
Kiinduló log likelihood	-2591,0		-2494,6		-1965,6		-2285,3	
Log likelihood	-1891,6		-1589,1		-1800,8		-2103,1	
Log likelihood változása (%)	27,0%		36,3%		8,4%		8,0%	
N (személyek)	2867		3274		2867		3274	
N (események)	1473		1320		718		863	
N (személy-hónapok)	19891		21053		19891		21053	

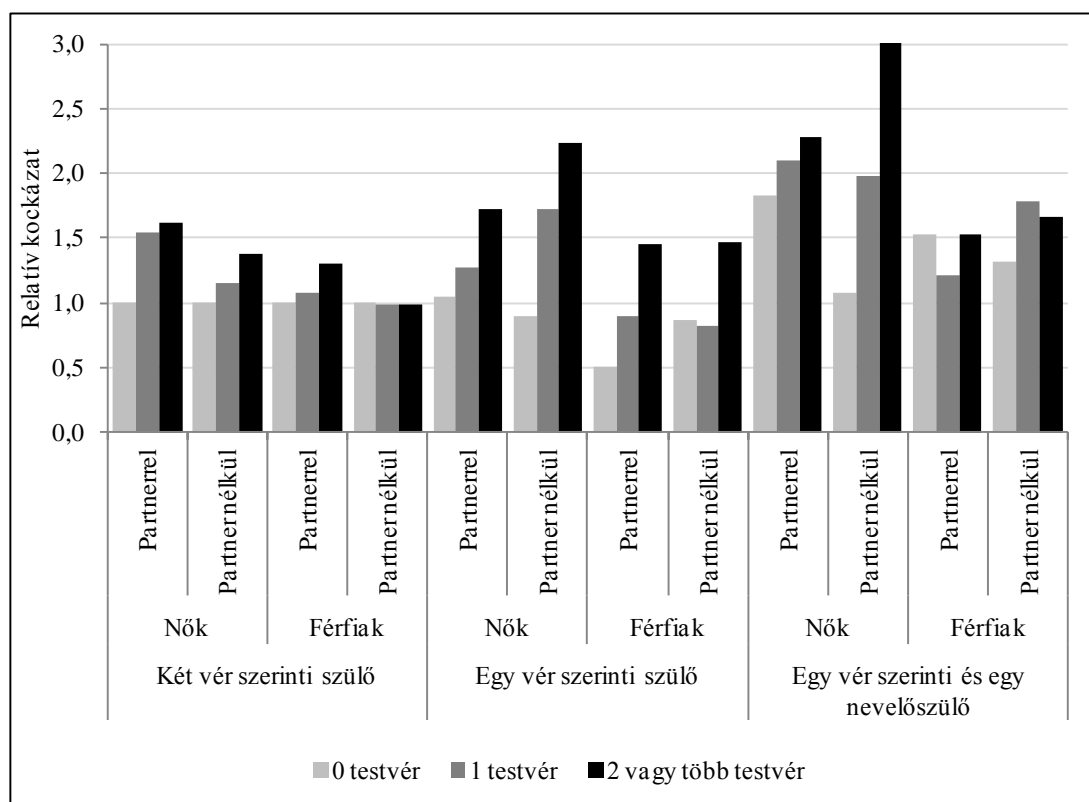
Megjegyzés: A szürke háttér a $p < 0,05$ szinten szignifikáns együtthatókat jelzi.

7.3.1. A családi háttér hatása

Az együtt felnövő testvérek száma és a gyermekkori család szerkezete befolyásolja az elköltözés kockázatát, és a változók közötti szignifikáns interakció jelzi, hogy a két tényező hatása összefügg. A különböző számú testvérrel rendelkező és eltérő összetételű családban felnőtt nők és férfiak interakciós tagokból számított relatív elköltözési kockázatát a 28. ábra szemlélteti.²⁴

²⁴ Az ábrázolt értékek a gyermekkori család összetételét és a testvérszámot mérő változók megfelelő kategóriáinak, valamint a megfelelő interakciós tagoknak a szorzatai.

28. ábra:
A partnerrel és az egyedül történő elköltözés relatív kockázati rátái nemenként a gyermekkori család összetétele és az együtt nevelkedett testvérek száma szerint (regressziós becslések, kereszthatások)

A regresszióelemzés eredményei szerint az együtt felnövekvő testvérek száma és a gyermekkori család összetétele jelentősen befolyásolja az elköltözés időzítését, és a két változó hatása összefügg egymással.

Általában minél több testvére van valakinek, annál korábban költözik külön, az egyedüli gyermekek pedig tovább maradnak a szülői házban. Minél több a testvér, valószínűleg annál kisebb a lehetőség rá, hogy a fiatal önálló életvitelt alakítson ki a szülői házban. Több testvér esetén az egy-egy gyermekre szánt idő, figyelem és szülői erőforrás is kisebb, így a fiatal minél korábban megpróbálhat a kibocsátó családon kívül boldogulni.

Először tekintsük azokat, akik hagyományos összetételű családban, két vér szerinti szülővel nevelkedtek. A nők körében már egy testvér is 1,5-szeresére növeli annak az esélyét, hogy a partnerükkel önálló háztartást alapítsanak, két vagy több testvér pedig 66%-kal növeli ezt a testvér nélkül felnőttekhez képest. A partnerrel elköltöző férfiak

esetében csak a kettő vagy több testvérnek van mérsékelt pozitív hatása. Az egyedül elköltözők esetében csak az áttett az önálló háztartás kialakítását, ha a családban három vagy több gyermek nevelkedett, és ez a hatás csak a nők esetében érvényesül.

Csak a partnerrel költöző férfiakra bír szignifikáns hatással, ha valakit egyedülálló szülő nevelt fel, és ennek a hatásnak az iránya függ a testvérek számától. Ha a fiatal férfi egyedüli gyermek és az egyik szülő, jellemzően az édesanya nevelte, akkor mintegy harmada annak az esélye, hogy partnerkapcsolat keretében elhagyja a szülői házat, mintha mindkét vér szerinti szülő nevelte volna. Ezzel szemben ha az egyszerű háztartásban felnőtt férfinak van testvére, akkor az jelentősen megemeli a partnerrel történő elköltözésének kockázati rátáját. Az, hogy a testvérrel nem rendelkező fiúgyermek viszonylag sokáig az édesanyjával marad, mindkét fél számára előnyös lehet. Az anya számára támaszt, segítséget és társaságot jelenthet a gyermeke, miközben elvégzi a házimunkát és gondoskodik a fiáról.²⁵

A nevelőszülő megjelenésére lánygyermeknek érzékenyebben reagálnak. Ha egy nevelőszülő is élt a családban, az a nők partnerrel történő elköltözésének kockázatát a testvérek számától függetlenül növeli. A nevelőszülő jelenléte a legalább két testvérrel együtt felnőtt fiatal nők körében az egyedül történő elköltözés kockázatát is növeli.

A testvérszámon és a gyermekkori család összetételén kívül a családi háttér mérő harmadik tényező, a szülők iskolai végzettsége is jelentősen módosítja az elköltözés időzítését.²⁶ A szülői iskolázottság hatásának vizsgálatokor feltételeztük, hogy az közvetlen és közvetett módon is befolyásolja az elköltözési magatartást. A 11. táblázat a szülők iskolai végzettségének és a válaszadó életkorának hatását mutatja a partnerrel és az egyedül történő elköltözésre. Az A és a B modell összehasonlítása lehetővé teszi a direkt és indirekt hatás összevetését, mert az A modellel szemben a B

---

²⁵ Részletesebb elemzést igényel annak tisztázása, hogy egyedülálló fiúkról van-e szó, vagy pedig a partnerükkel együtt élnek az édesanya háztartásában.

²⁶ A leíró eredmények alapján is láttuk, hogy az elköltözés kockázati rátája életkoronként jelentősen eltér. Mivel az életkor és a szülők iskolai végzettsége között szignifikáns az interakció – a szülők iskolai végzettségének hatása függ a fiatal életkorától –, a két változó hatását együtt elemezzük.

modell kiszűri a válaszadó saját iskolai végzettségének és a többi életeseménynek a hatását. A 29. ábra grafikusan jeleníti meg a szülői iskolázottságának életkortól függő közvetlen és közvetett hatását a partnerrel és az egyedül történő elköltözésre.

11. táblázat:
A szülők iskolai végzettségének és a válaszadó életkorának a partnerrel és az egyedül történő elköltözés kockázataira gyakorolt hatásai
(regressziós együtthatók, kereszthatások, A és B modell)

	A modell				B modell			
	Nők		Férfiak		Nők		Férfiak	
	Exp(β)	p	Exp(β)	p	Exp(β)	p	Exp(β)	p
Elköltözés partnerrel								
Szülők iskolai végzettsége érettségénél alacsonyabb érettségi vagy magasabb	1 (ref.) 0,689	(ref.) 0,003	1 (ref.) 0,516	(ref.) 0,001	1 (ref.) 0,884	(ref.) 0,353	1 (ref.) 0,594	(ref.) 0,013
Életkor								
16-18 éves	0,195	0,000	0,034	0,000	0,416	0,000	0,056	0,000
18-20 éves	0,690	0,000	0,381	0,000	0,928	0,474	0,465	0,000
20-22 éves	1 (ref.)	(ref.)	1 (ref.)	(ref.)	1 (ref.)	(ref.)	1 (ref.)	(ref.)
22-25 éves	1,184	0,082	1,734	0,000	0,831	0,068	1,331	0,019
25-28 éves	0,974	0,823	2,349	0,000	0,573	0,000	1,478	0,003
28-35 éves	0,726	0,009	1,618	0,000	0,369	0,000	0,826	0,180
Életkor * szülők iskolai végzettsége								
16-18 + magas	0,196	0,001	-	-	0,198	0,002	-	-
18-20 + magas	0,732	0,115	1,037	0,921	0,723	0,101	1,062	0,870
22-25 + magas	1,590	0,004	1,805	0,013	1,403	0,037	1,669	0,031
25-28 + magas	2,917	0,000	2,306	0,001	1,996	0,000	1,889	0,009
28-35 + magas	2,076	0,001	2,899	0,000	1,417	0,118	2,090	0,007
Elköltözés egyedül								
Szülők iskolai végzettsége érettségénél alacsonyabb érettségi vagy magasabb	1 (ref.) 1,197	(ref.) 0,335	1 (ref.) 0,800	(ref.) 0,255	1 (ref.) 1,117	(ref.) 0,557	1 (ref.) 0,735	(ref.) 0,123
Életkor								
16-18 éves	0,559	0,002	0,286	0,000	0,807	0,297	0,389	0,000
18-20 éves	1,325	0,072	0,860	0,350	1,509	0,010	0,958	0,794
20-22 éves	1 (ref.)	(ref.)	1 (ref.)	(ref.)	1 (ref.)	(ref.)	1 (ref.)	(ref.)
22-25 éves	1,021	0,907	0,968	0,835	0,920	0,647	0,935	0,676
25-28 éves	0,744	0,191	1,142	0,438	0,711	0,139	1,094	0,605
28-35 éves	0,692	0,081	0,731	0,096	0,697	0,108	0,730	0,110
Életkor * szülők iskolai végzettsége								
16-18 + magas	0,317	0,002	0,727	0,465	0,384	0,009	0,875	0,761
18-20 + magas	0,809	0,359	1,632	0,056	0,882	0,593	1,801	0,022
22-25 + magas	1,318	0,268	1,780	0,020	1,137	0,610	1,617	0,053
25-28 + magas	2,082	0,016	2,142	0,004	1,408	0,271	1,730	0,039
28-35 + magas	2,013	0,021	2,146	0,011	1,445	0,223	1,752	0,064

Megjegyzések: Az A modell kontrollálja a táblázatban található változókon kívül a periódust, az édesanya lakóhelyének településtípusát, a testvérek számát, a gyermekkori család összetételét és a vallásságot. A B modell az A modell változóin kívül tartalmazza a gyermekvállalást, a tanulmányokat és iskolai végzettséget, valamint a munkapiaci helyzetet. Az elköltözés két versengő kockázatára vonatkozóan a teljes regressziós táblázatok a Függelékben találhatók (19. táblázat és 20. táblázat). A szűrke háttér a $p < 0,05$ szinten szignifikáns együtthatókat jelzi.

A szülők magasabb iskolai végzettsége csökkenti annak a kockázatát, hogy a fiatal, 18 év alatti lányok és fiúk elköltözzenek a szülői házból. 18 és 20 éves kor között, amikor a leggyakoribb a továbbtanulási vagy munkavállalási célú elköltözés, az iskolázottabb szülők elősegítik, hogy a gyermekük partner nélkül elköltözzön. 22-25 éves kor fölött pedig a még otthon élő gyermekek elköltözését attól függetlenül elősegítik, hogy partnerrel vagy partner nélkül alapítanak önálló háztartást.

Úgy tűnik, az érettségizett vagy diplomás szülők – akiknek a gyermekei maguk is nagyobb eséllyel tanulnak tovább, és a szocializációjuk során valószínűbb, hogy az autonómia és a függetlenség értékeit sajátítják el, mint a kevésbé iskolázott szülők utódai – a materiális és immateriális erőforrásaikat arra használják, hogy a korai, rizikós függetlenedési kísérletek kockázatát csökkentsék, elősegítsék 18-20 éves korban a tanulással és munkavállalással összefüggő mobilitást, a húszas évek második felében pedig támogatják a fiatalok önállósodását (De Jong Gierveld et al. 1991; Blaauboer—Mulder 2010).

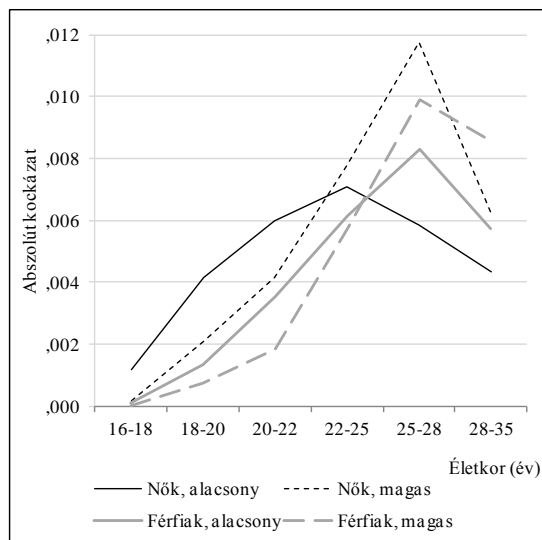
A partnerrel való elköltözés kockázatára az életkor fordított U vagy V alakú összefüggést gyakorol (29. ábra). A szülők magas iskolai végzettsége a nők esetén főként a korai elköltözések kockázatát csökkenti és kis mértékben növeli a késői elköltözéseket, míg a férfiak esetében elsősorban a késői elköltözési esélyét növelik a képzetesebb szülők. Alacsony végzettségű szülők esetén 20-22, magas végzettségűek esetén 22-25 éves korban a legmagasabb a nők partnerrel való elköltözési kockázata. A férfiak a legnagyobb eséllyel 22-28 éves kor között költöznek el partnerkapcsolat keretében a szülői házból. A magasabb iskolai végzettségű szülők fiainak 25 éves korban vagy afölött nagyobb az elköltözési esélye, mint kevésbé iskolázott családi háttérű társaiknak.

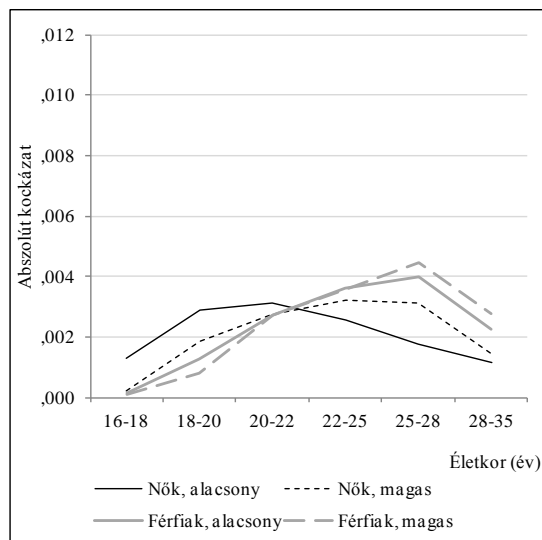
29. ábra:

A partnerrel és az egyedül történő elköltözés abszolút kockázatai az életkor és a szülők iskolai végzettségének függvényében nemenként (regressziós becslések, kereszthatások, A és B modell)

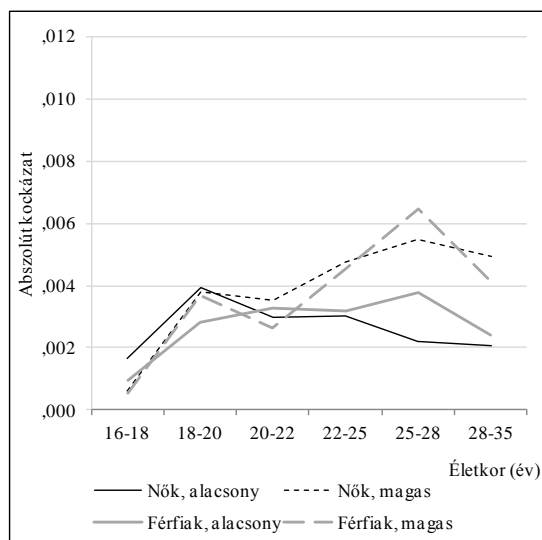
a) Elköltözés partnerrel, A modell

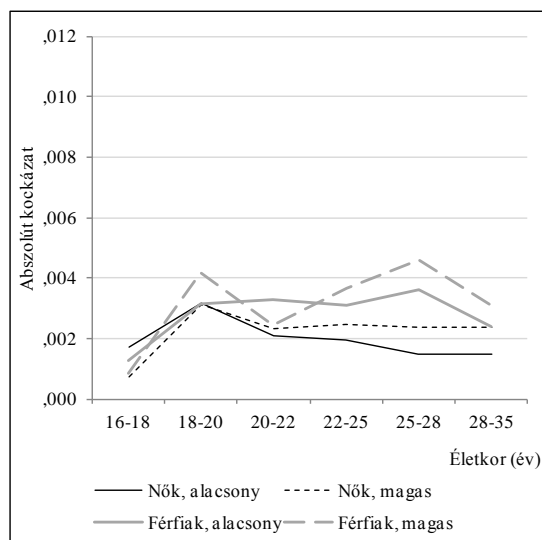
b) Elköltözés partnerrel, B modell

c) Elköltözés egyedül, A modell

d) Elköltözés egyedül, B modell

Megjegyzések: Az A modell kontrollálja az ábrákon látható változókon kívül a periódust, az édesanya lakóhelyének településtípusát, a testvérek számát, a gyermekkori család összetételét és a vallásosságot. A B modell az A modell változóin kívül tartalmazza a gyermekvállalást, a tanulmányokat és iskolai végzettséget, valamint a munkapiaci helyzetet.

Az egyedül történő elköltözés kockázati rátája kevésbé függ az életkortól, a nemtől és a szülők iskolai végzettségétől, mint a partnerrel való elköltözés (29. ábra). Az alacsony végzettségű szülők gyermekeinek elköltözési kockázata 16-18 évesen ma-

gasabb, 18-20 éves korban és 22 év fölött alacsonyabb, mint a képzettebb szülők gyermekeinek. Az iskolázottabb családi háttér viszonylag jelentős hatást gyakorol a partnerkapcsolattól független elköltözésének kockázata 18-20 éves életkorban. Ez gyakran a tanulmányok befejezésének és a munkába állásnak, vagy a felsőfokú tanulmányok kezdetének az időszaka. A képzett szülők fiainál a 25-28 éves életkor, a felsőfokú tanulmányok befejezése utáni munkába állás időszaka is egy hasonló intenzív elköltözési periódus. 22 éves kor fölött a képzett szülők fiai hagyják el a legnagyobb eséllyel partner nélkül a szülői házat.

Az A és a B modell összehasonlítása azt mutatja, hogy a szülők iskolai végzettségének hatása a B modellben jóval kisebb, mint az A modellben. Ez arra utal, hogy a saját iskolázottság kiszűrése után is van közvetlen hatása a szülők végzettségének, de a közvetett hatás sem elhanyagolható. Más szavakkal, a képzettebb szülők gyermekei saját maguk is nagyobb eséllyel tanulnak tovább az oktatási rendszer magasabb szintjein és szereznek ott képzettséget, és a szülők és a saját maguk magasabb végzettsége egyaránt hatással van az elköltözési magatartásukra.

Mindkét nem és az elköltözés mindkét versengő kockázata esetén elmondható, hogy a szülők magasabb iskolai végzettsége a 22 évesnél fiatalabb gyermekeikre közvetlenül hat.²⁷ Ebben az életkorban még nagy részük tanul, nem alapít önálló családot, így a saját pozíciójuk és életeseményeik helyett inkább a szülői háttér befolyásolja az elköltözési magatartásukat. 22 és 25 éves kor között továbbra is a közvetlen hatás dominál, 25 éves korban és később azonban a közvetett hatás nagyságrendje megközelíti a közvetlenét. Ebben az életkorban már a fiatal felnőttek nagy része befejezi a tanulmányait, ezért a szülők képzettségétől függetlenül a saját iskolázottság és egyéb életesemények is egyre jelentősebb hatást gyakorolnak arra, hogy a vizsgált személyek mikor és milyen formában hagyják el a szülői házat.

---

²⁷ Az A modell együtthatói a szülők iskolai végzettségének közvetlen és közvetett hatását együtt mutatják, a B modell együtthatói a saját iskolázottság kiszűrése után a szülői képzettség közvetett hatását mutatják. A közvetlen hatás nagyságrendjére az A és a B modell együtthatóinak összehasonlításából következtethetünk.

7.3.2. Az életesemények hatása

A fiatal felnőttkor során az egyéb életterületek változásai, mint az iskolai tanulmányok időzítése, a gyermekvállalás és a munkaerő-piaci részvétel szintén befolyásolják az elköltözési magatartást (10. táblázat). A **gyermekvállalás** pozitív hatással van a partnerrel elköltözők és negatív hatással az egyedül elköltözők elköltözési kockázatára. Meg kell jegyezni, hogy itt olyan személyek gyermekvállalásáról van szó, akik a gyermek fogantatásakor nem éltek együtt a partnerükkel. Ha a válaszadó úgy dönt, hogy ebben a helyzetben önálló háztartást alapít, valószínűleg ez egyben azt is jelenti, hogy az addig külön élő partnerével összeköltözik. A férfiak körében a hatás több mint másfélszer erősebb, mint a nőknél. A nemek közötti különbség egyik forrását az egyedülálló anyák jelenthetik. Ha a gyermek fogantatásakor a válaszadónak nincs partnere vagy nem költözik vele össze, akkor kevésbé valószínű, hogy elhagyja a szülői házat. Ebben az élethelyzetben fokozottan számít a szülők támogatására.

Az **iskolai életutat és a megszerzett végzettséget** tekintve a partnerrel történő elköltözés esélye akkor a legkisebb, miközben a válaszadók alap- vagy középfokú tanulmányaikat végzik (30. ábra). Az egyetemi, főiskolai tanulmányok időszaka ellenben pozitívan hat a nők egyedüli elköltözésére. A továbbtanulás miatt gyakori, hogy a fiatal más városba költözik, és a szülői házzal való kapcsolat elkerülhetetlenül gyengül. A lánygyermekeknél ez a gyengülés olyan mértékű lehet, hogy a főiskolai, egyetemi hallgató nők egy része úgy érzi, már elhagyta a szülői házat. A férfiak körében nem mutatható ki ez a hatás. Valószínűleg ők kevésbé függetlenednek ebben az időszakban a szülői háztól, jobban támaszkodnak a szülők által nyújtott erőforrásokra, háztartási munkára. Azonban mivel a férfiak egyedüli elköltözésének kockázati rátája összességében mégis jóval magasabb, mint a nőké, a főiskolán vagy egyetemen tanuló fiatal férfiak valószínűbb, hogy párkapcsolattól függetlenül elhagyják a szülői házat, mint a nők.

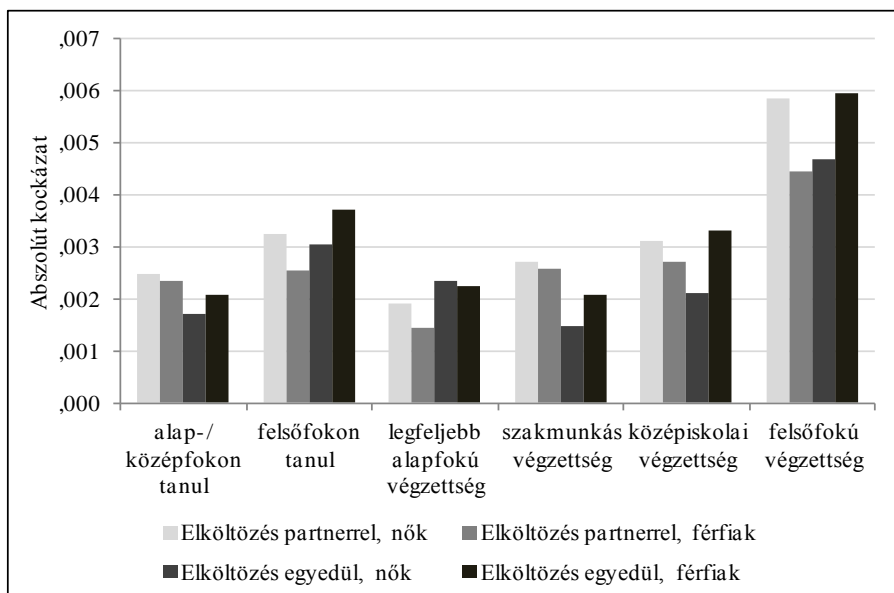
A tanulmányok végeztével a legfeljebb alapk fokú végzettséggel rendelkezők elköltözési kockázata a legalacsonyabb és nem különbözik azokétól, akik még alap- vagy középfokon tanulnak. A középiskolai vagy felsőfokú végzettség elősegíti az elköltözést, különösen a diplomások és a partner nélkül önálló háztartást alapítók körében. Az egyedül történő elköltözés előtt elsősorban az egyetemi, főiskolai továbbtanulás

nyitja meg az utat. A felsőfokú végzettség másfél-kétszeresére növeli az elköltözés kockázatát mindkét nem és mindkét elköltözési típus esetében.

A nők és a férfiak abszolút elköltözési kockázataira eltérően hat az iskolai végzettség, ami nem független a házasság- és párkapcsolati piac működésétől. Valószínűbb, hogy egyedül alapítanak önálló háztartást a legfeljebb általános iskolát végzettek, főként a férfiak. Egyébként is az ő esélyeik a legrosszabbak arra, hogy önálló háztartást alakítsanak ki. 35 éves korukig összességében a férfiak 14%-a nem költözik el egyszer sem a szülői házból, és ez az arány a legfeljebb alacsony végzettségűek esetében jóval átlag fölötti (20%), az érettségivel vagy diplomával rendelkezőknél átlag alatti (8%, illetve 3%).²⁸ A nők esetében is megfigyelhető némi iskolai végzettség szerinti eltérés a 35 éves korukig a szülői házban élők arányában, azonban csupán néhány százalékpontos különbségekről van szó. Elképzelhető, hogy az alacsony végzettségű férfiak különösen rossz esélyekkel indulnak a házassági piacon (Utasi 2002), vagy azt a megoldást választják, hogy a szülői háztartásban maradnak és a partnerük költözik oda hozzájuk.

30. ábra:

A partnerrel és az egyedül történő elköltözés abszolút kockázatai nemeként tanulmányok és iskolai végzettség szerint (regressziós becslések)

²⁸ A számításnál csak a tanulmányukat már befejezett válaszadókat vettük figyelembe.

A **munkaerő-piaci részvétel** hatásának vizsgálata során megkülönböztettük a munkavállalással, a munkanélküliként, a sorkatonai szolgálatban és az egyéb inaktívként töltött időszakokat. A kétértékű, dummy változók kialakítása során a referenciakategória a tanuló volt. Feltételeztük, hogy a rendszerváltás után a gazdasági és munkaerő-piaci környezet teljes átalakulása következtében megváltozott a munkavállalás jelentősége.²⁹ Az eredmények ezt valóban alátámasztják (31. ábra). Ha valaki dolgozik, az a megfigyelési időszakban a nők esetében végig, a férfiak körében az 1990-es évek óta növeli a partnerrel történő elköltözés esélyét. A munkavállalás egyre fontosabbá válik abban, hogy a fiatal partnerkapcsolat keretében hagyja el a szülői házat, és a nők körében erősebb az összefüggés, mint a férfiaknál. A munkavállalás a nők esetében elősegíti az egyedül történő elköltözést is, a férfiak körében azonban nincs szignifikáns hatása.

A partnerrel történő elköltözés időben csökkenő valószínűségét a munkavállalás erősödő hatása csak részben tudta kompenzálni. Az 1980-as évek óta egyre kevésbé valószínű, hogy a tanulók és a hallgatók párkapcsolat keretében alapítsanak önálló háztartást. Bár az egyedül történő elköltözés esetében az időbeli változásokra utaló eredmények nem szignifikánsak, de ugyanebbe az irányba mutatnak.

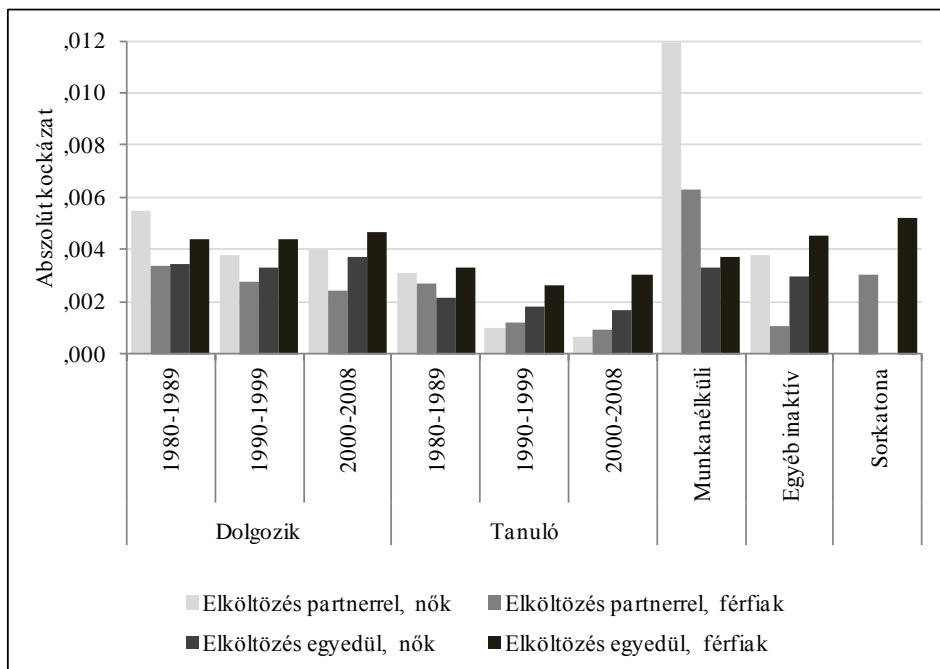
A munkanélküli időszakokban szintén nagyobb a partnerrel való elköltözés kockázata, mint a tanulóként, hallgatóként töltött idő alatt. Itt meg kell jegyezni, hogy gyakran egy viszonylag rövid időszakra van szó, ami a tanulmányok befejezése és az első munkavállalás közé esik. Lehetséges, hogy a munkanélküliként megjelenő fiatal felnőttek arra az időszakra teszik a szülői ház elhagyását, amikor a tanulmányait befejezve a későbbi munkavállalás reményében – vagy esetleg egy konkrét állásajánlat birtokában – a partnereikkel közösen önálló háztartást alapítanak.

---

²⁹ A munkanélküli és az egyéb inaktív kategóriák esetében a periódussal kialakított interakciós változó nem volt szignifikáns. Mivel a referencia kategória a tanuló volt, a periódus-változó értékei erre a kategóriára vonatkoznak.

31. ábra:

A partnerrel és az egyedül történő elköltözés abszolút kockázatai nemenként munkaerő-piaci aktivitás szerint (regressziós becslések, kereszthatások)

A sorkatonai szolgálatukat töltő férfiak körében 57%-kal nagyobb volt az egyedül történő elköltözés kockázata, mint amikor nem voltak sorkatonák. A katonai szolgálat a partnerrel való elköltözést nem befolyásolta. A férfiak egy része tehát ezt a szülői háztól távol töltött időszakot elköltözésnek tekintette.

Végül az egyéb inaktív időszakok – jellemzően ide sorolható a gyermekgondozási szabadságon, a háztartásbeliként, a rokkantnyugdíjasként vagy egyéb, közelebbről meg nem nevezett inaktív státuszban töltött hónapok³⁰ – nem növelték az elköltözés esélyét.

Az A és a B modellben a munkavállalás és a periódus hatásának összehasonlítását a 12. táblázat tartalmazza. Az A modellben – amely nem szűri ki az elköltözésen és a párkapcsolat-formálódáson kívül más életesemények hatását, valamint a periódus-változó nincs interakcióba állítva egyetlen más változóval sem – a partnerrel történő elköltözés intenzitása az 1980-as évekhez képest a következő két évtizedben jelentő-

³⁰ Ezen csoportok elemszáma olyan alacsony, hogy részletes elemzésük nem lehetséges.

sen visszaesett, a változás üteme a 2000 utáni időszakra lelassult. A 2000-es években csak mintegy fele volt annak a valószínűsége, hogy egy fiatal nő vagy férfi párkapcsolat keretében elhagyja a szülői házat, mint 1980 és 1989 között. Az egyedül történő elköltözés kockázati rátáiban nem történt szignifikáns változás a vizsgált időszakban. Ezek az eredmények megerősítik a leíró elemzés során tett megfigyeléseinket.

A B modellben már szerepelnek a munkaerő-piaci helyzetre vonatkozó változók, valamint a munkavállalással és a diákként töltött időszakok hatásának időbeli változását is vizsgálja. Az egyedüli elköltözésekben gyakorlatilag továbbra sem mutatható ki időbeli változás. A partnerkapcsolattal összefüggő elköltözések esetében az látható, hogy a kockázati ráta fokozatos csökkenése két hatásra bontható. Egyrészt az iskolapadban ülő fiatalok egyre kisebb eséllyel hagyják el párkapcsolat keretében a szülői házat, másrészt a munkavállalók partnerrel történő elköltözési kockázata megnőtt. Míg a tanulói, hallgatói státusz egyre kevésbé egyeztethető össze azzal, hogy valaki összeköltözzön az élettársával vagy házasságot kössön, a munkavállalás egyre inkább feltétele ennek. Az egyedül történő elköltözésre vonatkozó kockázatok időbeli változatlansága pedig arra utal, hogy a jelenség a vizsgált szempontból nem változott.

12. táblázat:

A periódusnak és a munkavállalásnak a partnerrel és az egyedül történő elköltözés kockázataira gyakorolt hatásai (regressziós együtthatók, A és B modell)

	A modell				B modell			
	Nők		Férfiak		Nők		Férfiak	
	Exp(β)	p	Exp(β)	p	Exp(β)	p	Exp(β)	p
Elköltözés partnerrel								
Periódus	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
1980-1989	0,571	0,000	0,663	0,000	0,309	0,000	0,444	0,001
1990-1999	0,454	0,000	0,499	0,000	0,218	0,000	0,337	0,000
2000-2008								
Dolgozik					1	(ref.)	1	(ref.)
nem					1,764	0,000	1,253	0,315
igen								
Dolgozik * periódus					2,223	0,000	1,843	0,023
dolgozik + 1990-1999					3,314	0,000	2,146	0,007
dolgozik + 2000-2008								
Elköltözés egyedül								
Periódus	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
1980-1989	0,881	0,218	0,945	0,587	0,859	0,433	0,786	0,264
1990-1999	0,943	0,550	1,057	0,582	0,798	0,210	0,917	0,698
2000-2008								
Dolgozik					1	(ref.)	1	(ref.)
nem					1,624	0,017	1,314	0,263
igen								
Dolgozik * periódus					1,113	0,647	1,273	0,337
dolgozik + 1990-1999					1,356	0,173	1,170	0,546
dolgozik + 2000-2008								

Megjegyzések: Az A modell kontrollálja a táblázatban található változókon kívül az életkort, a szülők iskolai végzettségét, az édesanya lakóhelyének településtípusát, a testvérek számát, a gyermekkori család összetételét és a vallásosságot. A B modell az A modell változóin kívül tartalmazza a gyermekvállalást, a tanulmányokat és iskolai végzettséget, valamint a munkapiaci helyzet többi dummy változóját: munkanélküliség, egyéb inaktivitás és sorkatonai szolgálat (referencia-kategória: tanuló, hallgató). Az elköltözés két versengő kockázatára vonatkozóan a teljes regressziós táblázatok a Függelékben találhatóak (19. táblázat és 20. táblázat). A szürke háttér a $p < 0,05$ szinten szignifikáns együtthatókat jelzi.

7.3.3. Egyéb hatások

A szülői házból való elköltözés időzítését az is befolyásolja, hogy az édesanya milyen **településen** lakott a válaszadó születésekor.³¹ A fővároshoz képest a kisebb városokban vagy falvakban születettek – és ott valószínűleg a gyermekkorukat vagy annak egy részét eltöltők – nagyobb eséllyel költöznek el otthonról partnerrel, mint a

³¹ Mivel csak arról rendelkezünk információval, hogy az anya hol élt a válaszadó születésekor, nem tudjuk, hogy a család később más lakhelyre költözött-e. A vándorlások következtében valószínűleg alábecsüljük a településtípus elköltözési magatartásra gyakorolt hatását.

budapestiek. Ez a hatás a nők körében erősebb. Az egyedül történő elköltözés esetében csupán a községi származásnak van hatása, mégpedig csökkenti a férfiak elköltözési kockázatát. Összességében azok költöznek el a legkisebb eséllyel a szülői házból, akiknek az édesanyja a születésükkor Budapesten élt, a legnagyobb elköltözési eséllyel pedig a megyeszékhelyeken születettek rendelkeznek.

A településtípus szerinti eltérések valószínűleg az eltérő lakáshoz jutási lehetőségek-ből származnak. Egészen a 2000-es évekig a fővárosban volt a legnehezebb önálló lakáshoz jutni, a vizsgált időszak nagy részét lakáshiány jellemezte. A megyeszékhelyeken jóval kedvezőbb volt a helyzet. A községekben pedig szinte kizárólag építéssel vagy vásárlással tudtak a fiatalok önálló otthonhoz jutni. Egy ilyen jelentős, hosszútávra szóló anyagi beruházásba valószínűleg kevesen vágtak bele partnerkapcsolat nélkül. A községi származású férfiak hátránya valószínűleg nem független az alapfokú vagy alacsonyabb végzettségű férfiak néhány oldallal korábban leírt alacsony elköltözési intenzitásától; a két csoport részben fedi egymást.

Végül, de nem utolsósorban a válaszadók **vallásossága** is hatással van az elköltözési magatartásukra. Az egyház tanításainak követése 29%-kal csökkenti annak a valószínűségét, hogy egy nő egyedül hagyja el a szülői házat, és kisebb (de statisztikailag nem szignifikáns) mértékben az egyedül elköltöző férfiak elköltözési kockázatára is negatívan hat. A maguk módján vallásosak hitbeli meggyőződése nincs hatással az elköltözésekre. Az egyházi előírások követése összekapcsolódhat egy házasságközpontú beállítódással és a szülői tekintély fokozott tiszteletével. Következésképpen a vallásos fiatalok csak egy tartós párkapcsolat, egy házasság keretében válnak le a szülői házról. Ez a hatás a társadalmi és szülői elvárásokra érzékenyebb nők körében erősebb.

7.3.4. A modellek értékelése

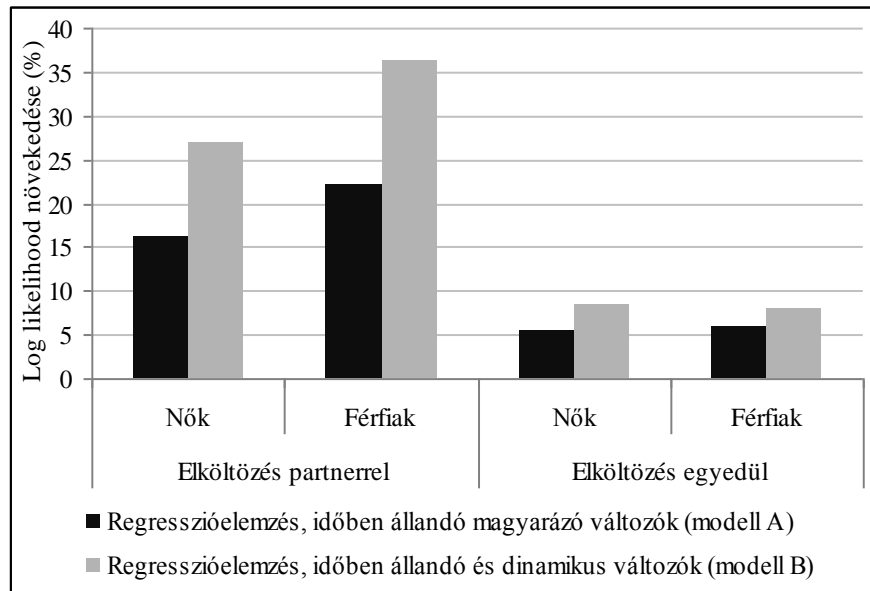
Az eredmények változócsopontonkénti részletesen elemzése után megvizsgáljuk, hogy a rendelkezésre álló változók segítségével mennyire sikerült megragadni az elköltözés időzítésében található különbségeket. A magyarázó változókat nem tartalmazó kiinduló modell kiinduló log likelihood értékéhez képest minden modell log

likelihood értéke szignifikánsan magasabb. A likelihood ratio χ^2 -eloszlást követő tesztstatisztikája alapján az A modell minden esetben $p < 0,000$ szinten jobban illeszkedik, mint a kiinduló modell, a B modell pedig jobban, mint az A modell. Vagyis a két lépésben bevont független változók szignifikánsan javították a modellek illeszkedését mindkét nem és az elköltözés mindkét versengő kockázata esetében.

A log likelihood értékének változását százalékban kifejezve durva becslést kapunk arra, hogy az A és a B modell változóinak bevonása révén mennyivel javul az illeszkedés (32. ábra). A szülői házból való elköltözés versengő kockázataira vonatkozó két modell magyarázó ereje jelentősen eltér. A partnerrel való elköltözés log likelihood értéke a magyarázó változók bevonása után 16-36%-kal nőtt; az egyedül elköltözők esetében a megfelelő érték csupán 6-8%. Úgy tűnik, a partnerrel történő elköltözést a rendelkezésre álló eszközeinkkel sokkal jobban meg tudjuk ragadni, mint az egyedüli elköltözést. Ezt jelentheti azt, hogy kimaradtak a modellekből vagy nem rendelkezünk adatokkal olyan változókra, amelyek az egyedül történő elköltözés időzítésének magyarázatában fontos szerepet játszanak. Ilyenek lehetnek például az egyéni értékek, attitűdök, szándékok, az élethelyzetek személyes értékelése vagy a közvetlen környezet véleménye. Az is lehetséges, hogy a partnerrel történő elköltözés időzítése társadalmilag sokkal inkább differenciált, mint az egyedül történő elköltözés, és sokkal nagyobb a tere a társadalmi-demográfiai magyarázatoknak.

A dinamikus változókat is tartalmazó modellek minden esetben nagyobb magyarázó erővel rendelkeznek, mint a csak időben állandó változókat használók. Ez a különbség az egyedül történő elköltözés esetében csupán 2 százalékpont, a partnerrel történő elköltözés esetében viszont jelentős, 9, illetve 14 százalékpont. Főként a partnerkapcsolat keretében elköltöző férfiak viselkedésének magyarázatához tesznek sokat hozzá a dinamikus változók, a nőknél a log likelihood értéke kisebb mértékben növekszik. Az egyedül történő elköltözés esetében nem figyelhető meg nemek közötti különbség. Az A és B modellek összevetése arra utal, hogy a partnerrel elköltözők körében mind a gyermekkori családi háttérnek, mind a különféle életeseményeknek, mind az egyéb változóknak nagyobb szerepe van, mint az egyedül elköltözők esetében.

32. ábra:
A log likelihood értékének növekedése a magyarázó változókat nem tartalmazó kiinduló modellhez képest a szülői házból való elköltözés időzítésének különböző magyarázó modelljeiben nemenként (%)

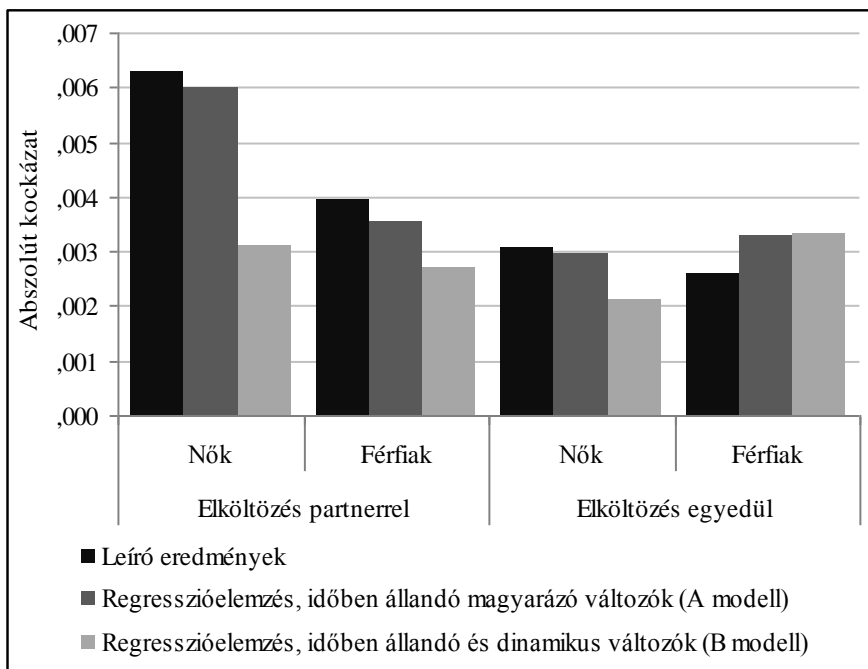
A leíró elemzés során már láttuk, hogy a nők nagyobb arányban hagyják el partnerrel a szülői házat, mint a férfiak, a nők és a férfiak egyedül történő elköltözési kockázati rátája azonban nem tér el egymástól. Az időben állandó magyarázó változók bevonása után az elköltözési kockázatok alig változnak (A modell), a dinamikus változók bevonása után azonban igen (B modell) (33. ábra). A nők magas párkapcsolattal összefüggő elköltözési kockázatát jelentős részben az magyarázza, hogy nagyobb arányban, illetve korábban élnek át olyan életeseményeket, amelyek pozitívan hatnak a vizsgált eseményre. Például a főiskolai, egyetemi hallgatók körében több a nő; a nők korábban vállalnak gyermeket, mint a férfiak; és a regresszióelemzés eredményei szerint a munkaerő-piaci helyzet a nők elköltözési magatartására nagyobb hatást gyakorol, mint a férfiakéra. Ezen hatások kontrollálása után a két nem képviselői közel azonos kockázattal költöznek el párkapcsolat keretében a szülői házból.

Az egyedül elköltöző nők esetében a B modellben alacsonyabb, a férfiak körében ezzel szemben az A és a B modellben is magasabb az elköltözési kockázat, mint amit a leíró eredmények mutatnak. A nőknél a felsőfokú tanulmányok, a diploma megszerzése és a munkavállalás növelik az egyedüli elköltözés esélyét, míg a férfiaknál a

dinamikus változók közül csak a sorkatonai szolgálatnak és a felsőfokú végzettségnek van kisebb-nagyobb hatása.

33. ábra:

A partnerrel vagy egyedül történő első elköltözés abszolút kockázatai a leíró elemzésben és a regresszióelemzésben (A és B modell) nemenként

7.4. Részösszegzés

Az 1980 és 2008 közötti időszakban a 16-35 éves fiatalok 56%-a partnerkapcsolat keretében, 28%-a egyedül hagyta el a szülői házat, 16% pedig nem hozott létre önálló háztartást. Az egyedül elköltözők aránya a férfiak körében magasabb, mint a nőknél. A partnerrel elköltöző nők jóval korábban hagyják el a szülők házat, mint a férfiak és az egyedül elköltöző nők, az egyedül történő elköltözés időzítése viszont a két nem esetében nem különbözik egymástól.

A fiatal felnőttek párkapcsolat keretében egyre később hagyják el a szülői házat. A rendszerváltás után jelentkező és jelenleg is tartó halasztó magatartás ellenére a 35 éves korukig partnerkapcsolat keretében elköltözött nők aránya nem csökkent, vagyis a fiatal korban elmaradó elköltözéseket a nők később bepótolják. A férfiak körében főként a 25 éves kor fölött költöznek el egyre kevesebben a partnerükkel, és úgy tű-

nik, ezt későbbi életkorokban sem pótolják be. Az egyedül elköltöző nők és férfiak viselkedése nagyon hasonló, és időbeli változás alig történt, csak a 25 éves kor fölött egyedül elköltözők aránya nőtt kis mértékben. Bár a partnerrel elköltözők aránya fokozatosan csökken, az egyedül elköltözőké pedig nő az összes elköltözésen belül, a 2000-es években a fiatalok többsége továbbra is partnerrel alapít önálló háztartást. A nőknél változatlanul a párkapcsolat az önálló háztartás kialakításának főbb útja, a férfiaknál pedig az utóbbi évekre a partnerrel és az egyedül történő elköltözés intenzitása és aránya már majdnem megegyezik.

A családi háttér hatással van az elköltözés időzítésére. A magasabb testvérszám általában siettetí az elköltözést, ellenben az egyedüli gyermekek tovább maradnak a szülői házban. Siettetí a nők elköltözését, ha nevelőszülő is él a családban. Az egyszülős család a férfiak esetében hat: a testvér nélküli, egy szülős családban felnőtt férfiak később költöznek el, viszont hamarabb önállósodik az a férfi, akit egy szülő nevelt és vannak testvérei.

A legalább érettségivel rendelkező szülők időben kitolják – 22 éves kor alatt visszafogják, később elősegítik – a gyermekük partnerrel történő elköltözését. A szülők magasabb iskolai végzettsége a nőknél inkább a partnerrel való elköltözésre hat és a korai elköltözések valószínűségét csökkenti, a férfiaknál az elköltözés mindkét versengő kockázatára hat és elsősorban a késői elköltözéseket segíti elő. A szülők iskolai végzettsége közvetlen és közvetett módon (a saját iskolai végzettségen és bizonyos életesemények időzítésén keresztül) is befolyásolja az elköltözési magatartást.

Úgy tűnik, az érettségizett vagy diplomás szülők – akiknek a gyermekei maguk is nagyobb eséllyel tanulnak tovább, és a szocializációjuk során valószínűbb, hogy az autonómia és a függetlenség értékeit sajátítják el, mint a kevésbé iskolázott szülők utódai – a materiális és immateriális erőforrásaikat arra használják, hogy a korai, rizikós függetlenedési kísérletek kockázatát csökkentsék, elősegítsék 18-20 éves korban a tanulással és munkavállalással összefüggő mobilitást, a húszas évek második felében pedig támogatják a fiatalok önállósodását.

Minél magasabb valakinek az iskolai végzettsége, annál valószínűbb, hogy elhagyja a szülői házat. Az egyedül történő elköltözés előtt elsősorban a felsőfokú oktatásban

való részvétel és a diploma megszerzése nyitja meg az utat. A gyermekvállalás elősegíti a partnerrel való elköltözést és negatívan hat az egyedüli elköltözésekre. A munkavégzéssel töltött időszakokban nő az elköltözés valószínűsége, főként a nőknél, és ez a hatás a rendszerváltás után felerősödött. A tanulói, hallgatói státusz az elmúlt évtizedekben egyre inkább késlelteti a partnerrel történő elköltözést. Míg a tanulói, hallgatói státusz egyre kevésbé egyeztethető össze azzal, hogy valaki összeköltözzön az élettársával vagy házasságot kössön, a munkavállalás egyre inkább feltétele ennek. A férfiaknál a sorkatonai szolgálat, a nőknél a felsősokú továbbtanulás elősegítette az egyedül történő elköltözést és az önállósodást.

A partnerrel való elköltözést a rendelkezésre álló adatok és módszerek segítségével sokkal jobban meg tudtuk ragadni, a modellek illeszkedése jobb, mint amit az egyedül történő elköltözések vizsgálata során tapasztaltunk.

8. A SZÜLŐI HÁZBAN PÁRKAPCSOLATOT KEZDŐK

Az elemzés harmadik, egyben utolsó részében azokra irányítjuk a figyelmünket, akik még a szülői házban éltek, amikor megkezdték az első élettársi kapcsolatukat vagy először házasságot kötöttek. Ebben az esetben a partner költözött oda a még a szülei-vel közös háztartásban élő fiatalhoz. Nagyjából minden harmadik vizsgált személyre jellemző volt, hogy az első párkapcsolatuk kezdetekor egy rövidebb-hosszabb ideig a szülői háztartásban éltek együtt az élettársukkal, férjükkel vagy feleségükkel. Ez az arány jelentősnek mondható. A korábbi kutatási eredmények szerint általában átmeneti kényszermegoldásként választották ezt az együttélési formát, és törekedtek az önálló életvitel kialakítására.

A fejezetben a következő kérdésekre keresem a választ: mikor költöztek el a szülői házban párkapcsolatot kezdők, és megfigyelhetők-e a szülők iskolai végzettsége és a gyermekkori családi háttér szerinti különbségek. A fejezetben a leíró eredmények ismertetése után megvizsgálom, hogy kik azok, akik az önálló háztartás kialakítása előtt kezdtek tartós párkapcsolatot, mikor alapítottak önálló háztartást, és milyen tényezők segítették elő az elköltözésüket.

8.1. Adatok és módszerek

A szülői házban megkezdett párkapcsolatok alakulásának megismeréséhez egy második, az előző fejezetben használttól eltérő versengő kockázati változót alakítottam ki. Ez csak az első párkapcsolat és az első elköltözés egymáshoz való viszonyát vizsgálja, a későbbi kapcsolatokat nem veszi figyelembe, és gyakorlatilag megegyezik az első elköltözés és az első párkapcsolat sorrendjét vizsgáló változóval, amelyet a 6.3. alfejezetben alkalmaztunk.

A következő csoportokat különböztettem meg:

1. **Első elköltözés korábban:** a válaszadó a szülői házból való első elköltözés időpontjában (vagy három hónapon belül) nem kezdett együttélésen alapuló

párkapcsolatot és nem kötött házasságot. A csoportba tartozók jelentős része később párkapcsolatot kezdett, minden negyedik egyedül elköltöző azonban a megfigyelt időszak alatt végig egyedülálló maradt.

2. **Egyidejű események:** az elköltözés és az első párkapcsolat kezdete egybeesett (+/- 3 hónapos eltérés megengedett). A válaszadó az elköltözés előtt nem élt együtt a partnerével a szülői házban.
3. **Első párkapcsolat korábban:** az első párkapcsolat létesítésekor a válaszadó még a szülői házban élt. A csoport háromnegyed része később elköltözött a partnerével a szülőktől, 7% a megfigyelt időszak alatt végig a szülőkkel és a partnerrel marad, a maradék 18% párkapcsolata pedig még azalatt felbomlott, hogy a szülői házban éltek.
4. **Szülővel egyedül:** a válaszadó a megfigyelt időszak alatt nem hagyta el a szülői házat, nem élt együtt partnerrel és nem kötött házasságot.

Az első és a második versengő kockázati változó közötti kapcsolatot a 13. táblázat mutatja. Látható, hogy a kategóriák az esetek 93%-ában egy az egyben megfeleltethetők egymásnak. Az eltérések abból adódnak, hogy az elköltözést megelőzően néhány válaszadó már élt együtt partnerrel, ez a kapcsolata azonban felbomlott mielőtt elhagyhatta volna a szülői házat. Ha később partnerkapcsolatban alapította is az első önálló háztartását, az nem az első kapcsolata volt.

13. táblázat:

A két versengő kockázati változó (az elköltözés párkapcsolati környezete, valamint az első elköltözés és az első párkapcsolat sorrendje) közötti összefüggés (a teljes minta %-ában)

<i>Elköltözés párkapcsolati környezete</i>		<i>Első elköltözés és első párkapcsolat sorrendje</i>				
		<i>Elköltözés korábban</i>	<i>Egyidejű események</i>	<i>Partnerkapcsolat korábban</i>	<i>Szülővel egyedül</i>	<i>Összesen</i>
Elköltözés partnerrel	előzetes együttélés nélkül	0,00	30,93	0,92	0,00	31,86
	előzetes együttélés után	0,00	0,00	24,04	0,00	24,04
Elköltözés egyedül		25,56	0,00	2,47	0,00	28,03
Maradni egyedül		0,00	0,00	3,60	12,47	16,07
Összesen		25,56	30,93	31,03	12,47	100,00

Az elemzés két lépésre bontható: először megvizsgálom, hogy kik azok, akik a szülői házban kezdtek párkapcsolati együttélést, majd azt elemzem, hogy mi történt velük a későbbiekben.³² Az első lépésben a kockázati népességet azok a válaszadók alkotják, akik 16 éves korukban együtt éltek legalább az egyik szülővel, Magyarországon nőttek fel, és korábban még nem költöztek el a szülői házból, nem éltek együtt élettársal és nem kötöttek házasságot (5789 fő). A második lépésben a kockázati népesség azokra szűkül, akik az első párkapcsolati együttélésüket a szülőktől független háztartás kialakítása előtt kezdték meg (1916 fő) (lásd még a 2. táblázatot). Az első eseménytörténeti regresszioelemzésben az első elköltözés és az első párkapcsolat versengő kockázata, a második regresszioelemzés során a szülői házból való elköltözés a vizsgált esemény. Ha a párkapcsolat az elköltözés előtt (vagy a kérdezett 35 éves koráig vagy az adatfelvétel időpontjáig) felbomlott, azt cenzorált esetnek tekintjük. Az eseménytörténeti elemzés módszerét részletesen a Függelék ismerteti.

8.2. Leíró eredmények

Az 1930 és 1988 között született válaszadók körében a szülői házból való elköltözés és az első párkapcsolat (élettársi együttélés vagy házasság) egymáshoz viszonyított sorrendjét a 14. táblázat mutatja. 16 és 35 éves koruk között a férfiak 17%-a, a nők 9%-a nem költözött el a szülői házból és sosem élt együtt partnerrel. A két esemény közül legalább az egyiket átélő férfiak körében nagyjából azonos arányt képvisel a másik három versengő esemény: az első elköltözés megelőzte az első párkapcsolatot (vagy 35 éves korukig nem lett élettársuk vagy feleségük), az elköltözés és az első kapcsolat kezdete egybeesett (legfeljebb 3 hónap eltéréssel), és még a szülői házban megkezdődött az együttélés. A férfiakhoz képest a nők körében ritkább, hogy az első párkapcsolat kezdete előtt elköltöztek volna a szülői házból, az pedig gyakoribb, hogy az elköltözéssel egyidőben vagy azt megelőzően költöztek össze a partnerükkel.

---

³² Egy elegánsabb, de módszertanilag jóval bonyolultabb elemzési megközelítés lenne, ha a két rész-folyamatot egyszerre modellezném. Erre egyelőre nem nyílt lehetőségem.

14. táblázat:

A szülői házból való elköltözés és az első párkapcsolat versengő kockázatainak előfordulási aránya 16-35 éves kor között nemenként (%)

	<i>Férfiak</i>	<i>Nők</i>	<i>Összesen</i>
Szülővel egyedül	16,66	8,62	12,47
Első elköltözés korábban	27,82	23,49	25,56
Egyidejű események	26,87	34,67	30,93
Első párkapcsolat korábban	28,65	33,22	31,03
Összesen	100,00	100,00	100,00

Azok közül, akik a szülői házban élve kezdtek élettársi vagy házastársi együttélést, a többség előbb-utóbb elköltözött (15. táblázat). Csupán 6-8%-ra jellemző, hogy 35 éves koráig (vagy a kérdezés időpontjáig) a szülői házban élt, méghozzá az első párkapcsolatában. 19-20%-nak még azelőtt felbomlott az első házassága vagy élettársi kapcsolata, hogy elhagyhatta volna a szülői háztartást. (Később a legtöbben közülük is elköltöztek, vagy egyedül, vagy egy újabb partnerkapcsolatban.)

15. táblázat:

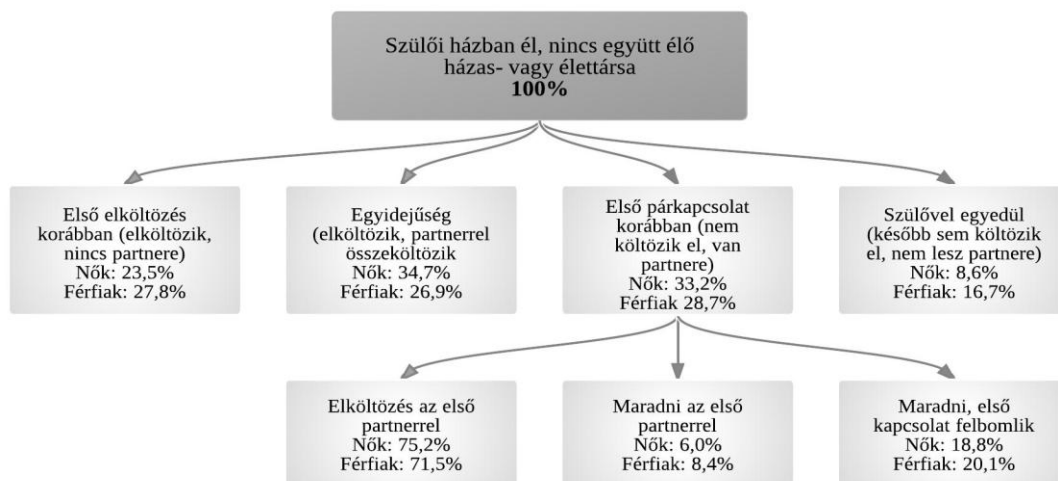
A szülői házban élet- vagy házastársi kapcsolatot kezdők elköltözési és párkapcsolati eseményeinek előfordulási aránya 35 éves korig nemenként (%)

	<i>Férfiak</i>	<i>Nők</i>	<i>Összesen</i>
Elköltözni partnerrel	71,52	75,19	73,57
Maradni partnerrel	8,36	5,98	7,04
Maradni, szakítás	20,12	18,83	19,40
Összesen	100,00	100,00	100,00

A 34. ábra egyszerre ábrázolja az előzőekben két lépésre bontott folyamatot: a szülői házból való elköltözés és az első párkapcsolat versengő kockázatainak előfordulási arányait, valamint a szülői házban párkapcsolatot kezdők további elköltözési és partnerkapcsolati eseményeit.

34. ábra:

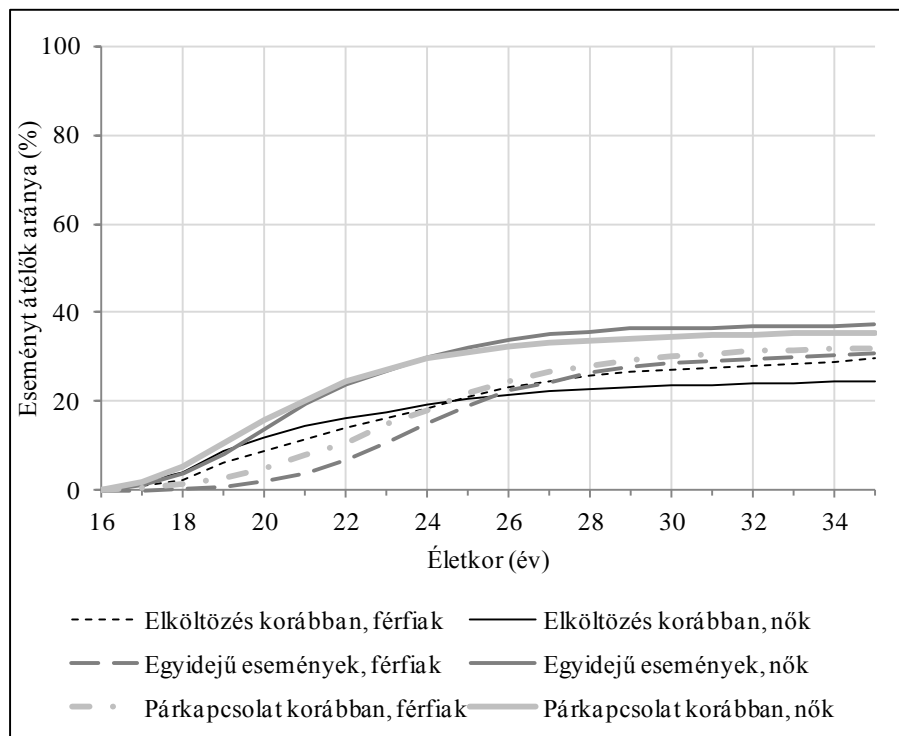
A szülői házból való elköltözés és az első párkapcsolat versengő kockázatait, valamint a szülői házban élet- vagy házastársi kapcsolatot kezdő nők és férfiak elköltözési és párkapcsolati eseményei 16 és 35 éves kor között (%)

Az első elköltözés és az első párkapcsolat versengő eseményeinek időzítését vizsgálva azt láthatjuk, hogy elsősorban a partnerkapcsolat előtt (egyedül) elköltözők és a partnerrel élők (szülői házban kapcsolatot kezdők és a két eseményt egyszerre átélők) térnek el egymástól (35. ábra). Ez megerősíti az előző fejezetben a partnerrel és az egyedül elköltözők időzítésével kapcsolatos eredményeket. A szülői házban párkapcsolatot kezdő férfiak aránya minden életkorban néhány százalékponttal magasabb, mint a kapcsolat kezdetével egyidőben elköltözőké; a nőknél hasonló jelenség figyelhető meg 22 éves korig. Az elköltözés előtt és az azzal egyidőben kapcsolatot kezdők közötti különbség az időzítés szempontjából egyik nem esetében sem jelentős. Tehát nem állíthatjuk, hogy a szülői házban élve partnerkapcsolatot létesítők korábban költöznek össze a párjukkal, mint a társadalom többi része, és azért élnek az egyik fél szüleinél, mert fiatalabb életkoruk folytán még nem rendelkeznek önálló lakással. Valószínűleg inkább az a helyzet, hogy az élettárssal, házastárssal összeköltözők egy része viszonylag későn jut saját otthonhoz, és inkább vállalják a pár egyikének a szüleivel való (ideiglenes) együttélést, minthogy a közös lakás hiánya miatt elodázzák az összeköltözést. Ebben az esetben nem az eltérő párkapcsolati magatartás, hanem egyéb tényezők (például az anyagi, a munkaerő-piaci vagy a lakáshelyzetük, attitűdjeik) következtében él a fiatalok egyik része a szülőkkel, más része önállóan.

35. ábra:

A szülői házból elköltözött és/vagy első párkapcsolatot létesített nők és férfiak aránya az életkor függvényében (%)

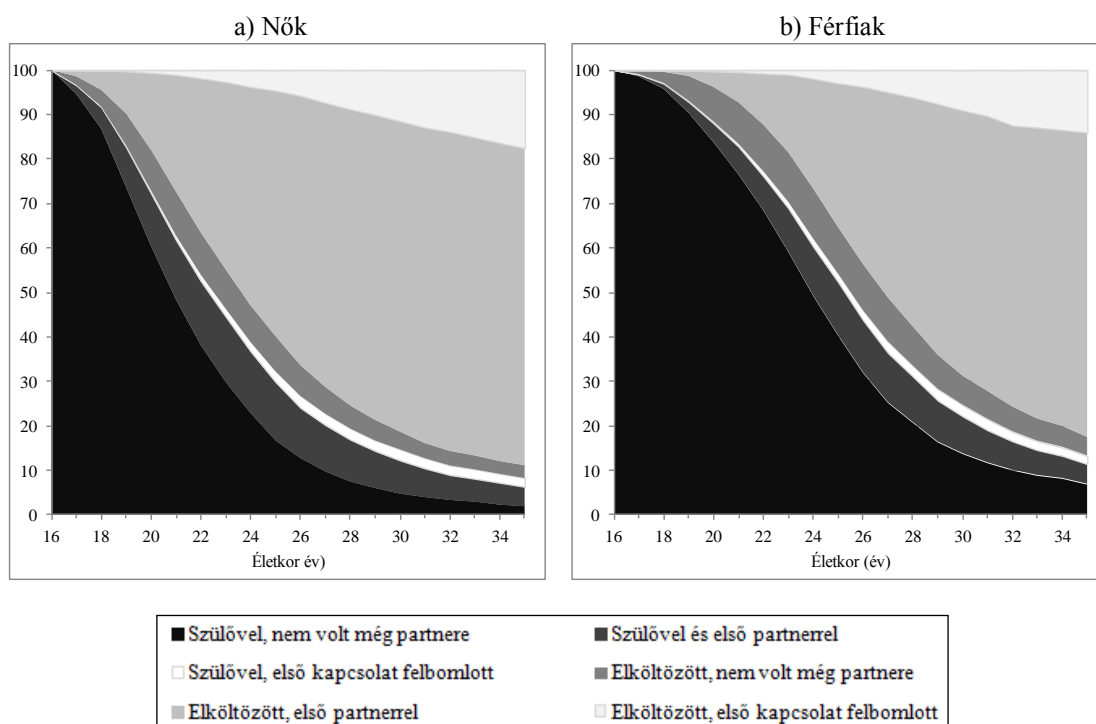

Megjegyzés: a számítás a kumulált gyakorisági függvény becslésén alapul (ld. Függelék).

A 36. ábra azt mutatja meg, hogy hogyan változtak a nők és férfiak együttélési mintái 16 és 35 éves koruk közötti. Kezdetben mindenki a szülői házban él és még sosem volt együttélő partnere. Ez a csoport az életkor előrehaladtával fokozatosan zsugorodik – a nők körében gyorsabban, mint a férfiaknál –, és hamar a szülőktől külön, az első partnerükkel élők válnak a legnépesebb csoporttá. 35 éves korukban a nők 72%-a, a férfiak 69%-a tartozik ebbe a kategóriába. Azoknak az aránya, akik a szülői házban élnek együtt a partnerükkel, a 25-28 éves férfiak (12%) és a 22-25 éves nők (14%) körében a legmagasabb. Viszonylag kis arányt képviselnek azok, akiknek a szülői házban kezdett első kapcsolatuk felbomlott és még nem költöztek el. A férfiaknál 22-28 éves korban, a nőknél 20-25 évesen a leggyakoribb, hogy önállóan élnek és még nem volt élet- vagy házastársuk (9-10%). És végül az életkor előrehaladtával egyre növekvő csoportok alkotnak azok, akik már elköltöztek és az első párkapcsolatuk felbomlott: 35 éves korig a nők 17%-a, a férfiak 14%-a tapasztalja ezt meg.

36. ábra:

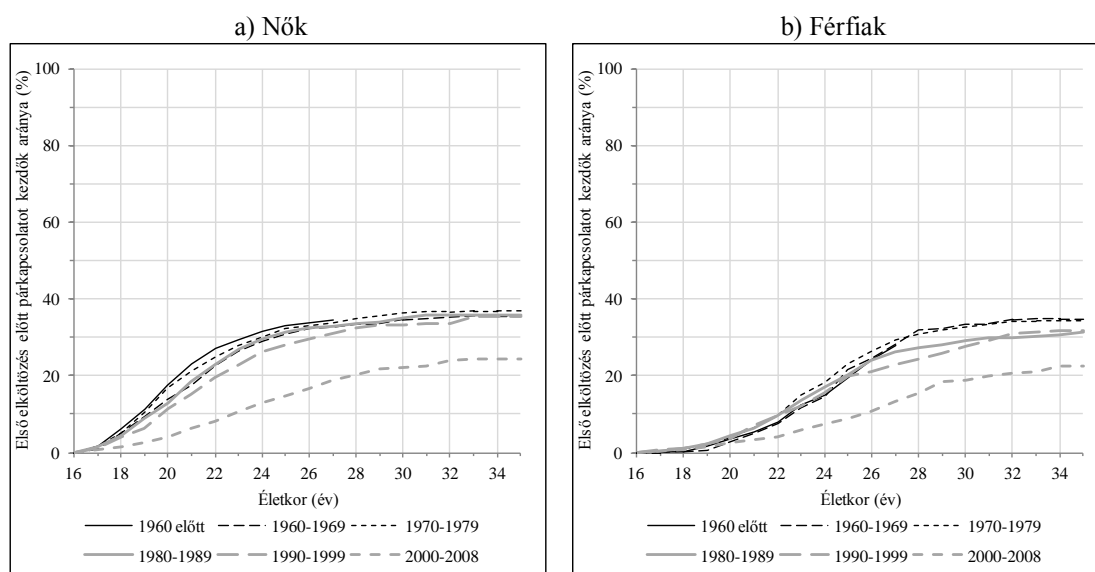
Az együttélési minták változása az életkor függvényében 16 és 35 éves kor között nemenként

Megjegyzés: a számítás a kumulált gyakorisági függvény becslésén alapul (ld. Függelék).

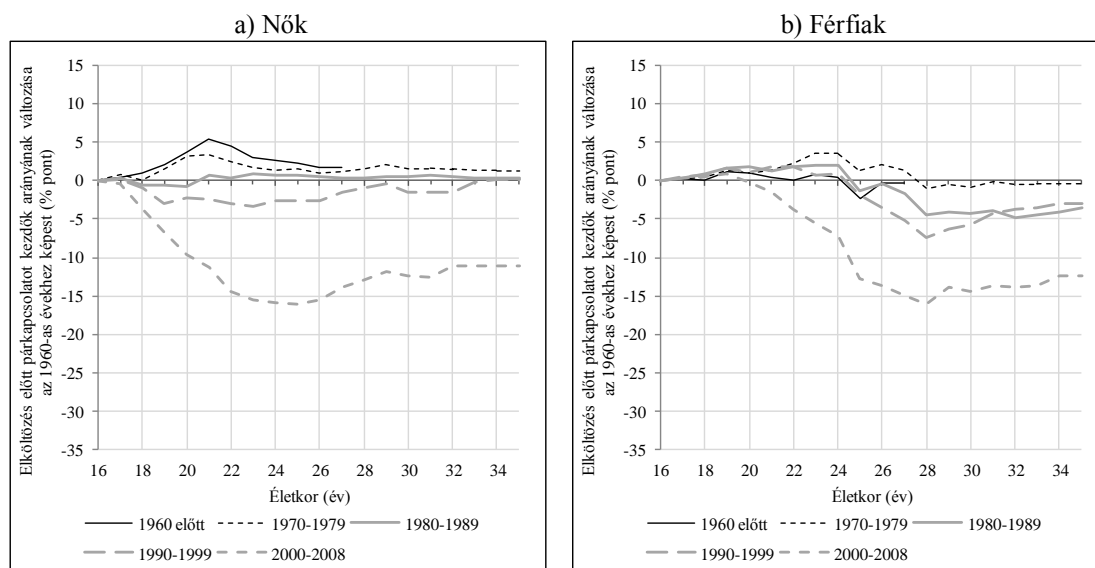
A 37. ábra és a 38. ábra az első elköltözés előtt párkapcsolatot kezdő nők és férfiak arányának időbeli változásait mutatja. A szülői házban párkapcsolatot kezdő nők aránya az ezredfordulóig gyakorlatilag változatlan volt, csupán az időzítés tolódott kissé későbbre. A 2000-es évek jelentős változást hoztak, amikor mintegy 10 százalékponttal visszaesett a szülők háztartásában párkapcsolati együttélést kezdő nők aránya. A férfiak körében már az 1980-as években elkezdődött és az ezredforduló után tovább erősödött az elköltözést megelőző párkapcsolatok arányának csökkenése, és ez főleg a húszas évek második felében és a harmincas évek első felében kötött kapcsolatokra volt jellemző.

37. ábra:
Az első elköltözés előtt párkapcsolatot kezdő nők és férfiak aránya az életkor függvényében periódusonként (%)

Megjegyzés: a számítás a kumulált gyakorisági függvény becslésén alapul (ld. Függelék).

38. ábra:
Az első elköltözés előtt párkapcsolatot kezdő nők és férfiak arányának változása az 1960-1969 közötti időszakhoz viszonyítva az életkor függvényében periódusonként (százalékpont)

Megjegyzés: a számítás a kumulált gyakorisági függvény becslésén alapul (ld. Függelék).

Érdekes ezt az eredményt összevetni a párkapcsolattal összefüggő elköltözésekben megfigyelt jelentős visszaeséssel és halasztással, amely már az 1990-es évektől jelentkezett. Ha a szülői házban kezdett párkapcsolati együttélések kezdetének időzíté-

se az 1990-es években a megelőző évtizedhez képest jelentősen nem változott, viszont a párkapcsolat keretében történő elköltözések aránya drasztikusan lecsökkent, akkor vagy sokkal bomlékonyabbakká váltak a szülői házban kezdett együttélések, vagy megnőtt a várakozási idő, amely az önálló otthon megszerzéséig eltelt. (A néhány oldallal később bemutatott eredmények valóban arra utalnak, hogy a második magyarázat helytálló. Ez azonban nem feltétlenül jelenti azt, hogy a kapcsolatok bomlékonysága változatlan volt.) A 2000-es években tovább folytatódott a párkapcsolatformálódással összefüggő elköltözések visszaszorulása, és ekkor már a szülői házban partnerkapcsolatot kezdők aránya is jelentősen visszaesett. A szülői házban párkapcsolatot kezdők arányának a partnerrel történő elköltözésekhez viszonyított „késleltetett” visszaesése értelmezhető úgy, hogy a társadalom egy része nem úgy alkalmazkodott a rendszerváltást követő megváltozott gazdasági és társadalmi körülményekhez, hogy később kezdett tartós párkapcsolatot, hanem a párkapcsolati magatartás változatlansága mellett tovább maradt a szülői házban. A 2000-es évekre azonban az változások abban is jelentkeztek, hogy az elköltözést megelőző párkapcsolatok kezdete is kitolódott.

A következő kérdés tehát arra vonatkozik, hogy később ki tudtak-e önálló háztartást alakítani azok, akikhez egy rövidebb-hosszabb ideig a párjukkal a válaszadó szüleivel közös háztartásban éltek, és ha igen, mikor költöztek el a szülői házból (16. táblázat és 39. ábra). Ebben a csoportban az elköltözés a kapcsolat első éveiben a legvalószínűbb. Ahogy telnek az évek, egyre kevesebben alapítanak a partnerükkel önálló háztartást. A nők és a férfiak elköltözési viselkedése gyakorlatilag nem tér el egymástól. 17 hónap eltelte után minden negyedik nő, 14 hónap után minden negyedik férfi elköltözik, és 3 év 4 hónapra van szükség ahhoz, hogy a szülői házban párkapcsolatot kezdők fele önálló háztartást hozzon létre. A szülői háztartásban való élet- vagy házastársi együttélés a fiatalok egy része számára korántsem egy rövid átmeneti állapot, hanem állandósul. Ők vagy egyéb lehetőségek hiányában megtanulnak alkalmazkodni a helyzethez, vagy eleve a többgenerációs együttélést preferálták, amely nyújthat előnyöket a fiatalabb és az idősebb generáció tagjai számára is, és egy megfelelő méretű házban vagy lakásban a magánélet szükséges szintje is viszonylag könnyen megteremthető.

16. táblázat:

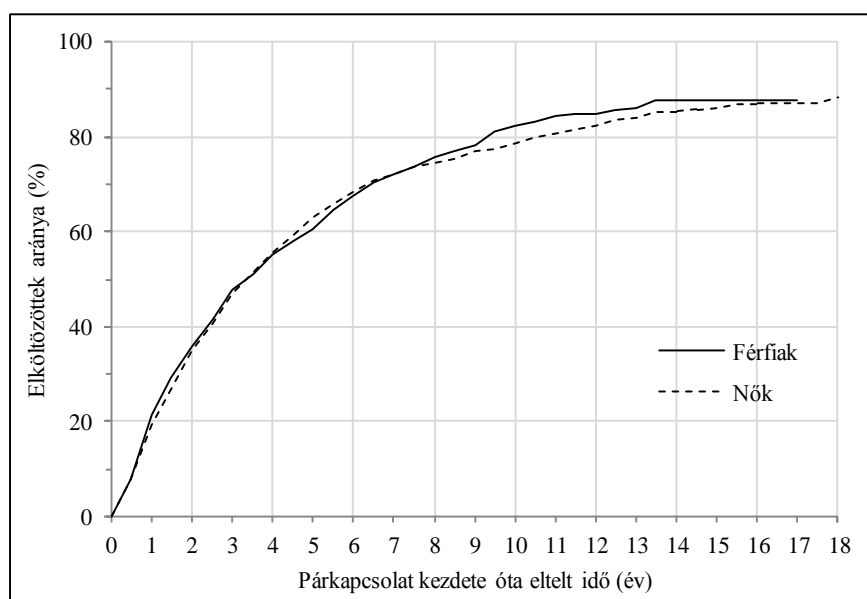
A szülői házból elköltözött nők és férfiak aránya az első párkapcsolat kezdete óta eltelt idő függvényében az első párkapcsolat kezdetekor a szülői házban élők körében (%)

<i>Kapcsolat kezdete óta eltelt idő (év)</i>	<i>Férfiak</i>	<i>Nők</i>
0	0,00	0,00
0,5	7,59	7,87
1	21,28	19,23
1,5	29,18	26,80
2	35,73	34,89
3	47,54	46,75
4	55,04	55,48
5	60,47	62,86
6	67,68	68,24
8	75,75	74,61
10	82,44	78,78
15	87,67	86,25

Megjegyzés: a számítás a túlélési függvény Kalpan-Meier becslésén alapul (ld. Függelék).

39. ábra:

A szülői házból elköltözött nők és férfiak kumulatív aránya az első párkapcsolat kezdete óta eltelt idő függvényében az első párkapcsolat kezdetekor a szülői házban élők körében (%)

Megjegyzés: a számítás a túlélési függvény Kalpan-Meier becslésén alapul (ld. Függelék).

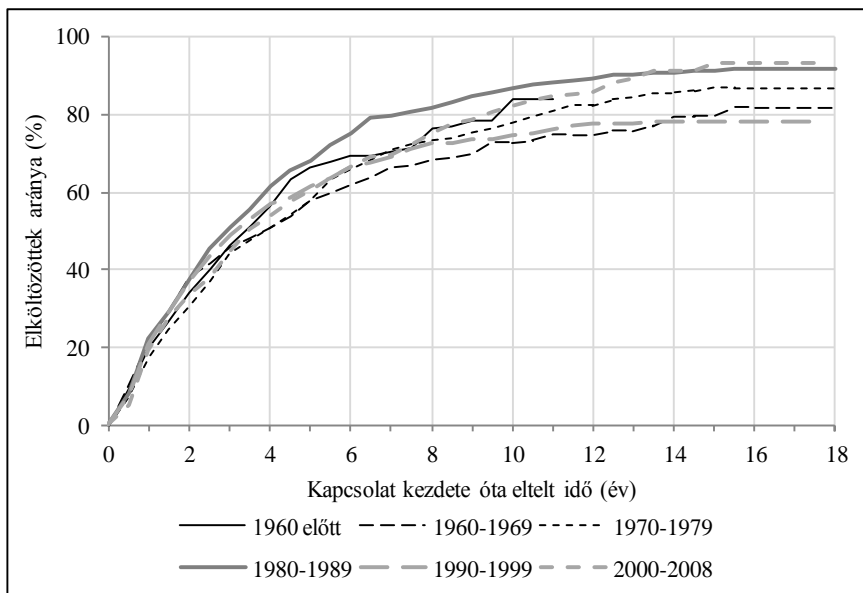
Ami az időbeli változásokat illeti, a szülői házban párkapcsolatot kezdők a legnagyobb arányban és a legkorábban az 1980-as években költöztek önálló háztartásba (40. ábra). Az 1990-es évek átmeneti visszaesése után az új évezredben hasonló az elköltözők aránya, mint 20 évvel korábban volt, de az elköltözés jellemzően később történik. A szülőkkel és a partnerükkel élők később, de nagyobb arányban tudnak

önálló háztartást létrehozni, mint az 1980-as években tették, és megnőtt a tíz vagy még több év után önállósuló párok aránya.

40. ábra:

A szülői házból elköltözött aránya az első párkapcsolat kezdete óta eltelt idő függvényében az első párkapcsolat kezdetekor a szülői házban élők körében periódusonként (%)

Megjegyzés: a számítás a túlélési függvény Kaplan-Meier becslésén alapul (ld. Függelék).

8.3. A regresszióelemzések eredményei

A szülői házban párkapcsolatot kezdők elköltözési és partnerkapcsolati magatartásának rövid jellemzése után eseménytörténeti regressziós modellekkel vizsgáltuk, hogy milyen tényezők növelik annak a valószínűségét, hogy egy fiatal a szülői ház elhagyása előtt kezdjen élettársi együttélést vagy kössön házasságot, és milyen tényezők segítik ebben a csoportban a szülői háztartás elhagyását.

8.3.1. Kik kezdenek párkapcsolatot a szülői házban?

A regresszióelemzés első lépésében az első elköltözés és az első párkapcsolat versengő kockázataira ható tényezőket vizsgáljuk (17. táblázat), különös tekintettel az elköltözés előtt kialakított első párkapcsolatra. Érdekes az elköltözés előtt kapcsolatot kezdőket az első párkapcsolat kezdetével egyidőben elköltözőkkel összevetni.

Mindkét csoport élt legalább egyszer élet- vagy házastársi kapcsolatban – a különbség az, hogy az egyik csoport az elköltözést a partnerkapcsolat kezdetével egyidőben időzítette, a másik csoport viszont nem vártak arra, hogy önálló háztartást tudjon kialakítani (vagy esetleg nem is ez volt a cél), hanem az egyik fél szüleivel közös fedél alatt élve kezdték meg közös életüket.

17. táblázat:
A szülői házból történő első elköltözés és az első párkapcsolat versengő kockázatainak magyarázó modelljei nemenként (relatív kockázatok)

	Elköltözés az első párkapcsolat előtt				Elköltözés és első párkapcsolat egyidőben				Első párkapcsolat az elköltözés előtt			
	Nők		Férfiak		Nők		Férfiak		Nők		Férfiak	
	Exp(β)	p	Exp(β)	p	Exp(β)	p	Exp(β)	p	Exp(β)	p	Exp(β)	p
Életkor												
16-18 éves	0,735	0,138	0,376	0,000	0,497	0,000	0,040	0,000	0,641	0,009	0,498	0,002
18-20 éves	1,409	0,036	0,923	0,626	0,868	0,251	0,439	0,000	0,945	0,653	0,754	0,092
20-22 éves	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
22-25 éves	1,076	0,696	0,928	0,645	0,724	0,022	1,374	0,042	0,905	0,502	1,616	0,001
25-28 éves	0,808	0,397	1,115	0,550	0,556	0,008	1,676	0,003	0,563	0,007	1,381	0,064
28-35 éves	0,750	0,299	0,718	0,129	0,226	0,000	1,034	0,870	0,411	0,003	0,962	0,839
Periódus												
1980-1989	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
1990-1999	0,856	0,149	0,967	0,757	0,619	0,000	0,627	0,000	0,836	0,055	0,917	0,400
2000-2008	0,793	0,035	0,983	0,880	0,534	0,000	0,451	0,000	0,522	0,000	0,638	0,000
Hány testvérral nőtt fel												
0	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
1	1,046	0,776	1,009	0,952	1,609	0,005	1,174	0,375	0,912	0,488	1,107	0,532
2 vagy több	1,254	0,177	1,109	0,537	1,536	0,016	1,289	0,185	0,763	0,077	1,252	0,185
Gyermekkori család összetétele												
két vér szerinti szülő nevelte	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
egy vér szerinti szülő nevelte	0,729	0,563	0,885	0,743	1,805	0,099	0,735	0,000	1,116	0,778	1,481	0,316
egy vér szerinti és egy nevelőszülő	0,951	0,874	1,341	0,351	2,638	0,001	1,057	0,901	1,310	0,248	0,620	0,327
Testvérek száma * gyermekkori család összetétele												
1 testvér + egy vér szerinti szülő	2,240	0,161	1,064	0,885	0,482	0,084	1,321	0,000	0,487	0,124	0,820	0,648
1 testvér + egy vér szerinti és egy nevelőszülő	1,815	0,100	1,480	0,261	0,514	0,068	1,175	0,749	0,892	0,698	1,942	0,219
2 vagy több testvér + egy vér szerinti szülő	2,393	0,136	1,552	0,307	0,741	0,470	1,804	0,000	1,241	0,624	0,556	0,220
2 vagy több testvér + egy vér szerinti és egy nevelőszülő	2,170	0,037	1,163	0,692	0,561	0,130	1,028	0,959	0,834	0,600	1,810	0,269
Szülők iskolai végzettsége												
érettségénél alacsonyabb	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
érettségi vagy magasabb	1,118	0,567	0,710	0,089	0,778	0,138	0,583	0,040	1,137	0,420	0,920	0,697
Életkor * szülők iskolai végzettsége												
16-18 + magas	0,394	0,012	0,896	0,801	0,298	0,021	-	-	0,432	0,004	0,292	0,021
18-20 + magas	0,904	0,671	1,778	0,026	0,726	0,199	1,308	0,534	0,648	0,041	0,784	0,457
22-25 + magas	1,049	0,853	1,630	0,052	1,726	0,013	2,224	0,008	0,924	0,724	1,017	0,947
25-28 + magas	1,362	0,364	1,915	0,017	2,248	0,007	2,484	0,005	1,408	0,270	1,297	0,375
28-35 + magas	1,358	0,402	1,868	0,062	2,148	0,090	2,476	0,022	1,129	0,781	1,536	0,217
Tanulmányok, iskolai végzettség												
alap- vagy középfokon tanul	0,728	0,035	0,623	0,003	0,626	0,000	0,797	0,247	0,908	0,457	1,220	0,211

	Elköltözés az első párkapcsolat előtt				Elköltözés és első párkapcsolat egyidőben				Első párkapcsolat az elköltözés előtt			
	Nők		Férfiak		Nők		Férfiak		Nők		Férfiak	
	Exp(β)	p	Exp(β)	p	Exp(β)	p	Exp(β)	p	Exp(β)	p	Exp(β)	p
felsőfokon tanul	1,274	0,123	1,166	0,344	0,811	0,180	0,688	0,139	0,988	0,934	1,029	0,887
legfeljebb alapfokú végzettség	0,993	0,971	0,662	0,015	0,484	0,000	0,455	0,000	0,920	0,654	1,201	0,251
szakmunkás végzettség	0,595	0,005	0,567	0,000	0,866	0,279	1,103	0,476	1,184	0,215	1,069	0,609
középiskolai végzettség	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
felsőfokú végzettség	2,197	0,000	1,804	0,001	2,085	0,000	1,959	0,001	1,341	0,138	1,299	0,217
Gyermekvállalás												
nincs gyermeke	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
van gyermeke	2,567	0,000	2,403	0,000	8,105	0,000	17,656	0,000	7,890	0,000	12,257	0,000
Munkaerő-piaci aktivitás												
dolgozik	1,793	0,000	1,647	0,001	3,448	0,000	1,199	0,446	1,992	0,000	1,869	0,000
munkanélküli	1,400	0,207	0,971	0,923	3,378	0,000	1,193	0,625	1,699	0,030	1,946	0,013
tanuló	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
egyéb inaktív	1,758	0,008	1,329	0,315	2,257	0,001	0,604	0,254	1,641	0,016	2,338	0,001
sorkatonai szolgálatát tölti	-		1,608	0,044	-		0,767	0,435	-		1,473	0,153
Édesanya lakhelyének településtípusa												
főváros	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
megyeszékhely	0,975	0,854	0,983	0,899	2,037	0,000	1,533	0,056	1,300	0,063	1,096	0,581
egyéb város	1,084	0,562	0,920	0,545	1,762	0,001	1,731	0,009	1,066	0,671	0,888	0,481
község	0,844	0,202	0,724	0,010	2,097	0,000	1,615	0,016	1,180	0,223	0,887	0,436
Vallásosság												
az egyház tanításait követi	0,717	0,028	0,833	0,262	1,108	0,516	0,926	0,691	0,881	0,394	0,733	0,073
a maga módján vallásos	0,982	0,860	1,062	0,515	1,210	0,087	1,077	0,483	1,216	0,053	1,205	0,049
nem vallásos	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
nem tudja / nincs válasz	1,026	0,869	1,316	0,074	1,187	0,378	1,041	0,851	0,945	0,770	0,898	0,596
Konstans (abszolút kockázat)	0,0026		0,0030		0,0012		0,0016		0,0037		0,0014	
<i>Modell-statisztikák</i>												
Kiinduló log likelihood	-1728,6		-2093,7		-1795,2		-1705,5		-1990,5		-2064,3	
Log likelihood	-1553,2		-1894,9		-1242,3		-1023,7		-1635,9		-1651,2	
Log likelihood változása (%)	10,1		9,5		30,8		40,0		17,8		20,0	
N (személyek)	2657		3132		2657		3132		2657		3132	
N (események)	654		800		754		686		800		811	
N (személy-hónapok)	16565		19419		16565		19419		16565		19419	

Megjegyzés: A szürke háttér a $p < 0,05$ szinten szignifikáns együtthatókat jelzi.

A 20-25 éves nők és a 22-25 éves férfiak esetében a legnagyobb annak az esélye, hogy a szülői házból való elköltözés előtt kezdjék meg az első élet- vagy házastársi együttélésüket. Fiatalabb életkorban valószínűbb, hogy a férfiak a szülői házban kezdjenek párkapcsolatot, mint hogy az elköltözéssel egyidőben költözzenek össze a partnerükkel. Ez a tendencia a 16-18 éves nők esetében is megfigyelhető, bár a különbség jóval kisebb, mint a férfiaknál.

A nők körében már az 1990-es években csökkent annak a valószínűsége, hogy a szülői házban kezdjenek párkapcsolatot, és a kockázati ráta a 2000-es évekre majdnem a felére esett vissza a két évtizeddel korábbi értékhez képest. A férfiak körében a csökkenés csak az ezredforduló után figyelhető meg és kisebb mértékű, mint a nőknél (36%-os). A másik két versengő esemény közül az első párkapcsolatot megelőző

elköltözés kockázati rátája alig változott, csupán a nők esetében figyelhető meg a 2000-es években egy 21%-os visszaesés. Az időbeli változás az időben összehangolt elköltözés és összeköltözés esetében a legnagyobb: főként az 1990-es években ment végbe egy jelentős csökkenés, amely kisebb mértékben az új évezredben is folytatódott. A 2000-es években nagyjából fele akkora a valószínűsége, hogy egy fiatal felnőtt egyidőben hagyja el a szülői házat és költözzön össze a partnerével, mint az 1980-as években volt.

A gyermekkori családi háttér hatása nagyon korlátozott. A két vagy több testvér hatása enyhén negatív, de csak a nők körében érvényesül. Valószínűleg a háztartások aktuális létszámának erőteljesebb hatása lenne, azonban erre vonatkozóan nincs információnk.

A képzettebb – legalább érettségizett – szülők csökkentik annak az esélyét, hogy a még a szülői házban élő tizenéves gyermekeikhez odaköltözzön a partnerük. A későbbiekben a szülők képzettségi szintjének csak a másik két versengő eseményre van hatása. Vagyis a magasabb iskolai végzettségű szülők leginkább azt segítik elő, hogy huszonéves gyermekeik a partnerükkel való összeköltözéskor vagy az előtt hagyják el a szülői házat.

Az életesemények közül a tanulmányoknak és a válaszadók megszerzett iskolai végzettségének nincsen a szülők iskolázottságától független hatása. A gyermekvállalás hatása nagyon erős és pozitív, nem csak a szülői házban megkezdett együttélésre vonatkozóan, hanem az elköltözéssel egyidejű összeköltözésre is. Vagyis ha az együtt nem élő párok gyermekáldás elé néznek, akkor törekednek rá, hogy valamilyen módon együtt éljenek, akár önálló háztartásban, akár az egyik fél szüleinél. A munkaerő-piaci helyzet szintén hatással van a vizsgált jelenségre. A diákokhoz, hallgatókhoz képest az összes többi élethelyzet elősegíti, hogy a fiatal nők és férfiak a szülői házban élve párkapcsolatot létesítsenek. A versengő kockázatok nem különülnek el aszerint, hogy az egyiket inkább a dolgozó, a másikat inkább az inaktív személyek választják.

Összességében a szülői házban történő összeköltözés magyarázatában meglehetősen kevés tényező játszik szerepet az általunk vizsgáltak közül. Elsősorban az alacsony

képzettségű szülők relatíve fiatal, már nem tanuló, gyermekes lányai és fiai választják ezt a megoldást, az 1980-as évekhez képest csökkenő mértékben.

8.3.2. Mikor költöznek el a szülői házban párkapcsolatot kezdők?

A regresszióelemzés második lépésében a szülői házban párkapcsolatot kezdők csoportjának elköltözési magatartására ható tényezőket vizsgáljuk. Az eseménytörténeti regresszióelemzés eredményeit a 18. táblázat tartalmazza. A modellbe néhány speciális változót is bevonunk: ilyen az első kapcsolat kezdete óta eltelt idő és az életkor az első kapcsolat kezdetekor, valamint a házasságkötés az első partnerrel (élettársal). Összességében a modell magyarázó ereje a nők és a férfiak esetében is igen alacsony, a log likelihood értéke a bevont magyarázó változók hatására csupán 6-7%-kal csökkent.

18. táblázat:
A szülői házban párkapcsolatot kezdők elköltözésének magyarázó modelljei nemenként (relatív kockázatok)

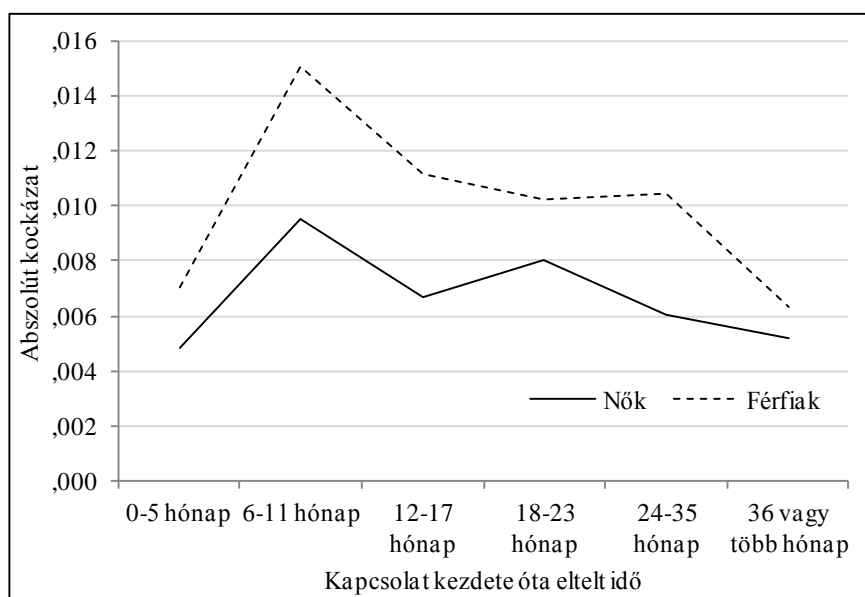
	<i>Nők</i>		<i>Férfiak</i>	
	<i>Exp(β)</i>	<i>p</i>	<i>Exp(β)</i>	<i>p</i>
Első kapcsolat kezdete óta eltelt idő				
0-5 hónap	1	(ref.)	1	(ref.)
6-11 hónap	1,987	0,000	2,154	0,000
12-17 hónap	1,393	0,080	1,598	0,023
18-23 hónap	1,671	0,006	1,460	0,077
24-35 hónap	1,255	0,211	1,496	0,037
36 vagy több hónap	1,075	0,658	0,898	0,558
Életkor az első kapcsolat kezdetekor				
16-18 év	0,997	0,986	0,872	0,572
18-20 év	0,962	0,722	1,079	0,630
20-22 év	1	(ref.)	1	(ref.)
22-25 év	0,862	0,231	1,076	0,591
25-35 év	0,710	0,045	0,875	0,397
Periódus				
1980-1989	1	(ref.)	1	(ref.)
1990-1999	0,778	0,009	0,961	0,750
2000-2008	0,993	0,945	1,097	0,486
Édesanya lakhelyének településtípusa				
főváros	1	(ref.)	1	(ref.)
megyeszékhely	1,269	0,121	1,527	0,034
egyéb város	1,151	0,411	1,147	0,487
község	1,130	0,387	1,224	0,251
Hány testvérrel nőtt fel				
0	1	(ref.)	1	(ref.)
1	1,591	0,000	1,023	0,884
2 vagy több	1,834	0,000	1,180	0,312
Gyermekekori család összetétele				
két vér szerinti szülő nevelte	1	(ref.)	1	(ref.)
egy vér szerinti szülő nevelte	0,724	0,100	0,856	0,382

	<i>Nők</i>		<i>Férfiak</i>	
	<i>Exp(β)</i>	<i>p</i>	<i>Exp(β)</i>	<i>p</i>
egy vér szerinti és egy nevelőszülő	1,266	0,093	0,898	0,516
Szülők iskolai végzettsége				
érettségénél alacsonyabb	1	(ref.)	1	(ref.)
érettségi vagy magasabb	1,212	0,074	0,966	0,789
Vallásosság				
az egyház tanításait követi	0,669	0,012	0,961	0,817
a maga módján vallásos	0,816	0,057	0,922	0,466
nem vallásos	1	(ref.)	1	(ref.)
nem tudja / nincs válasz	0,885	0,503	0,909	0,646
Tanulmányok, iskolai végzettség				
alap- vagy középfokon tanul	1,214	0,171	0,958	0,842
felsőfokon tanul	1,296	0,138	1,129	0,659
legfeljebb alapfokú végzettség	0,706	0,044	0,654	0,025
szakmunkás végzettség	0,901	0,417	0,869	0,327
középiskolai végzettség	1	(ref.)	1	(ref.)
felsőfokú végzettség	1,946	0,000	1,628	0,032
Gyermekvállalás				
nincs gyermeke	1	(ref.)	1	(ref.)
van gyermeke	0,958	0,726	1,096	0,462
Házasságkötés az első partnerrel				
nem kötöttek házasságot vagy eleve házasok voltak	1	(ref.)	1	(ref.)
házasságot kötöttek	1,545	0,001	1,603	0,001
Munkaerő-piaci aktivitás				
dolgozik	1,471	0,023	1,166	0,544
munkanélküli	0,877	0,762	1,243	0,558
tanuló	1	(ref.)	1	(ref.)
egyéb inaktív	1,314	0,147	0,644	0,361
Konstans (abszolút kockázat)	0,0048		0,0070	
<i>Modell-statisztikák</i>				
Kiinduló log likelihood	-1223,4		-1136,9	
Log likelihood	-1141,4		-1071,4	
Log likelihood változása (%)	6,7		5,8	
N (személyek)	979		937	
N (események)	649		576	
N (személy-hónapok)	6127		3854	

Megjegyzés: A szürke háttér a $p < 0,05$ szinten szignifikáns együtthatókat jelzi.

A szülői házból párkapcsolatot kezdők elköltözési kockázata függ a kapcsolat kezdete óta eltelt időtől (41. ábra). Az elköltözési kockázat az első fél évben alacsony, a második fél évben a legmagasabb, utána pedig fokozatosan, kisebb megtorpanásokkal csökken, és három év elteltével nagyjából az első hat hónap szintjére esik vissza. Míg a leíró eredmények nem mutattak nemek közötti eltérést, a regresszióelemzés alapján a férfiak elköltözésének kockázati rátája magasabb, mint a nőké, és a kapcsolat kezdetétől számított első másfél évben intenzívebben hagyják el a szülői házat.

41. ábra:
A szülői házból párkapcsolatot kezdett nők és férfiak elköltözési kockázata a kapcsolat kezdete óta eltelt idő függvényében (regressziós becslések)

Annak, hogy az első párkapcsolat kezdetekor hány éves volt a válaszadó, csupán egy esetben van hatása. Ha egy szüleivel élő nőhöz viszonylag későn, 25-35 éves korában költözött oda az első élet- vagy házastársa, az csökkenti az önálló háztartás kialakításának esélyét.

A férfiak körében az egymást követő évtizedekben a vizsgált szempontból nem történt változás. A nők esetében az 1990-es években tapasztalható visszaesés után az ezredforduló után az elköltözés kockázati rátája visszatért az 1980-as években mért szintre.

A gyermekkori családi háttér hatása igen alacsony. A nőknél a testvérek siettetik az elköltözést, valószínűleg a nagyobb laksűrűség miatt, és az esetleg rászoruló szülőről való gondoskodás felelőssége is megoszlik ilyenkor. Az egyház tanításait követő, vallásos nők – és kisebb mértékben a maguk módján vallásosak is – elköltözési kockázata alacsonyabb, mint a nem vallásosaké, vagyis inkább a szülői háztartásban maradnak.

Bár a válaszadó iskolai végzettsége nem befolyásolja, hogy ki kezd a szülői házból elköltözni, a későbbi elköltözésre azonban hatást gyakorol. Az érettségizettekhez képest a legfeljebb általános iskolát végzettek kisebb, a diplomások viszont

nagyobb eséllyel tudnak a szülői házat elhagyva önálló háztartást létrehozni. Ez valószínűleg összefügg a képzettek előnyösebb munkaerő-piaci és lakáshelyzetével.

Az életesemények közül a gyermekvállalásnak nincs hatása.³³ A munkaerő-piaci aktivitás szempontjából csak a munkavállalásnak van (pozitív) hatása, és csak a nők körében. Amennyiben a partnerek élettársként éltek együtt, a házasságkötés elősegíti, hogy elköltözzenek. Itt valószínűleg a két esemény összekapcsolódik, egymáshoz igazodik: akkor házasodik össze és költözik önálló háztartásba a fiatal pár, amikor a kapcsolatuk mindkét döntésre megérett, vagy amikor azt megengedhetik maguknak.

8.4. Részösszegzés

A 16-35 éves kor közötti időszakban a nők 33%-a, a férfiak 29%-a a szülői ház elhagyása előtt megkezdte az első élettársi kapcsolatát vagy megkötötte az első házasságát. Közülük a legtöbben előbb-utóbb önálló háztartást alakítottak ki. Akik párkapcsolati együttélést kezdtek a szülői házban vagy azon kívül, nagyon hasonlóan időztették azt. Valószínűleg az élettárssal, házastárssal összeköltözők egy része viszonylag későn jut saját otthonhoz, és inkább vállalják a pár egyikének a szüleivel való (ideiglenes) együttélést, minthogy a közös lakás hiánya miatt elodázzák az összeköltözést.

Az ezredforduló után jelentősen visszaesett az elköltözést megelőző párkapcsolatok aránya, és ez főleg a húszas éveik második felében és a harmincas éveik első felében kötött kapcsolatokra volt jellemző. A párkapcsolat keretében történő elköltözések aránya már az 1990-es években drasztikusan lecsökkent, és megnőtt a várakozási idő, amely az önálló otthon megszerzéséig eltelt. A társadalom egy része nem úgy alkalmazkodott a rendszerváltást követő megváltozott gazdasági és társadalmi körülményekhez, hogy később kezdett tartós párkapcsolatot, hanem a párkapcsolati magatartás változatlansága mellett tovább maradt a szülői házban. A 2000-es években tovább

---

³³ A gyermekvállalás kétértékű változója helyett a gyermekszámot használva is ugyanezt az eredményt kaptuk, azaz a gyermekek esetében a további gyermek(ek) megszületése sem sietteti a szülői házból való elköltözést.

folytatódott a párkapcsolatformálódással összefüggő elköltözések visszaszorulása, és ekkor már a szülői házban partnerkapcsolatot kezdők aránya is jelentősen visszaesett.

A szülői házban párkapcsolatot kezdők körében az elköltözés a kapcsolat első éveiben a legvalószínűbb. Ahogy telnek az évek, egyre kevesebben alapítanak a partnerükkel önálló háztartást. A szülői háztartásban való élet- vagy házastársi együttélés a fiatalok egy része számára korántsem egy rövid átmeneti állapot, hanem állandósul. A regresszióelemzés azt mutatja, hogy a férfiak elköltözési kockázata magasabb, és a kapcsolat kezdetétől számított első másfél évben intenzívebben hagyják el a szülői házat, mint a nők.

Összességében a szülői házban történő összeköltözés magyarázatában meglehetősen kevés tényező játszik szerepet az általunk vizsgáltak közül. A gyermekkori családi háttér hatása nagyon korlátozott a szülői házban megkezdett párkapcsolatok valószínűségének magyarázatában. Elsősorban az alacsony képzettségű szülők relatíve fiatal, már nem tanuló, gyermekes lányai és fiai választják ezt a megoldást, az 1980-as évekhez képest csökkenő mértékben.

A képzettebb – legalább érettségizett – szülők csökkentik annak a kockázatát, hogy a még a szülői házban élő tizenéves gyermekeikhez odaköltözzön a partnerük. Ha az együtt nem élő párok gyermekáldás elé néznek, akkor törekednek rá, hogy valamilyen módon együtt éljenek, akár önálló háztartásban, akár az egyik fél szüleinél. A diákokhoz, hallgatókhoz képest az összes többi élethelyzet elősegíti, hogy a fiatal nők és férfiak a szülői házban élve párkapcsolatot létesítsenek. Az első párkapcsolat és az elköltözés versengő kockázatok nem különülnek el aszerint, hogy az egyiket inkább a dolgozó, a másikat inkább az inaktív személyek választják.

A szülői házban párkapcsolatot kezdők elköltözését sietteti, ha a válaszadónak vannak testvérei, ha diplomás, ha dolgozik, és ha az élettársként együtt élő pár házasságot köt. Bár az iskolai végzettségnek nincs hatása arra, hogy ki kezd a szülői házban élve párkapcsolatot, a későbbi elköltözést azonban befolyásolja. A legfeljebb alapfokú végzettségűek kevésbé valószínű, hogy önállósodni tudnak, mint az érettségizettek. Ez valószínűleg összefügg a képzettek előnyösebb munkaerő-piaci és lakáshelyzetével.

9. ÖSSZEGZÉS ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

A dolgozatban a szülői házból való elköltözés időzítésében bekövetkező változásokat, a párkapcsolat keretében és az egyedül elköltözőket, a nők és a férfiak közötti különbségeket vizsgáltam. Elemeztem a gyermekkori családi háttér elköltözési magatartásra gyakorolt hatását is, ebben az esetben is megkülönböztetve egymástól a partnerkapcsolat keretében és a partner nélkül elköltözőket. Az *Életünk fordulópontjai* követéses panelvizsgálat harmadik hullámának (2008–2009) adatait felhasználva először áttekintettem a partnerrel és a partner nélkül történő elköltözés nemek közötti különbségeit és időbeli változását. Ezután versengő eseménytörténeti elemzés segítségével vizsgáltam, hogy a szülők iskolai végzettsége, a család összetétele és a testvérszám milyen módon hat az önálló háztartás kialakításának időzítésére.

9.1. A dolgozat főbb megállapításai

Az eredményeink szerint a férfiak átlagosan 3 évvel később alapítanak önálló háztartást, mint a nők, és később is létesítik az első párkapcsolatukat. Az elmúlt három évtizedben a két nem elköltözési magatartása közeledett egymáshoz, mivel a szülői ház elhagyásának fokozatos kitolódásával a nők körében a viszonylag fiatal korban történő elköltözések aránya esett a leginkább vissza. A rendszerváltást követően az oktatási expanzió, a változó párkapcsolati viselkedés, a munkaerőpiacra való belépés és a lakáshoz jutás nehézségei miatt az elköltözés életkora jelentősen kitolódott, a 35 éves korukban is még a szülőikkel élők aránya pedig megnőtt.

A legtöbben a húszas éveik elején hagyják el egyedülállóként a szülői házat, valószínűleg leggyakrabban továbbtanulás vagy munkavállalás miatt, későbbi életkorokban ez igen ritka. Ezzel szemben a párkapcsolat-formálódással összefüggő elköltözések intenzitása a válaszadók húszas éveinek végén csökken csak le. A nőkre jellemző korábbi elköltözés elsősorban abból adódik, hogy nagyobb arányban és korábban költöznek össze a partnerükkel, mint a férfiak. A szülői házból egyedül elköltözők arányában és időzítésében nincs jelentős különbség a két nem között.

A 4. fejezetben megfogalmazott **1. kutatási kérdés** az elköltözés versengő kockázatainak időzítésében bekövetkezett változásokra vonatkozott. Az eredmények igazolták azt a feltételezést, hogy a partnerrel történő elköltözések egyre inkább kitolódnak az egyéni életútban (1a hipotézis). Szintén igaznak bizonyult az a várakozás, hogy az egyedül történő elköltözések aránya az összes elköltözésen belül nőtt (1b hipotézis). Az 1c hipotézist viszont nem igazolták az eredmények, mert a 25 éves kor fölött egyedül elköltözők aránya kismértékben emelkedett. Elsősorban a felsőfokon továbbtanulók és a diplomások költöznek el partner nélkül.

A partnerrel és egyedül történő elköltözés időzítésében mutatózó időbeli változások elsősorban a rendszerváltás utáni gazdasági és társadalmi átalakulás hatására utalnak. A partnerrel történő elköltözések halasztása már az 1980-as években megkezdődött, ami arra enged következtetni, hogy értékváltozások is befolyásolták az elköltözési magatartás változását. Ez a hatás közvetlenül, a párkapcsolatok változó népszerűsége és a kapcsolatformálódás kitolódása révén is érvényesülhetett.

Az eredmények szerint Magyarországon is jellemző, hogy a fiatal felnőttkor két fontos életeseménye, a szülői házból való elköltözés és az első párkapcsolat kialakítása szétvál. A társadalom egy növekvő csoportja számára az élettársi vagy házastársi együttélés létesítését megelőzi az önálló háztartás kialakítása, és életük egy hosszabb-rövidebb időszakában már a szülőktől külön, de együtt élő partner nélkül élnek. Azonban az anyagi és lakhatási kényszerek miatt egyrészt nem ez lesz az általános, másrészt nem szűnt meg az a gyakorlat sem, hogy a fiatal pár az egyik fél szüleinél kezdi a közös életét, és csak később hoz létre önálló háztartást. Mindebből az következik, hogy gyengül a kapcsolat az elköltözés és a párkapcsolati életút között, de azért továbbra is ez marad a szülői házból kivezető legfontosabb út. Bár a nők fokozott felsőoktatási részvétele miatt nő a körükben a partner nélkül történő elköltözések aránya, de korábban kötnek házasságot, élettársi kapcsolatot, ezért továbbra is inkább a férfiakra jellemző az, hogy párkapcsolati életútjuktól függetlenül hagyják el a szülői házat. A partnerrel elköltöző nők jóval korábban hagyják el a szülői házat, mint a férfiak és a partner nélkül elköltöző nők, a partner nélkül történő elköltözés időzítése viszont a két nem esetében nem különbözik egymástól.

A fiatal felnőttek párkapcsolat keretében egyre később hagyják el a szülői házat. A rendszerváltás után jelentkező és jelenleg is tartó halasztó magatartás ellenére a 35 éves korukig partnerkapcsolat keretében elköltözött nők aránya nem csökkent, vagyis a fiatal korban elmaradó elköltözéseket a nők később bepótolják. A férfiak körében főként a 25 éves kor fölött költöznek el kevesebben a partnerükkel, és úgy tűnik, ezt későbbi életkorokban sem pótolják be. A partner nélkül elköltöző nők és férfiak viselkedése nagyon hasonló, és időbeli változás alig történt, a 25 éves kor fölött egyedül elköltözők aránya kismértékben nőtt. Bár a partnerrel elköltözők aránya az 1980-as évek óta fokozatosan csökken, a partner nélkül elköltözőké pedig nő az összes elköltözésen belül, a 2000-es években a fiatalok többsége továbbra is partnerrel alapít önálló háztartást. A 2000-es években a nőknél továbbra is a párkapcsolat az önálló háztartás kialakításának főbb útja, a férfiaknál pedig az utóbbi évekre a partnerrel és a partner nélkül történő elköltözés intenzitása és aránya már majdnem megegyezik.

A párkapcsolatok és a szülői házból való elköltözés sorrendjében a kilencvenes években kezdődtek a változások. Megnőtt azoknak az aránya, akik nem partnerkapcsolati okok miatt költöztek el a szülői házból, és csak később kezdték meg az első együttélésüket. Minden harmadik nő és férfi, aki élt már élettársi kapcsolatban vagy házasságban, a szülőkkel egy háztartásban élve költözött össze a partnerével. Ez az arány az 1990-es évekig lassan, de fokozatosan nőtt, majd az új évezred első éveiben jelentősen visszaesett.

Az első párkapcsolatot élettársként kezdők növekvő arányával párhuzamosan az 1980-as évektől kezdve egyre ritkábbá vált, hogy a fiatal pár a szülőtől való elköltözés előtt kötött házasságot. Az új évezred első évtizedében csak minden tízedik fiatal költözik el a házasságkötéssel egy időben és ugyanekkor a szülői házból élve házasodók aránya. A változások ellenére azonban továbbra is a partnerkapcsolat létesítése esik egybe a leggyakrabban a szülői házból való elköltözéssel, valószínűleg ez az elköltözés legfontosabb mozgatója.

A **2. kutatási kérdés** a szülői erőforrások, a szülői iskolai végzettség elköltözésre gyakorolt hatására vonatkozott. Az eredmények igazolták azt a hipotézist, hogy a magasan iskolázott szülők késleltetik a partnerrel történő elköltözést, egy bizonyos életkor fölött pedig elősegítik, hogy a felnőtt gyermek önálló háztartást hozzon létre

(2a hipotézis). Ez a hatás közvetlenül és a gyermek saját iskolázottságán és egyéb életeseményeinek időzítésén keresztül, közvetett módon is érvényesül (2b hipotézis).

Az eredmények szerint a szülők magasabb iskolai végzettsége csökkenti annak a kockázatát, hogy a fiatal, 18 év alatti lányok és fiúk partnerkapcsolatra lépve költözzenek el a szülői házból. 18 és 20 éves kor között, amikor a leggyakoribb a továbbtanulási vagy munkavállalási célú elköltözés, az iskolázottabb szülők elősegítik, hogy a gyermekük partner nélkül elköltözzön. 22-25 éves kor fölött pedig a még otthon élő gyermekek elköltözését attól függetlenül elősegítik, hogy az partnerrel vagy egyedül történik. Úgy tűnik, az érettségizett vagy diplomás szülők a materiális és immateriális erőforrásaikat arra használják, hogy a korai, rizikós függetlenedési kísérletek kockázatát csökkentsék, elősegítsék 18-20 éves korban a tanulással és munkavállalással összefüggő mobilitást, a húszas évek második felében pedig támogatják a fiatalok önállósodását.

Az elemzésben a szülők iskolázottságának vizsgálatakor csupán két kategóriát különböztettem meg: rendelkezik-e legalább érettségivel vagy sem. A két csoport közötti különbségek jelentősen voltak. Valószínűleg a szülői háttér hatása még erőteljesebben jelentkezne, ha részletesebb iskolázottsági kategóriákat használnánk.

A gyermekkori család összetételének hatásával a **3. kérdés** foglalkozott. Mind a négy előzetes feltételezés beigazolódott.

Sikerült kimutatni a gyerekkorban megtapasztalt nem hagyományos családi együttélések hatását (egyszülős család, nevelőszülő jelenléte), azonban az a vártnál kisebb mértékű (3a hipotézis).

A magasabb testvérszám általában siettetni az elköltözést, főként a nők körében, az egyedüli gyermekek pedig tovább maradnak a szülői házban (3b hipotézis). Minél több a testvér, valószínűleg annál kisebb a lehetőség rá, hogy a fiatal önálló életvitelt alakítson ki a szülői házban. Több testvér esetén az egy-egy gyermekre szánt idő, figyelem és szülői erőforrás is kisebb, így a fiatal minél korábban megpróbálhat a kibocsátó családon kívül boldogulni. Erre legkönnyebben egy partnerrel együtt van lehetősége.

A nevelőszülő inkább a nők, az egyszülős család inkább a férfiak esetében hat (3d hipotézis). Siettetni a nők elköltözését, ha nevelőszülő is él a családban. Az egyszülős családokban leggyakrabban az édesanya neveli a gyermekeket, a nevelőszülő pedig nevelőapát jelent. Ez eltérően hat a fiú- és a lánygyermekre. A nők általában érzékenyebben reagálnak a családban bekövetkező változásokra, a feszültségre és a konfliktusokra, a szülői házban szorosabb felügyelet alatt élnek és több házimunka hárul rájuk, mint fiútestvéreikre.

A testvér nélkül, egyszülős családban (leggyakrabban az édesanyjával) élő felnőtt férfiak esetében a családi háttér késlelteti a partnerrel való elköltözést (3c hipotézis), viszont hamarabb elköltözik az férfi, akit egy szülő nevelt és vannak testvérei. Az, hogy a testvérral nem rendelkező fiúgyermek viszonylag sokáig az édesanyjával marad, mindkét fél számára előnyös lehet. Az anya számára támaszt, segítséget és társaságot jelenthet a gyermeke, miközben elvégzi a házimunkát és gondoskodik a fiáról. Részletesebb elemzést igényel annak tisztázása, hogy egyedülálló fiúkról van-e szó, vagy pedig a partnerükkel együtt élnek az édesanya háztartásában.

A dolgozat külön foglalkozott azzal a jelenséggel, hogy a fiatal felnőttek egy jelentős, bár az utóbbi tíz-húsz évben egyre csökkenő része még a szülői házban él, amikor összeköltözik az első partnerével vagy amikor házasságot köt. Itt nem arról van szó, hogy ők az átlagosnál korábban kezdenének párkapcsolatot. Valószínűleg az élettárrsal, házastárrsal összeköltözők egy része viszonylag későn jut saját otthonhoz, és inkább vállalják a pár egyikének a szüleivel való (ideiglenes) együttélését, mint-hogy a közös lakás hiánya miatt elodázzák az összeköltözést. Az 1990-es évekre volt jellemző, hogy a társadalom egy része nem úgy alkalmazkodott a megváltozott gazdasági és társadalmi körülményekhez, hogy később kezdett tartós párkapcsolatot, hanem a párkapcsolati magatartás változatlansága mellett tovább maradt a szülői házban. A 2000-es években tovább folytatódott a párkapcsolatformálódással összefüggő elköltözések visszaszorulása, és ekkor már a szülői házban partnerkapcsolatot kezdők aránya is jelentősen visszaesett.

A szülői házban párkapcsolatot kezdők körében az elköltözés a kapcsolat első éveiben a legvalószínűbb és a férfiak elköltözési esélye magasabb, mint a nőké. A szülői háztartásban való élet- vagy házastársi együttélés a fiatalok egy része számára azon-

ban korántsem egy rövid átmeneti állapot, hanem állandósul. Az előnyösebb társadalmi helyzet nem csökkenti lényegesen az esélyét, hogy valaki még a szülőkkel élve kezdjen párkapcsolatot, azt viszont elősegíti, hogy a pár minél előbb elköltözzön.

További fontos tanulsága az elemzésnek, hogy az elköltözés időzítése, dinamikája, intenzitása és meghatározói lényegesen eltérnek az egyedül és a partnerrel elköltözők esetében. Bizonyos esetekben ellentétes tendenciák játszódnak le a két csoportban: például a partnerrel történő elköltözők egyre inkább halasztják az önállósodást, ezzel szemben a partner nélkül elköltözők előre hozzák azt. Az aggregált elköltözési számok elfedik az eltérő irányú változásokat. A szülői ház elhagyásának elemzésekor ezért célszerű megkülönböztetni az elköltözésnek ezt a kép altípusát.

Az elemzés arra is rávilágított, hogy a rendelkezésünkre álló adatok és módszerek segítségével is betekintést kaphatunk az elköltözés összetett folyamatának világába. A sorkatonai szolgálatukat töltő férfiak és az egyetemi, főiskolai hallgatók egyedül történő elköltözési kockázata magasabb volt, mint a társaiké. Ez arra utal, hogy a válaszadók nem csak az új magánháztartás létrehozásával járó tartós elköltözést tekintik elköltözésnek. Az életút utólagos megkonstruálása során volt, aki a katonai szolgálattal és a felsőfokú tanulmányokkal járó, csak részben önálló "living away" időszakát már úgy tekintette, hogy elköltözött a szülői házból. A későbbiekben az adatbázis panel jellege és információgazdagsága lehetőséget ad rá, hogy részletesebben elemezzük ezeket az átmeneti élethelyzeteket.

9.2. A további kutatás lehetséges irányai

A dolgozathoz választott Életünk fordulópontjai adatbázis mintanagysága és az életútra vonatkozó kérdéseinek gazdagsága számtalan elemzési lehetőséget rejt a fiatal felnőttek életével foglalkozó kutatók számára. Szép számmal akadnak azonban olyan kérdések, amelyekre az ilyen kvantitatív adatok nem adhatnak választ. A szülői házból való elköltözés mélyebb megismerését szolgálhatja egy kvalitatív elemzés. Vizsgálható, hogy mit jelent a szülői ház elhagyása a fiatalok és szüleik számára, milyen szempontokat mérlegelnek a döntés előtt, sikerül-e megvalósítaniuk az elköltözés időpontjára vagy körülményeire vonatkozó előzetes elképzeléseiket, hogyan alakul-

nak a családi kapcsolatok a felnőtt gyermekek önállóvá válása után, kik és miért nem alapítanak önálló háztartást, milyen körülmények között él együtt a fiatal a partnerével a szülői házban stb. A kérdések hosszan sorolhatók.

Egy célzott kvantitatív vizsgálat is segíthetne részletesebben megismerni azt a folyamatot, amelynek révén a fiatalok leválnak a szülői házról. Ehhez szükség lenne egy részletes lakhatási történetre, amely dokumentálja az összes elköltözést és visszaköltözést, az önállóan élők kikkel éltek egy háztartásban, milyen lakáskörülmények és tulajdonviszonyok között, milyen távolságban a szülőktől. A már nem teljesen a szülőkkel, de még nem teljesen függetlenül élők élethelyzetét az önállóság és a függőség különböző dimenzióiban lehetne vizsgálni (pl. anyagiak, házimunka, szabadidő eltöltés, érzelmi támogatás, találkozások gyakorisága) (Mitchell 2000).

A dolgozatban felhasznált adatbázis egy követéses panelvizsgálat harmadik hullámán alapul. Az adatok panel jellege is kínál további elemzési lehetőségeket. Például vizsgálható, hogy az egyes hullámok között kik hagyták el a szülői házat, megvalósultak-e a korábbi elköltözési intenciók. A magyarázó változók köre ebben az esetben szélesebb lehet, mint egy retrospektív elemzésnél (például részletesen mérhető a szülők és felnőtt gyermekek jövedelmi, anyagi és lakáshelyzete, egészségi állapota). Bizonyos átmeneti élethelyzeteket is meg lehetne különböztetni, például amikor a fiatal ideiglenesen távol van a szülői háztól. Ezen elemzési lehetőségek egy részét a későbbiekben tervezem megvalósítani.

Mind a retrospektív, mind a keresztmetszeti elemzésnek megvannak a maga előnyei és hátrányai, szépségei és buktatói; más-más kérdésfeltevést tesznek lehetővé és eltérő felépítésű adatbázisokat igényelnek. Jelenleg nem áll rendelkezésre olyan adatbázis, amelynek segítségével akár az eseménytörténeti, akár a keresztmetszeti elemzés minden előnyét kihasználhatnánk és a lehető legrészletesebb, legmélyebb elemzését adhatnánk a fiatal felnőttek elköltözési viselkedésének, együttélési mintázatainak. Ezért a dolgozatban arra törekedtem, hogy a rendelkezésre álló adatforrás felhasználásával próbáljam bemutatni az alapvető trendeket és választ adjak az elköltözéssel kapcsolatos néhány fontos kérdésekre.

10. FÜGGELÉK

10.1. Módszertani függelék: az eseménytörténeti elemzés

A dolgozatban található empirikus elemzés nagy része az eseménytörténeti elemzés (*event history analysis*) módszerét alkalmazza. A módszertani függelékben röviden ismertetem az eseménytörténeti elemzés alapfogalmait és a dolgozatban előforduló mutatókat, módszereket, modelleket.³⁴

10.1.1. Alapfogalmak

Az eseménytörténeti elemzés az események előfordulásának és időzítésének vizsgálatára használt statisztikai módszerek összefoglaló elnevezése (Allison 1984). Az **esemény** olyan minőségi változásként, egyik állapotból a másikba történő átmenetként határozható meg, amelynek meg lehet állapítani az időpontját. Megkülönböztethetjük egymástól az egyszeri (*absorbing*) és a visszatérő (*recurrent*) eseményeket. Az előbbi csoportba tartozók egy adott személy életében csak egyszer következhetnek be (pl. első gyermek megszületése, iskolarendszerű tanulmányok befejezése, halál), a második típusú események pedig többször, ismétlődően előfordulhatnak (pl. házasságkötés, munkanélkülivé válás).

A **kockázati idő** vagy megfigyelési időszak azt az időtartamot jelöli, mialatt a vizsgált személy átélheti a kérdéses eseményt. Például a második házasság kockázati ideje az első házasság felbomlásával, a válás kimondásával kezdődik, és tart egészen addig, amíg az illető másodszor házasságot nem köt. A **kockázati népességet** azok alkotják, akik potenciálisan átélhetik az eseményt. Például a második házasságkötés

---

³⁴ Az eseménytörténeti elemzés statisztikai alapjaival, szociológiai alkalmazásával és az elemzés gyakorlati kérdéseivel kapcsolatban az alábbi könyvek szolgálnak bővebb információval: Blossfeld—Rohwer 2002; Blossfeld et al. 2007; Box-Steffensmeier—Jones 2004; Cleves et al. 2008; Kleinbaum—Klein 2012; Yamaguchi 1991.

kockázati népességébe azok tartoznak, akiknek (válás vagy özvegyülés miatt) felbomlott az első házassága.

A kockázati népesség nem minden tagja tapasztalja meg a vizsgált eseményt. Előfordul, hogy a megfigyelési időszak során nem következik be az esemény. Ebben az esetben **cenzoráltnak** nevezzük a megfigyelést. A leggyakoribb az ún. jobbról cenzorált megfigyelés, amikor a személy megfigyelése azelőtt véget ér, hogy bekövetkezett volna az esemény, és nem tudjuk, hogy később bekövetkezik-e, és ha igen, mikor. A cenzorálás leggyakoribb oka, hogy a kockázati népesség egy részével az adatfelvétel idejéig nem történik meg a kérdéses esemény, esetleg követéses vizsgálatok többszöri adatfelvétele során a kérdezett valamilyen okból a kutatás vége előtt kiesik a mintából (ismeretlen helyre költözik, meghal vagy megtagadja a vizsgálatban való további részvétel). Az eseménytörténeti elemzés jól tudja kezelni ezt a fajta adathiányt.

Az eseménytörténeti modellek egy változókészlet hatását vizsgálják egy esemény előfordulásának kockázati rátájára. Megkülönböztetjük egymástól az időben állandó (*fixed*) és a dinamikus (*dynamic*) független változókat. Az **időben állandó változók** értéke a teljes kockázati idő alatt változatlan. Vagy olyan változókról van szó, amelyek a kockázati periódus kezdetét megelőző időpontra vonatkoznak (pl. születési hely, az apa foglalkozási státusza a vizsgált személy 10 éves korában), vagy amelyek az egyén élete során változatlanok (pl. nem, anyanyelv). A **dinamikus változók** értéke a megfigyelési időszak alatt változhat (pl. jövedelem, családi állapot). Azok a tényezők, amelyek természetük szerint dinamikusak, nem vonhatók be az elemzésbe, ha csak időben állandó változók állnak róluk rendelkezésre. Például hiába ismerjük a válaszadó munkaerő-piaci helyzetét, lakásviszonyait vagy a háztartáson belüli munkamegosztással való elégedettségét a kérdéses időpontjában, abból nem tudunk teljes bizonyossággal az évekkel, akár évtizedekkel korábbi viszonyokra következtetni, és nem magyarázhatunk korábbi eseményeket egy későbbi időpontra jellemző állapottal. Ezért a retrospektív adatfelvételek kihívása, hogy lehetővé tegyék, hogy minél több dinamikus változó bekerülhessen az elemzésbe.

Az eseménytörténeti elemzéshez át kell alakítani az adatokat. A kockázati periódus kezdetétől a végéig terjedő időszakot minden megfigyelés esetében változó mennyi-

ségű **epizódra** bontjuk (így egy személyhez az így létrejövő adatbázisban több sor is tartozhat). Minden epizód legalább egy változó értékében (egy állapotban) eltér a többitől: például bekövetkezett-e a vizsgált esemény vagy sem, mi a személy iskolai végzettsége, hány gyermeke van. Ha az időegység a hónap, akkor az adatbázis **személyhónapokra** bomlik. Elvileg lehetséges, hogy minden időpontban történt valami változás, ebben az esetben minden válaszadó esetében annyi sorból áll az adatbázis, ahány időegységből (például hónapból vagy évből) áll a megfigyelési időszak.

10.1.2. Nem parametrikus módszerek

Az eseménytörténeti elemzés nem parametrikus, leíró elemzési módszerei közé tartoznak a halálozási táblák és a Kaplan-Meier becslés, melyeknek segítségével többek között meghatározhatók a kockázati népesség egészére és annak alcsoportjaira vonatkozó túlélési függvények és kockázati ráták.

A **túlélési függvény** (*survival function*) egy népességen belül azoknak a részarányát adja meg, akik egy adott t időpontig nem élték át a vizsgált eseményt. T az esemény bekövetkeztének ideje a kockázati idő kezdetétől, t_0 -tól számítva.

$$S(t) = P(T \geq t)$$

A túlélési függvény értéke 0 és 1 között lehet. A kockázati periódus kezdetén az értéke 1, azaz $S(t_0) = 1$, és az idő függvényében csökken vagy nem növekszik.

A túlélési függvény komplementere a **kumulatív eloszlásfüggvény** (*cumulative distribution function*), amely az esemény bekövetkeztének valószínűsége a T időpont előtt.

A túlélési függvény segítségével vizsgálható egy adott esemény időzítése. A **medián** azt az időpontot (vagy életkort) jelenti, amikor a kockázati népesség fele már átélte az eseményt. A **kvartilis életkorok** azt mutatják meg, mikor tapasztalta meg az eseményt a kockázati népesség 25%-a, 50%-a (medián), illetve 75%-a. A viselkedés heterogenitásának, az egyének közötti különbség mértékének mutatója az **interkvartilis terjedelem**, vagyis a 75% és a 25% elérési életkorának a különbsége.

A túlélési függvény kiszámításának két eltérő módja a **halálozási tábla** (*life table*) és a Kaplan-Meier becslés. A halálozási tábla alapvető célja, hogy a népesség különböző életkorokra vonatkozó halálozási adatait egyetlen statisztikai modell segítségével előre meghatározott intervallumokra vonatkozóan összegezze (Kintner 2004). Bár a mortalitás vizsgálatára fejlesztették ki, más események elemzésére is használható.

A túlélési függvény meghatározása a halálozási tábla módszere alapján, ahol d az események, m a cenzorált esetek, n pedig a kockázati népesség száma minden j időintervallumra:

$$S(t_j) = \prod_{k=1}^j \frac{\left(n_k - \frac{m_k}{2}\right) - d_k}{\left(n_k - \frac{m_k}{2}\right)}$$

Ha az adatok tartalmaznak cenzorált megfigyeléseket, a halálozási tábla módszere azt feltételezi, hogy azok nem különböznek a nem cenzorált esetektől, vagyis a cenzorálás nem szelektív. A számítást előre meghatározott, azonos hosszúságú időintervallumokra végzi el. Az eseményeket (és a cenzorálásokat) úgy tekinti, hogy azok az intervallumok közepén történtek.

A túlélési függvény **Kaplan-Meier becslése** ezzel szemben nem előre meghatározott, azonos hosszúságú intervallumokkal dolgozik, hanem minden időpontra elvégzi a számítást, amikor cenzoráció vagy esemény történt. A cenzorált eseteket az utolsó intervallum végéig figyelembe veszi, amelyben az esetet még megfigyelték (Kaplan—Meier 1958). Ha éves bontásban állnak rendelkezésre az adatok, a halálozási tábla ad pontosabb becslést, a havi vagy részletesebb adatok esetén pedig a Kaplan-Meier becslés használata a célravezetőbb.

A túlélési függvény Kaplan-Meier becslése:

$$S(t_j) = \prod_{l=1}^i \frac{n_l - d_l}{n_l}$$

A **kockázati ráta** (*hazard rate*) a vizsgált esemény bekövetkeztének becsült valószínűsége Δt időtartam alatt, feltéve, hogy a t időpont előtt még nem következett be:

$$P(t \leq T < t + \Delta t \mid T \geq t)$$

A kockázati ráta megadja egy esemény egy időegységre eső bekövetkezési intenzitását, az értéke nulla vagy nagyobb lehet. A kockázati ráta a kockázati népességben bekövetkezett események számának és a kockázati időtartamnak a hányadosa. A kockázati ráta kiszámítható a halálozási tábla módszerének segítségével (ebben az esetben az időt diszkrétnek tekinti):

$$h(t_j) = \frac{d_j}{\left(n_j - \left(\frac{d_j}{2} + \frac{m_j}{2}\right)\right) \Delta t_j}$$

Folytonos időváltozó estén a **kockázati függvény** (*hazard function*) a következő:

$$h(t) = \lim_{\Delta t \rightarrow 0} \frac{P(t \leq T < t + \Delta t \mid T \geq t)}{\Delta t}$$

10.1.3. Parametrikus módszerek: a piecewise exponential modell

Az eseménytörténeti modellek függő változója az esemény bekövetkeztének kockázata, vagyis a kockázati ráta, amely függ t -től és X független változóktól. A kockázati függvény értéke nem lehet negatív, ezért szükséges a logaritmikus átalakítás.

$$\ln(h(t \mid X)) = \ln(h_o(t)) + \beta X$$

Ezzel a formulával egyenértékű egyenletet kapunk, ha mindkét oldalát az e -edik hatványra emeljük:

$$h(t \mid x) = h_o(t) \times \exp(\beta x)$$

Az egyenlet $h_o(t)$ része csak a t idő függvénye, a többi változótól független. Ezt nevezik **alapkockázatnak** (*baseline hazard*). Az eseménytörténeti modellek csoportosíthatók aszerint, hogy milyen feltételezéssel élnek az alapkockázat alakjával kapcsolatban. Az a feltevés általában nem állja meg a helyét, hogy a kérdéses esemény bekövetkeztének valószínűsége időben állandó. A feltevések közül a legrugalmasabb a **lépésenként konstans** (*piecewise constant* vagy *piecewise exponential*) alapkocká-

zat, amely meghatároz olyan időintervallumokat, amelyek között az alapkockázat változhat, az intervallumokon belül viszont állandó. A modellt úgy is tekinthetjük, hogy dinamikus változóként tartalmazza az időt.

A modellekben teljesülnie kell az arányossági feltevésnek (*proportionality assumption*), amely szerint a független változók hatása minden időintervallumban azonos. Amennyiben ez nem áll fenn, interakcióba kell állítani az adott független változót az idő változóval.

Az eseménytörténeti elemzések eredményeként kapott együtthatók relatív kockázatokként értelmezhetők, azaz azt mutatják meg, hogy hányszorosára nő a kockázat az alap kockázathoz képest. Az egynél nagyobb együtthatók pozitív, a nulla és egy közé eső együtthatók negatív irányú összefüggést jeleznek.

A $h(t | x) = h_o(t) \times \exp(\beta x)$ regressziós modell együtthatóit *maximum likelihood* módszerrel becsüljük, amely az együttes valószínűségi sűrűségfüggvényt maximalizálja. Az első lépésben létrehozuk a valószínűségi függvényt (*LF*), majd kiszámítjuk annak természetes alapú logaritmusát (*LLF*) (ez leegyszerűsíti a maximalizációt). Végül maximalizáljuk a log-likelihood függvényt. A statisztikai szoftverek általában numerikus iterációt alkalmaznak.

$$LF(p) = [p^x (1 - p)^{n-x}]$$

$$LLF(p) = x \ln(p) + (n - x) \ln(1 - p)$$

$$LLF'(p) = \frac{x}{p} - \frac{(n - x)}{(1 - p)} \rightarrow \check{p} = \frac{x}{n}$$

ahol p a valószínűség, n az esetszám és x az események száma.

A β együtthatók szignifikanciájának tesztelésére a $z = \hat{\beta} / (se(\hat{\beta}))$ statisztikát alkalmazzuk. Két modell illeszkedését a **log-likelihood ratio teszt** segítségével hasonlíthatjuk össze. Minél nagyobb egy modell log-likelihood értéke (minél közelebb van a nullához), annál jobban illeszkedik a modell. A null modellhez (amely nem tartalmaz független változókat) hasonlíthatjuk az adott modellt a log-likelihood ratio teszt segítségével, vagy megállapíthatjuk, hogy egy vagy több változó hozzáadása szigni-

fikánsan javítja-e a modellünk illeszkedését. A teszt standardizált log-likelihood értékeket hasonlít össze, mert a nyers értékek függnek az esetszámtól. A teszt statisztika a két modell log-likelihood értékének különbsége szorozva -2-vel. A null hipotézis azt állítja, hogy a két modell nem különbözik egymástól. A teszt statisztika khi-négyzet eloszlást követ, a szabadságfok a modell paramétereinek számában történt növekedés.

Az eseménytörténeti modellek egy speciális típusát jelenti a **versengő kockázatok** modellezése. Ilyenkor a kockázati népesség minden tagja esetén egynél több esemény is bekövetkezhet. A versengő események egymást kölcsönösen kizárják: amint az egyik bekövetkezett, a többi már nem történhet meg, az epizód véget ér. Például az első gyermek vagy fiú, vagy lány, az első tartós párkapcsolat élettársi, házastársi vagy LAT viszony, a szülői házat párkapcsolat keretében vagy azon kívül lehet elhagyni.

Versengő kockázatok esetén a szokásos Kaplan-Meier túlélési függvény nem alkalmazható az események időbeli dinamikájának leírására. A cenzorált eseteket a Kaplan-Meier becslés úgy kezeli, hogy az esemény valamikor, a megfigyelési időszakot követően be fog következni. Versengő kockázatok esetében azokat a megfigyeléseket, akikkel nem az érdeklődésre számot tartó, hanem valamely versengő esemény történt meg, a vizsgált esemény szempontjából cenzoráltnak tekintjük. Ez az eset azonban eltér a „tényleges” cenzorálástól, mert az esemény már semmiképpen nem következhet be. Így a Kaplan-Meier módszer túlbecsüli a versengő események előfordulási rátáját.

Versengő kockázatok esetén a Kaplan-Meier túlélési függvény helyett a **kumulált gyakorisági függvény** (*cumulative incidence function*) használatos (Gooley et al. 1999; Coviello – Boggess 2004). A kumulált gyakorisági függvény egy eseménycsoport (például a bármilyen okból bekövetkező halál) valószínűségét felbontja az egyes versengő kockázatok (például az egyes halálokok) valószínűségeire.

Egy e esemény bekövetkezésének valószínűsége versengő kockázat(ok) esetén:

$$P_e(t_j) = \sum_{l=1}^i \frac{d_{el}}{n_l} S(t_{l-1})$$

ahol $S(t_{l-1})$ a teljes túlélési függvény Kaplan-Meier becslése, $\frac{d_{el}}{n_l}$ pedig az e esemény kockázatára vonatkozó becslés.

A versengő kockázatok modellezésének több módja létezik. A leggyakrabban alkalmazott módszer külön-külön modelleket futtat az egyes versengő kockázatokra, amelyeknek függő változója az adott kockázati esemény bekövetkeztének valószínűsége, a többi kockázatot átélő személyt pedig cenzoráltnak tekinti (Fine—Gray 1999; Putter et al. 2006).

10.2. Táblázatok

19. táblázat: A partnerrel történő elköltözés versengő kockázatainak magyarázó modelljei nemenként (relatív kockázatok)

	A modell				B modell			
	Nők		Férfiak		Nők		Férfiak	
	Exp(β)	p	Exp(β)	p	Exp(β)	p	Exp(β)	p
Hány testvérrel nőtt fel								
0	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
1	1,512	0,000	1,058	0,635	1,493	0,000	1,083	0,538
2 vagy több	1,578	0,000	1,269	0,054	1,629	0,000	1,295	0,055
Gyermekkori család összetétele								
két vér szerinti szülő nevelte	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
egy vér szerinti szülő nevelte	1,031	0,921	0,515	0,091	0,857	0,678	0,344	0,010
egy vér szerinti és egy nevelőszülő	1,939	0,001	1,550	0,029	1,968	0,002	1,167	0,552
Testvérek száma * gyermekkori család összetétele								
1 testvér + egy vér szerinti szülő	0,825	0,568	1,614	0,258	1,088	0,834	2,659	0,029
1 testvér + egy vér szerinti és egy nevelőszülő	0,754	0,248	0,733	0,253	0,739	0,245	0,746	0,384
2 vagy több testvér + egy vér szerinti szülő	1,066	0,854	2,151	0,072	1,278	0,546	3,839	0,003
2 vagy több testvér + egy vér szerinti és egy nevelőszülő	0,743	0,269	0,762	0,304	0,700	0,209	0,967	0,915
Szülők iskolai végzettsége								
érettségénél alacsonyabb	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
érettségi vagy magasabb	0,689	0,003	0,516	0,001	0,884	0,353	0,594	0,013
Életkor * szülők iskolai végzettsége								
16-18 + magas	0,196	0,001	-	-	0,198	0,002	-	-
18-20 + magas	0,732	0,115	1,037	0,921	0,723	0,101	1,062	0,870
22-25 + magas	1,590	0,004	1,805	0,013	1,403	0,037	1,669	0,031
25-28 + magas	2,917	0,000	2,306	0,001	1,996	0,000	1,889	0,009
28-35 + magas	2,076	0,001	2,899	0,000	1,417	0,118	2,090	0,007
Életkor								
16-18 éves	0,195	0,000	0,034	0,000	0,416	0,000	0,056	0,000
18-20 éves	0,690	0,000	0,381	0,000	0,928	0,474	0,465	0,000
20-22 éves	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
22-25 éves	1,184	0,082	1,734	0,000	0,831	0,068	1,331	0,019
25-28 éves	0,974	0,823	2,349	0,000	0,573	0,000	1,478	0,003
28-35 éves	0,726	0,009	1,618	0,000	0,369	0,000	0,826	0,180
Gyermekvállalás								
nincs gyermeke					1	(ref.)	1	(ref.)
van gyermeke					2,972	0,000	5,096	0,000
Tanulmányok, iskolai végzettség								
alap- vagy középfokon tanul					0,795	0,013	0,866	0,308
felsőfokon tanul					1,042	0,711	0,945	0,749
legfeljebb alapfokú végzettség					0,612	0,000	0,531	0,000
szakmunkás végzettség					0,871	0,122	0,959	0,671
középiskolai végzettség					1	(ref.)	1	(ref.)
felsőfokú végzettség					1,891	0,000	1,647	0,001
Dolgozik								
nem					1	(ref.)	1	(ref.)
igen					1,764	0,000	1,253	0,315
Dolgozik * periódus								
dolgozik + 1990-1999					2,223	0,000	1,843	0,023
dolgozik + 2000-2008					3,314	0,000	2,146	0,007
Periódus								
1980-1989	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)

	<i>A modell</i>				<i>B modell</i>			
	<i>Nők</i>		<i>Férfiak</i>		<i>Nők</i>		<i>Férfiak</i>	
	<i>Exp(β)</i>	<i>p</i>	<i>Exp(β)</i>	<i>p</i>	<i>Exp(β)</i>	<i>p</i>	<i>Exp(β)</i>	<i>p</i>
1990-1999	0,571	0,000	0,663	0,000	0,309	0,000	0,444	0,001
2000-2008	0,454	0,000	0,499	0,000	0,218	0,000	0,337	0,000
Munkanélküli								
nem					1	(ref.)	1	(ref.)
igen					3,859	0,000	2,323	0,001
Egyéb inaktív								
nem					1	(ref.)	1	(ref.)
igen					1,224	0,258	0,400	0,301
Sorkatonai szolgálatát tölti								
nem							1	(ref.)
igen							1,119	0,688
Édesanya lakhelyének településtípusa								
főváros	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
megyeszékhely	1,453	0,000	1,318	0,033	1,598	0,000	1,379	0,019
egyéb város	1,295	0,017	1,318	0,026	1,393	0,005	1,297	0,054
község	1,559	0,000	1,209	0,092	1,587	0,000	1,197	0,143
Vallásosság								
az egyház tanításait követi	0,947	0,580	1,067	0,540	0,898	0,297	1,056	0,639
a maga módján vallásos	1,075	0,306	1,088	0,255	1,060	0,422	1,025	0,757
nem vallásos	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
nem tudja / nincs válasz	1,101	0,430	1,133	0,360	1,168	0,205	1,122	0,440
Konstans (abszolút kockázat)	0,0060		0,0035		0,0031		0,0027	
<i>Modell-statisztikák</i>								
Kiinduló log likelihood	-2591,0		-2494,6		-2591,0		-2494,6	
Log likelihood	-2170,0		-1941,2		-1891,6		-1589,1	
Log likelihood változása (%)	16,2%		22,2%		27,0%		36,3%	
N (személyek)	2867		3274		2867		3274	
N (események)	1473		1320		1473		1320	
N (személy-hónapok)	19891		21053		19891		21053	

20. táblázat: Az egyedül történő elköltözés versengő kockázatainak magyarázó modelljei nemenként (relatív kockázatok)

	<i>A modell</i>				<i>B modell</i>			
	<i>Nők</i>		<i>Férfiak</i>		<i>Nők</i>		<i>Férfiak</i>	
	<i>Exp(β)</i>	<i>p</i>	<i>Exp(β)</i>	<i>p</i>	<i>Exp(β)</i>	<i>p</i>	<i>Exp(β)</i>	<i>p</i>
Hány testvérrel nőtt fel								
0	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
1	1,158	0,325	1,025	0,866	1,107	0,499	1,045	0,770
2 vagy több	1,433	0,022	1,047	0,778	1,366	0,050	1,115	0,510
Gyermekekori család összetétele								
két vér szerinti szülő nevelte	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
egy vér szerinti szülő nevelte	0,891	0,770	0,827	0,572	0,850	0,695	0,968	0,922
egy vér szerinti és egy nevelőszülő	1,024	0,937	1,298	0,381	1,014	0,964	1,379	0,288
Testvérek száma * gyermekekori család összetétele								
1 testvér + egy vér szerinti szülő	1,656	0,243	0,993	0,986	1,863	0,169	0,864	0,706
1 testvér + egy vér szerinti és egy nevelőszülő	1,602	0,177	1,368	0,348	1,738	0,115	1,405	0,312
2 vagy több testvér + egy vér szerinti szülő	1,775	0,196	1,815	0,120	1,844	0,186	1,589	0,225
2 vagy több testvér + egy vér szerinti és egy nevelőszülő	2,034	0,043	1,266	0,505	2,051	0,042	1,215	0,589
Szülők iskolai végzettsége								
érettségénél alacsonyabb	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
érettségi vagy magasabb	1,197	0,335	0,800	0,255	1,117	0,557	0,735	0,123
Életkor * szülők iskolai végzettsége								
16-18 + magas	0,317	0,002	0,727	0,465	0,384	0,009	0,875	0,761
18-20 + magas	0,809	0,359	1,632	0,056	0,882	0,593	1,801	0,022
22-25 + magas	1,318	0,268	1,780	0,020	1,137	0,610	1,617	0,053
25-28 + magas	2,082	0,016	2,142	0,004	1,408	0,271	1,730	0,039
28-35 + magas	2,013	0,021	2,146	0,011	1,445	0,223	1,752	0,064
Életkor								
16-18 éves	0,559	0,002	0,286	0,000	0,807	0,297	0,389	0,000
18-20 éves	1,325	0,072	0,860	0,350	1,509	0,010	0,958	0,794
20-22 éves	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
22-25 éves	1,021	0,907	0,968	0,835	0,920	0,647	0,935	0,676
25-28 éves	0,744	0,191	1,142	0,438	0,711	0,139	1,094	0,605
28-35 éves	0,692	0,081	0,731	0,096	0,697	0,108	0,730	0,110
Gyermekvállalás								
nincs gyermeke					1	(ref.)	1	(ref.)
van gyermeke					0,719	0,038	0,682	0,037
Tanulmányok, iskolai végzettség								
alap- vagy középfokon tanul					0,810	0,154	0,631	0,003
felsőfokon tanul					1,446	0,015	1,125	0,461
legfeljebb alapfokú végzettség					1,120	0,512	0,683	0,018
szakmunkás végzettség					0,705	0,031	0,624	0,000
középiskolai végzettség					1	(ref.)	1	(ref.)
felsőfokú végzettség					2,230	0,000	1,799	0,001
Dolgozik								
nem					1	(ref.)	1	(ref.)
igen					1,624	0,017	1,314	0,263
Dolgozik * periódus								
dolgozik + 1990-1999					1,113	0,647	1,273	0,337
dolgozik + 2000-2008					1,356	0,173	1,170	0,546
Periódus								
1980-1989	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
1990-1999	0,881	0,218	0,945	0,587	0,859	0,433	0,786	0,264
2000-2008	0,943	0,550	1,057	0,582	0,798	0,210	0,917	0,698
Munkanélküli								

	<i>A modell</i>				<i>B modell</i>			
	<i>Nők</i>		<i>Férfiak</i>		<i>Nők</i>		<i>Férfiak</i>	
	<i>Exp(β)</i>	<i>p</i>	<i>Exp(β)</i>	<i>p</i>	<i>Exp(β)</i>	<i>p</i>	<i>Exp(β)</i>	<i>p</i>
nem					1	(ref.)	1	(ref.)
igen					1,576	0,073	1,113	0,698
Egyéb inaktív								
nem					1	(ref.)	1	(ref.)
igen					1,403	0,328	1,361	0,697
Sorkatonai szolgálatát tölti								
nem							1	(ref.)
igen							1,570	0,072
Édesanya lakhelyének településtípusa								
főváros	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
megyeszékhely	0,865	0,249	0,901	0,418	0,951	0,694	0,915	0,494
egyéb város	1,012	0,924	0,867	0,273	1,079	0,563	0,890	0,373
község	0,781	0,040	0,673	0,001	0,831	0,134	0,711	0,004
Vallásosság								
az egyház tanításait követi	0,742	0,036	0,867	0,358	0,712	0,019	0,817	0,201
a maga módján vallásos	0,922	0,397	0,986	0,872	0,933	0,474	1,002	0,982
nem vallásos	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)	1	(ref.)
nem tudja / nincs válasz	0,965	0,816	1,269	0,094	0,959	0,783	1,298	0,067
Konstans (abszolút kockázat)	0,0030		0,0033		0,0021		0,0033	
<i>Modell-statisztikák</i>								
Kiinduló log likelihood	-1965,6		-2285,3		-1965,6		-2285,3	
Log likelihood	-1856,3		-2148,7		-1800,8		-2103,1	
Log likelihood változása (%)	5,6%		6%		8,4%		8,0%	
N (személyek)	2867		3274		2867		3274	
N (események)	718		863		718		863	
N (személy-hónapok)	19891		21053		19891		21053	

11. HIVATKOZÁSOK JEGYZÉKE

- Aassve, Arnstein—Francesco C. Billari—Fausta Ongaro [2001]: *The Impact of Income and Employment Status on Leaving Home: Evidence from the Italian ECHP Sample*. MPIDR Working Paper 2000-012.
- Aassve, Arnstein—Francesco C. Billari—Stefano Mazzucco—Fausta Ongaro [2002a]: Leaving Home: A Comparative Analysis of ECHP Data. *Journal of European Social Policy* 12(4), 259-275.
- Aassve, Arnstein—Simon Burgess—Andrew Chesher—Carol Popper [2002b]: Transitions from Home to Marriage of Young Americans. *Journal of Applied Econometrics* 17, 1-23.
- Aassve, Arnstein—Francesco C. Billari—Spéder Zsolt [2006]: Societal Transition, Policy Changes and Family Formation: Evidence from Hungary. *European Journal of Population* 22, 127-152.
- Aassve, Arnstein—Bruno Arpino—Francesco C. Billari [2010]: *Age Norms on Leaving Home: Multilevel Evidence from the European Social Survey*. Dondena Working Paper 32, 2010. szeptember
- Allison, Paul D. [1984]: *Event History Analysis: Regression for Longitudinal Event Data*. Sage, California.
- Amato, Paul R. [2000]: The Consequences of Divorce for Adults and Children. *Journal of Marriage and the Family* 62, 1269-1287.
- Ambert, Anne Marie [2005]: *Changing Families: Relationships in Context*. Pearson Education, Toronto.
- Andics Jenő—Gazsó Ferenc—Harcza István [1984]: Az ifjúság önálló élet- és pályakezdésének főbb jellemzői, konfliktusai. In: Dús Ágnes – Ancsel Éva (szerk.): *A magyar ifjúság a nyolcvanas években*. Kossuth, Budapest, 225-264.
- Anxo, Dominique—Gerhard Bosch—Jill Rubery [2010]: Shaping the Life Course: A European Perspective. In: Dominique Anxo—Gerhard Bosch—Jill Rubery (eds.): *The Welfare State and Life Transitions: A European Perspective*. Edward Elgar, Cheltenham, 1-77.
- Aquilino, William S. [1990]: The Likelihood of Parent-Adult Child Coresidence: Effects of Family Structure and Parental Characteristics. *Journal of Marriage and the Family* 52(2), 405-419.
- Aquilino, William S. [1991a]: Predicting Parents' Experiences with Coresident Adult Children. *Journal of Family Issues* 12, 323-342.
- Aquilino, William S. [1991b]: Family Structure and Home-Leaving: A Further Specification of the Relationship. *Journal of Marriage and the Family* 53(4), 999-1010.
- Arnett, Jeffrey Jensen [2000]: Emerging Adulthood: A Theory of Development from the Late Teens through the Twenties. *American Psychologist* 55(5), 469-480.
- Avery, Roger—Frances Goldscheider—Alden Speare Jr. [1992]: Feathered Nest/Gilded Cage: Parental Income and Leaving Home in the Transition to Adulthood. *Demography* 29(3), 375-388.

- Baanders, Arianne N. [1996]: Considerations in the Decision to Leave the Parental Home: Anticipated Consequences and Normative Expectations. *Family and Consumer Sciences Research Journal* 24(3), 272-292.
- Bálint Lajos [2012]: Belföldi vándorlás. In: Őri Péter—Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2012: jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH NKI, Budapest, 125-136.
- Beck, Ulrich – Elisabeth Beck-Gernsheim [2002]: *Individualization: Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. Sage, Thousand Oaks.
- Becker, Gary S. [1981]: *A Treatise on the Family*. Harvard University Press, Cambridge.
- Bernhardt, Eva—Michael Gähler—Frances Goldscheider [2005]: Childhood Family Structure and Routes Out of the Parental Home in Sweden. *Acta Sociologica* 48(2), 99–115.
- Billari, Francesco C. [2001]: The Analysis of Early Life Courses: Complex Descriptions of the Transition to Adulthood. *Journal of Population Research* 18(2), 119-142.
- Billari, Francesco C. [2004]: Becoming an Adult in Europe: A Macro(/Micro)-Demographic Perspective. *Demographic Research Special Collection* 3, Article 2.
- Billari, Francesco C.—Dimitar Philipov—Pau Baizán [2001]: *Leaving Home in Europe: The Experience of Cohorts Born around 1960*. MPIDR Working Paper 014.
- Billari, Francesco C.—Chris Wilson [2001]: *Convergence towards Diversity? Cohort Dynamics in the Transition to Adulthood in Contemporary Western Europe*. MPIDR Working Paper 039.
- Billari, Francesco C.—Alessandro Rosina—Rita Ranaldi—Maria Clelia Romano [2008]: Young Adults Living Apart and Together (LAT) with Parents: A Three-Level Analysis of the Italian Case. *Regional Studies* 42(5), 625-639.
- Billari, Francesco C.—Aart C. Liefbroer [2010]: Towards a New Pattern of Transition to Adulthood. *Advances in Life Course Research* 15(2-3), 59-75.
- Blaauboer, Marjolein—Clara H. Mulder [2010]: Gender Differences in the Impact of Family Background on Leaving the Parental Home. *Journal of Housing and the Built Environment* 25, 53-71.
- Blossfeld, Hans-Peter [2000]: Globalization, Social Inequality, and the Role of Country-Specific Institutions: Open Research Questions in a Learning Society. *Globalife Working Paper* 11. University of Bielefeld, Germany.
- Blossfeld, Hans-Peter—Katrin Golsch—Götz Rohwer [2007]: *Event History Analysis with Stata*. Lawrence Erlbaum, Mahwah/London.
- Blossfeld, Hans-Peter—Erik Klijzing—Melinda Mills—Karin Kurz (ed.) [2005]: *Globalization, Uncertainty and Youth in Society*. Routledge, London/New York.
- Blossfeld, Hans-Peter—Götz Rohwer [2002]: *Techniques of Event History Modeling: New Approaches to Causal Analysis*. 2nd Edition. Lawrence Erlbaum, Mahwah/London.
- Bognár Virág [2007]: Első elszakadás a szülői háztól: a felnőtté válás kezdete? In: Somlai Péter (szerk.): *Új Ifjúság: Szociológiai tanulmányok a posztadolescensekről*. Napvilág, Budapest, 45-80.

- Box-Steffensmeier, Janet M.—Bradford S. Jones [2004]: *Event History Modelling: A Guide for Social Scientists*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Breen, Richard—Marlis Buchmann [2002]: Institutional Variation and the Position of Young People: A Comparative Perspective. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 580(1), 288-305.
- Brückner, Hannah—Karl Ulrich Mayer [2005]: The Destandardization of the Life Course: What it Might Mean? And if it Means Anything, Weather it Actually Took Place? In Ross Macmillan (ed.): *Structure of the Life Course: Standardized? Individualized? Differentiated?* Series Advances in Life Course Research Vol. 9. Elsevier, Amsterdam, 27–53.
- Buchmann, Marlis C. [1989]: *The Script of Life in Modern Society: Entry into Adulthood in a Changing World*. University of Chicago Press, Chicago.
- Buchmann, Marlis C.—Irene Kriesi [2011]: Transition to Adulthood in Europe. *The Annual Review of Sociology* 37, 481-503.
- Buck, Nicholas—Jacqueline Scott [1993]: She's Leaving Home, But Why? An Analysis of Young People Leaving the Parental Home. *Journal of Marriage and the Family* 55, 863-874.
- Bukodi Erzsébet—Róbert Péter [2005]: The Effect of the Globalization Process on the Transition to Adulthood in Hungary. In: Hans-Peter Blossfeld—Erik Klijzing—Melinda Mills—Karin Kurz (szerk.): *Globalization, Uncertainty and Youth in Society*. Routledge, London/New York, 177-213.
- Bzostek, Sharon H. [2008]: Social Fathers and Child Well-Being. *Journal of Marriage and the Family* 70, 950–961.
- Carlson, Marcia J.—Mary E. Corcoran [2001]: Family Structure and Children's Behavioral and Cognitive Outcomes. *Journal of Marriage and the Family*, 63, 779–792.
- Cavalli, Alessandro—Olivier Galland [1993]: *L'allongement de la Jeunesse*. Actes Sud, Paris.
- Cleves, Mario A.—William W. Gould—Roberto G. Gutierrez—Yulia U. Marchenko [2008]: *An Introduction to Survival Analysis Using Stata*. 2nd Edition. College Station, Stata Press.
- Coleman, James S. [1988]: Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology* 94 Supplement, S95-S120.
- Corijn, Martine—Erik Klijzing [2001]: Transitions to Adulthood in Europe: Conclusions and Discussions. In: Martine Corijn—Erik Klijzing (szerk.) *Transitions to Adulthood in Europe*. Kluwer, Dordrecht, 313-340.
- Côté, James E. [2000]: *Arrested Adulthood: The Changing Nature of Maturity and Identity*. New York University Press, New York.
- Courgeau, Daniel – Éva Lelièvre [1992]: *Event History Analysis in Demography*. Clarendon Press, Oxford.
- Coviello, Vincenzo—May Bogges [2004]: Cumulative incidence estimation in the presence of competing risks. *The Stata Journal* 4(2), 103–112.
- DaVanzo, Julie—Frances Kobrin Goldscheider [1990]: Coming Home Again: Returns to the Parental Home of Young Adults. *Population Studies* 44(2), 241-255.
- De Jong Gierveld, Jenny—Aart C. Liefbroer—Erik Beekink [1991]: The Effect of Parental Resources on Patterns of Leaving Home among Young Adults in the Netherlands. *European Sociological Review* 7, 55-71.

- Domanski, Henryk—Antonina Ostrowska—Dariusz Przybysz—Agata Romaniuk—Hubert Krieger [2006]: *First European Quality of Life Survey: Social Dimensions of Housing*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Dublin.
- Domokos Tamás [2010]: A felnőtt korba való átmenet demográfiája a poszt-szocialista Magyarországon. *Új ifjúsági szemle* 8(3), 64-84.
- Dóra Ilona [1997]: A fiatalok lakásproblémái. In: Falussy Béla (szerk.): *A gyermekek és az ifjúság helyzete: Tanulmányok*. KSH NKI Kutatási Jelentései, Társadalom-statisztikai füzetek 20., 204-215.
- Downey, Douglas B. [1995]: When Bigger is not Better: Family Size, Parental Resources and Children's Educational Performance. *American Sociological Review* 60, 746-761.
- Easterlin, Richard A. [1987a]: *Birth and fortune: the impact of numbers on personal welfare*. 2nd ed. University of Chicago Press. Chicago, London.
- Easterlin, Richard A. [1978b]: What will 1984 be like? Socioeconomic implications of recent twists in age structure. *Demography* 15(4), 397-432.
- Elder, Glen H.—Monica Kirkpatrick Johnson—Robert Crosnoe [2004]: The Emergence and Development of Life Course Theory. In: Jeylan T. Mortimer—Michael J. Shanahan (szerk.): *Handbook of the Life Course*. Springer, New York, 3-19.
- Faragó Tamás [2000]: Nemek, nemzedékek, rokonság, család. In: Paládi-Kovács Attila—Sárkány Mihály—Szilágyi Miklós (szerk.): *Magyar néprajz: nyolc kötetben. VIII. Társadalom*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 391-483.
- Faragó Tamás [2001]: Különböző háztartás-keletkezési rendszerek egy országon belül – változatok John Hajnal téziseire. In: Faragó Tamás – Őri Péter (szerk.): *Történeti demográfiai évkönyv 2001*. KSH NKI, Budapest, 19-63.
- Fine, Jason P.—Robert J. Gray [1999]: A Proportional Hazards Model for the Subdistribution of a Competing Risk. *Journal of the American Statistical Association* 94(446), 496-509.
- Földházi Erzsébet [2006]: Új párkapcsolatok az első válás után: eseménytörténeti elemzés. *Demográfia* 2-3, 173-196.
- Földházi Erzsébet [2012]: Válás. In: Őri Péter—Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2012: jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH NKI, Budapest, 21-30.
- Furstenberg, Frank F.—Sheela Kennedy—Vonnice C. McLoyd —Rubén G. Rumbaut—Richard A. Settersten [2003]: *Between Adolescence and Adulthood: Expectations about the Timing of Adulthood*. Network on the Transitions to Adulthood, Research Network Working Paper 1.
- Furstenberg, Frank F.—Sheela Kennedy—Vonnice C. McLoyd—Rubén G. Rumbaut—Richard A. Settersten [2004]: Growing Up is Harder to Do. *Contexts* 3: 33-41.
- Gábor Kálmán [2000]: *A középosztály szigete*. Belvedere-Meridionale, Szeged.
- Gábos András—Szívós Péter [2008]: A gyermekkori háttér és az iskolázottság. In: Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): *Újratervezés: életutak és alkalmazkodás a rendszerváltás évtizedeiben*. TÁRKI, Budapest, 121-134.
- Gaiser, Wolfgang [1999]: Young People and Housing: A Challenge for Individuals and the Welfare State. In: René Bendit—Wolfgang Gaiser—Jan H. Marbach

- (szerk.): *Youth and Housing in Germany and the European Union*. Leske, Budrich, Opladen, 51-79.
- The Gallup Organization [2007]: *Young Europeans: A survey among young people aged between 15-30 in the European Union: Analytical report*. Flash Eurobarometer Series 202.
- Gazsó Ferenc—Laki László [2004]: *Fiatalok az újkapitalizmusban*. Napvilág, Budapest.
- Gennep, Arnold Van [2007 (1908)]: *Átmeneti rítusok*. L'Harmattan, Budapest.
- George, Linda K. [1993]: Sociological Perspectives in Life Transitions. *Annual Review of Sociology* 19, 353-373.
- Giles-Sims, Jean [1997]: Current Knowledge about Child Abuse in Stepfamilies. *Marriage and Family Review* 26, 215-230.
- Goldscheider, Frances Kobrin [2000]: Why Study Young Adult Living Arrangements? A View of the Second Demographic Transition. Kézirat. Az előadás elhangzott: *Leaving Home: A European Focus* műhelykonferencián. Rostock, 2000. szeptember 6-8.
- Goldscheider, Frances Kobrin—Julie DaVanzo [1985]: Living Arrangements and the Transition to Adulthood. *Demography* 22(4), 545-563.
- Goldscheider, Frances Kobrin—Calvin Goldscheider [1998]: The effects of childhood family structure on leaving and returning home. *Journal of Marriage and the Family* 60(3), 745-756.
- Goldscheider, Frances Kobrin—Calvin Goldscheider [1999]: *The Changing Transition to Adulthood: Leaving and Returning Home*. Sage, Thousand Oaks.
- Gooley, Ted A.—Wendy Leisenring—John Crowley—Barry E. Storer [1999]: Estimation of Failure Probabilities in the Presence of Competing Risks: New Representations of Old Estimators. *Statistics in Medicine* 18, 695-706.
- H. Sas Judit [1978]: A nagycsalád jellegzetességei a mai magyar falusi társadalomban. In: Cseh-Szombathy László (szerk.): *A változó család*. Kossuth, Budapest, 66-84.
- Hajnal, John [1965]: European Marriage Patterns in Perspective. In: David Victor Glass—David E. C. Eversley (szerk.): *Population in History: Essays in Historical Demography*. Edward Arnold, London, 101-143.
- Hajnal, John [1982]: Two Kinds of Pre-industrial Household Formation System. *Population and Development Review* 8(3), 449-494.
- Harcza István—Monostori Judit [2012]: Családi struktúrák az életciklusban. In: Kolosi Tamás—Tóth István György (szerk.): *Társadalmi riport 2012*. TÁRKI, Budapest, 65-90.
- Hardie, Jessica Halliday—Christine E. Stanik [2012]: The Role of Family Context in Early Adulthood: Where We've Been and Where We're Going. In: Alan Booth—Susan L. Brown—Nancy S. Landale—Wendy D. Manning—Susan M. McHale (szerk.): *Early Adulthood in a Family Context*. Springer, New York, 245-258.
- Hegedűs József—Tosics Iván [1998]: A közép-kelet-európai lakásrendszerek átalakulása. *Szociológiai Szemle* 2, 5-31.
- Hegedűs Róbert—Kovács Róbert—Tosics Iván [1994]: Lakáshelyzet az 1990-es években. In: Andorka Rudolf—Kolosi Tamás—Vukovich György (szerk.): *Társadalmi riport 1994*. TÁRKI, Budapest, 137-164.

- Hermes-Bohnhoff, Elke [1993]: *Hotel Mama: Warum erwachsene Kinder heute nicht mehr ausziehen*. Kreuz Verlag, Zurich/Stuttgart.
- Hoffmann Istvánné [1981]: *Lakáskörülmények*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- Hogan, Dennis P.—Nan Marie Astone [1986]: The Transition to Adulthood. *American Review of Sociology* 12, 109–130.
- Holdsworth, Clare [2009]: 'Going away to Uni': Mobility, Modernity, and Independence of English Higher Education Students. *Environment and Planning A* 41(8), 1849–1864.
- Huinink, Johannes—Dirk Konietzka [2000]: Leaving Parental Home in the Federal Republic of Germany and the GDR: The Changing Interrelation of Leaving Home and Other Transition Events to Adulthood. Paper presented on the *Workshop on "Leaving Home – A European Focus"*, Max Planck Institute for Demographic Research, Rostock, Germany.
- Husz Ildikó [2002]: *Csalás és társadalmi reprodukció a 19. században*. Osiris, Budapest.
- Iacovou, Maria [2010]: Leaving Home: Independence, Togetherness and Income. *Advances in Life Course Research* 15(4), 147–160.
- Iacovou, Maria—Alexandra J. Skew [2011]: Household Composition across the New Europe: Where do the New Member States Fit in? *Demographic Research* 25(14), 465–490.
- Illés Sándor [1998]: Vándorlási egységek (együtt költöző személyek). In: Illés Sándor—Tóth Pál Péter (szerk.): *Migráció (tanulmánygyűjtemény). I. kötet*. KSH NKI, Budapest, 273–288.
- Illés Sándor [2003]: A belföldi vándormozgalom jellegzetességei Európában. In: Spéder Zsolt (szerk.): *Család és népesség – itthon és Európában*. KSH NKI, Századvég, Budapest, 472–492.
- Johnson, Monica Kirkpatrick—Janel Benson [2012]: The Implications of Family Context for the Transition to Adulthood. In: Booth Alan Booth—Susan L. Brown—Nancy S. Landale—Wendy D. Manning—Susan M. McHale (szerk.): *Early Adulthood in a Family Context*. Springer, New York, 87–103.
- Kamarás Ferenc [1997]: *The Long Term Impact of Divorce on Adult Children*. Paper prepared for the General Population Conference, Beijing, China, 11–17 October 1997.
- Kamarás Ferenc—Kapitány Balázs—Vaskovics László [2005]: *Fiatal házaspárok életútja Németországban és Magyarországon: Két házassági longitudinális vizsgálat összehasonlító elemzése*. KSH Népességtudományi Kutatóintézet Kutatási jelentések 81. KSH NKI, Budapest.
- Kapitány Balázs (szerk.) [2003]: *Módszertan és dokumentáció: Az adatfelvétel ismertetése*. KSH NKI Műhelytanulmányok 2. KSH NKI, Budapest.
- Kapitány Balázs [2006]: Objektív és szubjektív tényezők a felnőtté válás átalakuló folyamatában. Az előadás elhangzott: *Andorka Rudolf Emlékkonferencia*, Budapest. 2006. október. 9–10.
- Kapitány Balázs—Spéder Zsolt [2012]: Gyermekvállalás. In: Öri Péter—Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2012: jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH NKI, Budapest, 31–43.
- Kaplan, Edward L.—Paul Meier [1958]: Nonparametric Estimation from Incomplete Observations. *Journal of the American Statistical Association* 53, 457–481.
- Keniston, Kenneth [1968]. *Young Radicals*. Harcourt, Brace & World, New York.

- Kertzer, David I. [1989]: Age Structuring in Comparative and Historical Perspective. In: David I. Kertzer—K. Warner Schaie (szerk.): *Age Structuring in Comparative and Historical Perspective*. Lawrence Erlbaum, Hillsdale, NJ, 3-20.
- Kiernan, Kathleen [1997]: *The Legacy of Parental Divorce: Social, Economic and Demographic Experiences in Adulthood*. Centre for the Analysis of Social Exclusion, CASE Paper No. 1. London School of Economics, London.
- Kintner, Hallie J. [2004]: The Life Table. In: J.S. Siegel—D.A. Swanson (szerk.): *The Methods and Materials of Demography*. Elsevier, Boston, 301-340.
- Klein, Hugh [1990]: Adolescence, Youth and Young Adulthood. *Youth and Society* 21(4): 446-471.
- Kleinbaum, David G.—Mitchel Klein [2012]: *Survival Analysis: A Self-Learning Text*. Third Edition. Springer, New York.
- Kobrin, Frances E. [1976]: The Primary Individual and the Family: Changes in Living Arrangements in the United States since 1940. *Journal of Marriage and the Family* 38, 233-239.
- Kohli, Martin [1986]: The World We Forgot: A Historical Review of the Life Course. In: Victor W. Marshall (szerk.): *Later Life: The Social Psychology of Ageing*. Sage, Beverly Hills, CA, 271-303.
- Kohli, Martin [2007]: The Institutionalization of the Life Course: Looking Back to Look Ahead. *Research in Human Development* 4(3-4), 253-271.
- Kozma Tamás [2010]: Expanzió: Tények és előrejelzések, 1983-2020. *Educatio* 1, 7-18.
- KSH [2005]: *Lakásviszonyok az ezredfordulón*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Laki László [2006]: Az ifjúság a magyar társadalomban. In: Kovách Imre (szerk.): *Társadalmi metszetek: Érdekek és hatalmi viszonyok, individualizáció és egyenlőtlenség a mai Magyarországon*. Napvilág, Budapest, 177-205.
- Laslett, Peter [1983]: Family and Household as Work Group and Kin Group: Areas of Traditional Europe Compared. In: Richard Wall—Jean Robin—Peter Laslett (szerk.): *Family Forms in Historic Europe*. Cambridge University Press, Cambridge, 513-563.
- Lesthaeghe, Ron [1983]: A Century of Demographic and Cultural Change in Western Europe: An Exploration of Underlying Dimensions. *Population and Development Review* 9(3), 411-435.
- Lesthaeghe, Ron [1995]: The Second Demographic Transition in Western Countries: An Interpretation. In: Karen Oppenheim Mason—An-Magritt Jensen (szerk.): *Gender and Family Change in Industrialized Countries*. Clarendon, Oxford, 17-62.
- Lesthaeghe, Ron [2010]: The Unfolding Story of the Second Demographic Transition. *Population and Development Review* 36(2), 211-251.
- Lesthaeghe, Ron—Guy Moors [2000]: Recent Trends in Fertility and Household Formation in the Industrialized World. *Review of Population and Social Policy* 9, 121-170.
- Liefbroer, Aart C. [1999]: From Youth to Adulthood: Understanding Changing Patterns of Family Formation from a Life Course Perspective. In: Leo J.G. van Wissen—Pearl A. Dykstra (szerk.): *Population Issues: An Interdisciplinary Focus*. Kluwer, New York, 53-85.

- MacMillan, Ross—Ronda Copher [2005]: Families in the Life Course: Interdependency of Roles, Role Configurations, and Pathways. *Journal of Marriage and the Family* 67, 858–879.
- Macura, Milos—A. Kadri—Yumiko Mochizuki-Sternberg—Jose Lara Garcia [2000]: Fertility Decline in the Transition Economies, 1982-1997: Political, Economic and Social Factors. *Economic Survey of Europe* no. 1. UNECE, New York / Genf, 181-194.
- Mandič, Srna [2007]: Entry to Autonomous Housing as an Outcome of Housing Policy: A Comparative Analysis Among Groups of EU Member States. Előadás elhangzott: *ENHR Comparative Housing Policy Working Group Workshop*, Dublin, 2007. április 20-21.
- Marshall, Victor W.—Margaret M. Mueller [2003]: Theoretical Roots of the Life-Course Perspective. In: Walter R. Heinz—Victor W. Marshall (eds.): *Social Dynamics of the Life Course: Transitions, Institutions, and Interrelations*. Aldine de Gruyter, New York, 3-32.
- Mayer, Karl Ulrich [2001]: The Paradox of Global Social Change and National Path Dependencies: Life Course Patterns in Advanced Societies. In: Alison E. Woodward—Martin Kohli (szerk.): *Inclusions and Exclusions in European Societies*. Routledge, London, 89-110.
- Mayer, Karl Ulrich—Walter Müller [1986]: The State and the Structure of the Life Course. In: Aage B. Sørensen—Franz E. Weinert—Lonnie R. Sherrod (szerk.): *Human Development and the Life Course: Multidisciplinary Perspectives*. Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale, NJ, 217-245.
- Mayer, Karl Ulrich—Urs Schoepflin [1989]: The State and the Life Course. *Annual Review of Sociology* 15, 187-209.
- McLanahan, Sara S.—Larry L. Bumpass [1988]: Intergenerational Consequences of Family Disruption. *American Journal of Sociology* 94(1), 130–152.
- McLanahan, Sara S.—Gary D. Sandefur [1994]: *Growing up with a Single Parent: What Hurts, What Helps*. Harvard University Press, Cambridge.
- McLanahan, Sara—Julien Teitler [1999]: The Consequences of Father Absence. In: Michael E. Lamb (szerk.): *Parenting and Child Development in “Nontraditional” Families*. Lawrence Erlbaum, Mahwah, 83-102.
- Medgyesi Márton [2003]: Családon belüli jövedelem és vagyonáramlás: kutatási eredmények magyar adatokon. In: Gál Róbert Iván (szerk.): *Apák és fiúk és unokák: jövedelemáramlás együtt élő korosztályok között*. Osiris, Budapest, 173–197.
- Melegh Attila—Öri Péter [2003]: A második demográfiai átmenet elmélete. In: Spéder Zsolt (szerk.): *Család és népesség – itthon és Európában*. KSH NKI / Századvég, Budapest, 495-523.
- Mencarini, Letizia—Elena Meroni—Chiara Pronzato [2012]: Leaving Mum Alone? The Effect of Parental Separation on Children’s Decision to Leave Home. *European Journal of Population* 28, 337–357.
- Micheli, Giuseppe A. [2000]: Kinship, Family and Social Network: The Anthropological Embedment of Fertility Change in Southern Europe. *Demographic Research* 3(13).
- Mitchell, Barbara A. [1994]: Family Structure and Leaving the Nest: A Social Resource Perspective. *Sociological Perspectives* 37(4), 651-671.

- Mitchell, Barbara A. [2000]: Integrating Conceptual, Theoretical and Methodological Developments in Homeleaving Research. Kézirat. Az előadás elhangzott: *Leaving Home: A European Focus* műhelykonferencián. Rostock, 2000. szeptember 6-8.
- Mitchell, Barbara A.—Andrew V. Wister—Thomas K. Burch [1989]: The Family Environment and Leaving the Parental Home. *Journal of Marriage and the Family* 51(3), 605-613.
- Modell, John—Frank F. Furstenberg, Jr.—Theodore Herschberg [1976]: Social Change and Transitions to Adulthood in Historical Perspective. *Journal of Family History* 1(1), 7-32.
- Morrison, Donna Ruane—Amy Ritualo [2000]: Routes to Children's Economic Recovery after Divorce: Are Cohabitation and Remarriage Equivalent? *American Sociological Review*, 65, 560–580.
- Mortimer, Jeylan T.—Michael Shanahan [2004]: Preface. In: Jeylan T. Mortimer—Michael J. Shanahan (szerk.): *Handbook of the Life Course*. Springer, New York, xi-xvi.
- Mulder, Clara H. [2006]: Population and Housing: A Two-Sided Relationship. *Demographic Research* 15, 401-412.
- Mulder, Clara H. [2009]: Leaving the Parental Home in Young Adulthood. In: Andy Furlong (szerk.): *Handbook of Youth and Young Adulthood: New Perspectives and Agendas*. Routledge, London, 203–210.
- Mulder, Clara H.—Michael Wagner [1998]: First-Time Home-Ownership in the Family Life Course: A West-German—Dutch Comparison. *Urban Studies* 35(4), 687-713.
- Mulder, Clara H.—William A. V. Clark [2002]: Leaving Home for College and Gaining Independence. *Environment and Planning A* 34(6), 981-999.
- Mulder, Clara H.—William A. V. Clark—Michael Wagner [2002]: A Comparative Analysis of Leaving Home in the United States, the Netherlands and West Germany. *Demographic Research* 7, 565-592.
- Mulder, Clara H.—Francesco C. Billari [2006]: Home-Ownership Regimes and Lowest-Low Fertility. Paper for the Workshop 'Home ownership in Europe: policy and research issues', Delft, 23-24 November 2006.
- Murinkó Livia [2009]: Első elköltözés a szülői házból. In: Spéder Zsolt (szerk.): *Párhuzamok: Anyaországi és erdélyi magyarok a századfordulón*. KSH NKI Kutatási Jelentések 86. KSH NKI, Budapest, 107-131.
- Murinkó Livia [2010a]: Mitől lesz valaki felnőtt? A családi szerepek és az önállóvá válás szerepe a felnőtté válás megítélésében Magyarországon. *Demográfia* 1, 7-37.
- Murinkó Livia [2010b]: Az első párkapcsolat szerepe a szülői házból való elköltözésben. In: Jancsák Csaba—Nagy Gábor Dániel—Pászka Imre (szerk.): *Állandó párbeszédben: A szegedi műhely tisztelgése Utasi Ágnesnek*. Belvedere Meridionale – DARTKE, Szeged, 145–165.
- OECD [2000]: *Education at a Glance: OECD Indicators*. OECD, Paris.
- OECD [2010]: *Education at a Glance: OECD Indicators*. OECD, Paris.
- Ongaro, Fausta—Stefano Mazzucco [2009]: Parental Separation and Family Formation in Early Adulthood: Evidence from Italy. *Advances in Life Course Research* 14(3), 119–130.

- Paksi Veronika—Szalma Ivett [2009]: Mikor vállaljunk gyermeket? A túl korai, az ideális, és a túl késői gyermekvállalás életkori normái európai összehasonlításban. *Szociológiai Szemle* 3, 92-115.
- Pongrácz Tiborné [2012]: Párkapcsolatok. In: Óri Péter—Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2012: jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH NKI, Budapest, 11-20.
- Putter, H.—M. Fiocco—R. B. Geskus [2007]: Tutorial in Biostatistics: Competing Risks and Multi-state Models. *Statistics in Medicine* 26, 2389-2430.
- Reher, David Sven [1998]: Family Ties in Western Europe: Persistent Contrasts. *Population and Development Review* 24(2), 203-234.
- Remes, Hanna – Pekka Martikainen [2012]: Social Determinants of Mortality after Leaving the Parental Home: Childhood and Current Factors. *Advances in Life Course Research* 17, 199-209.
- Rindfuss, Ronald R. [1991]: The Young Adult Years: Diversity, Structural Change and Fertility. *Demography* 28(4), 493-512.
- Rogers, Andrei—Luis J. Castro [1981]: *Model Migration Schedules*. International Institute for Applied Systems Analysis, Laxenburg, 1-13.
- Rusconi, Alessandra [2004]: Different Pathways out of the Parental Home: A Comparison of West-Germany and Italy. *Journal of Comparative Family Studies* 35(5), 627-649.
- Saraceno, Chiara – Manuela Olganero [2004]: Household structure and family relations. In: *Quality of life in Europe: First European Quality of Life Survey 2003*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Dublin, 33-44.
- Sárosi Annamária [2004]: Belső vándorlás. In: Kacsuk Zoltán (szerk.): *Fiatalok a felnőttség válás külszöbén*. KSH, Budapest, 73-76.
- Schwartz, Teresa Toguchi [2009]: Intergenerational Family Relations in Adulthood: Patterns, Variations, and Implications in the Contemporary United States. *Annual Review of Sociology* 35, 191–212.
- Scott, Jacqueline—Duane Alwin [1998]: Retrospective versus Prospective Measurement of Life Histories in Longitudinal Research. In: Janet Z. Giele—Glen H. Elder Jr. (szerk.): *Methods of Life Course Research: Qualitative and Quantitative Approaches*. Sage, Thousand Oaks, 98-127.
- Settersten, Richard A. Jr. [2003]: Propositions and Controversies in Life-Course Scholarship. In: Richard A. Settersten, Jr. (szerk.): *Invitation to the Life Course: Toward New Understandings of Later Life*. Baywood, Amityville, 15-45.
- Settersten, Richard A. Jr. [2006]: *Becoming Adult: Meanings and Markers for Young Americans*. Network on the Transitions to Adulthood, Research Network Working Paper, March.
- Settersten, Richard A. [2012]: The Contemporary Context of Young Adulthood in the USA: From Demography to Development, from Private Troubles to Public Issues. In: Booth Alan Booth—Susan L. Brown—Nancy S. Landale—Wendy D. Manning—Susan M. McHale (szerk.): *Early Adulthood in a Family Context*. Springer, New York, 3–26.
- Shanahan, Michael J. [2000]: Pathways to Adulthood in Changing Societies: Variability and Mechanisms in Life Course Perspective. *Annual Review of Sociology* 26, 667–692.

- S. Molnár Edit [2010]: Párkapcsolat létesítését/megszűnését érintő magatartási normák változásának megfigyelése. *Demográfia* 53(2-3), 234-275.
- Somlai Péter [1999]: A sokféleség zavara: a családi életformák pluralizációja Magyarországon. *Demográfia* 42(1-2), 38-47.
- Somlai Péter [2007]: A posztadolescensek kora: Bevezetés. In: Somlai Péter (szerk.): *Új Ifjúság: Szociológiai tanulmányok a posztadolescensekről*. Napvilág, Budapest, 9-43.
- Somlai Péter—Tóth Olga [2002]: A házasság és család változásai az ezredforduló Magyarországon. *Educatio* 10(3), 339-348.
- Spéder Zsolt [2005]: Az európai családformák változatossága: Párkapcsolatok, szülői és gyermeki szerepek az európai országokban az ezredfordulón. *Századvég* 37, 3-47.
- Spéder Zsolt—Kapitány Balázs [2007]: *Gyermekek: vágyak és tények. Dinamikus termékenységi elemzések*. KSH NKI Műhelytanulmányok 6. KSH NKI, Budapest.
- Spéder Zsolt—Kamarás Ferenc [2008]: Hungary: Secular Fertility Decline with Distinct Period Fluctuations. *Demographic Research* 19, 599-664.
- Spéder Zsolt—Kapitány Balázs—Neumann László [2010]: Life-Course Transitions and the Hungarian Employment Model before and after the Societal transformation. In: Dominique Anxo—Gerhard Bosch—Jill Rubery (eds.): *The Welfare State and Life Transitions: A European Perspective*. Edward Elgar, Cheltenham, 287-327.
- Spéder Zsolt—Murinkó Livia [2012]: Gyermekdemográfia: párkapcsolati választások és gyermeki életpályák. Az előadás elhangzott: *Hazai népesedési problémák és európai perspektívák*, Budapest, 2012. nov. 26.
- Steelman, Lala Carr [1985]: A Tale of Two Variables: A Review of the Intellectual Consequences of Sibship Size and Birth Order. *Review of Educational Research* 55, 353-386.
- Székelly Gáborné [2002]: A fiatalok lakásviszonyai. In: Szabó Andrea—Bauer Béla—Laki László (szerk.): *Ifjúság 2000: Tanulmányok I.* Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest, 116-130.
- Tomka Béla [2000]: *Családfejlődés a 20. századi Magyarországon és Nyugat-Európában: konvergencia vagy divergencia?* Osiris, Budapest.
- Tóth Olga [1990]: Az életút (life-course) kutatásokról. *Társadalomkutatás* 8(3-4), 57-63.
- Tóth Olga [1999]: *Erőszak a családban*. TÁRKI Társadalompolitikai Tanulmányok 12. TÁRKI, Budapest.
- Tóth Olga [2007]: Fiatalok párkapcsolatai történelmi háttérrel. In: Somlai Péter (szerk.): *Új Ifjúság: Szociológiai tanulmányok a posztadolescensekről*. Napvilág, Budapest, 81-109.
- Utasi Ágnes [2002]: Fiatal egyedülálló nők párkapcsolati esélyei. In: Nagy Ildikó—Pongrácz Tiborné—Tóth István Gyögy (szerk.): *Szerepváltozások: jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2001*. TÁRKI és Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest, 113-133.
- Vajda Ágnes—Zelenay Anna [1984]: *Lakáshelyzet '80*. KSH, Budapest.
- Van de Kaa, Dirk J. [1987]: Europe's Second Demographic Transition. *Population Bulletin* 42(1), 1-59.

- Vaskovics László [2000]: A posztadoleszcencia szociológiai elmélete. *Szociológiai Szemle* 10(4), 3-20.
- Vikat, Andres—Spéder Zsolt—Gijs Beets—Francesco C. Billari—Christoph Bühler—Aline Désesquelles—Tineke Fokkema—Jan M. Hoem—Alphonse MacDonald—Gerda Neyer—Ariane Pailhé—Antonella Pinelli—Anne Solaz [2007]: Generations and Gender Survey (GGS): Towards a better understanding of relationships and processes in the life course. *Demographic Research* 17(14), 389-440.
- Wallace, Claire – Sijka Kovatcheva [1998]: *Youth in Society: The Construction and Deconstruction of Youth in East and West Europe*. MacMillan, London
- White, Lynn [1994]: Coresidence and Leaving Home: Young Adults and Their Parents. *Annual Review of Sociology* 20, 81-102.
- Wolbers, Maarten H. J. [2007]: Employment Insecurity at Labour Market Entry and Its Impact on Parental Home Leaving and Family Formation: A Comparative Study among Recent Graduates in Eight European Countries. *International Journal of Comparative Sociology* 48(6), 481-507.
- Yamaguchi, Kazuo [1991]: *Event History Analysis*. Sage, Newbury Park, CA.
- Zajonc, Robert B.—Gregory B. Markus [1975]: Birth Order and Intellectual Development. *Psychological Review* 82, 74-88.

12. A SZERZŐNEK A TÉMÁBAN MEGJELENT PUBLIKÁCIÓI ÉS ELŐADÁSAI

12.1. Magyar nyelven

Tudományos könyvfejezetek

Murinkó Livia – Földházi Erzsébet [2012]: Háztartás- és családszerkezet. In: Őri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2012. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, 113-123.

Murinkó Livia [2010]: Az első párkapcsolat szerepe a szülői házból való elköltözésben. In: Jancsák Csaba—Nagy Gábor Dániel—Pászka Imre (szerk.): *Állandó párbeszédben. A szegedi műhely tisztelgése Utasi Ágnesnek*. Belvedere Meridionale – DARTKE, Szeged, 145-165.

Murinkó Livia [2009]: Elköltözés a szülői házból. In: Spéder Zsolt (szerk.): *Párhuzamok. Anyaországi és erdélyi magyarok a századfordulón*. KSH-NKI Kutatási jelentések 86, KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, 107-131.

Tanulmányok referált szakmai folyóiratban

Murinkó Livia [2012]: A gyermekkori család összetételének szerepe a szülői ház partnerrel vagy partner nélkül történő elhagyásában Magyarországon. *Demográfia* 2-3, 196-229.

Murinkó Livia [2010]: Mitől lesz valaki felnőtt? A családi szerepek és az önállóvá válás szerepe a felnőtté válás megítélésében Magyarországon. *Demográfia* 1, 7-37.

Konferencia-előadások

Spéder Zsolt – Murinkó Livia [2012]: Gyermekdemográfia: párkapcsolati választások és gyermeki életpályák. *Hazai népesedési problémák és európai perspektívák*, Budapest (MTA Demográfia Osztályközi Állandó Bizottság, MST Demográfiai Szakosztály, KSH, KSH Népeségtudományi Kutatóintézet)

Murinkó Livia [2012]: A családi háttér hatása a szülői ház egyedül és partnerrel történő elhagyására. *Családok dinamikája és gazdasági bizonytalanság / Család és nemi szerepek*, Budapest (MSZT Családszociológiai Szakosztálya)

Murinkó Livia [2010]: A párkapcsolat-formálódás hatása a szülői házból való első elköltözésre Magyarországon. *Konfliktus és társadalmi innováció. A Magyar Szociológiai Társaság Éves Konferenciája*, Budapest

Szalma Ivett – Murinkó Livia [2010]: Események bekövetkezése az idő függvényében. Túlélési függvények Kaplan-Meier becslése az SPSS-ben. *SPSS Nyári Iskola*, Veszprém

Egyéb

Murinkó Livia [2009]: Első elköltözés a szülői házból Erdélyben és Magyarországon. *KorFa* 3, 1-3.

12.2. Idegen nyelven

Tudományos könyvfejezetek

Murinkó Livia – Földházi Erzsébet [2012]: Household and family structure. In: Óri Péter – Spéder Zsolt (eds.): *Demographic Portrait of Hungary 2012. Report on the Conditions of the Hungarian Population*. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, 113-122.

Konferencia-előadások

Murinkó Livia [2012]: First home-leaving in Europe. With partner or alone? *Progresszió – Regresszió / Progression – Regression. A Magyar Szociológiai Társaság Éves Konferenciája*, Budapest

Murinkó Livia [2012]: Partnership formation and first home-leaving in Europe. A multilevel competing risk analysis. *European Population Conference*, Stockholm, Svédország (European Association of Population Studies)

Murinkó Livia [2011]: The relationship between partnership formation and first homeleaving in France, Germany, Norway, Romania and Hungary. *1st GGP User Conference*, Budapest (KSH Népeségtudományi Kutatóintézet)

Murinkó Livia – Spéder Zsolt [2011]: Significant markers in the cultural segmentation of the life course. *Symposium on her and his adulthood: Contemporary European patterns*, Oslo, Norvégia (European Science Foundation)

Murinkó Livia – Spéder Zsolt [2011]: Significant Markers in the Cultural Segmentation of the Life Course. *HumVIB Final Conference*, Berlin, Németország (European Science Foundation)

Murinkó Livia [2010]: The Effect of Partnership Formation on First Home-Leaving in Europe. *Comparing European Countries: Multi-Level, Cross-Time*. Workshop of the HumVIB project “Gender Inequality in Comparative Perspective” (Equality), Hamburg, Németország (European Science Foundation)

Spéder Zsolt – Murinkó Livia [2009]: The Importance of Demographic Markers in the Transition to Adulthood in Europe. *European Sociological Association 9th Conference*, Lisszabon, Portugália

Murinkó Livia – Veres Valér [2009]: Leaving the Parental Home in Hungary and Western Romania before and after the Transformation. *European Sociological Association 9th Conference*, Lisszabon, Portugália

Egyéb

Murinkó Livia – Spéder Zsolt [2009]: The Importance of Demographic Markers in the Transition to Adulthood in Europe. *European Sociological Association 9th Conference*, Lisbon, 2-5 September 2009, Full Papers CD ROM, paper 777.